
MS 1600 - MS 1640
Bizimkiler
Evrenin Merkezi
Dünya Değil
19.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi
Bizimkiler - Evrenin Merkezi Dünya Değil

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

19. KİTAP

1600 - 1640

Evrenin Merkezi Dünya Değil

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:

http://www.dunya-tarihi.com/

http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/

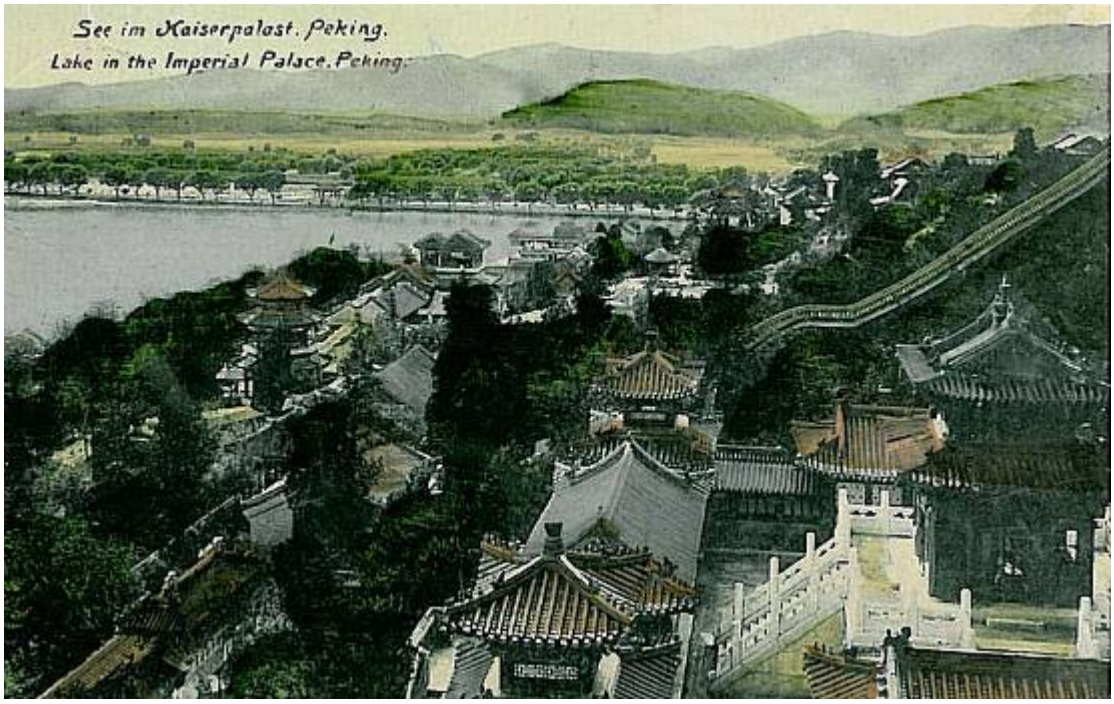
http:/sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam2/

BİZİMKİLER 2
19. KİTAP 2
Beijing'e giriş, 1601 6
Yakarak öldürmek, sonra da heykelini dikmek 8
Hollanda Doğu Ticaretine El Atıyor, 1602 10
Kanije müdafaası 12
Almanlar Budin'i Alamıyor, 1602 14
Japonya'da Hıristiyan Karşıtlığı, 1602 16
İstanbul'da İsyan 17
I. Elizabeth'in ölümü ve Tudorların sonu, 1603 19
Celali İsyanları Tüm Hızı İle Devam Ediyor, 1603 21
Kuzey Afrika'da Gelişmeler 23
III. Mehmet'in Ölümü, 1603 24
Çocuk Padişahlar, 1603 26
Yer Çekimi, 1604 29
İngiltere'de Katoliklere Mezalim, 1605 31
Ekber Hanın ölümü, 1605 33
Kral Tayini, 1605 36
İran'ın Başarısı ve İsyanlar, 1605 38
Zitvatoruk Anlaşması, 1606 40
Osmanlı Merkezi Otoritesinde Zayıflama İşaretleri, 1606 42
Kazaklar, 1607 44
Orfeo, 1607 46
Çin'de Ricci'nin çabaları, 1608 48
Alevi Kırımı 50
Moriskolar, 1609 52
Bağımsız Birleşmiş-eyaletler (Hollanda), 1609 54
Kuyular Celali Doluyor, 1609 56
Fransa Ekonomisi Toparlanıyor, 1610 58
Amerika'da Tütün, 1610 61
İspanya 63
Galileo Galilei 66
Tımar sisteminin bozulması 69
Kapıkulunun Parası Yetmiyor 72
Aşk, 1611 74
Venedik Osmanlı Ticaretinde Geriliyor, 1612 76
Doğu Avrupa, 1612 79
Rus Tahtı Romanovların, 1613 81
Para Peşinde 83
New York, 1614 84
Deniz Hamalları 86
Sömürgecilik Yaygınlaşıyor 87
İnkaları Hıristiyan Yapmak Zor, 1615 89
Cezayir Korsanlarının Altın Yılı, 1616 91
Mançular Çin üzerine yürüyor, 1616 93
Mikroskop Gelişiyor, 1616 95
I. Ahmet'in Ölümü, 1617 97
Kafes sistemi gelişiyor, 1617 98
William Shakespeare 100
Miguel de Cervantes 101

Büyücülere Ölüm, 1617 103
II. Osman Osmanlı Sultanı, 1618 105
Otuz Yıl Savaşı Başlıyor, 1618 107
Mare Liberum, 1619 109
İlk Virginia kölesi 111
Johannes Kepler 112
Fransa'da yönetim XIII. Louis'de, 1620 115
İngiltere'de Kırsal Kesim 118
Prütanların Kolonisi 121
Osmanlı Lehistan savaşları gelişiyor, 1621 124
Şükran Yemeyi 126
Hotin Savaşı, 1621 127
II. Osman'ın Katli, 1621, 1622 129
İran İngiliz işbirliği, 1622 133
Sultan Katilleri 136
Safeviler üstün duruma geçiyor, 1623 137
Avrupa'da Tilkiler Dolaşıyor, 1623 139
Fransa Başbakanı Richelieu, 1624 141
Rus Kazak Tekneleri Karadeniz'de Batırılıyor, 1625 144
İngiltere Tahtında Stuart I. Charles 146
İçerde güçlenmek için dışarıda savaş, 1626 148
Francis Bacon 150
Cihangir Şahın ölümü, 1627 152
La Rochelle 154
Abaza Mehmet Paşa İsyanının Bitişi, 1528 156
Şah Abbas'ın ölümü, 1629 159
Şah Abbas'tan Sonra Osmanlı Safevi Savaşı Devam Ediyor, 1629 161
Fransa'da İpler Richelieu'nün elinde, 1629 163
Kösem Sultan 166
Sadreddin Şirazi 168
Habsburglar Daima İmparator Olmak İstiyorlar, 1629 170
İmparatorluk 172
IV. Murat, 1630 173
Osmanlı Tımar Sistemi Tekliyor, 1630 175
Jansenizm 177
Schiller'den facianın anlatımı 179
İngiltere'de Kral Parlamentoyu İstemiyor, 1630 180
Avrupa'da Yeni Dini Düzenlemeler 182
Aşkın Mabedi, 1631 183
İsveç Almanya'ya Saldırıyor, 1632 186
Galilei'nin Mahkumiyeti, 1633 189
Öldürüp, Kurtulmak, 1634 191
Yakutlar, 1634 193
Özgürler 194
Fransa Fiilen Savaşa Giriyor, 1635 196
IV. Murat'ın Revan Seferi, 1635 199
Doğuda Hollanda Önde, 1636 203
İskoçya'da Ayaklanma, 1637 205
İlk Opera, 1637 207
Fransa Tahtı XIV. Louis'nin, 1638 209

İşkence 212
Kasrı Şirin, 1639 214
Dış Dünyaya Kapanma, 1639 215
Ütopya 218
Avrupa'da Kırsal Kesim Fokur Fokur, 1639 219
19. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 221

Beijing’e giriş, 1601

Beijing, 1900 ait bir Alman Kartpostalı

Uzun zaman İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth’in favorisi olan Robert Devereux, Essex 2. Kontu, Londra halkını Elizabeth karşı isyana teşvik etti ancak bu gerçekleşemedi. Kont af edildikten sonra ikinci defa isyan edince idam edildi.

1601 yılında Osmanlı İngiliz ticaret anlaşması genişletilerek yenilendi. Osmanlı limanlarından Flandre (Datç, Hollanda) tüccar ve gemilerinin yararlanması Fransızlar için problemdi. Bu anlaşmaya göre, Flandre’li gemilerin, İngiliz bayrağı taşıması ve İngiliz konsolosların himayesinde Osmanlı limanlarına girip çıkmaları kabul edildi.

1601 yılında Osmanlı veziriazamı Damat İbrahim Paşa ağır hastalandı, yerine Yemişçi Hasan Paşa başkomutan oldu. Bu sırada Avusturyalılar İstoni Belgrad’ı ellerine geçirdiler. Peşinden Avusturya ordusu Kanije’yi kuşattı. Osmanlı Batı ordusu 1601 kışını Belgrad’da geçirdi.

Hastalanmış olan Damat İbrahim Paşa ölmüştü. III. Murat’ın büyük kızı olan Ayşe sultan 31 yaşında dul kalmıştı. Ayşe Sultan Yemişçi Hasan Paşa ile evlendirildi.

1601 tarihinde Sokulluzade Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, nihayet, Celali isyancılarını yendi. Karayazıcı üzerine gönderilen Osmanlı ordusu karşısında Tokat'a çekilmişti. Sekbanlar, Karayazıcı’nın etrafından dağılmışlar, ama hemen kardeşi Deli Hasan’ın etrafında toplanmışlardı. Sonra rakipleri Karayazıcıyı öldürdüler. Ancak taraftarları cesedini 40 parçaya ayırıp, hepsini birbirinden farklı yerlere gömdüler. Böylece belki de cesedin Osmanlının eline geçmesini önlemeye çalışıyorlardı.

1601'de Cizvit Mathieu Ricci, bir hadımın yardımı ile saraya girebildi. İlk defa bir Avrupalı İmparatora hediye getiriyordu. Çinliler için Ricci, İmparatora haraç getiren bir elçiydi. Ricci'nin Pekin'de kalmasına müsaade edildi. Ricci bir astronomdu. Çinlilere Avrupa astronomisinin Çin astronomisinden daha ileri olduğunu gösterme fırsatını buldu.

1601 de Veba Rusya'ya girmişti. 1601 – 1604 yılları arasında 500 bin kişinin öldüğü düşünülür.

Safevi Şahı Abbas Horasanı alıp, Doğusundaki baskıdan kurtulunca, Alman savaşı, Celali isyanı gibi diğer faktörleri de hesaba katınca, Osmanlılarla mücadele edip, daha önce kaybedilen toprakları geri almanın tam zamanı olduğun karar vermişti. Şah Osmanlıları yenip, toprakları geri almanın kolay bir iş olmadığını biliyordu. Osmanlı düşmanları ile müşterek hareket etmeye karar verdi.

Şah Abbas, Hüseyin Ali Bayatlı'yı elçi olarak Avrupa'ya yolladı. Elçiye İngiliz diplomatı Sir Antony Sherley eşlik ediyordu. Elçi Almanya, Papalık, Venedik, İngiltere, İskoçya, İspanya, Fransa, Lehistan gibi başlıca Avrupa devletleri ile görüştü.

Şahın müşterek hareket etme teklifi, Osmanlı baskısı altında bunalan Avrupa'da hararetle karşılandı. Karşılıklı elçiler müzakereciler gidip, geldiler. Her devlet bir şeyler garanti ediyordu. Safeviler Osmanlılara savaş açmayı, İspanya ve Portekiz, Hint denizinde Safevileri rahat bırakmayı, Almanlar Batı cephesindeki savaşa devam etmeyi, vs taahhüt ettiler.

Bu sırada Safevi ajanları da Anadolu, Kafkaslar, Suriye ve Irak'a gitmiş oralarda isyanlar tertiplemeye çalışıyorlardı. Mısır'da askerler yine baş kaldırdılar.

Tycho Brahe 1601'de 55 yaşındayken ansızın öldü. Johannes Kepler Brahe'nin ölümünden önce uzun süre asistanlığını yapmıştı. Brahe öldüğünde tüm mirasını ona bıraktı. Danimarkalı astronom Tycho Brahe, yıldızları gözleyerek, katalogunu yapmıştı. Onun sayesinde Alman astronom Johannes Kepler, XVII. yüzyılda, gezegenlerin güneş etrafındaki hareketinin kanunlarını belirleyip, matematik formüller halinde dile getirecekti.

1601'de Pierre Charron " Bilgelik " adlı eserini yazdı. Epicurus'u takip ediyor ele " zevk ahlakını " alıyordu. Artık ortaya " Özgürler " çıkıyordu. Kitap 5 yıl içinde yasaklandı.

Yakarak öldürmek, sonra da heykelini dikmek

Giordano Bruno

Nikolaus Koppernikus'tan sonra şimdi de Giordano Bruno (1547 – 1601) dünyanın güneşin etrafında döndüğünü söylüyordu. Bruno Kopernik'in (Koppernikus) yorulmak bilmez bir izleyicisiydi. Pek çok gezi yapmıştı. Bruno gittiği her ülkede, evrenin sonsuzluğu ve dünyaların çokluğunun yanı sıra, bildiği doğa kanunlarını da sürükleyici bir tarzda anlatıyordu. Ayrıca evrenin zaman ve uzay içinde sonsuz olduğunu, bütün evrene yaygın bir ruhun varlığını ileri sürüyordu.

Bruno'nun öğretisi, Katolik kilisesinin dogmaları ile taban tabana zıttı. Engizisyon Bruno'ya bütün kin ve zulmünü akıttı. Tutuklandı. İşkenceye tabi tutuldu. Sonunda Engizisyon mahkemesi kararı ile yakılarak cezalandırıldı. Roma'da yakıldığı yerde şu anda heykeli duruyor.

Kilise Kopernik'in sistemini " sapma " olarak ilan etti. Eserleri yasak kitaplar listesine girdi. Kendisini izleyenler ısrarla takip edildi, kovuşturuldu. Ancak Kopernik'in ilerci fikirlerine bilim adamları sahip çıktılar ve çıkmaya devam ettiler. Arkadan gelen bilim adamları, kendinden öncekilerin fikirlerini gittikçe daha ilerilere götürdüler.

Bruno'nun görüşlerini pek çok bilim adamı benimsemişti. Bunlar arasında İngiliz kraliçesi I. Elizabeth'in özel hekimi William Gilbert de vardı.

İslam dini bütün Hıristiyan misyonerlerin çalışmasına rağmen Asya'ya yayılmasına devam ediyordu. Müslümanlık Sonda adaları ile Baharat adalarına ulaşmıştı. Bir ucu Molük adalarında, diğeri Filipinlerdeydi. Hindiçini, Siyam, Kamboçya, Malezya Müslümanlaşıyordu. Çoğu yerde Müslümanlar, Portekizliler, İspanyollar ve Fransızlarla yer kavgaları yapıyorlardı.

1601 yılında Ekber Han, Ahmednagar krallığını eline geçirdi. Ahmednagar krallığı Müslüman bir krallıktı. Ekber Han Asirgar kalesini parayla teslim almıştı. Bu kalede Portekiz asıllı kadın ve erkek siviller ile askerler vardı. Bunlar Müslüman olmuşlardı.

Hollanda Doğu Ticaretine El Atıyor, 1602

Amsterdam'da Hollanda Doğu Hint Şirket Binası

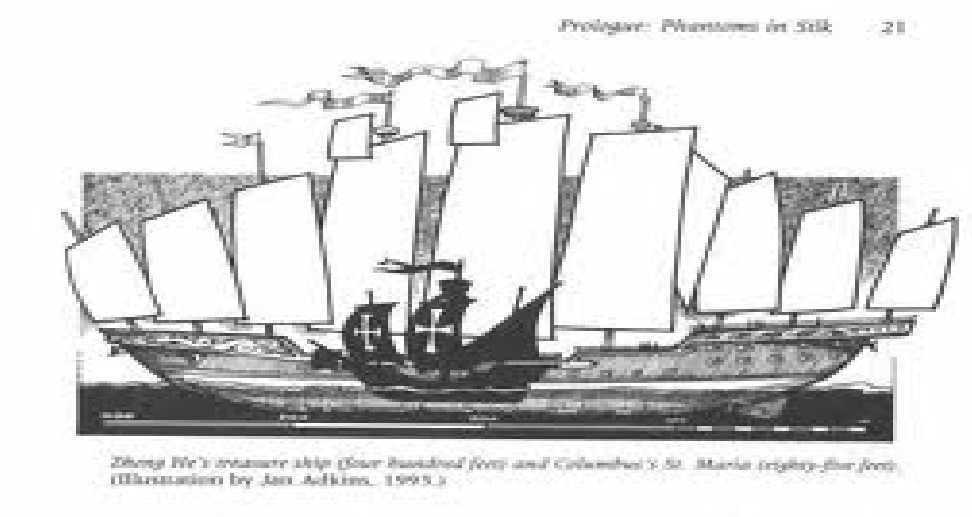
Hollanda ticaret firmaları birbirleri ile rekabet ediyorlardı. Bu rekabet baharat fiyatlarının Cava, Sumatra gibi üreticilerde sürekli artmasına neden oluyordu. Amsterdam'da pazar doyma noktasına gelmişti. Bir mecburiyet olarak, Hollandalılar 1602 de Doğu Hint şirketini kurdular. Hükümet, birbiri ile rekabet halindeki firmaları birleştirmişti. Bu ortaklık dal budak saracak ve kollarını Çin ve Japon limanlarına kadar uzatacaktı. Hollanda Doğu Hint Şirketinin sermayesi, daha önce kurulmuş olan İngiliz Doğu Hint şirketi sermayesinden 8 kat fazlaydı. Bu nedenle uzak doğuya yerleşmede öncülüğü Hollanda şirketi yaptı. İngilizler de her yerde Hollandalıların arkasından gittiler. İngilizler hemen Hollandalıların yanına yerleşiyorlardı. İki şirketinde elemanları birlikte, kol kola çalışıyorlardı.

Şirket, her biri bir müdür tarafından yönetilen odalara bölünmüştü. Bu müdürler aslında sermayenin en büyük bölümünü koymuşlardı. Karın dağıtım miktarına da onlar karar veriyorlardı. Şirkete sermaye koyanların on yıl sonra bu sermayelerini geri alma hakları oluyordu. Ancak pratikte bu hisseler açık arttırma ile Amsterdam borsasında satılıyorlardı. Böylece, sermaye kişiden bağımsız hale geliyor ve şirket bünyesinde sürekli olarak kalıyordu.

Eski zanaat birlikleri şeklindeki şirketlerin töre ile sınırlandırılmış karları, kişisel olmaktan kaynaklanan ahlakları, kişisel sermayesi, mahalli bir durumları vardı. Yeni şirketler ise, hiçbir

ahlaki sınırı olmayan, sınırsız kar etmeye çalışan, müşterek bir sermayesi olan, gayrişahsi ve milli bir yapılanmaydı.

Hollandalılar Makao'yu fark etmişlerdi. 1602 yılından başlayarak Malakka boğazını ablukaya almaya başladılar. Makao ile Gao'nun ilişkisi gittikçe kesiliyordu.

1602 yılında Filipinlerde 800 İspanyol ailesi oturuyor ve ülkeyi soyuyorlardı. Hatırlanacağı gibi Filipinlere, İspanyollardan çok önce Çinliler gelmişti. Şimdi İspanyollar varken de çok daha fazla ticaret gemisi ile Filipinlere gidip, gelen Çinliler, ticarete devam ediyor ve İspanyollardan daha fazla para kazanıyorlardı. İspanyollar buna dayanabilirler miydi? Sonunda Filipinlere yerleşmiş olan 20.000 Çinliyi öldürerek, sorunu kökünden çözdüler. İspanyollar gittikleri her yerde insanları öldürerek yok etmeyi adet edinmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğunda, 1602 yılında Nadajlı Sarı Abdurrahman Efendi, Allah'ın varlığına ve birliğine inançsızlık, itikatsızlık suçlanarak Divan'da yargılandı. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin yargılaması sonucu ölüme mahkum edilerek, orada infaz olundu. Anlaşıldığına göre Sarı Abdurrahman Efendi, evrenin sonsuzluğuna ve bu alemde doğa olaylarının üzerinde olaylar olamayacağına inanmış bir kişiydi. XVI. Yüzyılda Nadajlı Sarı Abdurrahman Efendiden başka, dine ve şeriata aykırı kuram ileri sürdürdükleri için ölüme mahkum edilen Kabız-ı Acemi ve Hamza adlı kişiler de vardır. Bunların öldürülmesi ile özgür düşünce de öldürülmüş oluyordu.

Bu ve benzeri olaylar, Osmanlı toplumunun aklını kullanmasını engellemiş ve ülkeyi dinin hücresine hapsetmiştir. Zaten Müslüman dininin tek tanrılı dinler dışındaki din mensuplarını ve dinin sınırları dışına çıkan düşünceleri ölüme mahkum etmesi ve hatta bu yetmeyip, işkence ile öldürmesi, Müslüman topraklarının gelişememesinin temel nedenidir. Toplum cendere içine alınmış ve doğduğu günden başlayan şartlanma ile yeni doğanlara da bu kalıp, doğru kalıpmış gibi şartlandırılarak, uygulanmıştır.

Kanije müdafaası

Kanije savaşı

Kanije kuşatmasında inanılmaz gerçekleşiyordu. Kanije'yi arşidük Ferdinand (Müstakbel İmparator) komutasında 100.000 kişilik bir ordu kuşatmıştı. Almanların 47 ağır muhasara topu vardı. Alman ordusu yine bir ittifak ordusuydu. Papalık (10.000 asker), İtalyan, İspanyol, Malta resmi birlikleri ile Macar ve Fransız gönüllüleri bulunuyordu. Bütün bu kuvvetlere karşı Kanije beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa 9.000 kişi ile karşı koyuyordu. Kanije günde 1000 ila 2000 mermi ile dövülüyordu.

Kanije kalesini Tiryaki Hasan Paşa kumandasında Osmanlı askerleri çok büyük özveri ile müdafaa ediyorlardı. İnisiyatifi Tiryaki Hasan Paşa sürekli elinde tutuyor, Almanların hiç ummadığı savaş hilelerine başvuruyordu. Kanije'nin barutu bitti. Ama hemen bir imalathane kurularak barut imaline başlandı. Bu sırada Tiryaki Hasan Paşa, veziriazam Yemişçi Hasan Paşaya mektuplarla vaziyeti anlatıyor ve yardım istiyordu. Almanlar da her gün Osmanlı ordusunun yardıma geleceği endişesi ile kıpır kıpırdılar. Osmanlılar sadece 250 Km uzaktaydı.

Bir ara Osmanlı ordusu yola çıkmış, yarı yoldayken İstolni-Belgrad'ın Almanların eline geçtiği ve kadın, çoluk, çocuk öldürüldüğü haberi gelince yönünün İstolni-Belgrad'a çevirmişti. Veziriazam, bu durumda bir yeni mektupla, Kanije'ye yardıma gelemeyeceğini bildiriyordu. Tiryaki Hasan Paşa bu mektubun muhtevasını askerden sakladı.

Tiryaki Hasan Paşa sahte mektuplarla, sahte bilgilendirilmiş esirlerin kaçmasına göz yumarak, yani psikolojik propagandanın bütün unsurlarını kullanarak, kendi askerinin moralini kuvvetli tutarken, Almanlarınkini bozuyordu. Aslında Kanije'de işler kötü gidiyordu. Kale delik deşik olmuştu. Gıda iyice azalmıştı. Barut gittikçe daha az imal edilir olmuştu. Almanlar ise iyice telaştaydılar. Soğuklar gelmişti. Osmanlı ordusu az ötelerindeydi. Almanlar topsuz yapılacak

bir piyade savaşından korkuyorlardı. Kale her yönden daha çok uzun süre dayanacakmış gibi görünüyordu.

Üst üste giden haberlerle ve Kanije'yi de kaybetmeyi göze alamayacağını anlayan veziriazam Yemişçi Hasan Paşa, ordunun yürüyüşünü Kanije'ye çevirdi. Macar ovasına kar düşüyordu. Yeniçeriler bu mevsimde savaşmak istemediklerini ve Belgrad'a dönmek istediklerini söyleyip, veziriazamın otağını başına yıktılar. Sadrazam da Kanije'yi Allaha havale edip, Belgrad'a dönmeye başladı.

Osmanlı ordusunun Belgrad'a döndüğünü düşman öğrenmeden bir şeyler yapmak gerekiyordu. Sular donmuş, her yer kar altındaydı. Almanlar Osmanlı ordusunu yanı başlarında sanıyorlardı. 17 Kasım günü Tiryaki Hasan Paşa hiç umulmayan bir sırada kaleden çıkarak, Avusturya ordugahını bastı. Kara Ömer Ağa 300 askerle, Alman çadırlarını bastı. Kanije tüm toplarını ateşlemiş, son mermilerini kullanıyordu. Kaleden bir 500 kişi daha çıkıp, Almanları bastı. Surlarda mehter marşları çalıyordu. Osmanlı ordusunun yetiştiğinden şüphesi kalmayan Arşidük Ferdinand atına atlayıp, kaçtı. Avusturya-Alman askerleri panik içinde kaçtılar. Ordugah ve tüm ağırlıklar Osmanlıların eline geçti. Kanije'den çıkan kuvvetler şimdi Alman askerlerini kovalıyor, yetiştiğini öldürüyordu. 50.000 civarında Alman askeri öldürüldü.

Alman kuvvetleri yok olmuştu. Top, tüfek, erzak, mermi, çadır her şey Osmanlılara kalmıştı. Almanların toplam zayiatı 80.000 kişiden fazlaydı. Kara Ömer Ağa düşmanı Avusturya topraklarında da hala takip ediyor, peş peşe kasaba ve köyleri Osmanlı topraklarına katıyordu.

Zaferden sonra Tiryaki Hasan Paşaya vezirlik verildi. Paşa zaferden 10 sene sonra Budin (Macaristan) beylerbeyi iken 80 yaşında öldü. Kara Ömer Ağaya da Peç sancak beyliği verildi.

Almanlar Budin'i Alamıyor, 1602

Budin ve Peşte

Belgrad'da bulunan Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa 29 Ağustos 1602 yılında İstoni Belgrad'ı Avusturyalılardan geri aldı. Peşinden Osmanlı ordusu yönünü Erdel'e çevirdi. Bu sırada büyük bir Alman ordusu da Budin üzerine yürüyordu.

Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa Erdel üzerine yürürken, Avusturyalılar Peşte'yi aldılar. Veziriazam, geri almak istedi ama başaramadı. Peşte şimdi Almanların elindeydi ve Budin kuşatılmıştı. Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa, Lala Mehmet Paşayı Budin'de 80.000 kişilik Alman ordusu ile baş başa bırakarak, kendi Belgrad'a kışlamaya çekildi.

Alman ordusu (Avusturya ordusu) Arşidük Mathias'ın (gelecekte İmparator) kumandası altındaydı. Budin dayanıyordu. Savunma Almanların beklediğinden çok daha sertti. Almanlar çok zayiat verdiler. Sonunda bu işin olamayacağını anlayan Arşidük Mathias, 18 Kasım 1602 tarihinde çekilip, gitti.

Bu zaferin peşinden Lala Mehmet Paşa 3. vezirliğe getirildi.

1602 ile 1627 yılları arasında Osmanlılar, İran Şahı Büyük Şah Abbas'a karşı seferler düzenlediler. Şah Abbas, Doğuda Özbekleri yenip, doğu sınırlarını güvence altına aldıktan

sonra Batıya dönmüştü. Şah Osmanlılara karşı başarılı sonuçlar aldı. İran ipeğinin Hint okyanusu ve Moskova üzerinden Batıya gitmesini sağladı. Bunun için İngilizler ile işbirliği yapmış, Hürmüz'ü ve peşinden Bağdat'ı eline geçirmişti. Bu dönemde, Şah, Osmanlıya ipek ihracını yasakladı. Bursa'da büyük iflaslar oldu. Buna karşılık Osmanlılar da İran'a kıymetli maden ve bakır ihracını yasakladılar. İran'da parasal bunalım başladı.

Yeni Celali reisi Deli Hasan, ordusu ile Sokulluzade'nin üzerine yürüdü. Tokat yakınında Celaliler Osmanlı ordusunu bozdular. Sokulluzade Tokat kalesine çekildi. Celaliler kaleyi muhasara etmeye başladılar. Sokulluzade, kale burçlarında dolaşırken bir kurşunla vuruldu. Divan, Diyarbakır beylerbeyi Hüsrev Paşaya vezirlik rütbesi ile Celaliler üzerine serdarlık verildi. Diğer taraftan vezir Hafız Ahmet Paşa Tokat'a gitmişti. Vezir 20.000 kişilik Celali ordusu ile baş edemedi. O da Tokat kalesine kapandı. Deli Hasan da Anadolu beylerbeyliğinin merkezi Kütahya üzerine yürüdü. Ama o da orayı alamadı.

1602 yılında Fransa'da Katoliklerin ağır topu Mareşal Biron idam edildi. Bu Katolikleri biraz zayıflattı.

Bu sırada Rusya'da açlık başladı.

Japonya’da Hıristiyan Karşıtlığı, 1602

Tokugawa Ieyasu el izi

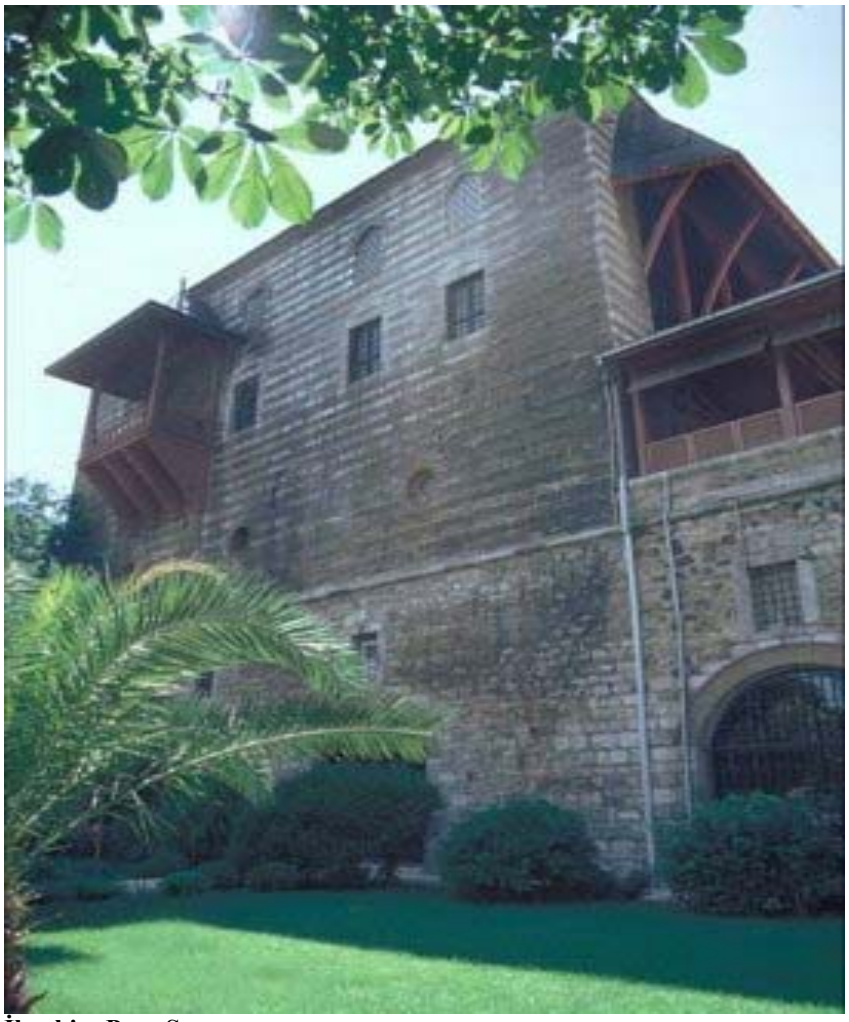
Japonya’da İeyashu, Hideyoşi’nin politikasına devam ediyordu. 1602 yılında Hıristiyan vaazlarını yasakladı. Bununla birlikte misyoner etkinliklerine pek ses çıkarmadı. İeyashu Japon denizciliğini geliştirmek istiyordu. Japonlar Avrupa tipi gemiler elde ettiler. Bu gemiler Japon mürettebat ile Hindistan’a ve Amerika’ya kadar gittiler.

Bu sırada Manila yöneticisi İeyashu’ya gemi yapımcıları vermeyi reddetti. Japon gemilerinin de Filipinlere girmesini istemedi.

İeyashu, Hollanda ve İngilizler ile anlaşarak çeşitli yerlere şubeler açtı. Japonya’nın İspanyol ve Portekizlilere ihtiyacı kalmamıştı.

İktidarı ele alış ve hükümdara bağlılık konusunda Konfüçyusculuk ile Şintoizm birbirine benziyordu. İeyashu Konfüçyusculuğun Çu Hi yorumunu aldı. İeyashu, Budist manastırlara Hıristiyanlık ile karşı çıkacağına şimdi Şinto ve Konfüçyusculuğun Çu Hi yorumu ile karşı çıkabiliyordu. Hıristiyanlığa pek ihtiyacı kalmamıştı. Çu-Hizm Japon devletinin resmi öğretisi ilan edildi. Diğer bütün inançlar yasaklandı. Tartışmalar bitmişti. Uymayanları ölüm dahil ağır cezalar bekliyordu. İeyashu feodal kurumlar içinde ülkeyi uyuşturuyordu. Tüccarların ve burjuvaların gelişmesi gittikçe önlenecekti.

İstanbul'da İsyan

İbrahim Paşa Sarayı

Sunullah Efendi Celalilere olumlu bakan bir ulemaydı. Bu sebeple Yemişçi Hasan Paşa, onun Padişah tarafından azledilmesini sağlamıştı. Hüseyin Halife, Poyraz Osman ve Katip Cezmi adlı üç subayın komutasındaki sipahiler, halkın da sevmediği, Yemişçi Hasan Paşanın azlini istediler. Safiye Sultan Damadını tutuyordu. III. Mehmet, Alman cephesindeki sadrazamı azletmedi. Sadece Yemişçi'nin İstanbul'daki kaymakamını (vekilini) değiştirildi.

İsyancılar tatmin olmamışlardı. III. Mehmet, Hoca Sadeddin Efendinin oğlu olan Şeyhülislam Mehmet Efendi ve kardeşi Anadolu kazaskeri Esat Efendiyi azlederek, Sunullah Efendiyi tekrar şeyhülislam yaptı. İsyancılar " ayak divanı " istediler. Bu hakana şahsi şikayet hakkı, bilindiği gibi çok eski bir İran ve Türk adetiydi.

Topkapı'da ayak divanı toplandı. Subaylar, padişahın yüzüne karşı devlet yönetimindeki aksaklıkları, Yemişçi Hasan Paşanın zulümlerini, Valide Sultanın Yemişçi gibi zalimleri koruduğunu, zalim vezir ve beylerbeylerinin Anadolu halkına yaptıklarını bir bir, örneklerle anlattılar. Bu arada Babussaade Ağası Gazanfer Ağa ile Kızlar Ağası Osman Ağanın rüşvetle mevki ve rütbe sattığını anlattılar. Padişah bu iki ağayı hemen idam ettirdi.

Bu gelişmeler sonunda şeyhülislam Sunullah Efendi Yemişçi Hasan Paşanın katlinin vacip olduğuna dair fetva verdi. Fetvayı Anadolu ve Rumeli kazaskerleri de imzalamıştı.

Batı cephesindeki Yemişçi Hasan Paşa da boş durmuyordu. İstanbul'a 20.000 Duka altın yollayarak, yeniçeri önderleri arasında paylaştırdı. Yeniçeriler zaten Sipahilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmasından endişeliydiler.

Yemişçi Hasan Paşa İstanbul'a dönerek, Atmeydanı'nda bulunan ve ikamet ettiği İbrahim Paşa Sarayına gitti. Sipahi sarayı bastı. O da yeniçerilere sığındı. Cebeci gibi diğer ocaklar yeniçeri tarafını tutmuşlardı. Şimdi Sipahiler azınlıktaydılar. Yemişçi Hasan Paşa Şeyhülislam ve taraftarlarını kötüleyip, şikayet eden dilekçeleri padişaha yolluyordu. Saray'da ondan yanaydı.

III. Mehmet, Sunullah Efendiyi azletti. Yeniçeri ve diğer ocaklardan büyük bir kitle, sipahilerin karargahı olan Kurşunlu Hanı bastılar. Sipahiler ve subayları kitle psikolojisi altında hunharca öldürüldüler.

Sunullah Efendi Rodos'a sürüldü. Bir süre için İstanbul'da ipler Yemişçi Hasan Paşanın eline geçmişti.

I. Elizabeth'in ölümü ve Tudorların sonu, 1603

Richmond Sarayı

Bütün olup bitenlere rağmen İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth sonuna kadar evlenmedi. 24 Mart 1603 yılında, Richmond sarayında öldü. Kendinden sonra tahta çıkmasını istediği kişiyi belirlememişti. Başbakan Sör Robert Cecil, eski İskoç kraliçesi Mary Stuart'ın oğlu İskoçya kralı VI. James ile mektuplaştı. VI. James Protestan'dı. Böylece taht Stuart hanedanına geçmiş oldu. Tudorlar sadece hanedanın kadınları yoluyla devam etti.

İskoçya kralı VI. James, İngiltere tahtına I. James adı ile oturmuştu. I. James'in (1603 -1624) anneannesi, I. Elizabeth'in büyük babası VII. Henry'nin (1485 – 1509) kızı, yani Elizabeth'in halasıydı. Bir başka deyişle daha önce gördüğümüz gibi Elizabeth'in babası VIII. Henry'nin kız kardeşi Margaret'ti. Margaret'in ikinci kocasından olan kızı Margaret Douglas ile Matthew Stuart evlenmişti. Onların oğlu Henry Stuart ile Mary Stuart 'ın evliliğinden I. James doğmuştu. Elizabeth'in ölüme mahkum ettiği Mary'nin oğlu İngiltere tahtına çıkmıştı.

Elizabeth ile İngiltere'deki mutlakıyet doruğuna varmıştı. Tudor hanedanından önce iki gül savaşları soyluları parçalamıştı. VII. Henry'den sonra ise soylular her şeylerini krala borçluydular. Tudor yönetiminde parlamento uysallaştı. Yüz yıl savaşları ulusal duyguyu keskinleştirmişti. Fransızlara karşı kin ve korku duyuluyordu. Bu his kralın mutlakıyetini destekliyordu. Rönesans İngiltere'ye erken gelmişti ve bu da krallara yardımcı olmuştu. Yeni krala feodaller destek oluyordu. O da parlamentoyu iplemiyordu. Tudor yönetimi sırasında parlamento oldukça sık aralıklarla toplantıya çağrıldı. Parlamento da ödenekleri onayladı, kanunları kabul etti. Ama aslında krallar parlamentodan her istediklerini elde ediyorlardı. İşleri yapan kraldı.

İngiltere Papayı reddedince, bir de ulusalcılığına dayanınca, burjuvazisini kolay geliştirdi. Bununla birlikte İngiltere'de bir orta sınıf yoktu. Orta sınıf olmayınca, onun temsilcileri de Avam kamarasında ülkenin politik yönetimini üslenemiyorlardı. Bu da Tudor döneminde krallık otoritesinin kuvvetlenmesine yardımcı olmuştu.

İskoçya'nın ve İngiltere'nin kralları aynıydı. Ama bu iki ülke birleşmişti demek değildi. Yine ortada iki ayrı ülke vardı.

Tudorlar öncesi iki gül savaşları sırasında İngiltere'nin bütün güçlü feodalleri yok olmuştu. Böylece eski yargılama sistemi de zarar görmüş ve iyice zayıflamıştı. Tudorlar kolaylıkla eski feodal yargı usulleri yerine kralın atadığı yargıçları geçirebildiler. Fazla tepki çekmemek için bütün yargıçlar, görev icra edecekleri kasabaların hali vakti yerinde olan nüfuslu kişileri arasından seçildiler. Böyle bir seçim, aynı zamanda kralı yargıçlara para ödemekten kurtarıyordu. Buradan " self government " doğdu. Hali vakti yerinde olanlar veya eşraf, idari, adli veya zabıta hizmetlerini ücretsiz olarak yüklenme mecburiyet ve imtiyazı buradan doğdu.

Askeri açıdan da benzer bir gelişme yaşandı. Zanaatkarlar ve toprak sahibi köylüler arasında askerlik hizmeti mecburi ilan edilip, milis gücü kuruldu. Böylece Kara Avrupa'sında yapıldığı gibi bir sürekli ordu kurulmayıp, daha az masraflı olan bu yola başvuruldu. Tabii İngiltere'nin bir ada olması bu uygulamayı olanaklı kılıyordu. Bu milis güçleri talimlerini hemen evlerinin veya iş yerlerinin yakınında yapıyorlardı. Evlerinden en fazla 2–3 Km ancak uzaklaşıyorlardı. Kral bunların subaylarını yörenin asilleri içinden tayin ediyordu.

Tabii bu ordu, az sonra göreceğimiz gibi, kral ile halk çelişmeye başlayınca bir işe yaramadı. Eğitimi, disiplini yetersizdi, içinden çıktığı halkın bir parçasıydı.

Kralların ne merkezden gönderilmiş ve merkeze bağlı memurları, ne de askerleri vardı. Krallar bir tek parlamentoyu muhafaza etmişlerdi ki bu parlamentonun halkın ve muhalefetin gücü olması sonucunu getirecekti. Buradan parlamentonun güçlenmesi çıkacaktı.

1603 yılında İngiltere kraliçesi I. Elizabeth ölmeden önce Parlamento kraliçeden tekellerden vazgeçme vaadini almıştı. İngiltere daima özgürlükler konusunda bir adım ilerideydi. VIII. Henry bile bu ilkelere olan saygısını daima ortaya koymuştu. Parlamento boyun eğerken bile haklarını hep hatırlatmıştı. Krallık, bir düşünce değişikliği için, ipte oynayan bir cambazdı. Muhalefet uzun süre İspanyol tehlikesi ile susturulmuştu. İşte Elizabeth alınan bu vaat değişimin yolunu açıyordu. Mutlakıyet ve burjuva özgürlükleri karşı karşıya gelmişti.

Elizabeth döneminin sonuna doğru İngiltere ipek dokuma sanayini almış ve üretim başlamıştı.

İngiltere'de anayasanın adım adım temsil sistemine dayanan modern bir anayasaya benzer hale gelmesi 1603 de I. Elizabeth'in ölümü ile başlayan sürecin bir ürünüdür.

İngiltere de I. James döneminde Katolikler sıkı bir baskı altına alındılar. Devlet hizmetinde bulunamıyorlardı. Eski Katolik memurlar azledildiler. Katolikler reşit olmayan çocuklarının mallarını yönetemiyorlardı. Daha sonra avukatlık ve hekimlik gibi meslekleri yapmaları da yasaklandı. I. James kral olduktan sonra, Püriten liderler piskoposluğun kaldırılması da dahil bir çok reform çağrıları yaptılar. Ancak, Kral bu önerileri ret etti. William Ames ve daha sonra Richard Baxter tarafından dillendirilen Püritenizm, XVII. asrın başlarında büyük bir halk desteği alıyordu. Ancak Anglikan kilisesinin baskısı artıyordu. Püritenler göç etmek zorunda kalıyorlardı.

I. James biraz garip bir kişiliğe sahipti. Örneğin Londra'da yeni bina yapımını yasaklamıştı.

İrlanda'da çıkan büyük isyan çok kan dökülerek bastırılabilinmişti.

Celali İsyanları Tüm Hızı İle Devam Ediyor, 1603

Osmanlı tahtında III. Mehmet vardı ve daha veliaht şehzadesi Mahmut'u sancak beyliğine yollamamıştı. 1603 yılında 16 yaşındaki şehzade sabırsızlanmaya başlamış ve babasından yetki ile ordu komutanlığı istemişti. Sultan III. Mehmet de oğlunun tahtta gözü olduğundan işkillenip, onu idam ettirdi. Bu aynı zamanda Osmanlı şehzadelerinin sancağa çıkmasının yani siyasi ve askeri yetki almasının sonu oldu. Bundan böyle Osmanlı şehzadeleri sancağa çıkmadılar.

Anadolu'da Celali isyanları devam ediyordu. Cağaloğlu Sinan Paşa Celalilere karşı Anadolu baş komutanı oldu. Cağaloğlu Sinan Paşa uzun süre Hoca Sadeddin ile birlikte çalışmıştı. Onun fikirlerinden etkilenmişti. Ocakların hale yola konulmasını veya kaldırılmasını düşünüyordu. Metot olarak Celaliler ile anlaşmayı seçti. 1603 yılında isyandan vazgeçsin diye Deli Hasan'a Bosna beylerbeyliği verildi. O da 10.000 çıvarındaki sekbanları ile birlikte Budin cephesine gitti. Celalilere katılmış olan Kırım Hanı Gazi Giray'ın kardeşleri Selamet, Şahin ve Mehmet Giraylar hakkındaki idam kararları kaldırılıp, affedildiler. Anadolu'da zulümlerin devam edeceğine inanan bazı celaliler Uzun Halil ve Karakaş Ahmet'i kendilerine reis seçerek, dağılmadılar.

Deli Hasan ve sekbanları Avusturya'ya karşı canla başla savaştılar. Osmanlı devleti, kandırıcılık yapıyordu. Avusturya savaşı hafifleyince, devlet Deli Hasan'ı idam etti.

Celali isyanları Anadolu'da oluyordu. Rumeli'de buna benzer başkaldırılara, Avusturya savaşına rağmen, rastlanmadı. Yani Celali isyanlarına, Safevi devleti kurulurken oluşan Alevi isyan ve göçlerinin devamı gibi bakmak doğrudur. Her ne kadar isyanlar, sosyo ekonomik bozukluklar sonucu, sekban ve leventlerin eli ile başlıyorsa da, isyanları besleyen esas kaynak göçebe Türklerdir.

Celali isyanları Karayazıcı'nın ölümü ve Deli Hasan'ın idamı ile bitmedi. Daha deli Hasan Rumeli'ye geçerken, geride kalan sekban ve leventler yeni kişilerin etrafında toplanıyorlardı. Köyden ve kentten haraç alınmasına devam edilip, gidildi. Celali baskısından bunalan halk kaçacak yer arıyordu. İstanbul ve diğer büyük kentler göç almaya başladılar. Bu " Büyük Kaçgun " du.

Bu olaylar sırasında İstanbul'da karışıklıklar çıkmıştı. Avusturya cephesindeki Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa İstanbul'a döndü.

1603 yılında Saray hakkında bilgi vermek için, o tarihte yapılan tespitler şöyledir. Topkapı Sarayında 263 cariye, 72 karaağa vardır. Eski Saraydaki karaağa sayısı ise 39'dur.

Japonya'da bir okul

Kendini Japonya'nın etkin yöneticisi olarak kabul ettiren Ieyasu, Şogunluğunun 1603'de şimdi Tokyo olarak bilinen Edo'da kurdu. Bu Japon tarihinin en önemli dönüm noktasıydı. Ieyasu, gelecek yıllar için, özellikle politik ve sosyal kanunlar olmak üzere halkın yaşantısının her yönüyle tasarlandığı bir kalıp yarattı. Edo dönemi 1603 yılından 1867 yılına kadar sürdü.

Kuzey Afrika’da Gelişmeler

Fas'ta El Badi Sarayı

1603 yılında Fas kralı Ahmet el-Mansur öldü. El-Mansur Marakeş’i başkent yapmıştı. Yaşamı boyunca göçebeleri sıkı bir şekilde denetlemeye çalışmıştı. Marakeş’i de mevki olarak bu nedenle seçmişti. Zaviyeler el-Mansur’u Hıristiyan ülkeler ile temas kuruyor diye suçlamışlardı. O da bu zaviyeler ile hep mücadele etti. El-Mansur, altın ülkesi olan Sudan’ı ele geçirip, büyük bir imparatorluk kurmak istemişti. Ahmet el-Mansur Osmanlılara tabi olmayı sürdürmüş, vergilerini vermiş, sözlerini dinlemiş ancak iç işlerine Osmanlıları karıştırmamıştı. Ölümünden sonra Fas’ta taht kavgaları çıktı. II. Ahmet’ten sonra yerine sırası ile 3 oğlu geçti. IV. Muhammed (1603 – 1609), Zeydanun Nasır (1603 – 1627), II. Abdullah (1603 – 1609) sultanlık yaptılar. Bunlardan sadece Zeydanun Nasır, Osmanlılara olan tabiiyetini devam ettirdi. Diğer ikisi Osmanlıları dinlemedikleri gibi zaman zaman İspanya ile de işbirliği içine girdiler. Böylece 1603’den sonra Fas’ın tümü değil bir kısmı Osmanlıya tabi olmaya devam etti.

1603 yılında Trablusgarp beylerbeyliğinde de Dayı sistemi başladı. İlk Dayı Sefer Dayıydı. Sefer Dayı 11 yıl Libya’nın başında kaldı. Büyük zulümler yaptı.

III. Mehmet'in Ölümü, 1603

Safiye Sultan

Bir yanda Habsburg savaşları, bir yanda Celali isyanları, bu Osmanlılarla problemi olanlar için büyük bir fırsattı. 1603 yılında İran Safevi Şahı Abbas, Osmanlıların daha önce Safevilerden aldıkları yerleri geri alabilmek için karşı saldırıya geçti. Bunda Osmanlı Avusturya savaşları sırasında Osmanlıların kötü duruma düşmüş olması da rol oynamıştı. Şimdi Osmanlılar hem Doğuda ve hem de Batıda, hem içeride üç cephede birden savaşıyorlardı. Avusturya cephesinde Estergon (Estergom), Kanije (Kanija), İstolni-Belgrad kaleleri, Avusturya Osmanlı savaşının başından beri defalarca el değiştirmişti.

Şah Abbas önce Nihavent'i aldı. Sonra Tebriz Beylerbeyi Ali Paşa Tebriz'de yokken, bu kenti de ele geçirdi. Kente girince Osmanlı askerlerinin tümünü öldürdü. Askerlerin karılarını ve çocuklarını genel evlere fahişe olarak çalışmak üzere yolladı. Revan İran kuvvetlerinin oldu. Şah Abbas Azerbaycan'daki Osmanlı askerlerini Anadolu'ya geri püskürtmüştü. Bu Celali isyanları ile kavrulan Anadolu'nun durumunu daha da berbat hale getirdi.

1603–1607 arasında Celali ayaklanmaları bütün Anadolu'ya yayıldı. Tavil Ahmet, Canbulatoğlu ve Kalenderoğlu gibi Celali önderleri devlet otoritesini ortadan kaldırdılar. Anadolu'daki köylüler canlarını kurtarmak için yerleşim yerlerini terk ederek dağlara sığınmak zorunda kaldılar. Osmanlı tarihine bu dönem " Büyük Kaçgun " olarak geçmiştir.

1603 yılı sonuna doğru Osmanlı Padişahı III. Mehmet öldü. III. Mehmet üzerinde annesi Safiye Sultanın çok etkisi vardı. Genç yaşta ölmesinde, öldürttüğü oğlu Mahmut'un katlinin psikolojik etkisi büyüktü. III. Mehmet oğlundan 7 ay sonra 38 yaşında ölmüştü.

III. Mehmet'in saltanatı boyunca dizginler Valide sultan Safiye'nin ellerindeydi. Hanım Sultan, oğlunun hükümdar olduğu sekiz yıl boyunca, on bir kere veziriazam değiştirdi. Devletin en üst katında yapılan bu değişiklikler siyasi süreklilik ve istikrarı yok etmişti. Yine istikrarsızlık sonucu olarak askeri seferler istenen sonuçlara ulaşamadılar. Yeniçeriler ve sipahiler arasında olaylar çıktı. Bazı yeniçeriler ordudan kaçarak Anadolu dağlarına sığındılar. Asker kaçakları ezilen köylüleri, tımar sahiplerine ve rüşvetçi devlet memurlarına karşı ayaklandırdılar.

Çocuk Padişahlar, 1603

I. Ahmet

1603 de Osmanlı tahtına 13 yaşındaki I. Ahmet çıktı (1603 – 1617). Çocuk padişahlar dönemi başlamıştı. I. Ahmet (d. 18 Nisan 1590, Manisa – ö. 22 Kasım 1617). 14. Osmanlı padişahıdır. Babası Sultan III. Mehmet, annesi Handan Sultan'dır. Babasının ölümü üzerine 21 Aralık 1603'te Eyüp Sultan'da kılıç kuşanarak tahta geçti. Sultan I. Ahmet, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonraki padişahlar içinde devlet işleriyle yoğun şekilde uğraşan ilk padişah olarak kabul edilir. Sultan I. Ahmet yakalandığı tifüs hastalığından kurtulamayarak 1617 yılında 27 yaşında öldü ve Sultanahmet Camii yanındaki türbesine gömüldü. 1617 yılına kadar altı veziriazam değişikliği olmuştur. Bu veziriazamların üçü dört yıldan fazla başbakanlıkda kalmışlardır.

Saltanatında, hanedan veraset sistemini değiştirip kardeş katli yasasını kaldırmıştır. Yerine ailenin aklı başındaki en büyük üyesi padişah olur sistemini getirmiştir. Bu yeni yasanın, kanlı tahta geçme törenlerini önlemesi açısından Osmanlı tarihinde çok büyük önemi vardır.

I. Ahmet, Kösem Sultan'a deli gibi aşıktı. En mutlu dönemleri Kösem Sultan ile geçirdiği zamandı. Beraberce devamlı karşıya Üsküdar'a giderlerdi. Orada Aziz Mahmut Hüdayi'yi

ziyaret ediyorlardı. Ve tabi orada bir nasihat, telkin alıyorlardı. Tabii bu dergah büyük bir otorite kazanmıştı. Osmanlı'da bu tekke saygısı ve bazı şeyhlere duyulan saygı müesseseleşmişti. Bütün padişahlar bunu veya benzerini yapıyorlardı.

I. Ahmet Arapça ve Farsça bilirdi. Güçlü bir eğitimi vardı. " Bahti " mahlası ile yazdığı şiirleri bir divanda toplanmıştır.

Cihangir'den İstanbul

I Ahmet tahta çıktığında, Osmanlı İmparatorluğu dışarıdan çok güçlü görülüyordu. Uçsuz bucaksız topraklara sahipti. Hesapsız kaynakları vardı. Akdeniz ülkelerinin büyük bir kısmına egemendi. Hindistan ile Çin'le ve Güney Doğu Asya ile ilişkilerini sürdürüyordu. Doğu ve Güney Doğu Asya'nın Müslüman devletleri üzerinde belli bir manevi etkisi ve saygınlığı vardı. Ekonomik zorlukları vardı ama imparatorluk bu zorlukların üstesinden gelmesini biliyordu. Avrupa'ya giren Amerikan gümüşü Osmanlı maliyesini de etkilemişti ancak imparatorluğun bunu kompanze edecek gücü vardı.

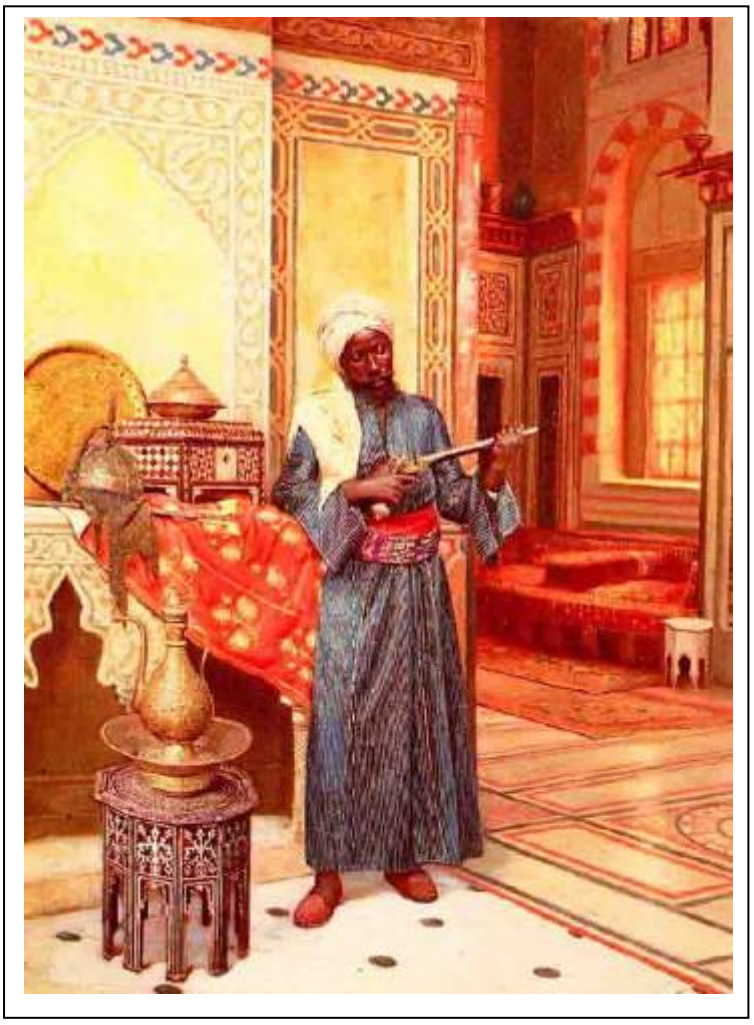
Batı Avrupa devletleri Osmanlı İmparatorluğuna korku, saygı ve özlem ile bakmaya devam ediyorlardı. Onlar birbirleri ile ve deniz aşırı yayılma ile uğraşıyorlardı. Onlar için Doğu sınırlarındaki dev, pek dokunulabilecek bir şey değildi.

Osmanlı İmparatorluğu kadar büyük ve renkli bir siyasi bütün, sorunsuz, olaysız ve değişimsiz olamazdı. İmparatorluğun içinde kargaşalar ve bunalımlar meydana geliyordu. Yine de İmparatorluk, başta yetenekli Sultanlar varken bu olumsuzlukları dengeleme yollarını bulacaktı.

I. Ahmet'ten itibaren tahta sık sık çocuk yaştaki padişahlar çıkacaklardır. Padişahlar çocuk olunca da işe naiplik karışıyor, bu da Hanım Sultanların ve Haremin gücünü arttırıyordu. Bütün bu sultanlar yetişme tarzının bir sonucu olsa gerek kadın delisiydiler. Çok küçük yaşta içkiye başlıyor ve kısa sürede yeteneklerini kaybediyorlardı. Bu sultanlar genel olarak Sarayın

kuytu bir yerine çekilip, halktan uzak, hiçbir işe el sürmeden yaşarlardı. Tüm işler veziriazamlara kalmıştı. Padişahlar artık şikayetleri yerine getirmiyor, son hukuk mercii olarak görevlerini yapmıyorlardı. Savaşlara da gitmez olmuşlardı. Padişahlar savaşa gitmeyince, ortada zaferler de olmuyordu. Yeniçeriler Sultanları umursamaz oldular.

Veziriazamlar da artık harem ağalarının ve harem kadınlarının etkisi ile atanıyorlardı. Veziriazam ehil olmayınca bürokraside uygun kişilerden seçilmemiş oluyordu. Maliye doğru yönetilmemeye ve fazladan soyulmaya başlandı.

I. Ahmet tahta çıktıktan 19 gün sonra büyük annesi Safiye Valide Sultanı, eski saraya yolladı. Böylece Safiye Valide Sultanın siyasetle ilgisi kesildi. Aslen İtalyan olan ve Venedik'in Kofu valisi asil Baffa'nın kızı Safiye Sultan, eski saraya yollandığında 54 yaşındaydı.

I. Ahmet Padişah olduğunda daha sünnet olmamıştı. Sultan olduktan 33 gün sonra sünnet oldu.

Yer Çekimi, 1604

Galilei Roma Engizisyonunda

Galilei, 1604 yılında yer çekim kuvvetini yani maddelerin düşüşü kanununu buldu. Bu modern bilim için en önemli yol taşlarından biriydi. İnsan doğa kanunlarını kendi lehine daha bilinçli olarak kullanacaktı. İnsanın doğaya egemen olma savaşı büyük bir tutkuya dönüşürken, dünyanın kirlenerek yaşamı riske atması da başlıyordu.

1604 yılında Sigismund İsveç tahtından indirildi yerine amcası IX. Carl (1604 – 1611) İsveç Kralı oldu. Bu durumda Lehistan, Lituanya ve İsveç Wasa Hanedanına ait olmakla birlikte aynı tahta bağlılıktan ayrılmışlardı.

Fransa, Kuzey Amerika'daki ilk sömürgelerini IV. Henri (Henry) zamanında ele geçirdi. 1604 de Fransızlar Kanada'da Port Royal (Anapolis) kurdular. Bundan 4 yıl sonra Quebec kurulacaktı.

Belçika'daki Ostend kenti üç yıllık bir kuşatmadan sonra İspanyollar tarafından ele geçirildi.

Osmanlıların Batı cephesinden İstanbul'a dönmüş olan Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa görevinden alındı, yerine Yavuz Ali Paşa atandı. Bu sırada Belgrad'da başkomutan olarak Lala Mehmet Paşa bulunuyordu. Ancak Veziriazam Yavuz Ali Paşa gittiği Belgrad'da öldü. Bunun üzerine Ağustos 1604 tarihinde Veziriazamlığa ve Serdarı Ekremliğe Lala Mehmet Paşa getirildi. Lala Mehmet Paşa Estergon'a doğru sefere çıktı.

Osmanlı ordusu savaşmadan Peşte'yi, Hatvan Kalesini ve Vaç kalelerini eline geçirdi. Estergon kuşatıldı. Ancak savaş mevsimi geçmişti. Lala Mehmet Paşa geri döndü.

1604 yılına gelindiğinde, Doğuda saldırılarına bir yıl önce başlamış olan Şah Abbas, Gürcistan ve Azerbaycan'ı tekrar Safevilere kazandırmıştı. Osmanlılar ise Cağaloğlu Sinan Paşayı İran üzerine serdar tayin ettiler. Ama Osmanlı ordusu ancak Haziran başında hareket ederek, Hasankale'ye 9 Eylül'de gelebildi.

Mısır'da asker ayaklandı. İbrahim Paşa öldürüldü. Bu şiddet İstanbul'un tepkisini çekti. Kahire'de soruşturma açıldı. Bazı görevliler idam edildiler. Divan Mısır'a Öküz Mehmet Paşa'yı tayin etti.

1604 yılında Sibirya'daki Rus ilerlemesi devam ediyordu. Ruslar Tomsk'u ele geçirdiler.

İngiltere’de Katoliklere Mezalim, 1605

Galilei'nin mezarı

1605 yılında Japonya’nın gelmiş geçmiş en ünlü samurayı Miyamoto Musashi, savaşçı yetiştirmek için bir okul açtı. 30 yaşına gelmeden 60’ın üzerinde kılıç dövüşünden galip çıkmayı başaran bu usta, yıllarca kendi okulunda dersler verdi.

Avrupa’da Hümanizm Shakespeare ve Cervantes ile edebiyatta zirve yapmışsa, bu aslında bir şeyler değiştiği için olmuştu. Burjuvazi güçleniyordu. Mutlakıyet, burjuvaziye paralel yükseliyordu. İnsanlar özgürce atılımlar yapsınlar isteniyordu ama yükselen kapitalizm buna uygun kuralları yaratamıyordu. Sosyal olarak kötülükler vardı. Bunları aşmak herkese çok zor görülüyordu. Böylece, iyimser hayaller gerçeğe çarptılar. Buradan sosyal ilişkiler kavramları üzerinde düşünenler çıkacaktı. Bunlar sosyal ilişkiler konusunda derinleşeceklerdi. İnsanın karmaşıklığı analiz edilecekti. Her insan başlı başına bir varlıktı. Başka bir yerde eşi, benzeri yoktu.

Hümanistler, kendilerinden az önce yaşamış olan büyük ilahiyatçıların görkemli yapıtlarına sırtlarını dönmüşlerdi. Yakınlık duydukları, ilk çağ felsefeleri içinde doğrudan günlük yaşamı ilgilendiren konulardı. Epikürcülük ve Stoacılığa ilgi duyuyorlardı. Ancak Yunan metinleri ile doğrudan temas ettiklerinde, Platon ve Aristo’yu da hemen benimsemişlerdi.

Rönesans önce Batı Avrupa için sonra tüm dünya için can alıcı önemdedir. Peşinden modern teknoloji çağı gelecektir. Bugün geriye bakıldığında Rönesans'ta modern teknoloji çağına dair ipuçları vardır. Ancak bunları biz bugün, olayların gelişimini bilen kişiler olarak görebiliyoruz. Halbuki yaşanan çağda kimse bunu öngöremezdi ve öngörmedi. Müslümanlar İtalyan Rönesans'ını izleyemedikleri için eleştirilirler. Rönesans tarihin en büyük çiçeklenme dönemlerinden biridir. Ama ne Müslümanların XII. Asır açılımlarından ve ne de Çin'in Sung hanedanı döneminden daha ileri değildir.

1605 yılında, İngiltere'de, Katolik İngilizler, kralın ve hanedan üyelerinin bulunduğu bir anda parlamentoyu havaya uçurarak suikast yapmakla suçlandılar. Katoliklik kanun dışı sayıldı. Katolik çocuklar zorla ailelerinden alınıp, Protestan olarak eğitildiler. Bu çocuklar ülkenin her yerine öyle dağıtıldı ki çocukların izi takip edilemiyordu.

Ekber Hanın ölümü, 1605

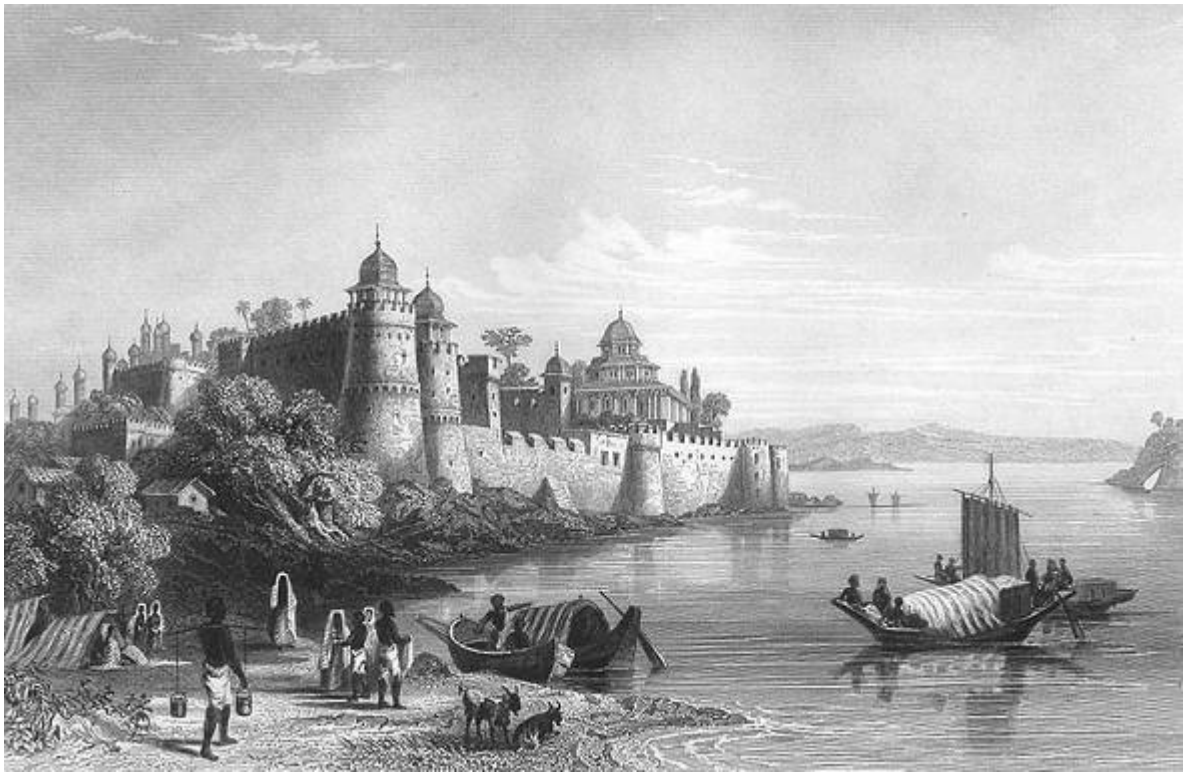
Ekber Hanın Mezarının giriş kapısı, 1795 deki hali

1605 yılında Hindistan imparatoru Ekber, küçük bir krallığı büyük bir İmparatorluk yaparak öldü. Ekber şahın İmparatorluğu, hoşgörüye, Hindular ile anlaşmaya, paylı toprak vergisi sistemine, kamu hizmetlerinin memurlaştırılması ve maaşa bağlanması gibi modern devlet kavramına uyan bir anlayışa dayanıyordu. Daha sonra paylı toprak vergisi sistemine benzer bir vergi sistemini İngilizler de Hindistan'da uygulayacaklardı.

Bu dönemde Hindistan 100 milyona yakın nüfusu, gelişen sanayisi ve artık doruğuna varmış ticareti ile altın birikiminde bir patlama yaşıyordu. Buradaki yaşam kırsal ağırlıklıydı. Ancak kentler de çok güçleniyordu. Lahor, Avrupa'nın en büyük kentleri kadar nüfusa sahipti. Hindistan'da yaşam düzeyi Avrupa gibiydi. Yaşam koşulları da Avrupa'dan çok farklı değildi. Halkın durumu zaman zaman çok kötü, zaman zaman orta karardı. Ancak Hindistan'da yönetici sınıf düşünülemeyecek bir lüks yaşıyordu.

Ekber ismi efsane oldu. Köklü devrimler gerçekleştirmişti. Bütün Hindu bilimciler, Ekber'i büyük prenslerden biri olarak kabul ettiler. Delhi sultanlığının yasalarının uygulanmasına son verildi. " Kılıçların hakimiyeti " bitmişti.

Ekber han diplomatik olarak en çok Safeviler ile dostluklar kurdu. Özbek hükümdarı Abdullah Han ile hudutların tayini için bir anlaşma yapıldı. Hint Okyanusunda bulunan Portekizlilerden gelen müşterek tehlike karşısında, Osmanlılar ile de temaslarda bulunuldu. Fakat Delhi ile İstanbul arasındaki çok uzaktı. Uzaklık büyük bir ittifakının doğmasını önledi.

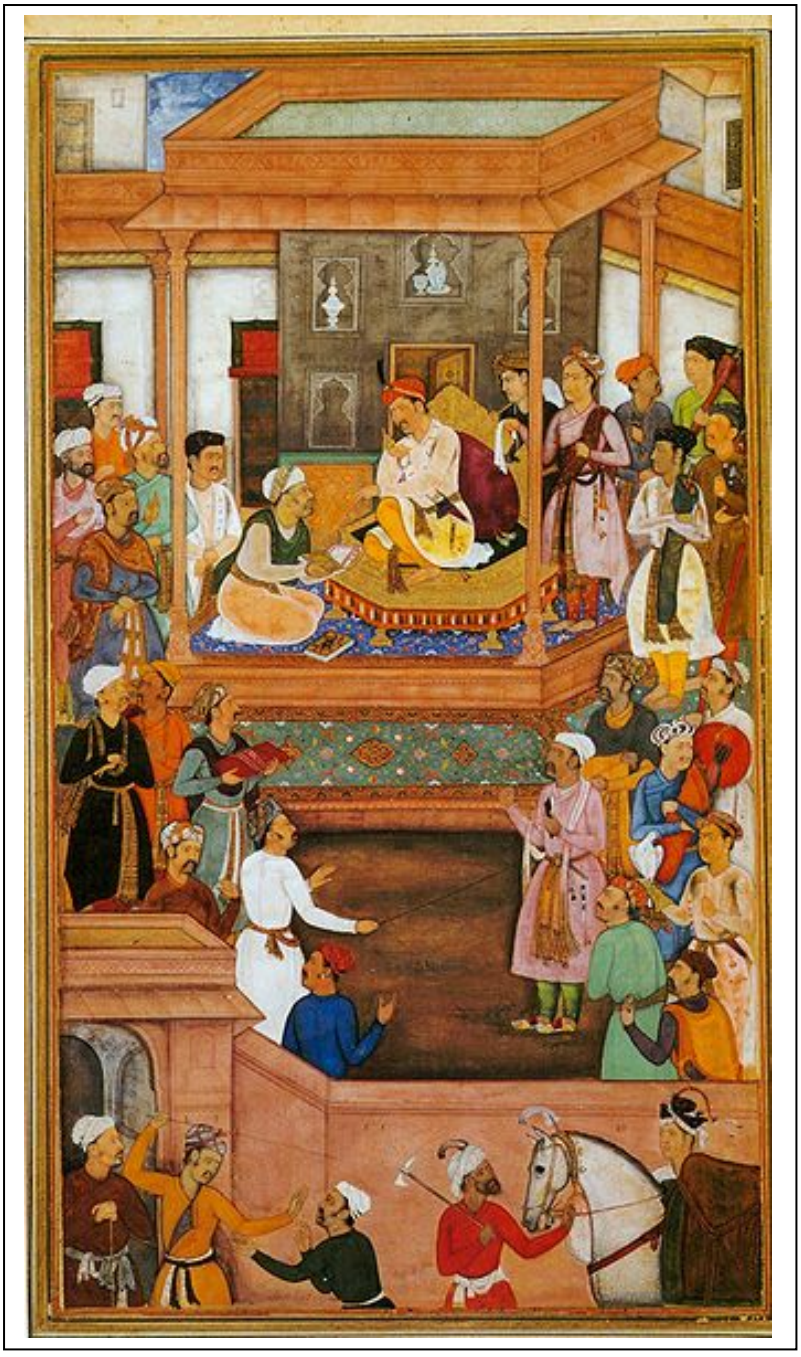
Allahabad Kalesi

Ekber Han, saltanatında, bir taraftan sınırlarını genişletirken, diğer taraftan da askeri ve idari yenilemeler yaptı. Ekber Hanı toplumsal kaygılar taşıyan çok önemli bir şahsiyetti. Köylüler lehine önlemler alınmıştı. İlk olarak damgalama usulünü getirdi. Gayrimüslimlerin ödediği " haraç " vergisini kaldırdı. Ülkedeki topraklar, hükümdara bağlı devlet toprağı haline getirildi. Ordu subaylarına ve memurlara rütbe verildi. Arazi gelirlerini kontrol etmek için, " Kurubi " adı verilen tahsildarlar teşkilatı kurdu. Dulların intiharları ile uğraştı. Dul intiharlarını ve erken evlilikleri önlemeye çalıştı.

Ekber Hanın yaptığı en cesur devrimler din alanında yaptıklarıydı. Daha önce anlatıldığı gibi, Ekber Şah, " Din-i İlahi " adı ile derleme bir din kurmaya çalışıyordu. Bu din sayesinde, bütün tebaası üzerinde manevi ve ruhani hükümdarlığını tesis etmek arzusundaydı. Bu din aslında Şaman dinine de çok benziyordu. Toprakları içindeki tüm inançlara büyük bir özgürlük sağladı. Müslümanların büyük baskısı altına aldıkları Hinduları gözetti. Cizvitlerin (Avrupalı) ülkesine girmesine izin verdi. Ancak Ekber Şahın ölümünden sonra kurduğu dinden ortada hiçbir şey kalmadı.

Ekber Hanın yaptığı devrimlere şaşanlara ve bunları nasıl düşündüğünü soranlara cevap, Türk tarihidir. Türk geleneği hoşgörüdür. Tüm dinlere karşı meraktır. Örgütlenmelere karşı ilgidir. Ekber Han bunları alıp, daha ileri taşımış olabilir. Ama aradığını Türk yapısı içinde bulmuştur.

Ekber Şahın dini uygulamalarına şiddetle karşı çıkanlardan biri de Şeyh Ahmet Sirhindi idi (1563 – 1625). Sirhindi sufiydi ve öğrencileri onu Kamil İnsan olarak kabul ederlerdi. Daha önce görüldüğü ve bilindiği gibi, Şirazi " varlığın tekliği " anlayışını savunuyordu. Allah tek gerçeklikti. Hangi dinden olursa olsun bütün mistikler bu birliği yaşıyor ve Allah ile birleştiklerini hissediyorlardı.

Sirhindi ise, bu anlayışı kişisel bularak reddediyordu. Mistikler Allah üzerinde yoğunlaşırken, başka her şey bilinçte sönüyordu. Ama bu Allah'ın nesnel varlığının karşıtı değildi. Allah ile dünya arasında bir birlikten veya özdeşlikten bahsetmek yanlıştı. Tanrı insan sınırının ötesindeydi. " O kutsal olandır, Ötenin ötesindedir, ötenin ötesindedir ve gene ötenin ötesindedir ". Tanrı ile dünya arasında, doğanın işaretleri üzerinde düşünmenin dışında, hiçbir ilişki olamazdı.

Ancak Sirhindi'nin, o filozofların ulaşılamaz Tanrısı fikri, Müslüman Sufilerin büyük çoğunluğu tarafından pek tutulmadı. Mistikler aşkın öznel tanrısına bağlılıklarını sürdürmeye devam ettiler.

Şiddetli bir dizanteri hastalığına yakalanan Ekber, bütün tedavilere rağmen iyileşemeyerek ölmüştü. Cesedi, o zamanlar Behiştabad, daha sonra İskender adı verilen bahçeye gömüldü. Sonradan, halefleri tarafından, üzerine büyük bir türbe yapıldı.

Ekber'in yerine, ölümünden önce tayin ettiği Selim adlı oğlu, Muhammed Cihangir Şah (1605 – 1627) adıyla tahta geçti. 35 yaşında olan Cihangir, saltanat değişikliğinden faydalanarak başkaldıranların Delhi'ye bağlanması için çalıştı. Ayrıca, ağır ve ezici cezalara son verdi. Vergi toplanmasındaki bozuklukları gidererek, vergi gelirlerinin daha sıhhatli bir şekilde devlet hazinesine girmesi için tedbirler aldırdı. Bu hizmetlerinin yanında, Avrupalılara Hindistan'a ticaret tesisleri kurma izni, ilk defa bunun zamanında verildi. Böylece İngilizlerin Hindistan'a sızmalarına zemin hazırlanmış oldu.

Kral Tayini, 1605

Stephen Bocskai'nin tacı

1605 yılında Hollanda Doğu Hint şirketi, Portekizler ile mücadeleye başladı. Hollandalılar bazı Portekiz kalelerini ellerine geçirdiler. Bu olaylar sonucunda Hugo Grotius (1583 – 1645) " De Jure Praedae " (Ganimet Hukuku üzerine) adlı eserini yazmaya başladı.

Osmanlı veziriazamı Lala Mehmet Paşa, 1605 baharında Estergon'a doğru sefere çıktı. Tepedelen ve Vişegrad kalelerini ele geçirdi. Estergon da 35 günlük bir kuşatmadan sonra teslim oldu. Estergon kalesi görüşmeler yolu ile teslim olmuştu. Kaledeki Fransız askerler, Almanya'ya döneceklerine Osmanlı ordusuna katılmayı tercih ettiler. Bu ele geçen kalelerden sadece Tepedelen'de muhafızların tümü (4.200 asker) öldürüldü.

Estergon Osmanlıların eline geçtikten sonra Lala Mehmet Paşa orada durmadı. Tiryaki Hasan Paşa Palota ve Weszpim kalelerini ele geçirdi. Osmanlı ordusu Bocskai (Boçkayı) tarafından kuşatılmış olan Uyvar üzerine yürüdü.

Erdel'i işgal etmiş olan Avusturya'ya karşı Bocskai (Boçkayı), Erdel'de Osmanlı taraflısı bir ayaklanma gerçekleştirdi. Bu Batı cephesinde Osmanlıların durumunu düzeltti. Avusturya iki ateş arasında kalmıştı.

Osmanlı ordusu Uyvar üzerine yollamıştı. Kale Borçkayı'ya teslim oldu.

Bu sırada Osmanlı akıncıları (Macar ve Kırım akıncıları dahil), Avusturya'nın içlerine akınlar düzenlemeye başladılar. Lala Mehmet Paşa, Almanları barışa zorlamaya çalışıyordu.

Bu sırada Borçkayı'ya " Orta Macar Kıralı " unvanı verilmesi kararlaştırıldı. Macaristan'ın büyük bir kısmı, Budin, Kanije, Tamışvar, Eğri Osmanlıların doğrudan yönetimi altında beylerbeylik tarzında örgütlenmişti. Daha az sayıda Macar, Osmanlı tebaası olarak Erdel'de yaşıyordu. Bir kısım Macarlarda Almanya ve Slovakya'da bulunuyorlardı. I. Ferdinand'tan beri Alman İmparatorları " Bohemya ve Macaristan Kralı " unvanını kullanıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu, Alman İmparatorluk unvanını ve ne de Macar Kralı unvanını hiçbir zaman kabul etmemişti. Ne diplomatik görüşmelerde bu unvanları tanımış, ne de bu unvanların olduğu evrakları kabul etmişti.

Osmanlılara göre Fatih'ten beri " Roma İmparatoru " unvanı Osmanlılardaydı. Kanuni'nin dediği gibi tek Roma İmparatorluğunun tek hükümdarı Osmanlı Hakanıydı. Roma tacı Osmanlı Padişahının başındadır. Macar Kralı lafı da çok saçmadır. Çünkü Macaristan toprakları fiilen Osmanlı topraklarıdır.

Lala Mehmet Paşanın Erdel prensine verdiği unvan, Padişahın kullandığı Macaristan Kralı unvanı olamazdı. Bu nedenle, o da Erdel Beyine " Orta Macaristan Kralı " unvanını verdi.

Serdarı Ekremler, sonradan divanı Hümayun ve Padişah karşısında hesap vermek koşuluyla Padişahın pek çok yetkisini kullanabilirlerdi. Bunlar içinde vezir rütbesi vermek, harp ilan etmek, sulhu kabul etmek, Padişahın ağzından istedikleri emri yazmak, krallık vermek, hükümdar değiştirmek gibi çok üst seviye yetkiler vardı. Krallık tacını Bocskai'ye, büyük bir merasim ile Lala Mehmet Paşa giydirdi. Aslında krallık unvanını sadece İmparatorlar verebilirdi ve veziriazam da İmparator adına bunu gerçekleştiriyordu.

İran'ın Başarısı ve İsyanlar, 1605

Kahvehane

İran Doğu'da pek çok yeri Osmanlılardan geri almıştı. Avusturya savaşları nedeniyle batıda, Celali isyanları nedeniyle içerde yani üç cephede birden savaşan Osmanlılar, İran'a karşı yeterli kuvveti sevk edememişlerdi. I. Ahmet, Çağalazade Sinan Paşayı İran cephesine yollamıştı. Paşa Safevi kuvvetlerine yenildi ve öldü. Şah Abbas da Şemahi ve Gence taraflarını aldı (1605). Büyük bir Osmanlı ordusunun bu bozgunu, bölgede, Osmanlı etkinliğini tamamen kırdı. Çağalazade Sinan Paşanın ölümünden sonra Doğu cephesi 5 yıl başkomutansız kaldı. Cağaloğlu Sinan Paşa ölmeden az önce, Koca Sinan Paşa oğlu vezir Mehmet Paşayı son beylerbeyliğinden azletti. İstanbul'a çağrılan Koca Sinan Paşa oğlu Mehmet Paşa, orada idam edildi.

Safevi başarısı, Canbulat'ın Kürt aşiretleri ile Fahreddin Maan'ın Dürzi aşiretlerinin ayaklanması zeminini hazırladı. Ayaklanmalar, Osmanlılar için Kilikya'da, Suriye'de ve Lübnan'da tehdit edici oluyordu.

1605'de Rus Çarı Boris Godunof öldürülünce, önce yerine IV. İvan'ın oğlu Demetrius geçti, ama kısa süre sonra Çar Vassili Şuisky oldu (1605 – 1610). IV. İvan'ın ölümünden beri Çar kim olursa olsun, iç savaşlar sürüp gidiyordu.

Celali isyanları sonunda Anadolu, mecazi manada, ateş içindeydi. Aslında kimin Celali olduğu, kimin Celalileri tuttuğu, kimin tutmadığı, devlet tarafından net belli değildi. Bazı yerler Celali zulmünden yakınıyor, bazı sancaklar Celali yönetimini devletin sancak beylerinin yönetimine tercih ediyorlardı.

Celalilerin içinde çok kıyıcı olanlar, köyleri ve kasabaları yakanlar, devleti tutan halkı öldürenler vardı.

Kasım 1605'de Celali serdarı Nasuh Paşa Afyonun doğusunda Bolvadin'deydi. Celalilerin başında Uzun Halil bulunuyordu. Ekber gölüne dökülen bir çayın üzerindeki köprünün bir tarafında Celaliler, öbür tarafında devlet kuvvetleri vardı. Buradaki savaşta Uzun Halil, Osmanlı ordusunu bozdu. Serdar Vezir Nasuh Paşa canını zor kurtarıp, Seydişehir'e kaçtı. Sonra İstanbul'a dönüp, işin içinden çıkamadığını itiraf etti.

1605 yılı sonlarına doğru İstanbul'da tütün içilmeye başlandı. Tütün kahveden 51 yıl sonra girmişti. Tütün içmekte, aynı kahve de olduğu gibi halkın büyük rağbetini çekti.

Zitvatoruk Anlaşması, 1606

Zitvatoruk Barış anlaşması anıtı

Osmanlı Avusturya savaşlarında her iki tarafta yıpranmıştı. Osmanlılar batı savaşlarından daha büyük ve kanlı olan Safevi savaşlarına yoğunlaşabilmek için sulh istiyorlardı. Almanlar ise çoktan sıfırı tüketmiş, ekonomik olarak iyice zayıflamışlardı. Osmanlıların doğu cephesinde sulh yaparak, kendilerine daha güçlü saldırmasından korkuyorlardı.

Şimdi bu tip anlaşmaların nasıl yapıldığını örneklemek açısından, barış görüşmelerini yapan zevattan bahsedilecektir.

Osmanlı tarafında görüşmelerin yönetimi Sadrazam Lala Mehmet Paşadaydı. Vezir Kuyucu Koca Murat Paşa ve kahyası Mehmet Ağa İmparatorluk murahhasları ile ön mutabakatları sağladılar. Esaslar belirlendikten sonra, Osmanlı tarafı Baş müzakereci Budin beylerbeyi vezir Kadızade Ali Paşa, kethüdası Ahmet Efendi, Budin kadısı Habil Efendi ve Budinli Nasreddin zade Mustafa Efendi idi. Alman tarafında görüşmelerden sorumlu olan Arşidük Mathias'dı. Alman tarafı görüşmecileri ise Baron Von Mollard, Erlau Başpiskoposu, Kont Althan ve General Erdoedy'dı.

Önce bir ön anlaşma ile ateşkes ilan edildi. Sonra 22 gün süren görüşmelerde 17 maddelik ve 20 yıl süreli bir anlaşma üzerinde uzlaşıldı.

Kasım 1606 tarihinde Zsitva-Torok (Zitvatoruk) anlaşması imzalandı. Avusturya (Almanya) Osmanlı savaşları Sultan III. Murat zamanında başlamış, Sultan III. Mehmet zamanında devam etmiş, ancak Sultan I. Ahmet bitirebilmişti. Bu anlaşma ile Osmanlılar ve Habsburglar Macaristan'daki durumlarını koruyorlardı. Habsburglar, ellerindeki Macar topraklarına karşılık olarak verdikleri yılda 30 bin altın vergiyi artık ödemeyeceklerdi. Anlaşma ile Osmanlı Padişahı ile Avusturya İmparatoru eşit sayılıyordu. Avusturya İmparatoru Caesar (Kayzer) unvanını kullanabilecekti. Anlaşma 20 yıllığına imzalanmıştı. Belki de artık Osmanlılar Roma İmparatorluğu fikrinden vazgeçiyorlardı.

Zsitva-Torok, Avrupa'da iki imparatorluk tacı olduğunun, Batı Roma tacının Alman İmparatoruna, Doğu Roma tacının Osmanlı Hakanına ait olduğunun kabulüdür.

1606 yılında Datç Willem Janszoon, Avustralya'ya ayak basan ilk resmi Avrupalı oldu. Aynı yıl Datç filosu Cape Rachado Savaşında Portekiz filosuna yenildi.

Britanya, dünyada ilk olarak, bir birlik bayrağını yürürlüğe koydu.

Bu savaşlar sırasında Avrupa'nın silah üstünlüğü ortaya çıkmıştı. Avusturya askeri hafif tüfekler ile savaşarak, kılıç kalkana karşı üstünlük sağlamıştı. Bu savaşlar Osmanlıya ordunun artık ateşli silahlarla donatılmış ağır piyadelerden oluşması gerektiğini göstermişti. Ok-yay, kılıç ve mızraklı tımarlı sipahi savaş değerini kaybetmişti. Bunun sonucu olarak tımar rejimi ihmal edilecek ve dağılmaya bırakılacaktır.

Bu savaşlarda ortaya çıkan ağır piyade ihtiyacı nedeni ile yeniçeri sayısı çok artacaktır. Yeniçeri sayısı 1527 yılında 7.886 iken 1610 yılında 37.627 kişiye çıktı. Ayrıca Anadolu köylerinden sekban ve saruca askeri yazılması da gündeme geldi.

Macar toprakları 1526 ile 1606 tarihleri arasında bitip tükenmez savaşlara sahne olmuştu. Bu dönemde Macar toprakları verimsizleşmiş, bozulmuş ve ülke yoksullaşmıştı. Tuna ile Tisza arasındaki mümbit Macar ovası boşaldı ve çölleşti. Bu topraklar asırlarca süren aşırı tarımsal işletmeler sonucu olarak, bozulmanın eşiğine gelmişti. Türk fethi ve onunla birlikte gelen sonsuz savaşlar ise onu yıkmıştı. Bu mümbit tarım bölgesi artık hayvancılık yapılan bir alandı.

Osmanlı Merkezi Otoritesinde Zayıflama İşaretleri, 1606

Fahreddin Kalesi, Dürzi

1602 ile 1607 arasındaki Osmanlı İran savaşlarında Şah Abbas, büyük başarılar kazanmıştı. İran Tebriz'i, Erivan'ı, Şirvan'ı ve Kars'ı aldı. Azerbaycan'ı, Kürdistan'ı, Bağdat'ı, Musul ile Diyarbakır'ı kendine bağladı. İran'ın Osmanlılara ödediği vergi 100 ipek yüküne indirilmişti. İran savaşları Osmanlılara çok pahalıya mal oluyorlardı. İran'dan alınan toprakların halkı Osmanlıya direniyor ve onunla savaşıyordu. Bu nedenle ele geçirilen topraklar Anadolu'dan asker yollanarak elde tutulmaya çalışılıyordu. İşgal edilmiş topraklar tekrar İran'a dönünce, oralardan gelen bu askerler devletin başına dert oluyordu.

Celali isyanları tüm şiddeti ile sürüyor ve Anadolu'yu yaşanmaz hale getiriyordu. İsyanlar nedeniyle Safevi cephesine yeterli önem verilemiyordu. Sonunda Osmanlı Devleti, Celalileri kesin olarak ortadan kaldırmaya karar verdi. Sadrazam Kuyucu Murat Paşa büyük bir orduyla 1606'da Anadolu'ya geçti. Daha yola çıkmadan Kuyucu Murat Paşa, Celalilerin bir daha kimsenin devlete karşı çıkamayacağı bir tarzda yok edilmeleri gerektiği kararını vermişti. Kuvvetli olasılıkla başka çare olmadığından, Kuyucu Mehmet Paşa, Üsküdar'dan yüz binlerce Türk'ü yok etmek üzere yola çıkıyordu.

Kuyucu Murat Paşa, etrafa İran üzerine sefere gideceği söylentisini yayıyordu. Celalilerin Saray dahil her yerde adamları vardı. Murat Paşa, yapacağı seferden Celalilerin son ana kadar bilgisi olmasın istiyordu.

Celali liderleri içinde padişaha karşı çıkıp, Celali olanlar da vardı. Bunların en önemlilerinden biri Halep beylerbeyi Canbulatoğlu Ali Paşaydı. Adana ve Halep dahil, tüm Suriye'yi ele geçiriyordu. İsyanı Dürziler destekliyorlardı. Nerede ise bağımsız bir devlet kurmak üzereydi. Avrupa devletleri ile temasa geçmiş, onlarla anlaşmalar imzalıyordu. Veziriazam Kuyucu Murat Paşa, Anadolu'ya geçince ilk iş olarak Canbulatoğlu üzerine yürüdü. Halep ele geçirilerek, isyan bastırıldı.

Canbulatoğlu Ali Paşa isyanından sonra yer yer ve zaman zaman eyalet paşaları merkezi yönetime kafa tutmaya başladılar. Bu gelişme dönemin en önemli siyasi özelliklerinden biri oldu.

1606 yılında " Orta Macaristan Kralı " Bocskai 53 yaşında öldü. Yerine Rakoczi Zsigmond (1606 – 1608) geçti.

Fas'ta kargaşa çıktı. Cezayir'den Mustafa Paşa gelerek kendini saltanat Naibi, Mevlay Zeydan'ı Sultan ilan etti. Eski Sultan Mevlay Muhammed Şeyh, Müslüman düşmanı İspanya kralı III. Philippe'e sığındı.

1606 yılında Avrupa'da ilk çikolata yapıldı.

Kazaklar, 1607

Zaporozhian Kazakları Kampı

XVI. yüzyıl süresince Kırım atlıları Ukrayna üzerinden Rusya ve Polonya içlerine sürekli akınlar yapmışlardı. Ancak şimdi, Ukrayna'da Kazaklar karşı bir güç oluşturmuşlardı. Ukrayna Kazakları Osmanlı, Rus ve Polonya devlet güçlerinin erişemediği bölgedeydiler. Bu Kazaklar kendi başlarına buyruk, kendi şeflerinin yönetiminde yağma akınları ile geçinen topluluklar olmuşlardı.

Kırım Osmanlıların akıncı gücüydü. Benzer şekilde kimi Kazaklar Polonyalılara, kimileri Ruslara yanaşarak, bu ülkelerin akıncı gücü haline geldiler.

Kazaklar Ukrayna'nın Dinyester, Dinyeper ve Don nehirleri boyunca guruplaşmışlardı. Dinyester ve Dinyeper Kazakları Polonyalıların, Don kazakları Rusların akıncı gücü haline gelmişti. Tuna kıyılarına, Kırım'a akınlar yapıyorlardı.

Şayka (Shaika)

Kazaklar " şayka " denen hafif gemileri ile Karadeniz'e inip, Anadolu ve Balkan kıyılarını da vurur olmuşlardı.

Ocak 1607 yılında, Osmanlılarda, Celali Kalenderoğlu Mehmet Ağa, Manisa kentini ele geçirdi. Aydın, Celali Türk Yusuf Paşadaydı. Bursa yakınlarında Kınalı adlı Celali vardı.

Kuyucu Murat Paşa Temmuz 1607'de hareket etmişti. Manisa'yı ele geçirmiş olan Kalenderoğlu Mehmet Baya Ankara sancağını verdi. Ancak Ankara halkı Celali istemeyiz diyerek, o nu kente sokmadı. Bunun üzerine Kalenderoğlu Ankara kalesini kuşattı. Ankara Murat paşadan yardım istedi. Osmanlı Ankara'ya kuvvet yolladı ama Kalenderoğlu bu kuvveti bozdu. Bu arada Celali Cemşit'i devlet kuvvetleri yendiler, Cemşit yok oldu.

Murat Paşa, yoldaki Celalileri temizleye temizleye ilerliyordu. Yanında o sırada 80 yaşında olan Vezir Tiryaki Hasan Paşa vardı. Oruç ovasında Canbulatoğlu'nun kuvvetleri ile karşılaştı. Canbulatoğlu aman istemesine rağmen Kuyucu Murat Paşa savaşa girdi. 26.000 Celali öldürüldü. Canbulatoğlu kaçtı. Divanı Hümayundan af diledi. Divan da onu Tamışvar beylerbeyi olarak Macaristan'a yolladı. Murat Paşa ise Canbulatoğlu'nu, Belgrad'da idam ettirdi.

Bazı Celaliler, Halep kalesinde karşı koyuyorlardı. Canlarına dokunulmaması şartı ile teslim oldular. Kuyucu Murat Paşa, bunlar asker değil eşkıya diyerek hepsini öldürttü.

Orfeo, 1607

Trento Konsili

1607 yılında İtalyan müzisyen Monteverdi'nin (1567 – 1642) Orfeo'su sahnelendi (http://www.twitvid.com/IIKTN). Bu operanın gerçek yaratıcısı oldu. XVI. Yüzyıla kadar " madrigal " pek rağbetteydi. Madrigal, bir veya daha fazla kişi tarafından yorumlanan ve konusu dinsel olmayan şarkıydı (http://www.youtube.com/watch?v=g-kqfs6y3jw&feature=related). Şimdi madrigalden opera doğuyordu.

Reformculara karşı saldırıya geçen Katoliklik, Trento Konsili ile bazı başarılar kazanmıştı. Polonya, Macaristan ve Güney Hollanda'da Reformu yenilgiye uğrattı.

Hatırlanacağı gibi Paraguay'da, Cizvitler, yerlileri korumak için, Lima Konsili kararına dayanarak eşitlikçi bir düzen kurmuşlardı. 1607 yılında, İspanya kralı yerlileri yerleşik düzene soksunlar diye, Paraguay'ı Cizvitlere verdi.

Osmanlı İmparatorluğunda Kuyucu Murat Paşa, 1607 kışını Halep'te geçirirken, Ankara'ya kabul edilmeyen Kalenderoğlu, Bursa'yı ele geçirmişti. Üzerine gelen Nakkaş Hasan Paşayı ve sonra büyük mimar Dalgıç Ahmet Paşayı mağlup etti. Dalgıç Ahmet paşa, bu savaşta yaralanıp, öldü. Üzerindeki baskı nedeniyle, Kalenderoğlu Bursa'yı bırakıp, Konya'ya doğru çekildi.

1607 yılında Osmanlı Divanı, Mustafa Çavuş'u elçi olarak İngiltere'ye yolladı. Mustafa Çavuş önce Fransa'da Paris'e gitti. Orada Fransa Kralı IV. Henri ile görüştü. Daha sonra da

İngiltere'de I. James'i ziyaret etti. İstanbul'da Venedik ve Fransa'nın devamlı elçileri vardı. İstanbul'da devamlı elçi bulunduran üçüncü devlet İngiltere oldu.

İngiltere Püritenlerle uğraşıyordu. Onlara ayrılıkçı dendi ve öldürülmeye başlandılar. Hayat iyice çekilmez olunca bazı Püritenler 1607 yılında Hollanda'ya göçmeye karar verdiler. Pek çok zorlukla karşılaştılar. Pasaport alamadılar, gemi yolculuğu yapacak parayı bulamadılar. Ama sonunda bazıları Hollanda'ya ulaşmayı başardılar. Önce Amsterdam, sonra Leyden'e yerleştiler. Çoğu çiftçilik yapıyordu. Ancak bilindiği gibi çiftlik arazisi yeterli değildi. Yine de Püritenler önce geçinmeye, peşinden de kiliselerini desteklemeye başladılar.

Cebelitarık Savaşı

Kuzey Amerika'daki İngiliz koloniciler önce Virginia kentini, sonra James nehri boyunca giderek Jamestown'ı kurdular. Bu iki yerleşim İngilizlerin Kuzey Amerika'daki ilk sürekli yerleşimleridir.

1607 yılında Datç (Netherland) filosu İspanyol filosunu Cebelitarık koyunda yok etti (Cebelitarık Savaşı). İspanya artık tam bir iflas halindeydi.

Çin’de Ricci’nin çabaları, 1608

Çiçekler ve kelebek, Chen Hongshou

1607 ve 1608 yıllarında Çin’de Ricci, Eukleides düzlem geometrisini Çinceye çevirdi. Çinliler hayran oldular. Avrupalılar Çin’in enlem ve boylamını dolayısı ile yerini yanlış biliyorlardı. Mathieu Ricci, yeniden ölçme ve hesap yaparak Çin 19 – 42 derece Kuzey ve 112 – 131 derece Kanarya adaları doğusuna yerleştirdi.

Ricci, Marko Polo’nun bahsettiği Kathay’ı ve Kambalu kentinin nereler olduğunu merak ediyordu. Ricci, Cizvit Bento de Goes’i seyahate yolladı. Goes bir kervana katılıp, Su-Çeu’ya vardı. Orada “ 40’cı paralel yolunu “ buldu. Burada tüm Müslümanlar Çin’den Kathay, Pekin’den ise Kambalu diye söz ediyorlardı.

Mathieu Ricci, Çin toplumundaki iyi şeyleri gözlerken, kötü olanları da atlamıyordu. Çin toplumu yoksullara, sakatlara ve hatta kendi aile bireylerine karşı acımasızdı. Ana, babalar kendi hasta çocuklarını çöplüklere atıyorlardı. Adım başında hırsızlık vardı. Halk birbirine karşı kabaydı. Eşcinsellik ve özellikle oğlancılık almış başını gitmişti. Ricci göre, bütün bunlar ilk günahın sonucuydu. Ricci durumu şöyle yorumluyordu: Çinliler, Adem’den sonra gelen birinden, Tanrı’nın vahyini almışlar ve böylece binlerce yıldır, yaratıcı Tanrı fikrini sürdürmüşlerdi. Sonraları bozularak, boş inançlara kapılmışlardı. Yani eski Çin dininin temeli

Hıristiyanlık ile aynıydı. Ricci, Çinlilerin atalarından gelen temel ve doğru düşünceyi bulup çıkarmada Çinlilere yardım edecekti.

Çinlilerin pek çoğu için atalar tanrı olmuşlardı. Onlara tapmak Hıristiyanlık ile bağdaşmıyordu. Ricci, Konfüçyus'un kitaplarından şunu bulmuştu: " Kült, toplumun yolunda gitmesini sağlayan özdeyiş ve kurallara katılmanın dış görünüşüydü. Bu nedenle yurttaşlar arası bir işti. " Konfüçyus halk için bir tanrı, okumuşlar için bir insandı. Kültü ise bir bilge kişinin anılmasıydı.

Ricci buradan şu sonucu çıkardı. Hıristiyan Çinliler, olaya tamamen siyasi bakarak, atalar kültüne uyabilirlerdi. Dışarıdan külte uyarken, içeriden onu mahkum etmeleri gerekiyordu.

Okumuşlar tanrılara doğal güçler, kültlere de yurttaşlık ile ilgili törenler olarak bakıyorlardı. Hıristiyan Çinli, kültün niyetini Hıristiyanlığın kutsal saydığı şeylere atfederse, kültlere de katılabilirdi.

Mathieu Ricci'nin tüm çabalarının sonucunda, 1608 yılında Pekin'de 300 Okumuş " Hıristiyan " oluşmuştu. Bunlar yüksek görevli mandarinlerdi.

Alevi Kırımı

1608 yılında Fransızlar Kanada'da Quebec'i kurdular.

Osmanlıların büyük denizcilerinden olan Mora Sancak Beyi Murat Reis, Malta korsan gemileri ile giriştiği savaşta öldü (1608). Murat Reis Atlas Okyanusuna yaptığı seferle meşhurdu. Malta Korsan Filosu da Osmanlıların eline geçmişti. Malta Şövalyeleri bunun acısını çıkarmak için Tunus kıyılarını vurdu ise de vuran Malta Filosu batırıldı. Ancak Malta, Toskana ve Papalık gemilerinin korsan faaliyetleri durmuyordu ve Osmanlı ticaretine zarar veriyordu.

1608'de Rakoczi Zsigmond'un yerine Osmanlıların " Deli Kral " dedikleri Bathory Gabor (1608 – 1613) " Erdel voyvodası " oldu.

1608 yılında veziriazam Kuyucu Murat Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu, Celalileri (içlerinde Kalenderoğlu ve kuvvetleri de vardı) Maraş yakınlarında ezdi. Bundan sonra asker Celali avına çıktı. Sadece Celaliler değil zanlılarda öldürüldü. Devlet, Celali isyanının tabanını yeryüzünden siliyordu.

Kuyucu Murat Paşa Aralık 1608'de İstanbul'a döndü. Padişah Anadolu'da kalmasını istemiş olmasına rağmen, Divanı Hümayun'da aleyhine entrikalar döndüğünü öğrendiği için başkente gelmişti. Hala Celali olarak Aydın'da Yusuf Paşa, Silifke'de Muslu Çavuş vardı. Muslu Çavuş, İçel sancakbeyi yapıldı. Sonra da Karaman beylerbeyliği için Konya'ya çağrılıp, orada idam edildi. Aydın'daki Yusuf Paşa da af edilerek, İstanbul'a çağrıldı. Üsküdar'a gelince de öldürüldü.

Mısır'da genel olarak sancak beyleri, Memluklardan seçiliyordu. Merkezden Mısır'a sancak beyi yollanması çok nadir görülen bir tayindi. Mısır'da sancak beyleri halktan kanunsuz paralar topluyorlardı. Mısır beylerbeyi Kulkıran Mehmet Paşa, sancak beylerinin halktan kanunsuz olarak topladıkları vergi, resim ve diğer paraların toplanmasını yasakladı.

Kulkıran Mehmet Paşa, Mısır'da çok başarılı bir beylerbeyliği yönetimi göstermişti. İstanbul'a dönünce mükafat olarak I. Ahmet'in kızı Gevherhan Sultan ile evlendirildi.

Donawoerth, Bavyera Katolik dukalığının sınırında bulunan bir imparatorluk kentiydi. Yani İmparatora bağlıydı. Bu kent Protestan'dı. Katolikler İmparatorun kendilerini destekleyeceğini bildikleri için sürekli uyuşmazlık çıkarıyorlardı. Bavyera dükü Maximilien, Katolik halkı savunmak bahanesi ile, kenti işgal edip, topraklarına kattı. Bu işi İmparator II. Rodolphe (Rudolf) (1576 – 1612) ile anlaşarak yapmıştı.

Protestanlar, Katoliklerin ilerleyişini durdurmak için aralarında birleşerek " İncil Birliğini " kurdular. Başına da Calvinci, Palatin elektörü IV. Friedrich'i getirdiler.

Hümanizm ve Rönesans, Batı Avrupa'da Hıristiyan çevrelerde tartışma başlatmıştı. Protestanlığın tartışmalara karşı görüşü, insanın temelde kötü olduğu ve yaptığı eserlerin onu kurtarmaya yetmeyeceği yolundaydı. Kurtuluş imandaydı, onu seçmek gerekiyordu. Yoksa öyle çıplak falan resimler insanı bir yere vardırmazdı. Toranto Konsili ise, yaradılış güzeldir, dünya iyidir, insan kökeninde iyidir, sadece bu iyilik ilk günah ile bozulmuştur, demişti. Cizvitler şimdi bu kökten iyi olanın peşinden gidiyorlardı. Cizvitlerin başarısı da buradan geliyordu.

Dinde ortaya çıkan Hümanizme, Hıristiyan Hümanizması değil, " Sufi Hümanizması " dendi.

Saint François de Sales (1567 – 1622), 1608'de " Sufi Yaşama Giriş " adlı eserini yayınladı. Bu aslında ondan önce aynı adla yayınlanmış eserlerin bir tekrarıydı. Ancak ilginçti ve okuması kolay ve güzeldi. Kitap şunların altını çiziyordu: İnsan iyidir; doğa iyidir; insani aşk Tanrısal aşkın yoludur. İnsan kendini aşarken, kendini Tanrıya adayarak bunu yapabilir. Tanrıya adanmak, Tanrıya tümüyle teslim olmak, Ona dost olmak… İşte yol bu olmalıdır. Bu mistik bir öğretiydi. Saint François de Sales kitabı mistiklere ulaştı ve onları kendine çekti.

1608'de Netherland'da ilk çek kullanılmaya başlandı.

Kore'de yeknesak bir toprak vergisi kondu.

Moriskolar, 1609

Valencia'da Moriskosların boşaltılması

İspanya ne yapmış, etmiş ama Mağriplileri özümseyememişti. 1609 yılında, onları topyekûn İspanya'dan çıkarma kararı aldı. İspanya krallığı kilise ile ortak bir karar alarak İspanya sınırları içindeki Müslümanların dışarı çıkarılmasına karar vermişti. Bir kısmı Fransa içlerine bir kısmı da Afrika'ya sürüldü. Bu sürgünlerde yüz binlerce Endülüslü hayatını kaybetti. Müslümanların İspanyadan çıkarılmasına rağmen, Granada ve İspanya'daki etkileri daha sonraları da devam etti.

Tüm Müslümanların İspanya'dan çıkarılması kararına mesnet teşkil edecek olay İngiltere kralı I. James'ten kaynaklanmıştı. I. James, selefi I. Elizabeth'in İspanya ile olan amansız düşmanlığını bırakmış ve hatta ona yanaşmaya çalışıyordu. I. James, İspanya Müslümanlarının Cezayir beylerbeyine yolladıkları bazı mektupları tesadüfen eline geçirmişti. Bunları İspanya kralı III. Philippe'e yolladı. Bu III. Philippe Müslümanların ve Arapların kökünü kazırken eline sözde bir gerekçe verdi.

Moriskolar (Moriscos) Müslüman halktan gelip, canlarını kurtarmak için Katolikliği kabul edenlerdi. Bunların Hıristiyan görünüp, gizlice Müslümanlığa devam ettiklerinden şüpheleniliyordu.

Yukarıda bahsedilen İspanya'dan dışarı atılma işlemi Moriskolara uygulanıyordu. Moriskoların İspanya'dan çıkarılması, ülke ekonomisi için çok zararlı oldu. İspanya ekonomisi zaten Müslümanlara çok şey borçluydu. Tarımsal atılımı onlar gerçekleştirmişti, ipek böcekçilini onlar biliyordu. Hem Kilise ve hem de Hükümetin, Moriskoların İspanya'dan çıkarılması ile meydana gelecek ekonomik krizi düşünebilecek öngörüleri yoktu. Kilise olara Katolikliğin zaferi olarak bakıyordu. Hükümet ise, gidenlerden artta kalan mallarla boş hazinesini (veya yöneticilerin şahsi kasalarının) doldurmayı umut ediyordu. Moriskolar İslam dinine inanmak ve İspanya'nın düşmanları ile işbirliği yapmakla suçlanmıştı.

İlk kovulanlar, 1609 yılında, halkın üçte birini oluşturan Valencia Moriskoları oldular. Onları sonra diğer Moriskolar izlediler. Bu halkın sadece %6 'sı alıkondu. Bunlara, evleri, pirinçler tarlarını, sulama kanallarını, şekerkamışı üretimini korumak ve yeni gelenlere tüm bunları öğretmek üzere bırakıldı. İspanya'dan bu son saldırıdan sonra kovulanların sayısı 400.000 den fazlaydı.

Müslümanlara bu son İspanyol saldırısı, Osmanlı İmparatorluğunun İspanyollar ile olan kavgasına daha da güç kattı. Bundan sonra Osmanlılar İspanya ile olan savaş durumlarını devam ettirdiler. Onlarla barış anlaşmasına hiç yanaşmadılar.

Moriskosların atılması

İran Şahı Şah Abbas, Şii inancına göre peygamber Muhammed'in naibiydi. Bu nedenle doğaüstü erdemleri olduğuna, hastaları iyileştirdiğine ve dünyanın efendisi olduğuna inanılıyordu. Şah Abbas Meşhed'de bir cami yaptırdı. İçine kutsal bir kalıntı, Muhammed'in devesinin ayaklarından birini koydu. Şah, saray halkı ile gelerek önünde secdeye vardı. Bunun peşinden peş peşe bir sürü mucize gerçekleşti.

İranlılar, Mekke yerine Meşhed'e hacca gittiler. Böylece Şii haccı Sünni hacından ayrılmış oldu.

Bağımsız Birleşmiş-eyaletler (Hollanda), 1609

7 Hollanda eyaleti

1609 yılında İspanya Kralı III. Philippe, sonunda Birleşmiş-eyaletler'in (Hollanda'nın) bağımsızlığını tanıdı. Pays-Bas'nın veya Flemeng'in diğer parçası (Belçika) İspanya toprağı olarak kalmaya devam etti. Birleşmiş-eyaletler, içinde Hollanda'nın da yer aldığı 7 eyaletin meydana getirdiği bir konfederasyondu. 25 yıl önce Orange hanedanından Willem (Wilhelm, Guillaume) devlet başkanı seçilince, İspanya'dan ayrılmak istemişti. Uzun mücadeleler sonunda, III. Philippe, 1609'da, Birleşmiş-eyaletlerin (Hollanda'nın) bağımsızlığını tanımıştı.

1584 yılında Birleşmiş-eyaletlerin başına Willem'in oğlu Maurice de Nassau geçmişti. Maurice de Nassau, 1625 yılına kadar Hollanda'nın başında kaldı. Bu devletin hakiki kurucusu oldu.

Hollanda gemilerinin taşıdığı mallar Amsterdam'da antrepolara gelip, oralarda uygun fiyat bulunana kadar bekliyordu. Böylece Hollanda deniz taşımacılığına hakim olurken bir yandan da fiyatları belirliyordu. Hollanda'nın kararlı bir paraya ihtiyacı vardı. 1609 yılında Amsterdam milli bankası kuruldu. Bu banka çok kısa bir süre de Avrupa'nın en güçlü bankası oldu. Tüm Avrupa devletlerine borç vermeye başladı.

Hollanda ikiye ayrılınca, İspanya hakimiyetinde 10 eyalet kalmıştı. Halbuki bu tarihe kadar 17 eyalet bir elden yönetilmiş ve bir bütün telakki edilmişti. Yukarda kalan 7 eyalet Protestan'dı ve zengindi. İspanya'da kalan 10 eyalet ise Katolik'ti. Bu 10 eyalet zaman geçtikçe Hollanda'ya göre fakirleşeceklerdi.

1609 yılına kadar Kabe örtüsü Kahire'den yollanıyordu. Bu tarihten itibaren İstanbul'dan yollanmaya başlandı. Bu iş 1. Dünya Savaşına kadar sürdü.

1609 yılında Sultan Ahmet Camiinin temeli kazılmaya başlandı. Şimdiki Sultan Ahmet Camiinin yerinde Sokullu Mehmet Paşanın muhteşem sarayı vardı. I. Ahmet bu sarayı Sokullu'nun varislerinden satın aldı. Saray yıkıldı. Karşısındaki İbrahim Paşa Sarayı kaldı.
Sultan Ahmet Camiinin yapıldığı yer, Doğu Roma eski eserleri ile doluydu ve eski eserler konusunda İstanbul'un en zengin bölgesiydi. Camii ile birlikte bu eserler, toprak altında kaldılar.

Almanya'da Protestanlar " İncil Birliğini " kurunca, Katolikler de buna karşı Alman Kutsal Birliğini kurdular. Başına da Bavyeralı Maximilien'i geçirdiler. Her iki taraf da savaşa hazırlanmaya başladı.

Alman prensleri içindeki bölünme bu kadarla kalmıyordu. Protestanlar arasında Lutherçi, Calvinçi zıtlaşması vardı. Katolikler arasında da Habsburglar, Bavyeralı Maximilien ile zıtlaşıyorlardı.

1526 yılından beri Habsburg hanedanına bağlı olan Bohemya'da hem Çek soyluları kendi kast ayrıcalıklarını korumaya çalışıyor ve Hussçu inanış kendisine dokunulmamasını bekliyordu. II. Rodolphe İmparator olunca, Katolik gericilik ağır basmaya başladı. Çek Protestanların haklarına saldırılar başladı. Bohemya asilleri sert eylemlere giriştiler ve İncil Birliği ile birleşmeye hazırlandılar. Bu durumda II. Rudolphe (Rodolphe) ödün vermek zorunda kaldı. 1609 yılında, bir mektupla, Katolik olmayanlara ayin özgürlüğü ve iman savunucularını seçme hakkı verdi.

Brandenburg elektörü evlenerek Cleves dukalığına sahip oldu. Böylece, Ren üzerinde, Hollanda'ya doğru, gelişmiş, zengin ama küçük bir ülke daha Brandenburg'a katılmıştı.

Samuel de Champlain, şimdi New York Crown Point denilen yerde, Huron ve Iroquoilar arasındaki bir savaşa katıldı. Bu savaşta, Samuel de Champlain, iki Iroquoi şefini vurup öldürdü. Bu olay, gelecek 100 yıl için Fransız – Iroquois ilişkilerini belirledi.

Kuyular Celali Doluyor, 1609

Ramazanoğlu Beyliği o şekilde veya başka şekilde 1609 yılına kadar devam etmiş ve Adana'ya hükmetmişti. Son Ramazanoğlu Beyi Pir Mansur Bey, beylikten çekilince Adana bir Osmanlı vilayeti olarak Kıbrıs Beylerbeyliğine bağlandı.

Anadolu Celali isyanları ile tarımar olmuştu. 1609 yılında I. Ahmet yeni bir adaletname yayınladı. Bu adaletnamede yöneticilerin, kadıların yaptıkları zulüm örnekler verilerek anlatılmakta ve onlardan adil olup, halk için çalışmaları istenmektedir. İstanbul, taşra yöneticilerinin keyfi ve kanun dışı davranışlarından muzdariptir. Onları hizaya getirmek istemektedir.

Hugo Grotius 1609 yılın da " Ganimet Hukuku Üzerine " adlı eserinden " Mare Liberum " (Serbest Deniz) adlı kısmı çıkararak " Serbest Denizi " ayrıca yayınladı. Grotius denizler özgür olmalı, kimseye tabi olmamalı diyordu. Deniz insanın doğal ve zamandan bağımsız hakkıydı. Bu nedenle Portekiz'in ticaret denizlerinden Hollanda'yı uzaklaştırmak istemesinin hiçbir dayanağı yoktu. Bu kitap, modern uluslar arası hukukun temel eserlerinden biridir.

İran şahı Abbas Osmanlılardan Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı geri almıştı. Şah Osmanlılara bu yerleri elinde tutmak koşulu ile yılda iki yüz yük ipek karşılığı barış önerdi. Ancak barış görüşmeleri 9 yıl 1618 yılına kadar sürdü ve ancak o zaman sonuçlandı.

Kuyucu Murat Paşa giriştiği savaşlarda Celalileri acımasızca öldürmüştü. Bu dönemde öldürttüğü insan sayısının 65 bin civarında olduğu rivayet edilir. Kuyucu Murat Paşa, isyanları çok kan dökerek bastırmıştı. Sekbanlar nerede ise yok olmuştu. Bunun bir kötü tarafı da, sekban kırımından sonra kapıkulu askerinin karşısında onu dengeleyecek bir kuvvettin kalmamasıydı. Bu rahatlama padişahın öldürülmesine yol açan unsurlardan biri olacaktı.

Kuyucu Murat Paşa, çok kan dökmüş ama Celali ayaklanmalarını bastırmıştı. Ancak isyanların nedenleri giderilmemişti. Bu nedenle, daha sonra, Anadolu'da benzeri

ayaklanmalar olmaya devam etmiştir. Ancak bunlardan hiç biri Kuyucudan önceki yaygınlığa ulaşamamıştır.

Kuyucu Murat Paşa, Celali İsyanlarında gösterdiği başarı sonrasında Safevi cephesi başkomutanlığına atandı. Osmanlı Safevi savaşları yapılırken, Kazaklar da Anadolu kıyılarını basıyor ve yağmalıyorlardı.

1609 yılında Fas'taki Mustafa Paşa öldürüldü. Fas'ta ortaya birkaç Sultan çıktı. Bunlardan sadece bir tanesi Osmanlıları matbu tanıyordu. Yine de Fas üzerindeki Osmanlı matbuluğu, öyle veya böyle, daha uzun yıllar devam etti.

Kazak (Slav)

Fransa Ekonomisi Toparlanıyor, 1610

VI. Henry, Marie de Medici ve ailesi

1610 yılında, Mağripli ve İngiliz korsanlar Fas'ın Sale limanını ele geçirerek, orada bir cumhuriyet kurdular. Aynı yıl Hollanda Cava'da ilk sömürge teşkilatını kurdu.

İngiltere'de I. James yani Stuartlar tahtaydı. Chichester, 1608'den itibaren kanlı bir İrlanda siyaseti gütmeye başladı. Adanın kuzeyinde yaşayan ve " Ulster " denen İrlandalılar zorla tehcir edildiler ve Protestan yapılmaya zorlandılar. İrlandalılardan boşalan yerlere İngilizler yerleştirildi.

Çin'deki Cizvit papazı ve Okumuş Çinli Mathieu Ricci, 1610 yılında öldü. Ricci ölürken şöyle diyordu: " Sizi, açık bir kapının önünde bırakıyorum ".

XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı sarayında iç oğlanlarının hizmet ettiği üç odaya bir dördüncü oda ilave edildi. Buna " seferli odası " dendi. Berberler, tellaklar, soytarılar, müzisyenler, şairler ve hanendeler bu odada toplandılar. Bu oda mevcudu 50 – 70 yıl içinde 149 kişiye ulaştı. Gelecekte bu odadan çok değerli sanatkarlar yetişecekti.

Fransa kralı IV. Henry 1610 yılında akıl hastası bir papaz tarafından bıçaklanarak öldürüldü. IV. Henry, 10 sene içinde 8 defa suikasta maruz kalmış, hepsinden kurtulmuştu. Bu, 9. suikasttı, ondan kurtulamamıştı. Henri de Navarre, zeki, keskin görüşlü ve inatçıydı. Önce ülkedeki siyasi iklimi yumuşatıp, sakinleştirmişti. Tahtının sağlam bir zemine oturmadığını biliyordu. Onu hep devamlı hale getirmenin çarelerini aradı. Herkesi, bazen para, bazen unvan, bazen pohpohlayarak yola getirmenin bir yolunu buldu ve ateşleri küllendirdi.

IV. Henry ve Sully sayesinde Fransa borçlarının büyük bir kısmını ödemiş ve bir de ihtiyat hazinesi kurmuştu. Fransa'da geniş ve düzgün yolların yapımına başlanmıştı. Ülke muntazam su kanalları ile birbirine bağlanıyordu. Gaskonya, Manş ve Akdeniz bu kanallar ile birbirine birleştirildi. Fransa dış ticarette de dengeli bir politika izliyordu. İthalat ve İhracat dengeliydi. Krallık baştan halka " her Pazar tencerede tavuk " vaat etmişti. Tabii bu gerçekleşemedi. Ama vergiler azaltılarak, mali durum dengelenerek, köylülerin hayatı çekilir hale geldi.

Fransa iç savaşla yakılıp, yıkılmıştı. Köylüler sayesinde kendini çok kısa bir sürede toparladı. Elde yeteri kadar sapan çekecek hayvan yoktu. Sapana insanlar koşuldular. Köylü çalışırken, yönetim de tarımın, ülke varlığının olmazsa olmazı olduğunu fark etmişti. Köylüden alınan vergi düşürüldü, eski vergilerden kalan kalıntılar af edildi, borcu olan köylülerin borçlarından dolayı tutuklanması veya hayvanlarının alınması yasaklandı. Bütün bu önlemlerde Sally'nin eli vardı. Sally her şeyden önce çok dürüst bir kişiydi. Maliyede, halkı öyle veya böyle soyanlara, tefecilere, rüşvetçilere karşı savaş açtı. Devlet mal ve görevlerini kiralamayı yeniden düzenledi. Faiz oranlarını indirdi. Gereksiz görevleri iptal etti.

Sally " Fransa'yı besleyen iki meme, ziraat ve hayvancılıktır " diyordu.

Fransa'da Tarlalar ve bağlar yemyeşil olurken, sanayi de hızla ilerlemişti. İmalathaneler ve imalat hızla artıyordu. Bunda fiyatların bir istikrara girmiş olması önemli rol oynuyordu. Yönetim, sanayi imalatını destekliyor, imalathanelerin kurulmasına yardım ediyor, bazılarına tekel hakkı tanıyordu. Lüks eşya sanayisi de gelişti. Peşinden büyük bir ihracat gerçekleşmeye başladı.

Fransa'da kalkınma başlamış ve hızlanmıştı. Kentlerin yıkıntıları temizlendi, yollar, köprüler yeniden yapıldı. Fransa iç savaştan önceki durumuna dönmüştü.

Sally ekonomiyi toparlamıştı. Ama devletin mali politikasının özüne dokunmamıştı. Makamların satılması, iltizam devam ediyordu. Hatta bazı görevler babadan oğla geçer oldular. Ancak sonuç itibarı ile IV. Henri döneminde, tarihinde ilk kez olarak bütçe açık vermedi. Sully, Hıristiyan devletler arasında yapılan savaşlara da karşı çıkıyordu. Savaş ancak Osmanlılara karşı yapılabilinirdi. Hıristiyan devletler bir kere Osmanlılara karşı birleşebilseler, aralarındaki problemler de biterdi.

Uzun zamandır, Katolik gericiliğin kalesi Habsburglardı. Fransa'nın da en büyük düşmanı onlardı. Fransa Almanya'daki, Habsburglar da Fransa'daki prensleri yönetimlere karşı örgütlüyorlardı. 1598 yılında Fransa ile İspanya arasında yapılan barış anlaşmaları gibi anlaşmalar sadece soluklanmak içindi. Eğer IV. Henri ölmeseydi, Fransa Habsburglara karşı açılacak bir savaşa hazırlanıyordu.

Ancak Fransa'da Katolik Protestan savaşlarına ilave olarak engizisyon mahkemesinin zavallı suçsuzları yakarak öldürmesi devam ediyordu. Sadece Bordeaux'da, sadece 1 yılda, 600 zavallı büyücülükten mahkum edilerek, yakılmıştı.

IV. Henri (Henry), mutlakıyet yanlısı bir kraldı. Onu güçlendirmeye çalışmıştı. " Etats Generaux " yu toplantıya hiç çağırmadı. Asiller, burjuvalar ve köylüler IV. Henri'nin çevresinde toplanıp, ona destek vermeyi menfaatlerine uygun bulmuşlardı.

IV. Henry muvazzaf bir ordu bırakmıştı. Bu ordu 30.000 piyade ve 4.000 atlıdan oluşuyordu. Kral ölünce ordu hemen terhis edildi.

IV. Henri'nin ölümü, Fransa'da 14 yıl sürecek kötü bir yönetime sebep oldu. İşler, ancak Richelieu iktidara geldikten sonra, tekrar düzelmeye başladı.

XIII. Louis, IV. Henri ile Marie de Médici'nin en büyük oğluydu. Henüz 9 yaşında iken tahta çıktı. Annesi Medici kral naibi olarak ülkeyi yönetiyordu.

Marie de Medici başlangıçta kocasının danışman ve yöneticilerini muhafaza etti. Ancak daha sonra onlarla yolunu ayıracaktı. Medici ile birlikte yönetimde Concino Concini de önemli görevler almıştı.

1610 yılında Lehistan ve İsveç kralı Sigismund Moskova'ya girdi (Polonya-Rusya Savaşları). Sigismund Vasa, oğlu Vladislav'ı Rus Çarı ilan etti. Bu hükümranlık 2 yıl sürecektir. Bu saldırı, Katolik Lehlilere karşı kendilerini müdafaa zorunda kalan Ortodoks Ruslarda milli bilinci geliştirdi.

Lehistan kuvvetleri Rusya'da halkın canına okudular. Moskova'da 7.000 kişi öldürüldü. Şehir, kasaba ve köyler yağma edildi. Her yakalanana işkence edildi. Ele geçirdikleri her kadına tecavüz ettiler. Ölüleri kokmasın diye gömmek yerine tuzladılar. Daha sonra Moskova'yı geri alan Rus askerleri, tuzlanmış Rus ölülerini karşılarında buldular.

Bu sırada Kuzey Afrika'da, Tunus'un 3. Dayısı Kara Osman Dayı, 1610 yılında öldü. 11 yıl iktidarda kalmıştı. Bu sıralarda Tunus'ta 4.000 yeniçeri bulunuyordu.

Johannes Fabricius, güneş lekelerini ilk defa teleskopta keşfetti.

Amerika'da Tütün, 1610

John and Pocahontas Rolfe

1610, Amerika'ya gemi ile çiftçi John Rolfe gitmeye çalışıyordu. Colomb'un ilk seyahatinden bu yana 120 yıl geçmiş olmasına rağmen, Amerika yolculuğu hala çok tehlikeliydi ve 2 ay sürüyordu.

Kuzey Amerika'da 50 milyar ağaçtan oluşan bir örtü toprakların yarısını kaplıyordu. Batıda 60 milyondan fazla bizon 14,5 milyon Km2 genişliğinde el değmemiş topraklardaydılar. Bu toprakların altında zengin madenler ve özellikle altın vardı.

Bu cennet topraklarda Rolfe kıyıya çıkınca, İngiliz yerleşimi Jamestown'da bir cehennemle karşılaştı. Bu koloni 3 yıl önce 500 yerleşimci tarafından kurulmuştu. Rolfe geldiğinde sadece 60 kişi hayattaydı. Yerleşimde yamyamlık görülmüştü. İlk yerleşimciler burada hayvan yetiştirmek yerine altın bulmak için kimyasal deneylerle uğraşmışlardı.

Jamestown, yerli imparatorluğunun tam ortasında kurulmuştu. Bu topraklar yerli Powhatan konfederasyonuna aitti. Yerlilerin okları, yerleşmecilerin çakmaklı tüfeklerinden 9 kat hızlıydı.

John Rolfe'un gelişi ile Jamestown'da yeni bir hayat başladı.

Tütünde para vardı. Rolfe Amerika'ya gelirken yanında tütün tohumları getirmişti. Halbuki o sıralar tütün sadece Orta Amerika'da yetişiyordu ve İspanyolların tekelindeydi. Tütün tohumunu yabancılara satmak ölümle cezalandırılıyordu.

Jamestown'ın ılıman ve nemli ortamında Rolfe'un tütünleri kolayca yetişti. İlk büyük hasat bugünün parasıyla 1 milyon dolardan fazla tutmuştu.

İspanya

İspanya boşalmıştı. 13.000 askere daha ihtiyacı olduğunda askere gidecek sadece 6.000 kişi bulabildi. İspanya yabancı askerler kullanmaya başlamıştı. Sonunda İspanyol ordusunun üçte ikisi yabancı ve iyi savaşçı olmayan kişilerden oluşur oldu. İspanyol ordusu korkulur bir ordu olmaktan çıkmıştı.

Generaller arasında bile İspanyol olmayanlar, hele İtalyanlar gittikçe çoğalıyordu. Maaşlar tam ve zamanında verilemiyordu. Bu yüzden asker rüşvet ve tedhiş ile para sağlama yollarına sapmıştı. Asker açtı. O da fakir halkın bir parçasıydı. Disiplinsizlik almış başını gitmişti. Yağmacılık ve eşkıyalık kol geziyordu. Orduda hiyerarşi kaybolmuştu. Emirleri dinleyen bulunmuyordu. Asker savaştan kaçıyor, eğitimi ise kimse nazarı dikkate almıyordu.

Halk nezdinde, ordu mensubu demek, hakka tecavüz eden kişi demekti. İçki, kadın, kumar orduyu sefahat sarmıştı. İspanya ordusu teknik ve taktik yeniliklerden uzak kalmıştı.

İspanya donaması da berbat haldeydi. Normalde 20 ila 50 topu olan kadırgalar 600 ila 1000 tonluk, 400–500 mürettebat taşıyan gemilerdi. İspanya'da zamanla gemicilerin kalitesi düştü, toplar eskidi, tersaneler küçüldü, gemi malzemesi bulunmaz oldu. Bir yandan da İngiliz, Hollanda ve Osmanlı donanmaları İspanyol gemilerini çembere almış, durmadan eziyorlardı. İspanya ticareti de yıkıma doğru ilerliyordu.

İspanya'nın vergi siyaseti berbattı. Halka ve özellikle İspanyollara durmadan yeni vergiler yükleniyor, eski vergiler ağırlaştırılıyordu. Katalanya, Bask gibi iç işlerinde bağımsız eyaletlerin vergi yükü ise İspanyol eyaletlerinden azdı. Küçük asilzadeler ve rahipler perişandı. Buna karşılık vergiden muaf tutulan büyük asiller ve rahipler refah içindeydi, ama bunlar da akıllı yatırımlar yapma bilincinde değildiler. Kastilya XVII. asrın ilk yarısında yılda ortalama 20 milyon duka vergi ödedi. Bu onları yıktı, bitirdi.

1610 yılında İspanya'nın devlet bütçesi 24 milyon duka altındı. Bu bütçe gelecek yıllarda artarak 1660 yılında 35 milyon duka altına yükselecekti. Bu Avrupa için büyük bir bütçe idi.

Ama bu bütçenin İtalya'nın yarısını, Belçika'yı, Kuzey ve Güney Amerika'nın büyük bir kısmını, Filipinleri kapsadığı düşünülürse çok büyük olmadığı görülecektir. Bu bütçe için halk soyuluyor, milyonlarca Kızılderili ve Zenci yarı aç, yarı tok çalıştırılıyor, esaret, zulüm, dehşet, terör uygulanıyordu. Sistem kendini yok ediyor, İspanya ve sömürgeleri gittikçe fakirleşiyordu.

İspanyol toplumu geri, cahil, tembel bir toplumdu. Bir tarafta aşırı lüks ve sefahat, öbür yanda açlık, yokluk ve acı vardı. Katolik kilisesinin en zengin kilisesi İspanyol kilisesiydi. 12 başpiskopos, 54 piskopos, 200.000 rahip toplam 120.000 kişi kilisede çalışıyordu. Pek çok başpiskopos aynı zamanda Kardinal payesi de taşıyordu. Ayrıca 9.000 manastır ve 3.000 kadın manastırı vardı. İspanya ve sömürgelerinde 10 tane de Engizisyon mahkemesi görev yapıyordu. Bu katil mahkemenin teşkilatı da muazzamdı.

Piskoposların geliri müthişti. Piskoposlar aralarında yılda 1.740.000 duka altını paylaşıyorlardı. Manastır gelirleri de çok yüksekti. Valladolid'deki Saint Benoit manastırının yıllık geliri 400.000 duka altındı. Bütün İspanya'da toprağın beşte biri Kilisenin elindeydi. Sadece Kastilya'da Kilise yılda 10.500.000 duka para topluyordu.

Kilisenin karışmadığı tek bir iş bile yoktu. Kilisenin adli ve mali teşkilatı en az kralınki kadar kuvvetliydi. Suçlu kiliseye sığınırsa, suçu ne olursa olsun, onu oradan kimse çekip, alamazdı. Kral devlet işlerini Kilise ile müşavere etmeden karara bağlamazdı. Yani Kilise yönetimin en üst kademesinde bile çok etkendi.

Üniversite, kolej, hastane, yetimhane tüm sosyal kurumlar Kiliseye bağlıydı.

Engizisyon ise daha önce de anlatıldığı gibi kendi başına ve korkunç, acımasız bir güçtü. Kralın gözünden düşmüş devlet adamlarının icabına engizisyon bakardı. Engizisyon her yıl pek çok zenginin malına el koyuyordu. İspanya'nın cahil halkı da engizisyon mahkemesinin şeytanca kararlarını Tanrı yolunda alınmış kararlar zannederdi.

Ülkede aileleri ile birlikte nüfusun altıda biri kadar asil vardı (300.000). Bunların bir kısmı asaletlerini para ile satın almış kişilerdi. Bu asillerin en büyükleri olan dukaların pek çok imtiyazı vardı. Vergi ödemezlerdi. Halkı mahkeme eden mahkemelerde yargılanamazlardı. Bazılarının serveti inanılmazdı. Infantado dukasında 90.000 serf, 6.000 vassal asil yaşıyordu. Toprağın geliri 100.000 duka altındı. Saraydaki yüksek memuriyetler, generallik, amirallik, genel valilikler bu asillere aitti.

Orta ve küçük dereceli asiller, büyükleri taklit etmek hevesi ile borç içinde yüzerlerdi. Devletin nispeten küçük makamlarında bunlar görev yaparlardı. Bütün asiller birlikte " hidalgo " sınıfını teşkil ederlerdi. Asiller için doğuştan sahip oldukları imtiyazlar bir gurur kaynağıydı. Serflerini ve kölelerini kendileri mahkeme ederlerdi. Asillerin ismi, toprağı ne satılabilinir ve ne de ipotek edilebilinirdi. Babadan büyük oğla, oğul yoksa kardeşe, kardeş de yoksa kardeş çocuğuna geçerdi.

Asillerin çalışması düşünülemezdi bile. İmtiyazları konusunda ise çok kıskançtılar. Büyük asiller sarayda gelecek korkusu olmadan şatafat içinde yaşarlardı. Altın tabaklar, yüzlerce hizmetçi, inanılmaz pahalı hediyeler, milyonlara çıkan ziyafetler, metresler, metreslere verilen milyon duka altınlık hediyeler, tüm bunlar büyük asillerin hayatıydı.

İspanya'dan Araplar gitmiş, ticaret bitmişti. Eşkıyalık ve hırsızlık her yerdeydi. Kaçakçılıktan geçilmiyordu. İspanya kendi içine kapanmış, dış dünyadan habersiz yaşıyordu. Bu ise onları uçuruma sürüklüyordu. Hırsızdılar, kumarbazdılar, tembeldiler, şehvet düşkünüydüler ama gururluydular. Hala kendilerini yer yüzünün hakimi sanıyorlardı.

İspanya'da tarım da ticaret gibi ölmüştü. Ustalaşmış iş gücü yoktu. Tahılların bir eyaletten diğerine taşınmasını yasaklayan kanunlar gibi geri kanunlar ziraatı daha da öldürüyordu. İspanya, buğday alabilmek için sömürgelerinden ele geçirdiği tüm kıymetli madenleri ithalata harcıyordu. İspanya'ya girebilen kıymetli madenler ise dolaşıma giremiyor, tabak, çanak oluyordu.

Her şeye rağmen, İspanya, yün, şeker, şarap ve meyve ihraç ediyordu. Hala koyun sayısı bakımından Avrupa'nın (Osmanlı hariç) en büyüyüydü. Porselen, yünlü kumaş ve ipekli kumaş üretilmeye devam ediliyordu. Ancak mevcut sanayiler de hızla iflasa gidiyorlardı. Böylece çalışan işçi sayısı durmadan azalıyordu.

İspanya'nın limanları arasında artık yabancı gemiler mal taşımaya başlamıştı. İspanyol kentlerinde Ceneviz bankaları açılıyordu. 19,5 milyon dukalık ihracatı, 39,5 milyonluk ithalatının karşısında sürekli büyük açıklar veriyordu. Bu açıkları Amerikan madenleri bile kapatamaz olmuştu. Denizlerde İspanyol ticaret gemilerini Osmanlı, İngiliz, Hollanda korsanları vuruyordu. İspanya denizlerden çekiliyordu.

Amerika fethedildiğinden beri, oradan gelen kıymetli madenlerin 12'de 11 İspanya dışına gitmişti. İspanya ele geçirdiği serveti elinde tutamıyordu. İspanya İtalya'yı da soyuyordu. İtalya'nın İspanyol işgalindeki bölümleri gittikçe artan bir vergiyi ödemeye çalışıyorlardı. İspanya'nın içinden ve dışından alınan vergilerin çok az miktarı ancak üçte biri hazineye gidiyordu. Artık devletin genel gelirleri de düşmeye başlamıştı.

Galileo Galilei

Galileo Galilei (15 Şubat 1564 – 8 Ocak 1642) bir İtalyan fizikçi, matematikçi, gökbilimci ve filozofu olup, Bilimsel Devrim'de büyük bir rol oynamıştır. Galileo, modern gözlemsel astronominin, modern fiziğin, bilimin babasıdır. Stephen Hawking, "Galileo, modern bilimin doğuşundan sorumlu olduğu için belki diğer insanlardan daha fazla bir kişiydi" der.

1564'te İtalya'nın Pisa şehrinde doğdu. Döneminin tanınmış müzikçilerinden Vincenzo Galilei'nin oğlu olan Galileo, ilk tahsilini Floransa'da yaptı. 1581'de Pisa Üniversitesi'nde tıp tahsiline başladı. Ancak parasızlıktan okulu terk etti. 1583'ten itibaren matematiğe ilgi duyan Galileo, bu konudaki çalışmaları sayesinde, 1589'da Pisa'da profesörlük elde etti.

Sarkacı, yüzen cisimleri ve genel olarak hareketi Aristo fiziğinden farklı ve matematiksel olarak ele aldı. Pisa Kulesi'nden ağırlık düşürerek Aristo'nun yanlışlığını açıkça gösterdi. Yani bütün şartlar eşit olduğu takdirde, bir cismin düşüş hızı, ağırlığından bağımsızdı. Bu davranışı yaşlı profesörlerle anlaşmazlığa düşmesine sebep oldu. 1592'de Pisa'yı terk ederek, Padova Üniversitesi de matematik kürsüsüne geldi.

1597'de pusulayı ticari olarak piyasaya arz etti. 1600 senesinden hemen sonra ilkel bir termometre, insan kalp atışının ölçümünde kullanılmak üzere bir sarkaç yaptı. 1604'te serbest düşüşün matematik kanunlarını keşfetti. Ancak düzgün ivmeli hareket kavramı hatalıydı.

1609'da Hollanda'da teleskopun bulunduğunu işitti. Ve kendisi yapılandan daha ileri bir alet yaparak bunu astronomi gözlemlerinde kullandı. 1610'da Aydaki dağlar, yıldız kümeleri ve Samanyolu üzerine ilk tespitlerini yayınladı. Bu arada Jüpiter'in dört uydusunun varlığını bildirdi. Bu kitabı çok ilgi uyandırdı ve Floransa'da saray matematikçisi olmasını sağladı. Hemen sonra Venüs gezegeninin evreleri ve Satürn'ün şekli hakkında bilgi verirken, astronomideki Ptolemy (Batlamyus) sistemini tartıştı.

1611'de Roma'ya gitti ve oradaki Bilim Akademisi'ne üye seçildi. Floransa'ya dönüşünde hidrostatik üzerine pek çok profesörün itirazına sebep olan kitabı ile 1613'te güneş lekeleri üzerine yazdığı eserini yayınladı. Bu eserinde Kopernik sistemini açık bir şekilde müdafaa etti. Bundan dolayı papazların ağır hücumuna uğradı.

Çok eski zamandan beri dünyanın kendi ekseni etrafında dönmesine karşı çıkılıyordu. Deniyordu ki eğer dünya kendi ekseni etrafında dönerse, çok hızlı döneceğinden, havaya diklemesine atılacak bir taş, atıldığı yerden metrelerce ileri düşmek zorunda kalacaktır. Galilei ise şimdi şunu söylüyordu: " Bir cismin edindiği hız, hızlanma veya yavaşlamaya neden olan dış etkenler ortadan kalktığı sürece, sabit kalır ". Bu atalet yasasıydı. Yani ataleti nedeniyle yukarı atılan taş yere düşer, ileri düşmez.

Dünyanın Güneşin etrafında döndüğü kuramı Kitabı Mukaddesteki " Dünya pekişmiştir, sarsılmaz ", " Güneş doğar ve batar ve doğduğu yere gider ", " Belli vakitler için ayı yarattı, güneş de batacağı yeri bilir " satırlarıyla nasıl uzlaşacaktı? Kilise Galileo'nun önermeliyle aşırı rahatsız olmuştu. Eğer dediği gibi ayda yaşam varsa, bu insanlar nasıl Adem'den gelmiş ve Nuh'un gemisinden çıkmış olabilirlerdi? Dünyanın hareketi kuramı ile İsa'nın göğe çıkışı nasıl uyuşacaktı? Kutsal metinler gök ve yerin insan için yaratıldığını söylüyorlardı. Eğer dünya güneşin etrafında dönen gezegenlerden biriyse, bu nasıl olacaktı? Kilise için Cennet ve Cehennem gerçek mekanlardı. Şimdi bunlar Copernicus sistemi içine nasıl yerleşecekti?

Hıristiyanlar dini kavramların coğrafi yerlerini bulmaya çalışıyorlardı. Halbuki bunu Müslümanlar çözmüşlerdi. Molla Sadi, gök ve yerin, her bireyin kendi hayalindeki dünyada bulunduğunu onlara öğretmişti. Kabalacılar, yaradılış mitini kelime manalarına bakarak anlamayın derken, Katolik ve Protestanlar her ayrıntının olgusal bir gerçek olduğunda ısrar ediyorlardı. Bu son tutum, dini miti bilim karşısında zayıflatıyordu. Giderek de insanın Tanrı'ya inanmasını yokuşa sürüyordu. Tanrı nesnel bir olgu gibi tartışılmaya başlanmıştı. Bunun gittiği yol ise doğal olarak inkarcılık olacaktı.

Bu soruna Müslümanlar ve özellikle Sünniler çözüm üretmişlerdi. İlk olarak Molla Sadi'nin dediği herkesin dini mitleri kendi muhayyilesinde araması vardı. Sonra her şey Kuran'da yazılıydı. Ancak okuyunca anlamıyorduk. Yeni bir bilimsel bulgu gerçekleştiğinde o zaten Kuran'da yazıyordu. Böylece her an bilim ve Kuran yan yana gidiyordu. Olayı kavrayamayan ise eksik bilgili insanlardı.

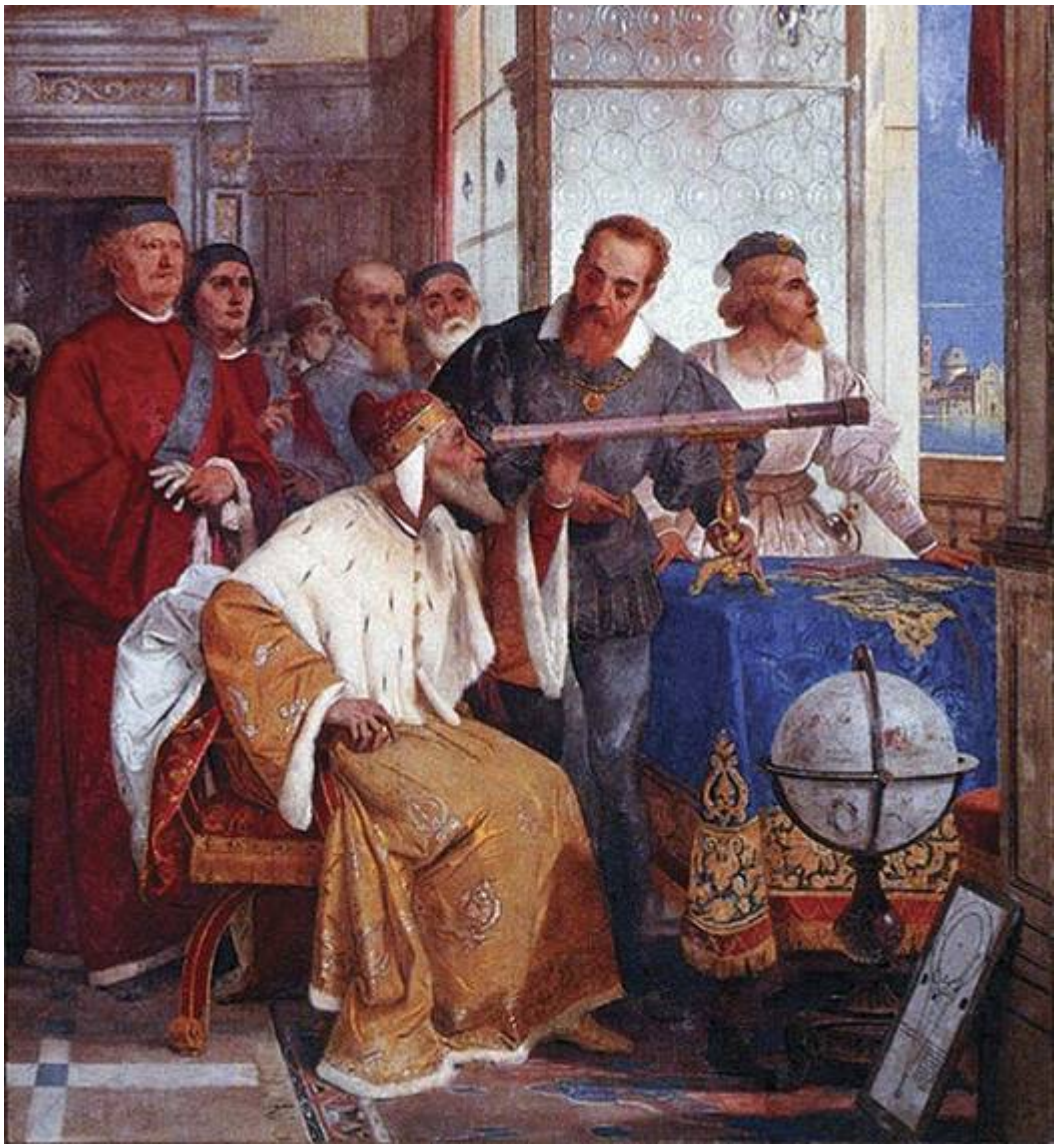
Fazlası ile etkin Cizvit bir teolog olan Leonard Lessius (1554 – 1623) " The Divine Providence " (Kutsal İnayet) adlı risalesinde filozofların tanrısına bağlandı. Bu Tanrı'nın varlığı, herhangi bir olgu gibi bilimsel olarak kanıtlanabilirdi.

Evrenin şans eseri olamayacak tasarımı, İlk Hareket Ettirici ve Koruyucunun varlığına delalet eder.

Lessius'un Tanrısında Hıristiyan bir şey yoktu. O akılla keşfedilebilecek bilimsel bir olguydu. Artık nesnel bir şeydi.

Hatırlanacağı gibi, Thomas Aquinas, Tanrı en yücesi olsa bile varlığı iddia edilen başkalarından biri gibi görülebilir demişti. Felsefi tartışmaların Tanrı'sı ile mistik Tanrı'nın bir ilişkisi olamazdı. Ama XVII. yüzyıla geldiğimizde, Tanrı tartışması akılcı bir temelde sürüyordu.

Lessius'un kendi bilmiyordu ama ateistlere, korku veren bir tanrıyı ret etmek için nedeni olan pek çok insana gerekli malzemeyi hazırlıyordu. Hıristiyanlar değişmeyen bir tanrı istiyor idiyseler mistiklerin tanrısında kalmalıydılar. Ama öyle yapmadılar. Hıristiyanlar, reformdan sonra aklın Tanrısı ile aydınlanmaya çalıştılar.

Venedik Doç'u teleskopla bakıyor

Tımar sisteminin bozulması

Tımarlı Sipahiler

Osmanlı İmparatorluğu çok genişlemişti. Ordunun sefer sırasında sınıra varması uzun zaman alıyordu. Böylece ordunun savaşabilme süresi kısalmıştı. Uzaklık lojistik problemleri de beraberinde getiriyor, ordunun sefer masrafları artıyordu. Sonuçsuz seferler askeri de moral olarak bozuyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun rakibi olan Alman (veya Avusturya) ve Safevi orduları, Osmanlı ordusu ile bir meydan muharebesi yapmaktan kaçınıyor, ülkelerinin iç bölgelerine çekilerek, Osmanlı ordusunu neticesiz bir savaşa sürüklüyorlardı. Artık Osmanlı ordusunun seferleri eski kesin sonuçları alamıyor, finansal açıdan devlet zarara giriyordu. Sefer kar yerine zarar getiren bir faaliyete dönüşmüştü. Buna paralel olarak askerin yağmalardan kazandığı gelirde düşmüş. Bu askerin mali durumunu kötüye götürmüştü.

Eskisi kadar servet kazanamayan asker homurdanır ve düzeni eleştirir olmuştu. Eskisi kadar yoğun olmayan savaşların yarattığı boş vakitlerde asker dedikodu ve kendine dönük siyasetler üretmeye başlamıştı.

Ateşli silahların çıkışı ve tekniğin ilerlemesi ile ordunun teçhizatı ve savaş stratejisi değişmişti. Başlangıçta bu değişime çok iyi uyum gösteren ve hatta başı çeken Osmanlı

ordusu, artık değişime direniyordu. Bu nedenle daha önce anlatıldığı gibi yeniçeri ve sipahi kapıkullarının arası açılmıştı. Sipahi ateşli silahları kullanmıyordu.

Geleneksel silahlarla dövüşen tımarlı sipahilerin de gereği ateşli silahlarla birlikte bitiyordu. Tımarlı sipahi çağa ayak uyduramayınca, köylerde ortaya, daha önce anlatıldığı gibi sekban ve leventler çıkmıştı. Şimdi bu atlı ve ateşli silahlı nerede ise profesyonel diyebileceğimiz askerler Osmanlı ordusunda gittikçe çoğalıyordu. Merkezi ordunun dışında sancak beyi ve Beylerbeyi ordularında da bunlar aranır olmuşlardı. Ancak bu yeni askerlerin ne moral güçleri ve ne de disiplinleri eski askerlerinki ile boy ölçüşemezdi. Ayrıca köylülerin silahlanarak savaşlara katılması Osmanlı düzeninin temeli olan reaya ile askerin birbirinden ayrılması ilkesini zedeledi.

Savaşta tımarlı sipahilerin önemini azalması ile birlikte, devlet dirliklerden küçük dirlik sahiplerine (tımar) daha az pay ayırıp, dirliklerin önemli bir bölümünü haslara (padişah, vezir, paşa, bey) ayırmaya başladı. Böylece devlet gelirlerinin önemli bir bölümü devlete yönlendirilmiş oldu.

Akıncılar, asırlarca, Türklerin yağma geleneklerini sürdürerek, İmparatorluğun tüm düşmanlarının korkulu rüyası olmuştu. Akınlar sayesinde Türk korkusu yayılıyor, halkın morali yok oluyordu. Akın yapılan ülkeler fakirleşirken, oralardan taşınan servetlerle Osmanlılar zenginleşiyordu. Düşman ordularının lojistiği yok oluyordu. Sonra savaş tekniklerinin değişmesi ile akınlar hem çok zayiat vermeye ve hem de yeterli ganimeti kazanamaz olmaya başladılar. Sonra'dan da, görüleceği gibi, yanlış yönetim sonucu akıncılar kitlesel olarak öldürüldüler. Akıncı demek aslında tımar sistemi demekti. Akıncılarla beraber tımar sistemi de siliniyordu.

Osmanlı hazinesi açık verdikçe, devalüasyon yapmıştı. Bu enflasyonu ve pahalılığı azdırmış, devleti ve kişileri çok zor duruma sokmuştu. Enflasyon, suiistimalleri ve keyfi yönetimleri azdırdı. Böylece köylü ve tımarlı sipahi devlet tarafından eskisi kadar korunamaz oldu. Artık tımarlı sipahilik ne kişiler açısından ve ne de devlet açısından cazip değildi. Hatta yüktü.

Osmanlı hazinesi gelirleri yetmeyince mülkü elden çıkarmak yöneticilere bir yol olarak görülmüştü. Bu toprakları, her tip insan, yani parayı veren, satın aldı. Yöneticiler ve vezirler de satın aldılar. Bunlara " çiftlik " dendi. Tımarların özel veya vakıf çiftlikleri haline gelmesi ile hem feodal bir otorite oluşmaya başladı ve hem de Osmanlı ordusunun asker sayısı azaldı.

Tüm Avrupa'da olduğu gibi Osmanlılarda da nakit artmıştı. Bu artış bir yandan enflasyonu körüklerken diğer yandan ticareti, borçlanmayı, vergiyi kolaylaştırmıştı. Haracı da kolaylaştırdığından keyfiliği arttırmıştı. Nakitin belli ellerde toplanması, hem örfi kanunların ve hem de tımar sisteminin aleyhine çalışıyordu. Bir yandan da devlet memurlarında bu gidişten nemalanma duygu ve isteği yaratarak, suiistimallerin ve rüşvetin artmasına sebep oluyordu. Bu gidiş de tımar sisteminin aleyhineydi.

Nakit artışı gibi nüfus artışı da tımar sisteminin aleyhine çalışan bir durumdu. Nüfus artışı toprakları parçalanmaya zorluyordu. Yetersiz beslenme ve fakirlik anarşiyi arttırıyor, bu da tımar sisteminin asıl işlevini bırakıp, kendini korumaya çalışmasını getiriyordu.

Son zamanlarda Osmanlıların eline geçen Mısır, Bağdat gibi yerlerde dirlik sistemi (Has, Zeamet, Tımar) uygulanmamıştı. Bu yeni beylerbeyliklerde padişahın hazinesine nakit olarak yollanan yıllık ödemeler önde gelmeye başlamıştı. Bu tip vergi alınan eyaletlere, yıllıklı

anlamında “ salyane “ deniyordu. Buralarda sadece yıllık nakit padişaha yollanmıyor aynı zamanda beylerbeyi ve bazı beylere de veriliyordu. Bu tarz ödeme yapılan beylerbeylerine has verilmez olmuştu. Merkezi yönetimin para ihtiyacı arttıkça, salyane yönetimi genişletildi.

Bazı dirlik Beylerbeyiliklerinde, eskiden eyalet defterdarında olan vergi toplama yetkisi, “ nazır-ı emval “ adı altında beylerbeylerine bırakıldı. Vergiyi toplayan Paşa bunun bir kısmını kendinde alıkoyup, gerisini merkeze yolluyordu.

Osmanlı merkezi yönetiminde Şeyhülislamlığın ortaya çıkıp, güç kazanması ile birlikte, Şeri kanunlar da Örfi kanunlara karşı ağır basması da kaçınılmazdı. Ve nitekim öyle oldu. Örfi hukukun gerilemesi ve uygulama alanının azalması tımar sistemi ile yönetilen yerlerin hukuksuz kalmasına ve buralarda keyfi yönetimlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Tabii bu da tımar sistemini sarstı.

İç isyanlar tımar sistemi üzerine tüy diktiler. Her zaman, isyanlar toprak düzenini alt üst ederler. Bu Osmanlıda da böyle oldu. Toprak düzeni yıkıldı.

Yukarda anlatılanlar, yazıldığı gibi peş peşe olmamıştır. Hepsi birden, birbirini etkileyerek ve yavaş yavaş olmuştur. Dirliklerin askeri önemi azalmış, vergi toplama sistemi değişmiş, güvenlik farklı tarzda sağlanır olmuştu. Tımar önemini kaybettikçe, tımarların toplamının komutanı olan sancak beylerinin de önemi azalmaya başlamıştı. Buna karşılık beylerbeylerinin yönetimdeki yerleri gittikçe kuvvetleniyordu. Eskiden önce sancak beyliği yapılır, oradan beylerbeyliğe geçilirdi. Nerede ise sancak beyliği yapmamış beylerbeyi yoktu. Şimdi ise bu gerek kalmamıştı. Beylerbeyleri sancak beylerinden değil de diğer görevlerden gelmeye başladı. Böylece ortaya, deneyim ve liyakat sorunlarını çıktı. Bu da mevcut sorunları daha da ağırlaştırdı.

Osmanlılarda dirliklerle yönetilen ve salyaneli eyaletler dışında yöresel güçlerce yönetilen yerler de vardı. Merkezi yönetimin güç yetiştiği yerlerde yarı bağımsız davranışlara göz yumuluyordu. Zaten Osmanlılar, önceden gördüğümüz gibi, tımar sistemi ile yönetime geçmeden ele geçirdikleri eyaletlerde 20 – 30 yıl süren ara rejimler uygularlardı.

Osmanlılar Karaman’da ve Arnavutluk’ta zorlanmışlardı. Kırım, Eflak, Boğdan, Erdel ve Kürdistan’da daima yönetim yerel güçlerde kaldı, tımar sistemine geçilmedi. Kürdistan çeşitli sancaklara ayrılmış, buralar aşiret beylerine verilmişti. Doğu Anadolu’da aşiret reisleri, Kırım’da Giraylar, Eflak, Boğdan ve Erdel’de prensler, Osmanlı devletinin onayı altında hüküm sürüyorlardı. Buralara Osmanlı devlet yöneticileri karışmıyordu. Buralar da Osmanlı kanunları uygulanmıyordu.

Yukarıda açıklanan gerekçelerin biri veya birkaçı bile tımar sisteminin bozulması için yeterliydi. Hele böyle pek çok neden bir araya gelince, o dünyayı titreten büyük İmparatorluğun kurulmasının en önemli müesseselerinden biri bitti.

Kapıkulunun Parası Yetmiyor

Sipahi

XVII. yüzyıl girişinde Osmanlı devletinin gelirleri artmıştı ama kapıkulunun ve sekbanların ücretlerini ödemek yine de çok zordu. Enflasyon dönemi geçilirken kapıkulunun ücretleri yeteri kadar arttırılamamıştı. Ancak şimdi yeniçerinin siyasi ağırlığı eskisinden daha fazlaydı. Kapıkulu eski " ulufe " ile yetinemezdi. Buna çözüm olarak ya kapıkuluna yeni gelir kaynakları bulunmaya çalışıldı veya kapıkulunun kendi bulduğu yollara göz yumuldu.

Altı bölük halkı denen kapıkulu sipahisine, çeşitli devlet gelirlerini toplama görevi verildi. Bazıları da ek gelir alabilmeleri için vakıflarda görevlendirildiler. Yeniçeriler ise kendi başlarına iş hayatına atıldılar. Hem İstanbul'da ve hem de eyaletlerde esnaf ile içli dışlı oldular. Bu gelişme devlet tarafından olağan karşılandı.

Kapıkulu kendi içinde birlik değildi. Daha en baştan kapıkulu ayrı birlikler halinde örgütlenerek, komutası tek bir kişiye verilmemişti. Yeniçeri, yeniçeri ağasının komutasındaydı. Kapıkulu sipahilerinin altı bölüğünün her birinin ayrı ağası vardı.

Topçuların, cebecilerin kendi ağaları vardı. Değişik kapıkulu bölüklerinin hepsi padişahın komutasında birleşiyorlardı.

Rütbeleri daha yüksek sayılan sipahiler, yeniçeriler karşısında bir denge oluşturuyorlardı. Devlet veya padişah, yeniçeriler azarsa sipahilere, sipahiler azarsa yeniçerilere dayanıyordu. Devlet bu iki gücü gerektiğinde birbirine karşı kullanmaya öyle güvenmişti ki, ek gelir sağlarken bile onları aynı potaya koymamıştı. Her gücün ek gelir sağlama yolu diğerinden ayrı tutulmuştu.

Kapıkuluna karşı bir diğer denge unsuru da sekbanlardı. Ancak Celali isyanları nedeni ile sekbanı denge için kullanabilmek her zaman mümkün olmuyordu.

Aşk, 1611

Nur Cihan

1611 yılında, Osmanlıların Doğu cephesinde, Kuyucu Murat Paşa bir yandan Şah Abbas ile ateşkes ön haberleşmelerini yapıyor, bir yandan da ilerliyordu. Veziriazam Tebriz'e vardı ve boşaltılmış kente girdi. Kasım 1611'de Tebriz çıvarında Acıçay'da iki ordu karşılaştı. Bir ordu suyun bir yanında, diğeri öbür yanındaydılar. 5 gün iki taraf birbirine baktı, kimse saldırmaya cesaret edemedi. Burada şah yeniden elçi yollayarak " statu puo " (arazilerin sahip değiştirmemesi) şartıyla sulh istedi. Osmanlı ordusu da geri çekildi.

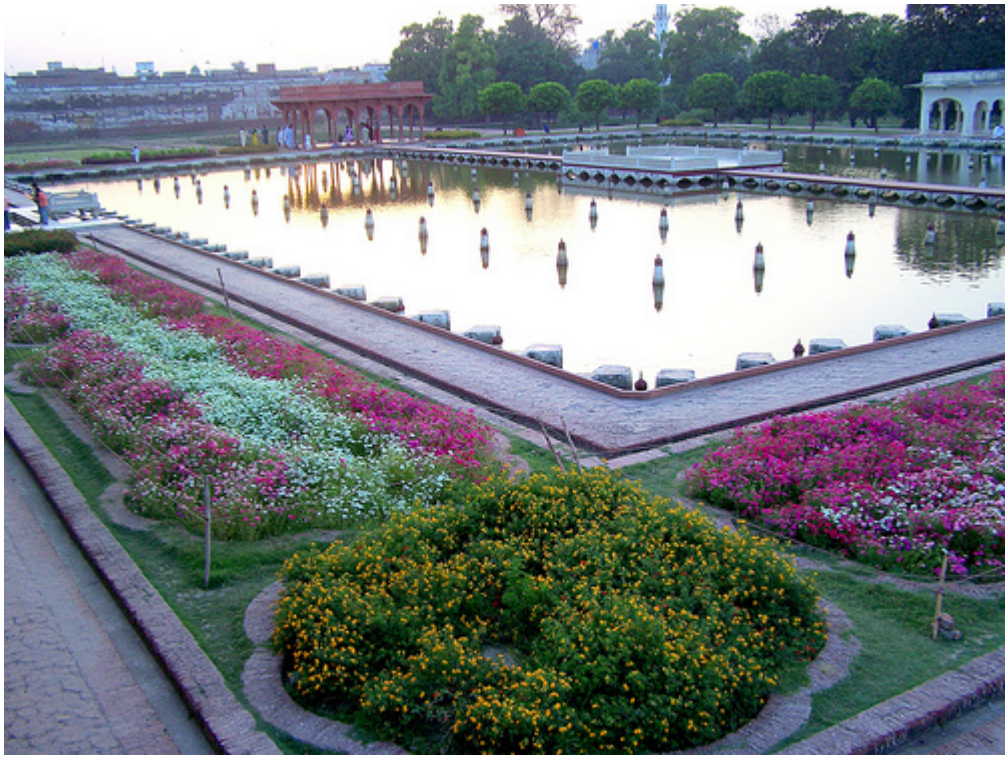
Barış görüşmeleri hazırlıkları yapılırken, Kuyucu Murat Paşa, Safevileri baskı altında tutabilmek için 1611 kışını Diyarbakır'da geçirmeye hazırlandı. Ancak öldü.

Osmanlılarda Safevi cephesi başkomutanı ve veziriazam Kuyucu Murat Paşa ölünce, yerine başkomutan olarak Nasuh Paşa tayin edildi. Nasuh Paşa zaten Diyarbakır'da, Kuyucu Murat Paşanın yanındaydı. O da Şah Abbas'ın barış için önerdiği yılda 200 yük ipek önerisini kabul etti. Her iki taraf da kendi açısından harbin devamını istemiyor, bir soluklanma ihtiyacı duyuyordu. Safeviler esas Osmanlı ordusu yokken bile pek bir şey yapamamışlardı. Şimdi Batı ile sorunu bitmiş Osmanlı ile başa çıkmak çok zordu.

1611 yılında Hindistan'da Babur İmparatoru Cihangir Şah, Hindistan'a sığınan İran soylusu İtimadüddevle'nin kızı Nur Cihan hatun ile evlendi. Nur Cihan Hatun, tüm iyi özellikleri kendinde toplamış bir kadındı. Devleti tek başına yönetecek bilgi ve beceriye sahipti. Ama bunu hiçbir zaman tek başına kullanmak istemedi. Erkek kardeşi Asaf Hanın kızı Khurram veliaht şehzade Şah Cihan ile evlenecektir.

Nur Cihan Hatun, Cihangir şahı hem aşırı sarhoş olmaması konusunda ve hem de yapısında mevcut olan vahşiliği kullanmaması konusunda daima frenlemiştir.

Cihangir ve Nur Cihan bahçeleri taparcasına sevdikleri için pek çok bahçe yaptırmışlardır. Bunların en güzellerinden biri Şalimar adlı Lahor'daki bahçedir.

Şalimar

Hümayun İran'daki sürgünü sırasında minyatüre merak sarmıştı. Yanına, sonra da ülkesine minyatür sanatçıları getirtmişti. Oğlu Ekber'e de resim dersleri aldırtmıştı. Ekber de babası gibi minyatür sanatının ilerlemesi için çalışmıştı.

Minyatür başlangıçta tamamen İran minyatürü gibiydi ama yine de içinde Hint etkisi vardı. Ağırlık klasik eserlerde ve mitolojideydi. Cihangir döneminde minyatürde Türk etkisi de görülmeye başlandı. Portre popüler oldu. Efsanelerden günlük hayata geçti. Kadın figürleri başladı. Hint sanatı da ağır bastıkça kadın tümü ile gözler önüne serilmeye başlandı.

1611 yılında Danimarka, İsveç'e saldırdı.

Japonya'da İmparator Go-Mizunoo, İmparator Go-Yozei'den sonra İmparator oldu.

Saksonya elektörlük tahtına ağabeyi II. Christian'ın yerine I. Johann George (1611 – 1656) geçti.

Venedik Osmanlı Ticaretinde Geriliyor, 1612

Giovanni Battista Tiepolo , Venedik'in zenginliği

1612 yılında 200 yük ipek bazında Osmanlı Safevi anlaşması yapıldı (Nasuh Paşa Anlaşması). Bu anlaşma gereği olarak Azerbaycan Safeviler de kalıyor, Buna karşı Safeviler Kazak akınlarına karşı, Osmanlılarla birlikte hareket edecekler ve Kürt ayaklanmalarını desteklemeyeceklerdi. Sınırlar, 1555 anlaşmasına (Kanuni ile Şah Tahmasb arasında imzalanan Amasya anlaşması sınırları) uygun kalıyordu. Bu sınır şimdiki sınıra çok yakındı. Ancak anlaşma her iki tarafında ihtiyaçlarına cevap veremedi. Bu anlaşmanın ortaya çıkardığı husus, Osmanlıların artık Doğuda eskisi kadar güçlü olmadıklarıydı.

Osmanlılar anlaşmadan sonra sınır sorunlarını halletmek üzere Safevilere bir heyet yolladılar. Bu heyet de İncili Çavuş'ta vardı. İncili Çavuş'un İran maceraları, pek çok halk hikayesine malzeme olmuştur.

Nerede ise 30 yıldır İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunun onlara sağladığı gümrük indiriminden ve liman kullanma kolaylığından yararlanıyordu. Şimdi Hollanda da böyle bir avantaj istiyordu. Osmanlı Divanı, Avrupa'daki Protestan devletleri destekleme ve devlet arasına rekabet sokma politikasına devam ediyordu. 1612 yılında Osmanlı İmparatorluğu İngilizlere verilen hakların benzerini Hollanda'ya da verdi. Şimdi Fransız, İngiliz ve Hollandalı tüccarların benzer ticari kolaylıkları vardı.

XVII. yüzyılda, Uzak Doğu ile Avrupa arasındaki ticaret, geleneksel yolundan ayrılmıştı. Osmanlı limanlarından yapılan geleneksel transit ticaret sönükleşmişti. Ancak Fransız, İngiliz ve Hollandalı tüccarların Osmanlı limanlarına gelmesi ile Osmanlı ürünlerinin dış satımı arttı ve dolayısı ile uluslar arası ticaret canlı tutulabilindi.

Şimdi Osmanlı ticaretinde Venedik'in de rolü arka plana düşmüştü. Artık Osmanlı da Venedik'e eskisi gibi önem vermiyordu.

XVII. yüzyılda, Avrupa'da matbaa ticaret için de kullanılmaya başlandı. Özel kişiler, politik ve ticari haberler veren baskılı kağıtlar yayınladılar. Almanya'da, haber kağıtları, büyük panayırlar sırasında " Zeitung " adı altında 1609 yılından itibaren yayınlanmıştı. İtalya'da bunlara " Gazetta " dendi. Peşinden Hollanda ve Fransa'da benimsendi.

Geçen yüzyılda, İtalya'da Arap rakamları kullanılarak, bir muhasebe usulü oluşturulmuştu. Bu usul, kısa sürede Anvers, Londra ve Amsterdam gibi ticari şehirlerde benimsendi. Bankacılık da gelişmişti. Bankalar mevduat topluyorlardı. Havale veya poliçe ile para transferi yapıyorlardı. Ancak buradaki şart, müşterinin bizzat gelerek parayı almasıydı. Bu asrın başında " ciro " usulü yerleşmeye başladı. Böylece paranın bizzat alınması mecburiyeti bitti. Ama ciro, fiktif bir bankacılığa da kapı aralıyordu.

Halk bankacığı, Cenova'da icat edilmiş, Venedik'te uygulanmış ve 1609'da Amsterdam'da kurulan banka ile mükemmelleşmişti. Bu banka mevduat toplamına eşit miktarda parayı kasasında bulunduruyordu. Bu para ile iyi cins madenler satın alıp, tekrar paraya tahvil ediyordu. Bu tip bankacılık çok işlevsel oldu. Tüccarlar bir banka hesabı açarak, paralarını yatırıyorlar, bu hesabı ödemeleri için kullanıyorlardı. Usul, kısa sürede yaygınlaştı.

Osmanlı Sarayı, hep yaptığı gibi, üst kademedeki yetkili veya gelecek vaat eden kapıkullarını ailevi bağlarla kendine bağlıyordu. İmparatorluğun kuruluşundan beri Osmanlı Sarayı üst kademe bürokrasiyi kendine evlilikler yoluyla da bağlamayı tercih etmişti. Ama bu bağlılık tek yönlüydü. Şimdi de bu evlilikle yakınlaşmalara devam ediliyordu. Cağaloğlu Murat Paşa, III. Murat'ın bir kızı ile (I. Ahmet'in halası) evlendi. Kaptanı Derya Kara Mehmet Paşa ile Sultan Ahmet'in büyük kızının nikahı kıyıldı. Veziriazam Nasuh Paşa da Sultan Ahmet'in bir başka kızı ile nişanlandı.

Heinrich Matthias von Thurn

Bohemya'da Çekler, İmparatorun mektubuna rağmen huzurlu değildiler. Yeni bir mücadelenin başlamak üzere olduğunu anlıyorlardı. Bir ordu kurup, kumandasını Kont Thurn'a verdiler. Habsburglar Bohemya'nın İncil Birliğine girmesinden çok korkuyorlardı. Önce II Rodolphe (Rudolf) sonra da kardeşi Mathias " İmparator Mektubuna " uydular.

Nisan 1612 tarihinde İngiltere'de Lichfield'de Edward Wightman, sapkınlık suçu ile kazıkta yakıldı. Bu sapkınlık nedeniyle İngiltere'de yakılarak öldürülen son kişi oldu.

Şah Cihan, Mümtaz Mahal ile evlendi.

1612 Kasım ayı sonunda Swally Savaşında, British East India Company (Batı Hindistan İngiliz Şirketi) kuvvetleri ile Portekiz kuvvetleri Hindistan sahili için savaştılar. Savaşı İngiltere kazandı.

Doğu Avrupa, 1612

Doğu Avrupa'da Batının tersine büyük kentler ve kentleşme yoktu. Nüfus seyrekti. Topraklar bataklık ve ormandı. Polonya'da sayısı az olan kentlere Alman kolonlar yerleşmişti. Halkın hakları çok kısıtlıydı. Yönetimde feodaller vardı. Zamanla Almanlar kayboldular. Ortalıkta Yahudiler kaldılar. Bunların içinde Batıdan gelen Yahudilerden fazla eski Hazar'dan gelenler vardı. Bunlar dinleri nedeniyle toplumun dışında kaldılar. Zanaat gelişemedi. Ticaret yükselemedi. Memurluklar asillerin uğraş alanı içinde kaldılar. At üzerinde hizmet gören savaşçılar asillerden oluşmuştu. Ve bu asiller bütün Batı asillerinden daha kalabalıktılar. Bunların içinde asil ama çok yoksul olanlar da vardı. Köylüler hakları olmaksızın, işleri iki dudak arasında asillerin topraklarında çalışıyorlardı. Bunlar köylü desek de köleydiler.

Rusya'da çok geniş araziler vardı. Ama köylüler olmadan bu araziler bir işe yaramıyordu. Çar bu topraklara kendi malı gibi davranıyordu. Baştan köylüler hürdü. Ama orta Rusya'daki topraklarda savaş esirleri ile hür köylüler birlikte kullanılmaya başlanmıştı. Moskova prensliği genişler ve Rusya devletini kurarken çok fazla sayıda Türk kökenli esire sahip olmuştu (Karadeniz'in kuzeyindeki kabileler).

Toprak işçisi, yer değiştirmekten yanaydı. Ama alınan ücretlerin azlığı nedeni ile reçber, mülk sahibine borçlanıyordu. Bu borç nedeniyle de toprağı bırakıp, gidemiyordu. Bu fiili durumu Çar ferman ile yasalaştırdı. Topraktan ayrılamayan reçberler de köle gibi muameleye tabi tutuldular.

Rusya'da üst sınıf, çoğunlukla atlı olarak hizmet eden ve adına " pomyeçikler " denen savaşçılardan oluşmuş olarak kaldı. Bunlar askerlik karşılığı, Çar tarafından ömür boyu şartı ile verilen bir toprağa sahiptiler. Büyük arazi sahibi Boyarların sayısı yok denecek kadar azalmıştı. Orta sınıf ise hiç yoktu.

Bir zamanlar bağımsız ticaret kentleri vardı. Çar bu kentlere zorla üst sınıfı getirip, yerleştirmişti.

1612 Ocak ayında Moskova'da bir halk ayaklanması meydana geldi. Bu hareket Polonyalıları Moskova'dan attı. Mart ayında Kazaklar Dmitry III'ü Çar ilan ettiler.

Rus Tahtı Romanovların, 1613

Mikhail Romanov'un Çar oluşu

Rusya tahtına 1613 yılında Romanovlar geçtiler. I. Mikail (Mihaylo) (1613 – 1645) Çar oldu. Petersburg Romanovların kurduğu bir kent sayılır.

1613 yılında İstanbul'da içki yasağı kondu. İçkiden alınan resimler kaldırıldı. Meyhaneler kapatıldı. Müslümanların içki içmesi yasaklandı. Bundan önce de bir kaç defa içki yasağı konmuş, ama kısa süre sonra vazgeçilmişti. Bu sefer de öyle oldu.

Tunus'ta mahalla geleneği devam ediyordu. Osmanlıların tayin ettikleri veya onayladıkları önce Paşalar, sonra Dayılar başkente hakim olmuşlardı. Ancak tüm eyaleti aslında " ordugah

beyi " yönetiyordu. Bu bey ülkeyi dolaşıyor, kuzeydeki yaz ordugahında ve güneydeki kış ordugahında kalıyordu.

1613 yılında Murat Bey ordugah beyi oldu (1613 – 1631). Ondan sonra ülkenin fiili yöneticisi olarak, yüz yıl sürecek bir hanedan kurdu.

Erdel Kralı Bocskai'nin (1605 -1606) ölümü Osmanlılar ile Avusturya arasına yeni bir gerilime sebep olmuştu. Yerine Sigismund Rakoczi (1607 – 1608) geçmiş, ama 1608 de Gabriel Bathory (1608 – 1613) Erdel prensi olmuştu. Osmanlılar Gabriel Bathory'e " Deli Kral " diyorlardı. Bu prensin meydana getirdiği huzursuzlukları gidermek için Osmanlılar Kanije beylerbeyi İskender Paşa komutasında 80.000 kişilik bir orduyu Erdel'e soktular. Orduda Boğdan ve Eflak voyvodaları ile Kırım atlıları bulunuyordu. Osmanlılar Erdel'in en hücra köylerine kadar Gabriel Bathory'nin yerine Bethlen Gabor'un seçilmesi konusunda beyannameler dağıttılar. Bathory kaçmak istedi ama yakalanarak öldürüldü. Erdel diyet meclisi toplanarak, Bethlen Gabor, Erdel Voyvodası olarak seçildi (Ekim 1613). Osmanlılar bu seçimi tanıdılar.

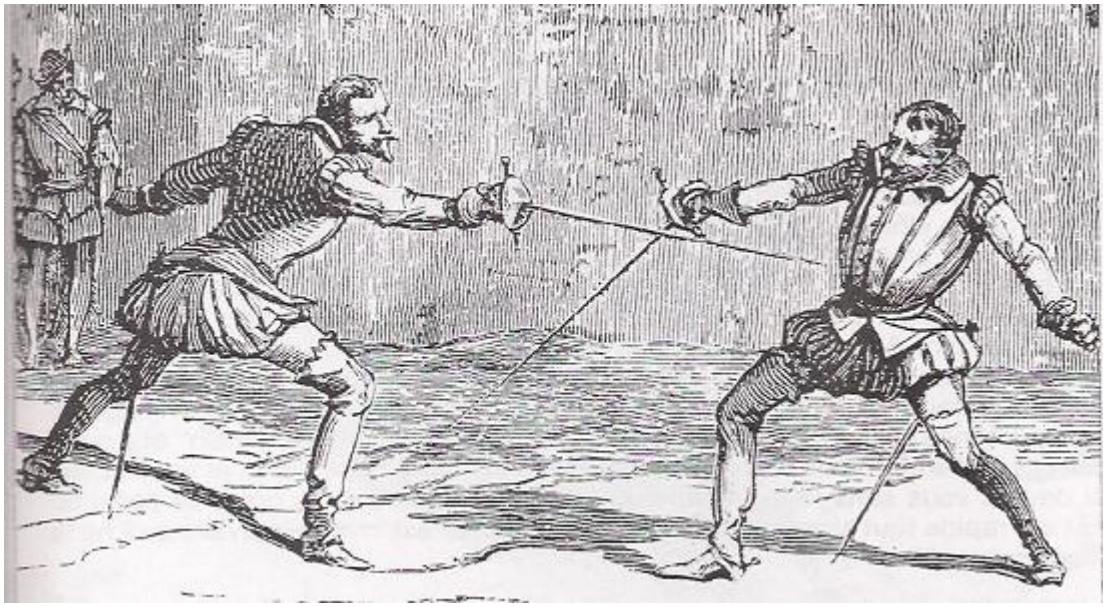
Bethlen dönemi Erdel için çok iyi bir dönem oldu. Prens 33 yaşında ve Protestan'dı. Belgrad'da Üniversite, matbaa ve kütüphane açtı.

İskender Paşa, aynı günlerde Eflak prensini de değiştirdi. Radu Mihnea, Bükreş'te tahta oturdu.

İngiltere Kralı James I , Danimarka ile İsveç arasında Knäred Anlaşması yapılmasına aracılık ederek, anlaşmanın imzalanmasına muvaffak oldu.

Jamestown, Virginia'da, Samuel Argall Powhatan Şefi'nin kızı Pocahontas yakalayıp, onu Jamestown'a getirdi. Jamestown'dan, John Rolfe, Virginia tütününü İngiltere'ye götüren ilk gemiyi yola çıkardı.

İngiltere Londra'daki Globe tiyatrosu yandı. Londra'ya Hertfordshire'dan içme suyu sağlayacak olan New River işletmeye açıldı. James I, düelloları yasaklayan kanunu çıkardı.

Düello

Para Peşinde

İngiliz hükümeti gelirlerini arttırmak istiyordu. Bunun için köylüleri topraklarında tutmaya çalışıyordu. Köyden kente göçü de durdurmak gerekiyordu. Hatırlanacağı gibi zanaatkar olabilmek için önce uzun bir süre çıraklık yapmak gerekiyordu. İngiliz hükümeti çırakların sadece hali vakti yerinde olanlar arasından toplanmasına izin verdi.

Parlamentodan üç kanun çıkarıldı. Birinci kanunda zanaatkarlar ve tarım çalışanları ancak kendi zanaatlarında çalışabilirlerdi. Bir zanaat sahibi olmak için yedi yıl çıraklık yapmak gerekiyordu. Diğer bir kanuna göre, dilencileri ve serserileri ekonomiye katkı yapar hale getirmek için bunları tutuklamak, cezaya çarptırmak ve ağır işlerde kullanmak yetkisi veriliyordu. Bir kanunda dini kuruluşlara, çalışamayacak durumdaki kişileri doyurmak mecburiyeti getiriyordu.

Sulh yargıçlarına, her yıl geçim için gerekli maddelerin fiyatlarına dayanarak gündelikleri tespit etmek görevi verildi. Ancak bu yürümedi. Bunu yapmakla görevlendirilen yargıçlar hem bunu yapmak istemiyorlardı ve hem de bunu yapacak gerekli araçları yoktu. Zaten üretim yapmaya çalışan müteşebbisler, bu üretimi ücretlerin yüksek olduğu kentler de değil, kırsal alanlarda yaptırıyorlardı.

Bu dönemde kullanılan pek çok usul, daha sonra “ merkantil “ (mercantil) adı altında toplanacaktı.

İngiliz hükümeti bir yandan pek çok maddenin ithalini yasaklıyor, bir yandan da kişi ve kuruluşlara tekel yetkisi veriyordu. Ancak bu tür uygulamalara yargıçlar, İngiliz uyruklarının ülke içinde serbestçe ticaret yapma hakkını elinden aldığı gerekçesi ile karşı çıkıyorlardı.

New York, 1614

New Amsterdam (İlk New York)

Osmanlı imparatorluğu, İspanya, Papalık, Toskana (Floransa), ve Malta ile sürekli savaş halindeydi. Zaman zaman, Malta gemileri, Osmanlı kara sularına kadar giriyor, ticaret gemilerinin yollarını kesiyorlardı. Bunları temizlemek ve yapanlara karşı bir cevap vererek, onları korsanlık faaliyetlerinden vazgeçirmek için, Kaptanı Derya Halil Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Akdeniz'e sefere çıktı (1614). Önce Malta topa tutuldu, kıyıya asker çıkarıldı ve kent ve kasabalar yağmalandı. Sonra donanma Trablusgarp limanına geldi.

1614 yılında Trablusgarp Dayısı Sefer Dayının yaptığı zulümlere dayanamayan Osmanlı Divanı Hümayunu, onu halletme kararını vermişti. Donanma Libya'da iken bu iş de görüldü. Sefer Dayı, idam edildi.

Osmanlı donanması Trablusgarp'tan Mora'ya gitti. Mora'da eski Spartalılardan geldikleri zannedilen Maynotlar vardı. Bunlar çok dik kafalıydılar ve vergilerini ödemiyorlardı. Onlar hizaya getirilip, ödenmemiş vergiler tahsil edildi.

1614 yılında Kazaklar denizden gelerek Sinop'u basıp, yağmaladılar. Karadeniz kapalı bir göl sayıldığından bu baskın İstanbul'da şaşkınlık yarattı. Padişah, veziriazam Nasuh Paşayı sorguya çekti. Nasuh Paşa olayı önemsiz bir olay olarak gösterdi. Bundan 2 ay sonra Nasuh Paşa idam edildi. Bu idamda Padişaha söylediği yalanın önemli bir yeri vardı. Damat olduktan

sonra şımaran, daha önceden beri toplamakta olduğu rüşvet ve irtikap gelirleri iyice arttıran Nasuh Paşa, büyük bir servete sahip olmuştu. İdamdan sonra malları devlete kaldı. 1.500.000 duka altın nakit, tanesi en az 50 bin duka eden 1018 mücevher işli kılıç, ipekler, halılar, kadifeler, 1100 binek atı, 40 çift som altından özengi, 1800 deve, 4000 yük beygiri, 6000 sığır, 500 bin koyun, çiftlikler, köleler, cariyeler, antikalar vs… servetin büyüklüğü inanılmazdı.

Japonya'da yayınlanan bir fermanla halka Hıristiyanlığı terk etme emri verildi (1614). Direnmek demek, sürgün demekti. Hıristiyanlar başkaldırdı. Ama hemen başkaldırı bastırıldı.

1614 yılında Fransa kralı XIII. Louis reşit ilan edildi. Ancak annesi Marie de Medici üç yıl daha ülkeyi yönetmeye devam etti. Marie de Medici, Fransa ile İspanya arasında bir ittifak kurmaya çalışıyordu. Bu yıl Etat Generaux son kez toplantıya çağrıldı. Tekrar, bundan 175 yıl sonra, Fransa İhtilali öncesi toplanabilecekti. Etats Generaux'nun toplantısında büyük senyörlerin muhalefetinin zayıflığı ortaya çıkmıştı. Yeni asilleşmiş bürokrasiyi " Tiers Etat " temsil ediyordu. Burjuvazi ve yeni asiller, büyük senyörlerin muhalefetine destek çıkmayı ret etmişlerdi. Zaman zaman Tiers Etat, rejimi tehdit ediyordu. Bunu diz çökerek yapıyordu ama tehdit tehditti. " Asker silahlanmış köylüdür " diyorlardı.

1614 yılında Osmanlılar ile Avusturya arasındaki anlaşma uzatıldı. Bu anlaşma 1615 Haziranında yenilenecekti.

1614'de Hollanda New Amsterdam yani şimdiki New York kentine el attı. İlk kurulduğunda mütevazı bir kasabaydı. Bu sırada, Hollanda da, Amsterdam bankası devlet içinde devlet olmuş, siyaseti eline geçirmişti.

Deniz Hamalları

Jamestown'da Pocahontas John Rolfe ile evlendi.

Jamestown'da Rolfe 1614 yılında Powhatan konfederasyonu yerli şeflerinden birinin kızı olan Pocahontas ile evlendi.

Hollandalıların başlıca kaynakları uzun zaman tereyağı, peynir üretimi, hayvancılık ve ringa balığı olmuştu. Birleşik eyaletlerin ticari donanması çok çabuk gelişmişti. 1614 yılına gelindiğinde sadece Hollanda ve Zelanda'nın elindeki donanma İngiltere, İskoçya, Fransa ve İspanya'nın tüm deniz gücünden fazlaydı. Tersaneleri çok iyi çalışıyordu. Gemi yapımcıları Avrupa'nın en ünlüleriydi. Denizcileri o kadar eğitimli, çalışkan ve kanaatkar idiler ki Aynı büyüklükte bir Hollanda gemisinde, Bir Fransız gemisindeki tayfaların yarısı bulunuyordu ve aldıkları ücret de Fransızların üçte biriydi.

Onlara " Deniz Hamalları " dendi.

Hollanda gemileri ile taşıma, diğer ülke gemilerine nazaran çok ucuzdu. Ve tüm tüccarlar Hollanda gemilerini tercih ediyorlardı.

Sömürgecilik Yaygınlaşıyor

Batavia Kalesi

İngiliz ve Hollanda Hint şirketleri elemanlarının dünyanın her yerinde birlikte çalıştıklarını görmüştük. Hollanda taşımacılığının ucuzluğu, iki hükümet arasında görüşmelere neden oldu (1613). Görüşmeler 1615 ve 1619 yıllarında devam etti.

John Brown, İngiltere'de ilk defa Kraliyet silah dökümhanelerini kurdu.

Japonya'da Samuraylar yazmaya devam ediyorlardı. 1615 yılında tanınmış Samuray, Tokugawa Ieyasu, samuraylık hakkında bir kitap yazdı ve Samurayların barış zamanı yaşam biçimleri konusunda çeşitli bilgiler verdi. Tokugawa Ieyasu, Osaka Kalesini aldı ve 250 yıl sürecek bir barış dönemi Japonya'da başladı. Osaka Savaşında Hıristiyan Samuraylar Ieyasu'nun düşmanları safında vuruşmuşlardı.

Japon Hasekura Tsunenaga, Papa Paul V'i Roma'da ziyaret ederek ondan Japonya ile Meksika arasında ticaret izni istedi.

İngilizler, artık Grönland denizinde yelken açıyorlardı. Güyan'a yerleşmişlerdi. Hollandalılar da Hint Okyanusu üzerindeki deniz yollarında denetimlerini kurdular. Malezya takımadalarına yerleştiler. Molük adalarını ele geçirdiler. Guyan'ın bir kısmı da Hollandalıların eline geçti. Küçük Antil adalarından bir kaçı da Hollandalıların olmuştu.

Hollandalılar Cava'ya iyice yerleştiler ve Batavya (Cakarta) kentini kurdular. İngiliz Kralı I. James, Hindistan'da Ekber İmparatoru Cihangir Şaha Sir Thomas Roe'yu elçi olarak yolladı.

Malezyalı Müslümanlar çok kabiliyetli tüccarlardı. Bunlar Hindiçini'nin tümünde önemli rol oynadılar. Siam sarayında etkindiler, tüm kiralama ve devlet tekellerini ellerinde tutuyorlardı. Sarayda yabancı elçilerin kabul organizasyonunu bile bu Müslüman tüccarlar yapıyor ve bundan büyük paralar kazanıyorlardı.

XVII. yüzyılın başlarında Ruslar Sibirya'da Taz'ın aşağı bölümünde Mangazeia kentini kurdular. Burası kısa sürede önemli bir ticaret merkezi ve Doğuya gitmek için bir üs oldu. Böylece Sibirya fethediliyordu.

1615 yılında Osmanlılar Celali isyanları ile ve de kapanan ticaret yollarını tüccarlar açmakla uğraşmışlardı. Bu arada tüccarlara yerel yönetimler tarafından müdahaleler olmaması için Osmanlı merkezi hükümetinden ferman alınmıştı. Anadolu gibi Balkanlarda da haydut çeteleri oluşmuştu. Bunlara bazı yerde " hajduk ", bazı yerlerde " klephtis " diye adlandırılıyordu. Bunlar ilk ve sonbahar arasında toplanıp, çeteler oluşturuyorlardı. Zenginleri basıp (Müslüman veya Hıristiyan), onlardan tahsilat yapıyorlardı. Bunlar içinden çıktığı halkın hayranlığını ve yakınlığını elde ediyorlardı. Onların başarıları halk türkülerine konu oluyordu. Ancak bunların hiç biri Osmanlıya karşı dini veya ulusal bir başkaldırı değildi.

1612 Safevi Osmanlı anlaşması yürümüyordu. Şah Abbas, Osmanlıları ekonomik olarak zor duruma sokmak için, Alman İmparatoru ile anlaşarak, ipek yüklerini yollamıyordu. 1615 yılında Divanı Hümayundan İran üzerine sefer yapma kararı çıktı. Veziriazam Öküz Mehmet Paşa Revan üzerine yürüdü. Şah Abbas'ın barış girişimleri bir sonuç vermedi. Bu sırada Şah Abbas'ın kuvvetleri Gürcistan'da David Gareja manastır kompleksi'ni basarak tüm rahipleri öldürüp, sanat eserlerinden oluşan koleksiyonu yaktılar.

Kutsal Roma Germen İmparatoru Mathias ile Gabon Bethlen arasında Tyrnau barışı imzalandı.

İnkaları Hıristiyan Yapmak Zor, 1615

İnkalar Hıristiyanlığı kabulde Meksika'dakilerden çok daha fazla dik kafalıydılar. Ancak İspanyol dayatması müthişti, yerliler için kaçış yoktu. İnka inancı parçalanmıştı ama ruhların varlığına olan inanç sürüyordu. Güneş, dağlar, tepeler, ırmaklar, göller, madenler, Potosi kenti, mumyalanmış ölüler, hepsinin birer ruhu vardı. Bunlar Şaman dininden bildiğimiz ruhlardı. İki dünyanın birliği fikrinden çıkmış olan büyü, İnkalarda çok daha gelişmişti. Büyücüler ve büyü zaten vardı, Hıristiyanlık ile İnka dini birleştirip, inancı büyü ile bütünleştirdiler. Buna göre İsa ile şeytan ikiz kardeştiler.

Rahipler yerlileri Hıristiyan yapabilmek için sistemli çalışıyorlardı. Şimdi sayıları da artmıştı. Rahipler, oğlancılığa, sarhoşluğa, deneme evliliğine, ruhlara tapmaya karşı çıkıp, bunlarla mücadele ediyorlardı. Bunlar büyük günahlardı.

Yerli rahipler ve büyücüler tutuklanmaya başlandı. 1607 ile 1615 yılları arasında, Lima'da, herkesin gözü önünde ayinlerde kullanılan 600'den fazla put yakıldı.

Fransa'yla İspanya arasında ittifak kurmaya çalışan Marie de Médici, bu politikası çerçevesinde Louis'yi Kasım 1615'te İspanya kralı III. Felipe'nin (Philippe, Philip, Filip,

Filipe) kızı Anne d'Autriche'le evlendirdi. Kızı Elizabeth de İspanya veliahdı IV. Philippe ile evlendi.

Daha önce Sully'nin Hıristiyanları birleştirme isteğinden bahsetmiştik. Bunu tek düşünen ve isteyen Sully değildi. 1615 yılında Paris'te yayınlanan Crucé eserinde merkezi Venedik olacak bir devletler arası örgütlenmeden bahsediyordu. Crucé, bir tür Birleşmiş Milletler hayal etmişti. Osmanlılar ile Hıristiyan krallıklar ve Papa arasındaki problemlerde de Fransa Kralının hakemlik yapmasını öneriyordu.

Toplar, Kremlin'de

Bu sırada Galilei papazların ağır eleştirilerine maruz kalıyordu. 1615'te bizzat Roma'ya giderek iddiasını müdafaa etti.

Cezayir Korsanlarının Altın Yılı, 1616

Cariyele

Bu yüzyıl Cezayir korsanlarının altın çağı olmuştu. Büyük bir akıllılık göstererek, kadırga filolarına yüksek bordolu gemiler eklediler. 1615 ve 1616 yıllarında ele geçirdikleri ganimetlerin değeri 2 – 3 milyon lirayı geçiyordu. En çok kazanç getirenler genç kız ve oğlanlarla, gemi inşa işçileriydi. Cezayir'de Hıristiyan esirler içinde din değiştirip Müslüman olanlar fazlaydı. Ayrıca bütün kuzey batı Afrika kıyılarına çok fazla miktarda Hıristiyan gelip, din değiştiriyordu. Hıristiyan tarikatlar bu akışı önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Cezayir kenti ticari açıdan da gelişmişti. Avrupalı tüccarlar naiplikten izin alıp kente yerleşmişlerdi. Bunlar kentten çıkarken para ödüyorlardı. Cezayir'deki yabancı tüccarlar arasında Yahudiler ve Marsilyalılar çoğunluktaydılar.

Harem

1616 yılında Japonya'da Şogun Tokugava İeyasu ölünce yerine oğlu Hideta geçti. İktidar Tokugavalar daydı. Japonya'da Hıristiyanlıktan çıkma yasağı halka tekrar hatırlatıldı (Sakoku politikası). Avrupa'ya Batı Hindistan Şirketinden gelen tüccarlar, Japonya'da çok kanlı iç savaş olduğunu ve en az 300.000 insanın hayatını kaybettiğini rapor ediyorlardı.

1616 Şubat ayında Filipinlerdeki Mayon Volkanı için ilk püskürtme kayıtları tutuldu.

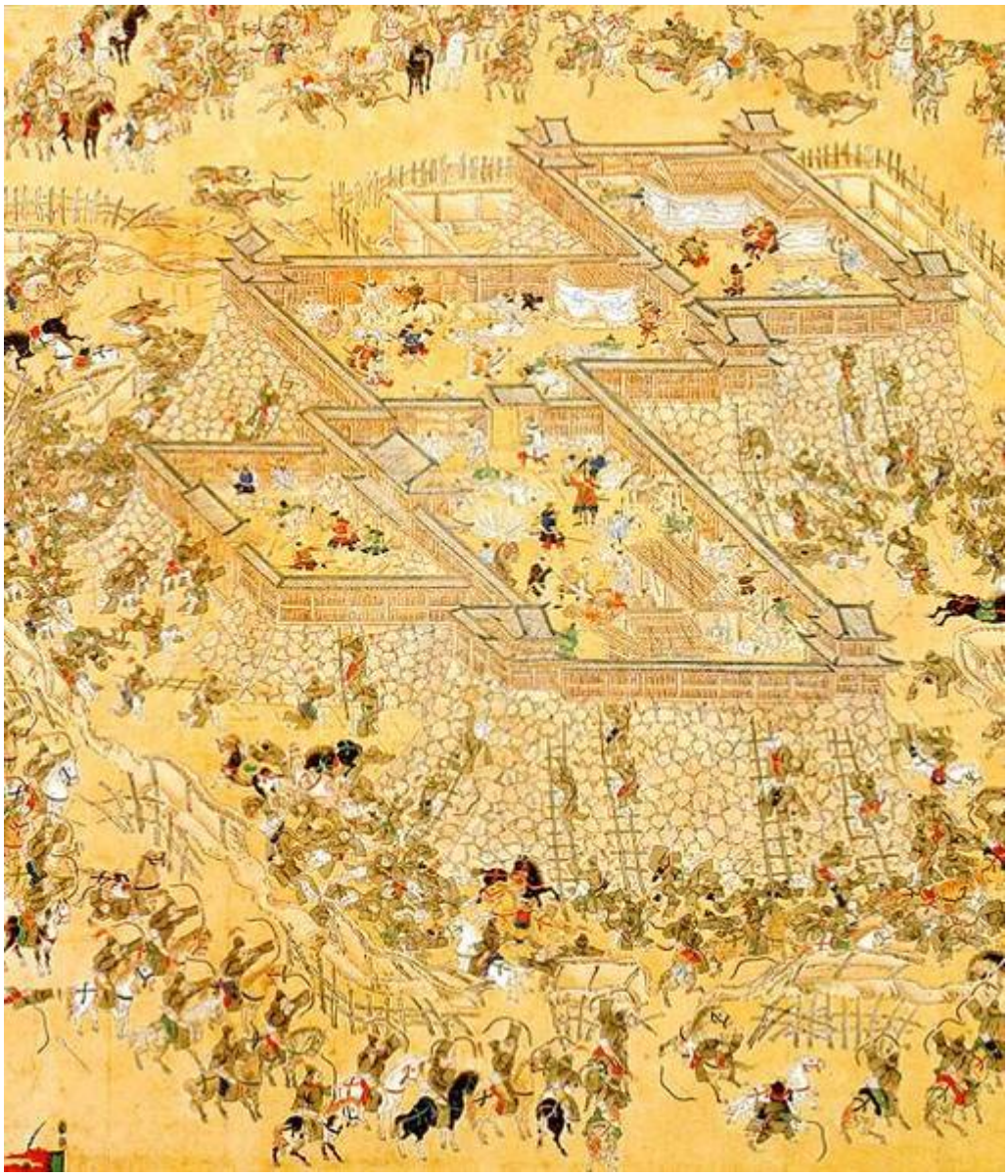
Mart 1616 tarihinde İspanyol filosu, Tunus Korsan filosunu (Osmanlı) yendi.

Almanya, İspanya (Habsburg) bir yanda Venedik, Datç ve İngiltere diğer yanda Uskok Savaşı yapıldı.

Amerika Jamestown'da evlenmiş olan Rolfe çifti 1616'da İngiltere'ye gitti. Pocahontas meşhur oldu. Koloni İngiltere gündemindeydi. İngiliz zenginleri Jamestown'a para yatırmaya başladılar. Virginia artık Londra'nın gündemindeydi.

Tütün üretim ve ticareti, iki yılda, bir cehennem olan Jamestown'ı, Amerika'nın ilk büyük kasabasına dönüştürdü.

Mançular Çin üzerine yürüyor, 1616

Koreli ve Çinli askerler, Ulsan'daki Japon tahkimatına saldırıyor

1616 yılında, Cizvitler, Çin'de, içinde Pekin, Nankin, Çe-Kiang-Si ve Kanton olan yedi yerde bulunuyorlardı. 22 Cizvit ve 13 bin Hıristiyan vardı. Avrupa'da Çin hakkında, Ricci'nin notlarına dayanılarak hazırlanan yazılarla, Trigault'ın anıları yayınlandı. Bunu diğer Cizvitlerin anı ve mektupları izledi. Avrupa Çin'i öğrenmeye çalışıyordu.

Bu sırada Çin'de İmparator Wan-li'nin saltanatının son günleri yaklaşmıştı. Mançular, Çin memurlarının saldırı mertebesindeki tutumlarından şikayet ediyorlardı. Mançu'da çatışmalar gittikçe şiddetleniyordu.

Mançular Çin kentlerinin üzerine yürümeye başladılar. Mançu şefi Nurhaçı 1616 yılında imparator unvanını aldı. Kurduğu hanedana Qing (Later Jin Dynasty) dendi.

Japonya'da Tokugawa Şogunluğu, Çinli tüccarlar hariç, yabancı tüccarlara Nagasaki ve Hirado limanları dışında seyahat etmeyi ve ticaret yaymayı yasakladı.

Nurhacı

Orta Asya'da, Cungarlar (Zungharlar) büyük bir yenilgiye uğrayınca, 1616 'da Cungarların başlıca topluluklarından olan Torgutlar Batıya doğru göç ettiler. Türklerin eski toprakları olan Hazar ve Aral gölleri kuzeyine yerleştiler. Göç ederken Kazakları şiddetle ittiler. Sağa, sola akınlar düzenlediler. Sonunda da Volga'nın aşağı bölgesine yerleştiler. Burada Ruslar ile ilişkilerini geliştirdiler.

İngiltere Kralı James I'in temsilcisi olarak Sir Thomas Roe, Hindistan'da İmparator Cıhangir Şaha itimatnamesini takdim etti. Bu Hindistan'da ki İngiliz varlığının kapısını açan girişimdi.

Kuzey Amerika'da Samuel de Champlain, kışı Huron Yerlileri ile birlikte geçirmişti. Champlain Fransa'ya dönmeden önce Kuzey Amerika'daki son büyük seyahatini yaparak, Peder Joseph Le Caron la birlikte, Büyük Göldeki Petun ve Ottawa Yerlilerini ziyaret etti. Böylece Kanada'da Fransız Amerikasının kurulmasını emniyetli hale getirdi.

Fransa'da peş peşe devam eden başkaldırmalar ve anlaşmazlıklar, Loudun Analaşması yapılarak, durduruldu.

Mikroskop Gelişiyor, 1616

Galille'nin Mikroskobu

1616 Ocak ayında Württemberg yetkilileri astronom Johannes Kepler'i büyücülükle suçladılar. Kepler'in annesi de büyücülükle suçlanıp, 14 ay hapis yatmıştı.

1616'da Papa V. Paul tarafından Galileo'nun kitaplarını tetkik için bir komisyon kuruldu. Bu komisyon Galileo'nun kitaplarını yasaklamadı. Sadece Dünya'nın döndüğü iddiasından vazgeçmesini istedi. Papalık şunu ilan etmişti: " Güneşin evrenin merkezinde hareketsiz olduğu görüşü çılgınlıktır, felsefi bakımdan yanlıştır ve baştan aşağıya sapıklıktır; çünkü Kutsal Kitaba aykırıdır. Dünyanın evrenin merkezinde olmadığı ve her gün döndüğü görüşü felsefi bakımdan yanlıştır; en azından yolunu şaşırmış bir inançtır ".

Galileo, bir müddet bilimin pratik yönüne döndü, mikroskobu geliştirdi.

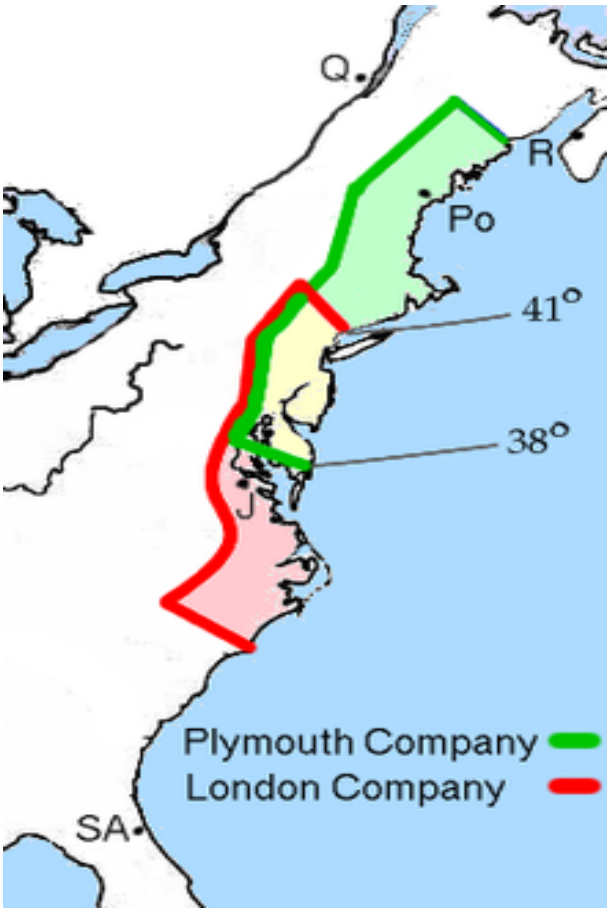
Bu sırada, Mart 1616 tarihinde, İngiltere'de İngiliz Katolik din adamı Thomas Atkinson 70 yaşında olmasına rağmen işkence ile (hanged, drawn, and quartered), York kentinde idam edildi. Dram yazarı Thomas Dekker de, John Webster'in babasına olan 40 Sterlin borcu nedeniyle hapse atıldı (1612 – 1619). Hapishane de yazmaya devam etti.

Eylül 1616 yılında, İtalya Frascati'de asiller için olmayan ve tüm halka açık serbest halk okulu Avrupa'da ilk olarak, açıldı. Prag'da da Collegium Musicum kuruldu.

1616 yılında Boğdan voyvodoluğu için Polonya ve Osmanlılar çekiştiler. Bir Osmanlı ordusu Boğdan'a girince, seçim halledildi. Osmanlı adayı voyvoda oldu. Osmanlılar Polonya ile Boğdan voyvodasını tanımak ve Boğdan'dan el çekmeleri şartı ile barış yaptılar. Yeni Boğdan voyvodosu Stefan Thomza idi.

Revan'ı alamayan ve İran barışını sağlayamayan Damat Öküz Mehmet Paşa azledildi. Yerine eski Kaptanı Derya Kasım 1616'da Damat Halil Paşa veziriazam oldu. Halil Paşa, III. Murat devrinde Beylerbeyi olayında, 1589'da asiler tarafından parçalanan Mehmet Paşanın kardeşiydi. Halil Paşanın sadareti sırasında 7,5 yıl süren inşaattan sonra Sultanahmet Camii ibadete açıldı. Caminin muhteşem kapısındaki oymalar, Evliya Çelebi'nin babası tarafından yapılmıştı.

1616 yılında Dirk Hartog Avustralya'da ikinci keşif gezisini gerçekleştirdi.

Virginia Şirketi

Kasım 1616 tarihinde Virginia Company , görünürde çok ufak bir kar karşılığı olarak, Virginia'da hissedarlarına toprak dağıtmaya başladı. Hissedarlar hisseleri başına 100 acre (40 Hektar) ve 50 acre (200.000 m2) adam başına toprak verilecekti. Toprak sahipleri, bu toprağa, masrafları kendilerine ait olmak üzere özel bitkiler ekeceklerdi.

Kuzey Amerika yerlileri arasında suçiçeği salgını başladı. Salgın 1616 ile 1619 yılları arasında görüldü. Kıyı bölgesindeki yerlilerin %90'nını öldürdü.

Yapımına 1606 yılında başlanan I. Ahmet Camisi 1616 yılında bitti. Bu cami XVI. Yüzyıl sultani camilerinin bir devamıydı. Bu camiye " Mavi Cami " dendi.

I. Ahmet'in Ölümü, 1617

Sultanahmet Camii

1617 yılında Padişah I. Ahmet 27 yaşında öldü. Ölmeden önce, birkaç gün, sancılı karın ağrısı olan ateşli bir hastalığa tutulmuştu. Kuvvetliydi. İyi ata biner, kılıç ve ok kullanırdı. Eğitimliydi ve bilgiliydi.

I. Ahmet dindar bir hükümdardı. İçeride ve dışarıda barış isterdi. Şiir yazardı. I Ahmet veya Mavi Cami denilen camiyi yaptırmıştı. Pek çok vakıf kurdu. Kabe'yi güzelleştirdi. I. Ahmet genel olarak doğru veziriazamlar seçmesini bilmiştir. Devlet ehil ellerde olunca, dönem, yaşam açısından oldukça iyi bir dönem olmuştur.

Döneminde İmparatorlukta kullanılan kanunlar toplanmıştı." Kanunname-i Cedid " denen bu toparlama çok fazla fetva içermekteydi. Halbuki Fatih ve Kanuni kanunlarında tek bir fetva yoktu. Böylece bu yeni toparlama, örfi kanunlardan Şeri kanunlara da bir kaymayı ifade etmekteydi. Bu şeriat düzeni ise gittikçe bürokratları sınırlayıp, kalıplarken onların yeni durumlar karşısında serbestçe çalışmalarını önleyecektir.

Kafes sistemi gelişiyor, 1617

Topkapı, Kafes veya şehzade dairesi

Bu sırada Osmanlılarda kafes sistemi oldukça ilerlemiş, kardeş katli de istenen bir şey olmaktan çıkmıştı. I. Ahmet'in ölümünden sonra, üst bürokrasi, Ahmet'in 13 yaşındaki oğlu yerine Kafes'te yaşayan Ahmet'in kardeşi Mustafa'yı Sultan yapmayı yeğledi. Böylece, uzun zaman sonra, tahta en yakın adayın ailenin en yaşlı üyesi olma adeti tekrar hatırlanmış oldu. Türklerde tüm aile üyeleri taht üzerinde hak sahibiydi ama en yaşlı olanın bir önceliği olduğu herkesçe kabul edilirdi. Aile içinde diğerlerini ekarte ederek tahta sahip olma, bu kişinin hükümranlığının Tanrı tarafından istendiği anlamını da içerirdi. Tanrı istemese hiç mücadeleler kazanılabilinirmiydi.

Ailenin en yaşlısı yapılacak mücadelelerde bir adım önde gibiydi. Özellikle küçük Beyliklerde bu kural çalışır, aile içi mücadeleye pek rastlanmazdı. Yeni Beyi beğenmeyen aile üyeleri dövüşmek yerine çekip gitmeyi tercih ederlerdi. Ama beylikler büyüyünce ve bir arada bulunma pratikte uygulanamaz olup, devlet toprakları aile bireylerine dağıtılınca, taht mücadelelerine uygun ortam da doğmuş olurdu. Osmanlılar küçük bir beylikken kuvvetli bir olasılık ile yaşlı üye hakkına saygı gösterilmişti. Ama Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Bey, amcası Dündar Beyin yerine Bey olunca, bu gelenek de bir yana itilmişti. Şimdi sanki gelenek tekrar hatırlanıyordu.

Yeni Sultan'ın seçimi her durumda askeri sınıfın (bürokrasinin) tercihine bağlıydı. Öncelikle yeniçerilerin desteği belirleyiciydi. Ancak yeniçeriyi saraydaki hizipler ve ulema etkilerdi. Sonuçta yeniçerileri yanına alabilen hizipler, kendi adaylarını tahta çıkarmış olurlardı.

Bilindiği gibi, yeniçerilerin tahta çıkmakta gösterdikleri rıza, cülus bahşişi dağıtımı ile mükafatlandırılırdı. Yeni Sultan, ilk defa, tantana ile Ayasofya'ya Cuma namazına giderek, başkent halkına kendini gösterirdi. Sonra da her Cuma aynı tören tekrarlanırdı. Bir başka tören de Eyub Sultan'ın ziyaret edilmesiydi. Eyub Sultan'da yeni Padişah Osman Beyin kılıcını kuşanarak, hükümdar olma hakkını alırdı. Daha sonra da dışa ve içe haberciler ile taht değişimi duyurulurdu. Dış hükümdarlar içinde, bu yeni Sultan'a layik haber karşılamasını yapmayanlara, savaş bile açılırdı.

22 Kasım 1617 tarihinde I. Ahmet öldüğünde, yerine 13 yaşındaki büyük oğlu tahta çıkabilirdi. Zaten I. Ahmet'te o yaşta tahta çıkmıştı. Ancak Kösem Sultan'ın pek çok küçük çocuğu vardı. Şayet Osman tahta çıksa idi, bir oğlu olur olmaz Kösem Sultanın çocuklarının padişah olmak için önleri kapanacaktı. Bu nedenle Kösem Sultan kuvvetli bir olasılık ile, tahta Osman'ın değil Mustafa'nın çıkması için düzen kurdu. I. Ahmet'in kardeşi olan Mustafa'nın oğlu yoktu. Böylece tahta aklı yerinde olmayan Mustafa çıktı.

Fransa'da daha henüz Kardinal unvanını almamış olan Richelieu, ülkenin fiili yöneticisi Concino Concini'nin hizmetine girmişti. Esas adı Armand Jean du Plessis de Richelieu idi ancak Kardinal-Dük de Richelieu (9 Eylül 1585 – 4 Aralık 1642) olarak anılacaktı. Felsefe, askeriye ve din alanlarında iyi eğitim almış bir kişiydi.

William Shakespeare

Shakespeare

Shakespeare (1546 – 1616), İngiltere'de I. Elizabeth döneminde yaşadı ve yazdı. Shakspeare'in, dev bir tiyatro yazarı olduğu herkesçe kabul edilir. O, çökmekte olan feodalite ile yükselmekte olan Kapitalizm arasındaki geçiş döneminin yazarıdır. Shakespeare hümanisttir ama bunun yaşadığı devir ile uyuşmadığının da farkındadır. Oyunları İngiltere tarihinden alınmıştır.

Yazar, " Güzel Biten Her Şey İyidir " adlı eserinde aristokrat tavırlar ile alay ediyordu. " IV. Henry " ve " Windsor'un Şen Kadınları " adlı eserlerde hayasız ve asalak tipler vardır. " II. Richard " kan döken feodal bir despot ve utanmaz bir serüvencidir. " Atinalı Timon " ve " Venedik Taciri " açgözlü, para hırsı bürümüş doymak bilmez tiplerdir.

Shakespeare " Romeo ve Juliette " eserini gençken yazmıştır. Burada toplumun uzlaşmasızlığı ve kan gütme adeti eleştirmektedir. Sonuçta acıyı çeken bir birini seven iki gençtir.

Shakspeare'in en büyük trajedileri " Hamlet ", " Othello ", " Kral Lear " adlı eserleridir. Bu eserlerdeki kişiler sosyal ortamları ile çelişirler. Sosyal ortam anlamsız bir tarzda yıkıcıdır. Kişiler bu ortam ile uyuşamaz ve acı çekerler. Genel olarak Shakspeare'in kişileri durağan değildirler. Olaylar onları değiştirir. Onları nasıl olduklarını belirleyen mücadeleleri ve deneyimleridir.

Shakspeare'in eserlerini incelemiş olan Puşkin, şöyle demiştir: " Shakspeare'in yarattığı kişiler, bir tutkunun ya da bir kötülüğün dökümü halinde insanlar olmadılar; bu kişiler, tutkuların ve çeşitli eksikliklerin gelip kendilerini yakalayıp avucunda tuttuğu canlı varlıklardır. Duruma göre, onların yaradılışlarının çeşitli yüzleri seyircilerin önüne çıkar ".

Miguel de Cervantes

Cervantes

Cervantes (1547 – 1616), bu İspanyol yazar, kitabını yazmaya başlarken, önce etrafta serseri serseri dolaşan şövalyeleri anlatan kitapları yermek istemişti. Ama eser amacını aşıp, ortaya ölümsüz bir roman olan " Don Quichotte " çıktı. Burada XVI ve XVII yüzyıl İspanya'sı çok iyi anlatılmıştır.

Don Quichotte, yeryüzünde adaleti yeniden kurmayı kendine amaç edinen ve bu uğurda tüm servetini harcayan, soylu bir şövalyedir. Serüvenlerini yaşarken başından pek çok komik olay geçer. Yanında sadık seyisi Sancho Panço vardır. Sancho Panço uyanık, hünerli, yalın ve sağlam bir mantığına sahip kişidir. Burada düzenin ve düzen ile Hümanist düşüncenin uyumsuzluğu vurgulanır.

Yazar sivri dillidir. Alaycıdır. Alaycılığını İspanyol mutlakıyetine kadar uzatır. Yukarıdan bakan dar ufuklu soylular ile alay eder. Cahil ruhbanı eleştirir. Görevini kötüye kullanan görevlileri hor görür. Don Quichotte bir soyludur. Ve onun soylu erdemleri durmadan dış dünyaya çarpar durur. Bu kendine çarpan dünya hasım bir dünyadır. Bu dünya dalavereler çeviren tüccarların dünyasıdır.

Cervantes bu romanında dünyaya meydan okumuştur. İğrenç koşullara karşı çıkan kişi teması, daha sonraki asırlarda, XVIII ve XIX. Asırlarda edebiyatçılar tarafından birçok kez tekrar ve tekrar ele alınacaktır.

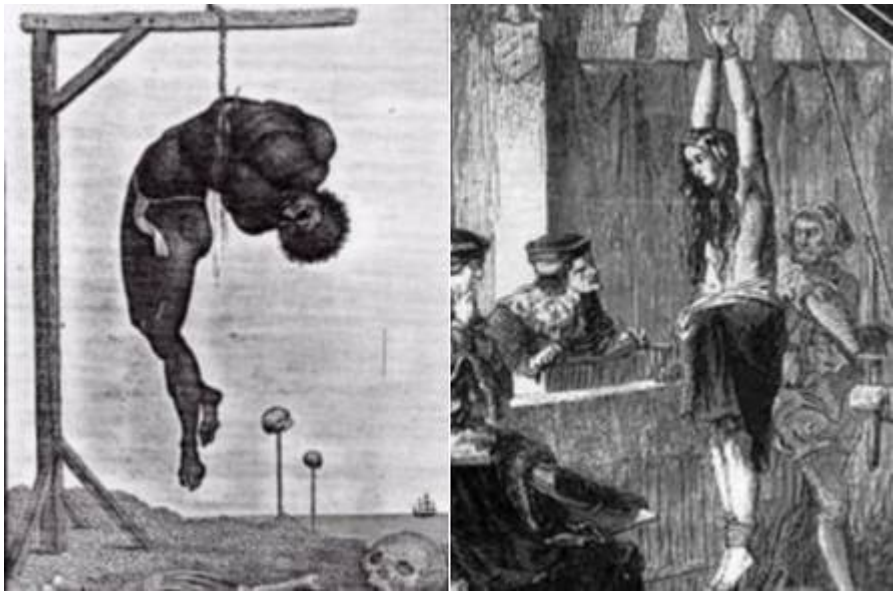

Don Kişot ve Sanço Panza

Miguel de Cervantes Saavedra Sanat yaşamına genç yaşta başlamıştı. Yazıları ve tiyatroları ile kısa sürede tanınan bir yazar olmuştu. 1570'te Osmanlılar Kıbrıs'ı ele geçirince Papa V. Pius Osmanlılara karşı birlik çağrısında bulundu. Çağrıya yalnızca İspanya ve Venedik karşılık verdi. Cervantes Roma'daki İspanyol birliğine katıldı. 1571'de Osmanlı donanmasıyla Lepanto (İnebahtı) Körfezinde yapılan İnebahtı Deniz Savaşı'na katılan Cervantes; iki kez göğsünden yaralandı, bir top güllesiyle sol elini kaybetti. Daha sonra Osmanlılar tarafından tutsak edilen Cervantes, 1575–1580 yılları arasında Cezayir'de esir olarak yaşadı. Osmanlı esaretinde bulunduğu süre zarfında 4 kez kaçma teşebbüsünde bulunduğu tahmin edilmektedir. Hiçbirinde başarı kazanamamasına rağmen bu teşebbüsler sonucunda ceza da almamıştır. Cervantes Cezayir'de esirken dolandırıcılıkla itham edilip hapse atılmıştı. Baştan beri yazmaya temayüllü olmasına ilave esirken yazmaya daha sıkı sarılmıştır.

Yaşamının sonlarına doğru ünlü eseri Don Quijote (Don Kişot)'u hapishanede kaleme almıştır ve bu eseri sayesinde tüm dünyada tanınmıştır.

Büyücülere Ölüm, 1617

Hollanda İmparatorluğu genel yönetici Coen'in görüşleri doğrultusunda şekilleniyordu. Coen bir Avrupa Asya ticareti yerine bir Asya ticareti kurmayı öneriyordu. Avrupa Asya ticareti bu Asya ticaretinin bir parçası olacaktı. Hollandalılar 1617 yılında Jacarta limanını ele geçirdiler. Orada küçük bir Hollanda kenti ve kalesi oluşturdular. Burayı Hollanda'nın eski adı olan Batavia (Batavya) diye adlandırdılar. Sonra burayı merkez yaparak çevre adaları, Banda, Amboine ve Molük'ü ele geçirdiler.

Peru'da, 1617 ve 1618 yıllarında, sadece bir bölgede 679 büyücü bulunup, halledildi. İspanyol Katolik rahipleri, büyücülere karşı amansız bir savaş açmışlardı. Bulunan yerde büyücüleri yakarak öldürüyorlardı.

Fransa kralı XIII. Louis annesi tarafından yönetim dışı bırakıldığı için durumdan hiç hoşnut değildi. 1617'den sonra sağ kolu Charles d'Albert de Luynes ile yönetimi eline geçirdi. Charles d'Albert de Luynes çok geçmeden yönetimdeki en güçlü kişi durumuna geldi. İktidar değişikliği sırasında Fransa Mareşalli olan Concino Concini de öldürüldü. Marie de Medici ise Blois'ya sürgüne yollanmıştı. Bu sırada XIII. Louis'nin iktidara yaklaştığını fark eden Richelieu de yapılan güç mücadelesi sırasında kralın yanını tuttu.

1617 yılında İsveç ile Rusya arasında Stolbovo anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre İsveç Rusya'dan Neva ile Narvan'ın denize döküldüğü yeri ve İngrie'yi alıyordu.

Polonya-Lituanya Commonwealth ile Osmanlı imparatorluğu arasında Eylül 1617 yılında Busza Anlaşması imzalandı. Daha önceki anlaşma gereği Kırım Hanlığı Lehistan'a yağma akını yapmayacak, buna karşılık da Lehliler Eflak ve Boğdan'a karışmayacaklardı. Ama her iki tarafta sözünü tutmuyordu. 1617 yılına gelindiğinde Lehistan Boğdan işlerine karışmış, Hotan Kalesini ele geçirmişlerdi.

Osmanlıların Doğu cephesinde, veziriazam Öküz Mehmet Paşa, çok iyi tahkim edilmiş olan Revan'ı ele geçirememişti. Paşa görevden alındı, yerine Halil Paşa getirildi. Veziriazam Halil Paşa Doğu cephesine gitti.

Osmanlı tahtına I. Ahmet'in ölümü üzerine geçen kardeşi I. Mustafa 26 yaşındaydı. I. Mustafa'nın padişahlığında Kösem Mahpeyker Hasekinin önemli rolü olmuştu. Kösem Mahpeyker Hasekinin oğlu IV. Murat'tı. Ancak IV. Murat'tan önce sırada Osman ve Mehmet şehzadeler vardı. Kösem, Osman'ın annesi olan Baş Haseki Mahfiruz Hasekiden korkuyordu.

Sultan Mustafa akıl hastası olduğundan tahta kalmaya devam edemedi. Padişah olduktan 3 ay sonra tahtan indirilerek, yerine I. Ahmet'in henüz 14 yaşında olan oğlu Osman hükümdar ilan edildi. Haremin kızlar ağası Mustafa bu taht değişikliğe ön ayak olmuştu. II. Osman, daha baştan itibaren tahta kendisinin geçmesi gerektiğini söylüyordu. Kendi yerine amcasının Sultan yapılmasına çok kızmıştı. Sultan olunca yayınladığı ferman da bu hissiyatını belirtti.

1617 yılında Divanı Hümayun Trablusgarp beylerbeyliğine Şerif Paşayı yolladı. Şerif Paşa sürekli Dayılarla uğraşmak zorunda kaldı.

Sicilya ile Venedik arasında yapılan deniz savaşı kimin kazandığı belli olmadan bitti.

İşkence

II. Osman Osmanlı Sultanı, 1618

II. Osman

Şubat 1618 yılında II. Osman 13 – 14 yaşında Osmanlı tahtına çıktı (1618 – 1621). Annesi Grek asıllı olan Mahfiruz Sultandı. Genç hükümdar hareketli, yenilik yanlısı ama deneyimsizdi. Osman çok gençti, ama bir o kadar da kararlı ve karakter sahibiydi. Ancak yine de annesinin etkisi altında kaldığı söylenir. İktidarı isteyerek omuzluyordu. İlk iş olarak Kösem Sultan'dan başlayarak, haremin etkisini yok etti. Hemen yeni veziriazam tayin ederek, kendine yakın bir bürokrasi kurdurttu.

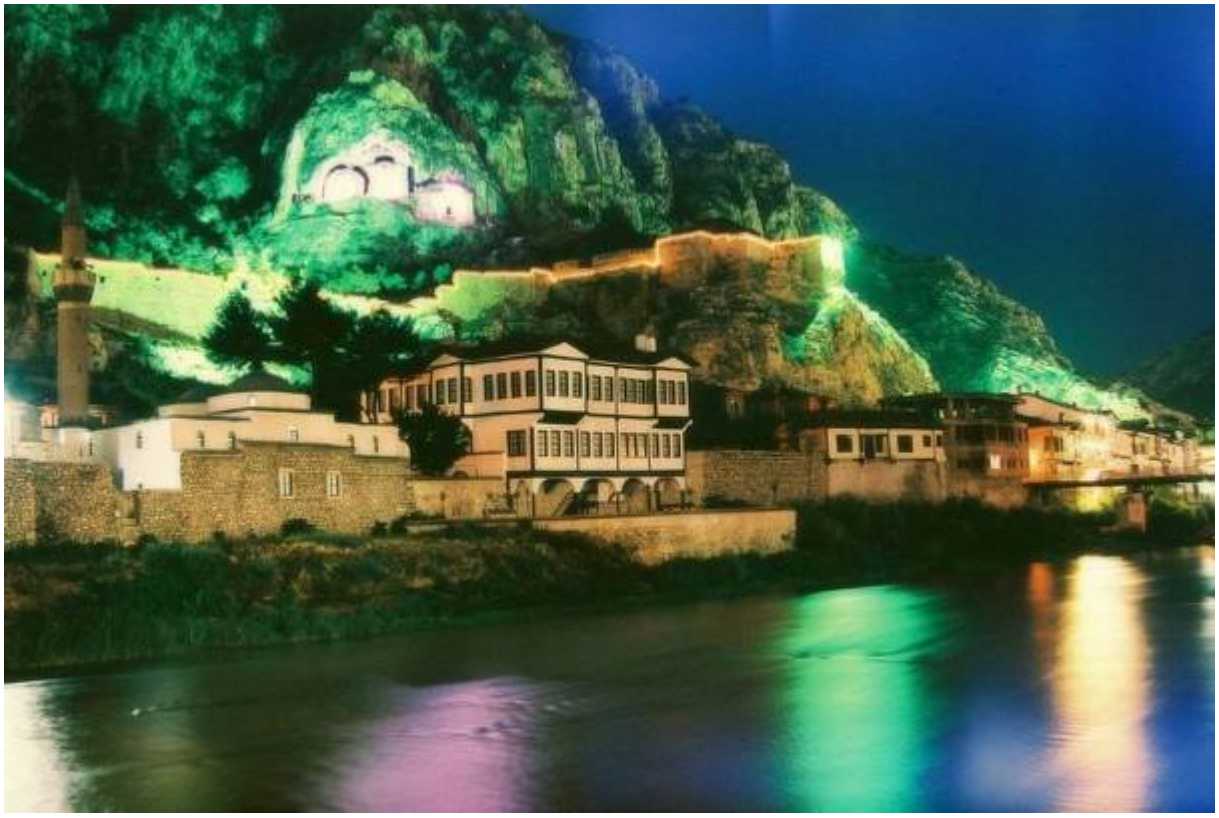
II. Osman çok iyi eğitim almıştı. Arapça ve Farsça biliyordu. Farisi mahlası ile yazdığı Divanı vardır. Türk kaynaklarınca teyit edilmemesine rağmen Yabancı kaynaklar II. Osman'ın Latince, Yunanca ve İtalyanca bildiğini yazarlar. II. Osman tahta çıktıktan 4 ay sonra hocası Ömer Efendiye " meşihat " payesi verdi. Böylece veziriazam, şeyhülislam gibi en yetkili iki şahsa bir üçüncü kişi ilave edilmiş oldu.

İstanbul'da padişah değişiklikleri olurken, veziriazam Damat Halil Paşa, 1617 – 18 kışını Diyarbakır'da geçirmişti. Bu sırada Divanın emriyle Kırım Hanı II. Canibey Giray, Kafkasya üzerinden Safevi topraklarına girdi. 40.000 atlı ile Gence ve Nahcıvan alt üst edildi. Canibey Giray, Damat Halil Paşa ile birleşmek üzere Diyarbakır'a geldi. Yaz yaklaşınca, İran seferi yeniden başladı.

Veziriazam Halil Paşa Tebriz'e gelmiş ve Erdebil'e çekilen Şah Abbas'ın peşine düşmüştü. Şah Barış önerdi. Daha önce bir muharebede Kırım veliahdı Şahin Giray Safevilere esir düşmüştü. Şah Abbas, sulh isteğini kuvvetlendirmek için Şahin Giray'ı serbest bıraktı. Veda

sırasında Şah, Safevilere bir daha silah çekip çekmeyeceğini sordu. Şahin Giray'ın cevabı çok netti: " İlk fırsatta sizinle tekrar savaşacağım ".

İki ülke arasında barış anlaşması akdedildi. Bu barış, Safeviler ile 1555 yılında yapılmış olan Amasya anlaşmasına esaslarına göre akt edilecekti. Safevilerin eline geçen yerler onlarda kalıyordu. İran ele geçirdiği yerlere karşılık Osmanlıya her yıl 200 yük ipek ve 100 yük kumaş yollayacaktı. Bu anlaşma II. Osman tahta geçmeden az önce yapılmıştı.

Amasya

Otuz Yıl Savaşı Başlıyor, 1618

Wallenstein'ın öldürülmesi

Bohemya Protestanları, Prag merkezli olarak, Roma Germen (Alman) İmparatoruna baş kaldırdılar (İmparator Mathias ve Ferdinand zamanı).

İsyan başlayınca, Katolik rahipler (Cizvitler) Prag'dan kovuldu ve Osmanlılardan yardım istendi. Divanı Hümayun, Almanya'ya doğrudan savaş açmayı stratejisine uygun bulmadı. Orta Macar Kralı unvanı verilmiş olan Erdel (Transilvanya) prensi Bethlen Gabor'a Almanya ile savaşma izni verdi. Bu aslında Almanya'ya Osmanlılara savaş açma nedeni veriyordu. Ama başı zaten dertte olan Alman İmparatoru buna göz yumdu.

Başlangıçta, Kont Thurn'ün yönettiği Çek kuvvetleri, Habsburg ordularını birkaç defa yendi. Viyana varoşlarına kadar ilerledi.

Divanı Hümayun, Erdel'in Almanya karşısında yenilmesini istemiyordu. Bu durum Osmanlılarla Almanya'yı karşı karşıya getirirdi. Erdel ordusu Osmanlı birlikleri ile takviye edildi. Bethlen Gabor, Wallenstein (Walenstein, Waldstein) kumanda ettiği Alman ordusunu yenerek, Slovakya'nın önemli bir bölümünü işgal etti.

Wallenstein Bohemya'nın en zengin asiliydi. Gençliğinde İmparatorluk ordusunda Osmanlılara, Venediklilere, Erdellilere, Macar ve Çeklere karşı savaşmıştı. Generalliği savaş meydanlarında kazanmıştı. İmparatora bağlıydı.

Protestan Alman prensleri arasındaki birliğin başında Rhein Palatin prensi vardı. Bohemya Protestanları bu prensi, kralları olarak topraklarına çağırdılar.

Brandenburg elektörlüğüne, evlenme yolu ile Batı Prusya prensliği katıldı. Bu sırada Berlin tahtında Elektör dük Johann Sigismund (1608 – 1619) vardı.

Az sonra imparator olarak Mathias'ın yerine geçecek olan Ferdinand çok koyu bir Katolik'ti. İmparatorluk mektubunu tanımadığını söyledi. Bohemya Kralı olan Ferdinand, Çek topraklarında Katolikliği tekrar kuracak gibi davranmaya başladı. Çek hareketinin elebaşları sorgulanmaya alındılar. Prag'da iktidar, " savunucuları " sorgulayan on kişilik bir kuruluşa verildi. Karışıklıklar başladı. Silahlı halk, kral sarayının salonuna girerek, Çek halkına ihanet edenlerin cezalandırılmasını istedi. İki görevli kişi sarayın penceresinden atıldı. Bu pencereden atma, otuz yıl savaşı'nın başlangıcı oldu.

Çek diyeti, Ferdinand'ı Bohemya krallığından aldı, otuz kişiden oluşan bir hükümet kurdu. Bu hükümet önce Bohemya'da sonra Moravya'da iktidarı ele aldı. Ordu toplandı.
1618 yılında Otuz Yıl Savaşları başladı.

Bu sırada Çin'de Mançular Mançurya'nın büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi.

İtalya'da, Kilisenin baskısı karşısında Galilei dünyanın güneşin etrafında dönmesi meselesini kurcalamıyordu. Şimdi pratik konulara dönmüş onlarla uğraşıyordu. Ancak 1618'de üç kuyruklu yıldızın görülmesiyle kiliseyle münakaşaya girdi.

Ming Çini'nin İmparatoru Wanli'nin elçisi Rus çarına çay hediye etti.

Mare Liberum, 1619

XVII. yüzyılda Akdeniz'e girmiş olan İngiliz gemileri büyük miktarlarda İngiliz kumaşı getiriyorlardı. Bu İngiltere'den Osmanlıya ithal edilen kumaşlar Selanik'te üretilenlerden hem daha kaliteli ve hem de daha ucuzdu. İngiliz " Levant Company " tekel oluşturmuş, İngiliz piyasası dahil istedikleri gibi fiyat belirliyorlardı. İngiliz elçisinin ve diplomatların maaşları bu şirket tarafından ödeniyordu. Böylece İran ve Doğu Akdeniz limanlarında ticarete duyarlı İngiliz diplomatları vardı. İngiliz gemileri yünlü kumaş getirip, ham ipek götürüyorlardı. Bu olgu Selanik yünlü kumaş üretimini çok kötü etkiledi. Üretim bitme noktasına geldi.

1619'da İngiliz ve Hollanda hükümetleri aralarındaki işbirliği ve rekabeti görüşüyorlardı (daha önce de bahsedilmişti). Hollandalılar tekel kurmak istiyorlardı. İngilizler " denizlerin serbestliği " (Mare Liberum) ilkesini ileri sürerek karşı çıkıyorlardı. Hollandalılar bu ilke için şöyle diyorlardı: " Deniz ticareti, anlaşmalarından ve sözleşmelerden önce serbesttir, sonra değildir. Çünkü anlaşma ve sözleşmelere saygı da uluslar arası hukukun ilkelerindendir ". Hollandalılar pek çok yerde yerliler ile anlaşmaları önce kendileri yaptığından, daha sonra İngilizlerin buralardan mal almalarını hukuka aykırı buluyorlardı. " yerlilerin, size baharat vererek bizim anlaşmalarımıza aykırı davranma hakları yoktur ve sizlerin de, onları böyle aykırılıklara itme hakkınız olamaz. Zaten temeli atarken pek çok giderimiz oldu, bundan yararlanmamamız ahlaka da sığmaz. " Hollandalılar İngilizlere böyle diyorlardı.

Bu görüşmeler sonunda her iki şirketin bir kartel oluşturması istendi. Ancak bunu da Hollandalı Sömürgeciler kabul etmediler. 1619 yılında Hollandalılar İngiliz gemilerini batırdılar.

XVII. yüzyılın başlarında Çin imparatorluğunun çöküşü çok belirgin bir hale gelmişti. Hadımlar ile okumuşlar arasındaki çekişmeler kanlı çatışmalara dönüşmüştü. Hadımlar hükümetti. Okumuşlar ise bürokrasiydi. Hadım Wei-Thong-Kien çok zalim bir yönetim gösteriyordu. Okumuşlar, akademiyi kullanarak kendilerini savunmak için bir örgüt kurdular. Buradan Tong-Lin partisi doğdu. Bu Parti, Hadımlara yani hükümete karşı amansız bir mücadele veriyordu. 1619 yılı ile 1640 yılları arasında Çin'in her yerinde ayaklanmalar vardı.

Çin'de köylülerde vergi ödemeyi reddediyorlardı. Köylü toplulukları ülkenin her yerini alt üst ediyorlardı. Kumandanlar askerlerinin paralarını yiyor, sonra onlar başkaldırınca da onları yatıştırmak üzere yağmaya yönlendiriyorlardı. Çin'de tam bir anarşi hüküm sürüyordu.

Mart 1619'da Mançu lideri Nurhaci, Sarhu Savaşında Ming kuvvetlerine karşı zafer kazandı.

1619 yılında, Hindistan'da, komşuları ile sürekli savaş halindeki Beridşahlar yıkıldılar. Miraslarının büyük kısmına Adilşahlar kondular.

Osmanlı İmparatorluğunda, İskender Paşanın etkisi ile Ege'deki Kiklad adaları dukası Graziani, Boğdan voyvodası yapıldı. Graziani kısa süre içerisinde Lehlilerle iş birliği yapmaya başladı. Sonra korkup Lehistan'a sığındı. Leh ve Graziani orduları birleştiler. İskender Paşa, Özü'den hareket ederek üzerlerine yürüdü.

Divanı Hümayun, uzun zaman Osmanlı himayesinde kalmış olan Lehistan'a bir ceza vermek istiyordu. İskender Paşa vezir ve serdar yapılıp, Silistre beylerbeyliğine getirildi. Lehistan ile kapışmak kaçınılmaz olmuştu.

Mart 1619'da, Mathias, Kutsal Roma İmparatoru öldü. Bohemya Devrimi devam ediyordu. Bu devrimle başa çıkabilecek bir lider yoktu. Haziran ayında, Záblatí Savaşında İmparatorluk kuvvetleri Protestanları yendi. Peşinden Ağustos ayında bu sefer Bohemya kuvvetleri İmparatorluk ordusunu Věstonice Savaşı'nda yendi. Ferdinand II Kutsal Roma Germen İmparatoru seçildi. Ekim 1619'da Ferdinand II ve Maximilien I, Bavaria Elektörü Münih anlaşması'nı imzaladılar.

Brandenburg (Berlin) elektörlük tahtına Johann Sigismund'un oğlu George Wilhelm (1619 – 1640) oturdu. George kız kardeşi Katherina'yı Erdel prensi Bethlen Gabor ile diğer kız kardeşi Eleonora'yı ise İsveç kralı Gustav Adolf ile evlendirecekti.

İlk Virginia kölesi

30 Temmuz 1619'da, tarihte ilk defa, Kuzey Amerika'da Jamestown, Virginia'da, temsili meclis, House of Burgesses adı altında toplandı. 1619'da Jamestown'a 1000'e yakın yerleşmeci daha geldi. Aralarında Angola'dan 20 kişi vardı. Bunlar köleydi ama Virginia'ya gelen ilk Afrikalıların bazılarının kendilerine ait toprakları da vardı.

Fransa'da iç savaş devam ediyordu. Angoulême Anlaşması ile iç savaşa ara verildi. Fransa'nın doğru dürüst bir ticaret filosu yoktu. Ellerindeki hem tekne sayısı azdı ve hem de tekneler 100 tonluktu. Bu tekneler ile okyanusa açılanamıyordu. Atlantik'te 5.000 tayfa ve 60 kaptan çalışıyordu. Bu kaptanların çoğu kendi gemilerini çalıştırıyorlardı. Fransızların sadece Akdeniz filoları Okyanus filolarından daha düzgündü. Akdeniz gemileri Marsilya'da üslenmişlerdi.

Fransızlarda kaptanların kendi gemileri olduğu gibi, bazı kişilerinde şahsi kara kuvvetleri vardı. Bunlar para ödeyerek köylüden asker yazıyor, savaş zamanı bölüğünü devlete kiralıyorlardı.

Otuz Yıl Savaşlarında Gabor Bethlen ordusuna karşı İmparatorluk ordusuna Lehler yardım ediyordu. Humenné Savaşında Eflak kuvvetleri püskürtüldü.

Hollanda, Cava adasında, bir yerli köyü civarında Batavya (Cakarta) limanını kurdu. Kent kısa sürede gelişerek bölgenin ticaret merkezi haline geldi.

Johannes Kepler

Kepler ile modern bilime giriliyordu. Bu nedenle Kepler'i anlatmadan önce, birkaç önemli noktaya değineceğiz.

Günümüzde bilim uzmanlık demektir. Halbuki XVII. yüzyıla gelindiğinde aynı bilim adamı matematik, felsefe, fizik ve astronomi ile ilgilenebiliyordu. Yani uzmanlaşma daha ortaya çıkmamıştı veya bilim daha o seviyeye gelememişti.

Günümüzde bilim üniversitelerde yapılırken, XVII. yüzyılda bilim üniversite dışında ve çoğu kez ona karşı yapılıyordu. Bilginler konuları tartışabilmek için ya bir araya geliyorlar veya birbirlerine uzun mektuplar yazıyorlardı.

Bilginlerin düşüncelerini açıklama özgürlükleri yoktu. Bu özgürlüğü sadece Hollanda'da görüyoruz. Bilginlerin çoğu burjuva kökenliydiler.

Kepler 1571 yılında Almanya'nın güneyinde bulunan Weil'da doğdu. Hastalıklı bir çocuktu. Bu nedenle ellerinde ve gözlerinde kalıcı bozukluk oluştu. Tübingen Üniversitesi'ne girdi ve öğrenim gördü. 1591'de yüksek lisans derecesi aldı. Graz'da matematik profesörlüğü yaptı. Bu

dönemde yazdığı Mysterium cosmographicum (Evrenin Gizleri, 1596) adlı yapıtında açıkladığı gezegen sistemiyle ünlü astronomlar arasına katıldı.

1598'de Graz'daki Protestanların kenti terk etmeleri istendi. Bunun üzerine Kepler, dönemin ünlü astronomu olan ve Prag'da devlet matematikçisi olarak çalışan Danimarkalı astronom Tycho Brahe'nin çağrısıyla Prag'a yerleşti. Tycho'nun ölümü üzerine İmparator II. Rudolf tarafından onun yerine atandı. Tycho ölürken Kepler'e Kopernik öğretisi ile uyumlu bir gezegenler kuramını ortaya koyma görevini emanet ederek öldü.

Tycho Brahe'nin derlediği değerli astronomik gözlemlerden yararlanan Kepler, gezegenlerin hareketleriyle ilgili çalışmaları sırasında Mars'ın yörüngesini incelerken kendi adıyla anılan yasaların ilk ikisini buldu. II. Rudolf'un yerine geçen kardeşi, Kepler'i Yukarı Avusturya devletleri matematikçisi olarak atadı.

Linz'de kaldığı 14 yıl içinde iki kitap yazan Kepler, burada üçüncü yasasını keşfetti (Kepler yasaları).

1. yasası: Bütün gezegenler, odaklarından birinde Güneş'in bulunduğu elips biçimli yörüngeler üzerinde hareket eder.

2. yasası: Bir gezegeni Güneş'e bağlayan doğru parçası eşit zaman aralıklarında eşit alanlar tarar.

3. yasası: Gezegenlerin dolanım sürelerinin karesi ile Yörüngenin büyük ekseninin küpü doğru orantılıydı.

Kepler'in Prag'da yaşadığı ev 1

Kepler'den önce gök cisimlerinin yuvarlak oldukları ve dairesel olarak döndükleri zannediliyordu. Platon'dan beri küre ve daire geometrik biçimlerin en mükemmeli kabul ediliyordu. Kilise bu şekillerin ilahi olduğunu söylüyordu. Kepler gezegenlerin yörüngelerinin eliptik olduğunu söyleyince işler bir daha karıştı.

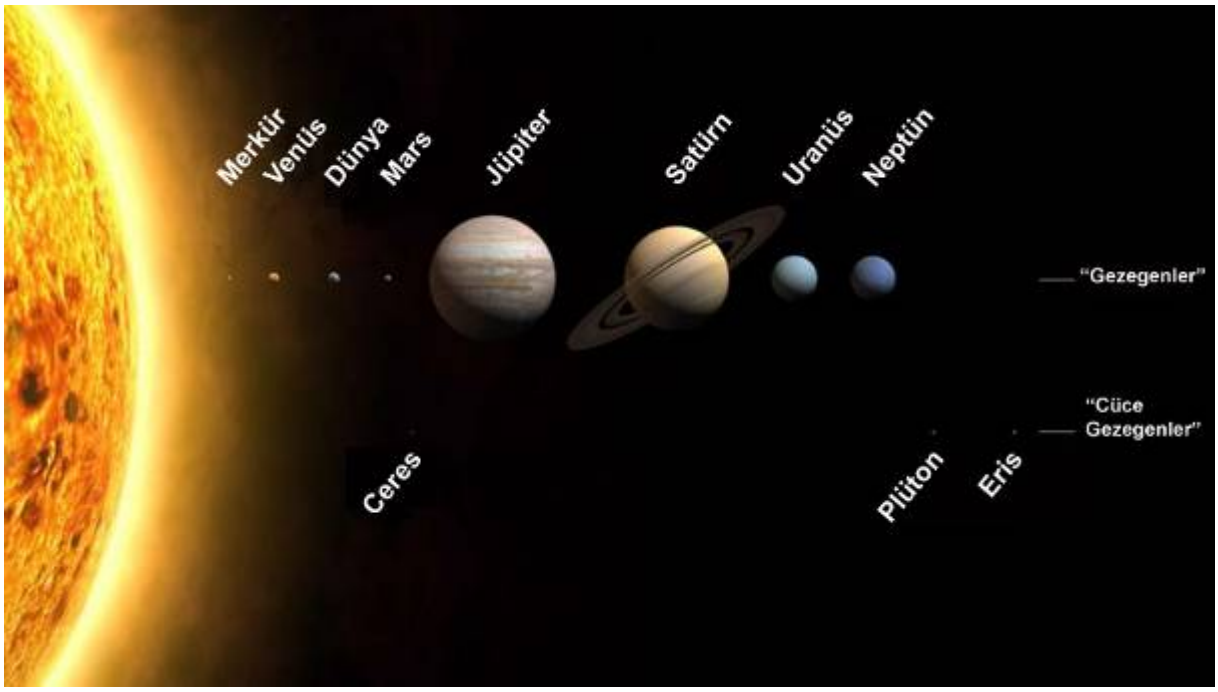
Kepler ayrıca gezegenlerin güneşe en yakınken en hızlı hareket ettiklerini. Hızlarının güneşten uzaklaştıkça azaldığını söylüyordu. Yer, diğer gezegenler gibi bir gezegendi. Bunu ilk defa Kepler söylüyordu. Ve tabii kıyamet koptu. Kepler fiziksel yasaların tüm evrende geçerli olduğunun da altını çiziyordu.

Kepler çalışmalarını yürütürken, İskoçya'da Napier (1614), İsviçre'de Burgi logaritmayı bulmuşlardı. Bu buluşlar Kepler'in işini çok kolaylaştırdı.

Böylece Kepler, Kopernik'i doğruladı. Gezegenlerin hareket merkezi dünya değil güneşti. Kepler hareketin kanunlarını da vermişti.

Güneş sistemi fotoğrafı, Merkür, Mars, Satürn

Gezegenler -

Fransa’da yönetim XIII. Louis’de, 1620

VIII. Louis ve Kardinal Richelieu

1620'lerde Fransa Kralı XIII. Louis'nin hükümdarlığı sırasında dinsel iç savaş yeniden başladı. Sonuçta Huguenotlar yenildi ve 28 Haziran 1629'da Alais Barışı yapıldı. Anlaşmaya göre Huguenotlar inanç özgürlüklerini koruyor, ama tüm askeri ayrıcalıklarını yitiriyorlardı. Böylece siyasal bütünlüklerini yitiren Huguenotlar kralın sadık uyrukları durumuna geldiler.

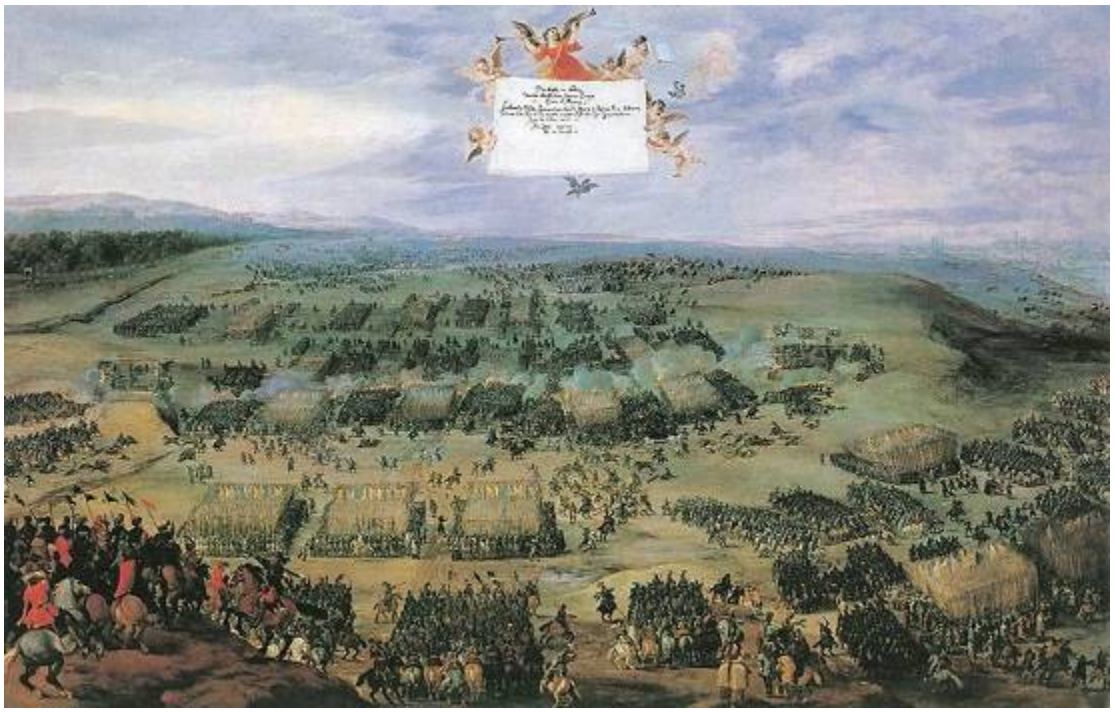
Fransa kralı XIII. Louis'nin Blois'ya sürgüne yolladığı Marie de Médicis, 1619–20 yıllarında iki başarısız ayaklanma girişiminde bulundu. Louis, prenslere ve annesine bağlı orduları Ponts-de-Cé'de dağıttı (7 Ağustos 1920). Médicis'nin başdanışmanı olan ve henüz kardinal unvanı taşımayan Richelieu Ağustos 1620'de kralla annesi arasında uzlaşma sağladıysa da ana oğul arasındaki gizli düşmanlık bu tarihten sonra da azalmadan sürdü.

Calvenist düşünce 1620 yıllarında Amerika kolonicileri arasında yayılıyordu. Calvinist düşünce kolay terk edilebiliniyordu. Ancak terk edildiğinde bile laik bir yaşam tarzı devam ediyordu. Bu durum özellikle Amerika’da kendini gösterecekti. Tanrıya inanmayan pek çok Amerikalı Püriten çalışma ahlakına bağlanmışlardı. Bayrak ve ülküleri ile kendilerini “ seçilmiş ulus ” görerek Calvinci seçim kavramına bağlanacaklardı.

Osmanlı Kaptanı Deryası Damat Halil Paşaydı. II. Osman Damat Halil Paşayı üçüncü kez kaptanıderya yapıyordu. 1620 yazında Osmanlı donanması Akdeniz’e açıldı. Adriyatik

denizine girdi ve İtalya'ya asker çıkardı. İspanya'ya ait Manfredonia limanı ele geçirilerek, tahrip edildi.

Otuz yıl savaşları sürerken, Alman İmparatoru Kasım 1620 tarihinde, Akdağ meydan savaşında Protestan ordusunu, 250 kişi gibi çok önemsiz zayiat vererek, imha etti. Bu savaş Orta Avrupa'nın geleceğini değiştirdi. Bundan sonra 300 yıl Çekler ve Slovaklar Alman hakimiyeti altında yaşayacaklardı.

Akdağ (Weißer Berg) Muharebesi (8 Kasım 1620)

Prag'a giren Almanlar görülmemiş zulüm yaptılar. Moravya, Silezya ve Bohemya tahrip edildi. Bu ülkelerde Protestanların tüm mallarına el kondu. Protestanlara ait toprakların dörtte üçü alınarak Katoliklere dağıtıldı. Protestanların soyulması ile kazanılan servetlerin çok ufak bir kısmı Almanya'ya gitti. Çoğu komiserlerin şahsi hesaplarında toplandı.

Katoliklikten Protestanlığa yeni geçmiş olanların hepsi öldürüldü. Katolik olmayı reddeden Protestanlar dövülerek öldürüldü. Kadınlar ve kızlar Alman askerlere dağıtıldı. Kadın ve kızlara koca ve çocuklarının önünde tecavüz edildi. Çocuklar ailelerinin gözü önünde aç bırakılarak öldürüldü.

Bu dönemde Osmanlıların Almanya konusunda en yetkin kişisi, 100 yaşına yaklaşmış olan Belgrad kadısı Habil Efendiydi. Alman İmparatoru II. Rudolf özel bir mektup ile Habil Efendiden, Osmanlıların Almanların güç durumundan istifade ederek savaş çıkarmamasını rica ediyordu. Aslında Osmanlıların hiç de Almanlara bakacak halleri yoktu.

Prens Bethlen Gabor, Ferdinand II, Kutsal Roma İmparatoru ile ateş kes anlaşması yaptı.
Avrupa devletleri maceracılardan oluşmuş paralı askeri birliklerle savaşıyorlardı. Hiçbir hükümetin de parası bu kuvvetleri sürekli ellerinde tutmaya yetmiyordu. Sadece Hollanda'nın böyle parasal bir gücü vardı.

Protestan prensler birliğinin hizmetinde olan bir çete reisi, askerleri para vermeden toplamanın ve onları halkın sırtından geçindirmenin bir yolunu buldu. Bu Roma döneminde bulunmuş ve kullanılmış bir yöntemdi. “ Bellum se ipsum alet “ yani savaş kendini beslemelidir.

İngiltere’de Kral ile parlamento arasında problem vardı. I. James, iyi Latince bilir ve okumayı çok severdi. Dönemin politik yazarları ile çok ilgilenmiş ve onları okumuştu. Tabii durumu icabı, mevcut doktrinler içinde mutlakiyet yönetimine dönük olanları benimsemişti. Parlamentoya karşı çıkıyor ve bunu açık açık yapıyordu. Barışçı bir kişiliği vardı. Ülkeyi kendi düşüncesine sokmak için kuvvetli ve kendine sadık bir ordu kurmadı.

James hükmetme hakkını Tanrı’dan aldığı doğal bir hak olarak görüyordu.

Avam kamarası başlangıçta pek ses çıkarmadı. Ancak yüzyıllardır uyguladıkları bir anayasa ve bunun parlamentoya verdiği haklar vardı. İktidar parlamento hakları ile sınırlanmıştı. Parlamento ve Avam haklarını ileri sürerek I. James’a karşı çıktı.

İngiltere'de Kırsal Kesim

Cottage

İngiltere'de angarya, daha XV. Yüzyılda, büyük köylü ayaklanmalarından sonra kaldırılmıştı.

Ülkenin güneydoğusunda toprak sahibine belli ödentiler yapan köylülerin yanı sıra " Yeoman " diye adlandırılan bağımsız toprak sahipleri de ortaya çıkmıştı. Bundan sonra Yeomanların arasından zengin köylüler çıkmaya başlayacaklardır. Bunlar hem işçi çalıştırıyorlar ve hem de tefecilik yapıyorlardı. Komşu köylüler, ödeyemeyecekleri kadar borç alıp sonra Yeomanlara bağımlı hale geliyorlardı.

İngiltere'nin güneyinde ise çok fakir köylüler yaşıyordu. Kendi toprakları yoktu, başkalarının yanında çalışıyorlardı. Yontulmamış taştan, balçıkla sıvanmış sırıklardan oluşan ve damları sazla kaplı in gibi yerlerde oturuyorlardı. Bunlara " cottage " deniyordu. Birkaç tane koyun ve domuzdan oluşan evcil hayvanları ile bir arada yaşıyorlardı.

Ülkenin güneydoğusundaki toprak sahipleri topraklarını cottage'ları tutarak değerlendiriyorlardı. Bunlar topraklarını feodallere göre çok daha verimli kullanıyorlardı. Bunlara " Yeni Soylular " deniyordu. Yeni soylular kısa sürede ya imalathaneler kuruyor veya kendilerini ticarete veriyorlardı. Bunlar feodallerden daha fazla burjuvalara yakındılar.

Feodal senyörler İngiltere'nin daha fazla batı ve kuzeyinde vardı. Bunlar hayvan yetiştiriciliği ile uğraşıyorlardı. Bunlar tarım açısından hala atalarından kalan düzeni sürdürüyorlardı.

İngiltere'nin en geri bölgesi Kuzey Doğusuydu. Orada senyörler, fırsatlar yaratıp, köylünün elindeki toprağı da alıyorlardı. Bu yaptırımdan ancak çok büyük paralar ödeyerek kurtulmak mümkündü. Topraklarından kovulan yığınla köylü serseri oluyor, bir lokma yiyecek bulmak için yollarda dolaşıyorlardı.

Kanunlar serserileri çok sert cezalandırıyordu. Kızgın demirle dağlanıyor, derileri soyulana kadar kırbaçlanıyorlardı. Buna dayanmak mümkün değildi. Köylüler baş kaldırıyorlardı.

İngiltere'de bütün kırsal kesim, öyle veya böyle, durumdan memnun değildi. İşine gelen yerde değişim istiyordu. Kralın keyfi yönetimini de değişimin önündeki engel olarak algılıyordu.

Yeoman

Mevcut anayasa veya parlamento mevcut vergilerin keyfi olarak artması önündeki engeldi. " Self Government "i de Avam kamarasının varlığına bağlıyorlardı. Diğer bir yandan krallık rejimine de bağlıydılar. Kral geleneksel olarak en yüksek merciiydi ve aynı zamanda mensubu oldukları Anglikan kilisesinin de başkanıydı. Kırsal böyle iken kentlerde ki burjuvalar arasında Calvinizm yayılmıştı. Bunlar kralın dinsel üstünlüğünü kabul etmiyorlardı. Aralarında ahitleri okuyup, tartışırken, konu sık sık kralın imtiyazlarına geliyordu. Burada da ortaya rejime aykırı tezler çıkıyordu. Bu teoriler, bugün adına cumhuriyetçi diyebileceğimiz düşünceleri hazırlıyordu.

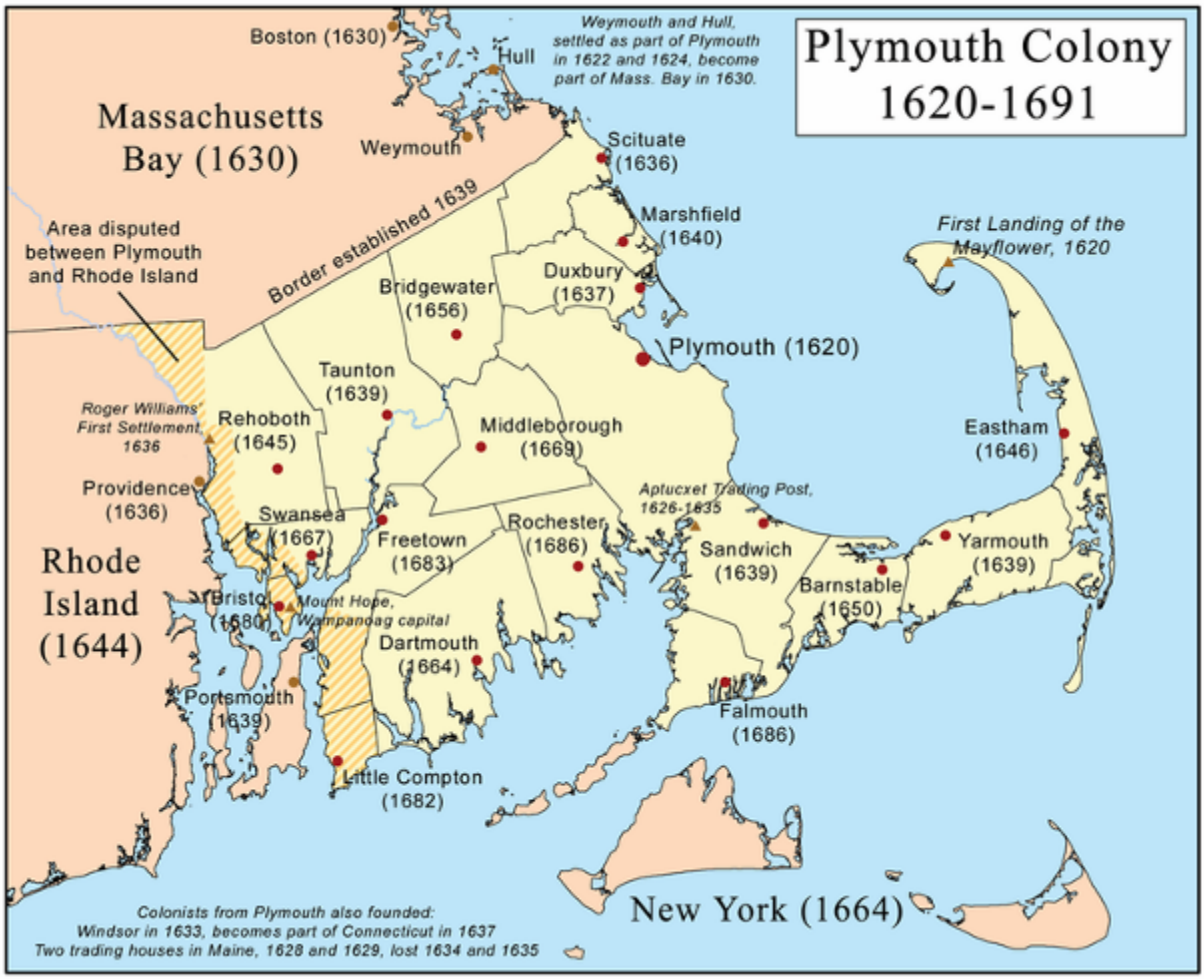
Krallığın diğer bacağı olan İskoçya fakirdi. Dağlık kesimlerde ise kendi eski düzenleri içinde yaşıyorlardı. Yönetim bir avuç ele avuca sığmaz feodalin elindeydi. Ama onların da geliri azdı. Bunlar İngiltere'nin kuzeyine yağma akınları ve eşkıyalık yaparak gelirlerini arttırmaya çalışıyorlardı. Yöneticiler arasında Calvin mezhebinden rahipler de vardı. Yönetici rahiplerin halk üzerinde nüfusları büyüktü. Bunlar İskoçya'ya Anglikan mezhebinin girmesinden ve kendilerinin krala tabi olmalarından korkuyorlardı.

İrlanda'nın hali ise bir fecaatti. Burası geçmişte Roma İmparatorluğu sınırları dışında kalmıştı. XII. Yüzyılda bazı İngiliz feodaller İrlanda'yı ellerine geçirmeye başlamışlardı. O zaman yoksul ve organize olmayan İrlanda, İngiliz kralının vassilliğini kabul etmişti. Ama bu bağlılık öyle çabuk gerçekleşemedi. Son yerli şef ancak I. Elizabeth zamanında İngiliz tahtına tabi oldu.

İrlanda'da dil, din ve sosyal statü ayrılığı vardı. Yerliler Katolik'ti. İngiliz kolonları Protestan'dı. Yerliler İngiliz dilini değil Kelt dilini konuşuyorlardı. İngilizler yerlilerin topraklarını ellerinden alıp, İngiliz ve İskoçlara vermişlerdi.

Bütün bunların sonucunda, İrlanda halkı içinde İngilizlere karşı müthiş bir hınç baş göstermişti.

Prütanların Kolonisi

Plymouth Kolonisi 1620 - 1691

1620 yılında Hollanda'daki Püritenler koloni kurma izni aldılar. Hudson nehrinin ağzına yakın bir yerde Plymouth Kolonisini kurdular. Bir süre sonra bunlara İngiltere'den gelen bir gurupta katıldı.

700 Km'lik uçsuz bucaksız kumsalın olduğu sahillere İngiltere'den yeni yerleşimciler gelip, Plymouth adını verdikleri yere yerleşmişlerdi. Bunlar, tutku ile bağlı oldukları dini inançlarını hayatlarının merkezine koymuşlardı. Bu tehlikeli yolculuğa dinlerini özgürce yaşayabilmek için çıkmışlardı. Aralarında Edward Winslow adında bir matbaa çırağı bulunuyordu. Buraya Mayflower adlı bir gemi ile gelmişti.

Bu yerleşim biriminde 19 aile, tavuklar, domuzlar ve köpekler vardı. Çiftçilerin kitapları, silahları ve tohumları vardı. O sene çok soğuk bir kış yaşanıyordu. Mini buzul çağıydı. Sıcaklık bugünün sıcaklığından ortalama 2 derece daha düşüktü. Toprak verimsizdi. Çok az ürün yetişti, yiyecek stokları azaldı. İlk 3 ay içinde yerleşimcilerin yarıdan fazlası öldü. Geriye kalanlar kendi aralarında tekrar evlendiler. Ve çok çocuk doğurdular. Şimdi Amerika Birleşik Devleti halkının %10'u işte bu ilk 50 yerleşimciden üreyenlerdir.

Bu sahillere gelen ilk yerleşimciler bu 50 kişi değildi. 5 yıl önce buraya gelmiş olan yerleşimcilerle beraberlerinde Veba getirmiş ve burada oturan yerlilerin 10'da 9'unu öldürmüştü. Hayatta kalan Pocomoke yerlileri dövüşmek değil barış istiyorlardı. İngilizlere, kumlu topraklarda, balığı gübre olarak kullanarak, nasıl ekim yapabileceklerini öğrettiler.

***Mayflower*, Cape Cod'da**

Çin'de İmparator Wan-li öldü. Yerine 16 yaşındaki oğlu geçti. Bu çocuk haremağası Wei Chung-hsien'in etkisi altında büyümüştü. Wei, kendini hadım ederek memur olmuş, saraya girerek kuvvetli bir klik kurmuşlardı. Yeni İmparator tahta çıkınca Wei kendi kliğine mensup olmayan hadımları ve hasımlarını öldürttü.

Sibirya'da Rus ilerlemesi devam ediyordu. Ruslar 1620 yılında Yenisey'e vardılar.

1620 çıvarında Oyratlar veya Batı Moğolları Dzungar adı altında birleştiler. Dzungar'da denen Zunghar (Cungar) hanlığı, Moğolcada sol el veya Doğu kanadı anlamına gelir. Türkçede bu hanlığa Cungar da denmektedir. Her ne kadar Dzungarlar Moğolistan'ın batısına yerleşmiş olsalar da, Oyratların sol kanadını teşkil ettiklerinden bu adı almışlardır.

XVII. yüzyılın başlarında, genç bir lider olan Kara Khula (Khara Khula) Oyratları birleştirmeye çalıştı, Khalkha (Kalka, Halha, Cengiz Han Moğollarından) Moğollarının ilk Altan kağanı olan Sholui Ubashi Khong Tayiji ile savaştı. Hükümdarlığının ilk yıllarında Çoros, Dorbod ve Khoid kabilelerini birleştirerek Dzungar (Cungar) birliğini kurdu.

1620 yılında Khalkhalara karşı savaştı ve onları yenip, Doğu Moğolları üzerinde belirleyici bir zafer kazandı. Oyratların ana vatanı Khalkhaların Kağanı Jasaghtu Han'ın hakimiyeti altındaydı. Bu dönemde Moğollar birbirinden bağımsız üç siyasi yapıya ayrılmışlardı. Birincisi Çahar, Harçin, Ordos, Tümed, Horçin gibi pek çok kabileden oluşan İç Moğolistan'dı. İkincisi, günümüz Moğolistan'ındaki Khalkha (Halhalar) dı. Üçüncüsü ise Altay dağları ile Doğu Kazakistan arasında bulunan Oyratlardı.

Bu sırada Oyratlar Budist olmaya devam ediyorlardı. Tibet'te ise iki büyük mezhep arasında XVII. yüzyılın başından itibaren sert bir mücadele yaşanıyordu. Gelug-pa (Sarı Şapkalılar) ve Garma-pa (Kırmızı Şapkalılar) birbirine girmişlerdi.

Bundan sonra yeri geldikçe Cungarlardan bahsedilecektir. Bu esnada okuyucunun değişik isimleri görüp, aklı dağılmamalıdır. Cungarlar (Zunghar, Dzungar) okunur ve incelenirken zaman zaman Oyrat ve Kalmuk adlarının birbiri yerine kullanıldığı unutulmamalıdır.

Ağustos 1620 tarihinde Kepler'in annesi büyücülük suçlaması ile tutuklandı.

1620 yılında ilk modern violin geliştirildi.

Osmanlı Lehistan savaşları gelişiyor, 1621

Cecora Savaşı, 1620

Şubat 1621'de Papa Gregory XV öldü, yerine Papa Paul V 234'cü papa oldu.

Mart 1621 yılında İspanya Kralı III. Philippe öldü. Tahta 16 yaşındaki oğlu IV. Philippe geçti. Bu sırada Belçika yöneticisi Arşidük Albert'de öldü. IV. Philippe, Albert'in yerine halası Infante Isabella'yı naibe olarak atadı.

III. Philippe (Felipe) (1598 – 1621) İspanya'sı artık herkesin çekindiği o büyük devlet değildi. III. Philippe, hayatı boyunca devlet işlerinden tiksinmişti. Bütün yetkilerini gözdesi Dük de Lerma kullanıyordu. Dük de Lerma ve ailesi İspanya'nın kasasını ve olanaklarını yağmaladılar. Bu sırada büyük feodaller de bu zayıflamadan yararlanarak, güçleniyorlardı.

Aç gözlü devlet görevlileri krallığın gelirlerini cebe indiriyorlardı. Hükümet de satmak amacıyla durmadan yeni görevler üretiyordu. İspanya kilisesi de iyice asalaklaşmıştı. Kilise İspanya topraklarının üçte birini elinde bulunduruyordu.

IV. Philippe'le birlikte (1621 – 1665) iktidara Kont Olivares geçti. İspanya'nın ekonomik yaşamı dondu. Bunun en önemli sebebi, İspanya'nın nüfus kaybıydı. Savaşlar, hastalıklar, Moriskoların kovulması, kolonilere göçler XVII. yüzyılın ilk yarısında nüfus üçte bir

azalmıştı. II. Philippe'den başlayan saldırgan ve gerici dış politikanın nelere mal olduğunu göremeyen hükümet, bu politikaya devam ediyordu.

Tunus donanması, Cezayir donanması kadar olmasa da, önemli bir donanmaydı. 1613 – 1621 yılları arasında, Tunus limanına 447 Hollanda, 193 Fransız, 120 İspanyol, 60 İngiliz, 56 Alman gemisi ele geçirilmiş olarak getirilmişti. Bununla birlikte bu sayılar dışında pek çok geminin de açık sularda batırıldığını düşünmek gerekir.

Lehistan üzerine yürüyen ve İskender Paşanın serdar olduğu Osmanlı ordusuna Kırım Hanı Canıbey Giray, Rumeli beylerbeyi Yusuf paşa, Niğbolu sancak beyi Tiryaki Mehmet Paşa, Vidin sancak beyi Mihaloğlu Koca Hızır Paşa kuvvetleri ile gelip, katıldılar.

20 Eylül'de yapılan meydan savaşında (Yaş meydan savaşı), Lehliler 10.000 ölü vererek, savaş meydanını terk ettiler. Lehlilerin barış isteklerini kabul etmeyen İskender Paşa düşmanı takip etmeye başladı.

Osmanlı ve Lehistan ordusu yeniden Dniester kıyısında karşılaştılar. Turla savaşında Leh ordusu tamamen yok edildi. Lehistan başkomutanı Zolkiewsky nehirde boğuldu. Osmanlı ordusu 12.000 Rumeli, 30.000 Kırımlı olmak üzere 42.000 kişiydi. Osmanlıların zayiatı birkaç yüz kişi gibi çok azdı. Osmanlıların ellerine çok büyük ganimet geçmişti.

Bu zaferden birkaç ay sonra İskender Paşa öldü. İskender Paşa, Kanije'de Tiryaki Hasan Paşanın kethüdası (yardımcısı) idi.

II. Osman tahta geçince, kardeşlerinden Şehzade Mehmet veliaht oldu. Şehzade Mehmet, Osman'dan 4 ay sonra doğmuştu. İyi yetiştirilmiş, cesur, zeki, bilgili bir gençti. II. Osman İstanbul dışına gidecekti ve bu sırada bir saray entrikasından çekiniyordu. Az önce hakkı yenerek tahta amcasının geçirilmesini unutmamıştı. Sonunda sefere çıkmadan Şehzade Mehmet'in öldürülmesine karar verdi.

II. Osman kayınbiraderi olan Şeyhülislam Esat efendiden kardeşinin katli için fetva istedi. Esat Efendi, Hoca Sadeddin'in ikinci oğluydu. Esat Efendi fetva vermeyi reddetti. II. Osman fetvayı zorla ve tehdit ederek Rumeli Kazaskeri Kemaleddin Efendiden aldı (Şeyhülislamdan sonra ikinci adam). Şehzade Mehmet idam edildi.

O kış, İstanbul'da Boğaz ve Haliç'e buzlar geldi, deniz donmuş gibi oldu. Gemiler limana gelemediği için, şehirde kıtlık başladı. Halk bunu II. Osman'ın uğursuzluğuna yordu. Halk Şehzade Mehmet'in idamını kabullenememişti.

30 yıl savaşları sırasında Bethlen Gabor, Alman İmparatorunun başta düştüğü zayıf durumdan yeteri kadar istifade edememişti. Sonra da tren kaçmıştı. 31 Aralık 1621'de Almanya ile Erdel arasında Nikolsburg anlaşması imzalandı. Erdel topraklarına Slovakya'ya ilave olarak Silezya'daki Oppeln ve Ratibor prenslikleri de katılıyordu.

Bethlen Gabor, Divanı Hümayun'a başvurarak, kendisinin daha fazla desteklenmesini istedi. Ancak bu sırada, az sonra anlatılacak olan kargaşalar nedeniyle, Divan kendi derdine düşmüştü. Bethlen Gabor'a evet diyemedi.

Şükran Yemeyi

İlk Şükran Yemeyi

Otuz Yıl Savaşı devam ediyordu. “ Bellum se ipsum alet “ prensibini büyük ölçüde Walenstein tarafından kullanıldı. Böylece İmparatorun yani Katoliklerin hizmetinde büyük bir ordu toplanabildi. Bu ordu hiç savaşmadan Almanya’yı dolaştı. Bu güç gösterisi prenslerle, kentleri korkuttu. Almanya İmparatorun otoritesini kabul etmek zorunda kaldı.

Bunun üzerine İmparator Mecklenburg prenslerinin topraklarını müsadere edip bunları Wallenstein’a verdi. Ayrıca, İmparator, Luther’den beri Protestan prenslerce kiliselerden alınarak miri toprak haline getirilen toprakları geri aldı.

Hollandalılar Cava adasını işgal edip, 1621’de orada Batavia kentinin temellerini attılar. Bu yıl Hollanda Atlantik Okyanusunda ticaret yapmak için “ Batı Hint Şirketini “ kurdu. Şirket önce Gine körfezinde şube açtı. Oradan altın ve Köle alıyordu. Yeni Amsterdam (New York) kolonisi kuruldu. Bu koloni sadece 40 yıl var olabildi (1626 – 1667). Hollandalılar bugün Hollanda Guyan’ı denilen bölgeyi ellerine geçirdiler.

Hollanda’nın Antiller’de ele geçirdiği Curaçao, İspanya Amerika’sı ile yapılan kaçak ticaretin merkezi olacaktı. Bu çok karlı bir işti.

Plymounth kolonisinde hem İngiliz yerleşmecilerin ve hem de o bölge Kızılderililerinin ortak bir düşmanları vardı. Pocomokeler, kolonicilere tarımda yaptıkları yardım karşılığında düşmanlarına karşı kolonicilerin kendilerine yardım etmelerini istiyorlardı. 1621 yılında, İngilizler ve Pocomokeler ortaklaşa olarak, düşman kabileye karşı bir sürpriz saldırı düzenlediler. Rakip kabile İngiliz silahlarının üstünlüğü ile yok oldu.

Bu galibiyet ortak bir yemekle kutlandı. Bu yemek zamanla “ Şükran yemeğine “ dönüştü.

Hotin Savaşı, 1621

Hotin Savaşı

Lehistan, Osmanlı ordusunun Lehistan'ı baştanbaşa ezeceğine dair büyük bir korku duyuyordu. Her türlü şartı kabul ile teçhiz edilmiş, Leh sefaret heyeti İstanbul'a yollandı. Ama Osmanlılar, Leh heyetini İstanbul'a sokmadılar.

Osmanlı Divanı ikiye bölünmüştü. Bir kısmı Lehlerin barış teklifinin kabulünü istiyordu. Bir kısmı Lehistan üzerine yürünsün diyordu. Padişah II. Osman sefere çıkmaya karar verdi.

II. Osman Lehistan'a sefer açıp, Nisan 1621'de bizzat ordunun başına geçti. Vezir Pir Mehmet Paşa hem Sadaret vekili ve hem de Saltanat naibi olarak İstanbul'da kaldı. II. Osman yola 21 Mayıs'ta çıkmıştı. O gün güneş tutuldu. Ordu ve halk korkuyordu. Sefere başlamak için 1 gün beklenmesini Padişahtan rica ettiler. Ama II. Osman bu istekleri kabul etmedi. Yeniçeriler, Sultan bizi uğursuz günlere itiyor diyorlardı. 21 Mayıs, eski takvimde ayın son gününe tekabül ediyordu. O gün büyük işlerin başlamaması adettendi. Padişah bu tip adetleri umursamıyordu. Halk ise bu umursamazlıktan korku duyuyordu. Çok sert geçen bir kış, denizin donması, güneş tutulması, ayın son günü derken Halk bir felaket beklemeye başladı.

2 Eylül 1621'de Hotin önünde yapılan savaşta (Hotin savaşı) Osmanlılar başarılı olamadılar. Ancak Lehistan içlerine yapılan akınlar Lehistan'ı dehşete boğdu. Bu akınlarda Osmanlılar çok sayıda tutsak elde ettiler. Ancak Lehlilerin inşa ettikleri istihkamlar bir türlü alınamıyordu. II. Osman'ın ve ordunun morali bozuldu. Ancak akınlardan bizar olan Lehistan, savaşı çıkarma sorumluluğunu üslenerek barış istedi. Zaten Osmanlıların savaşa devam edecek şevki kalmamıştı.

5 Ekim 1621 tarihinde barış yapıldı. Bu anlaşmada Kanuni devrinde yapılan barış esas alınmıştı. Anlaşma gereği Hotin kalesi Osmanlılara bırakıldı. Lehistan eskiden olduğu gibi her

yıl Kırım Hanlığına 40 bin Duka vergi verecekti. Osmanlılar Macaristan'a asker geçirmek istediklerinde, önceden haber vererek Güney Lehistan topraklarını kullanabileceklerdi. Ancak Leh topraklarından geçen Kırımlılar, en ufak bir zarar vermeyeceklerdi.

Bu sefer sırasında, II. Osman (Genç Osman), İstanbul'da da disiplinsiz ve küstah hareketlerine şahit olduğu kapıkulu askerdeki disiplinsizliği görmüş ve bunu çözmeye karar vermişti. Pek çoğu esnaflık yapan yeniçeriyi sefer için toplamak bile çok zor olmuştu. Polonya'ya giderken yolda sık sık yoklamalar yapılarak, kaçanlar tespit edilmeye çalışılmıştı. Bu yoklamalar yeniçerileri çok kızdırmıştı. Padişah yeniçeri subaylarına birliklerinin önünde ağır sözler söyleyip, azarlıyordu. Peşinden de hiç beğenmediği bu ordunun kıdem zamlarını vermiyordu.

Sultan sorunu devşirme sisteminin getirdiği homojen olmayan yapıya bağlıyordu. Bu nedenle orduyu ve yönetimi Anadolu'ya başvurarak Türkleştirmeyi düşünüyordu.

Kapıkulu bir zamandır alıştığı gevşekliğe karşı genç padişahın karşı duruşundan rahatsızdı. Dönüşte padişahın kapıkulunu dağıtıp, sekbanlardan yeni bir ordu kuracağı haberleri yayılıyordu.

Curaçao Kalesi

II. Osman'ın Katli, 1621, 1622

Atmeydanı. Sultan Ahmet

II. Osman İstanbul'a döndükten sonra, yanında çok az kişi ile kıyafet değiştirerek sokak ve meyhaneleri dolaşmaya başlamıştı. Uygunsuz gördüklerinin hemen orda başları vuruluyordu. Yeniçerilerin öldürülmesini düzenleyen özel kanunlar vardı. Halbuki II. Osman uygunsuz yakaladığı yeniçeri'yi de " Bre Hotin'de er meydanından kaçan sen miydin? " diyerek öldürüyordu. Bu durum Ocağın çok tepkisini çekiyordu.

Padişah ve ordu İstanbul'a dönüldüğünde, Kızlar ağası Süleyman Ağa ve hocası Ömer Ağanın telkinleri ile II. Osman, yeniçerilere karşı tavır aldı. Amacı yeniçerileri ortadan kaldırmak veya onlara yeni bir düzen vermekti. Ancak bunu ocaklılar duymuştu. Ayrıca yeniçeriler verilen bahşişi az bulmuş, hoşnutsuzluklarını belirtip, homurdanıyorlardı. Bu arada Padişah ulemanın maddi ayrıcalıklarını de sınırlamıştı. II. Osman, hem askerin ve hem de ulemanın menfaatlerine set çekiyordu ki, bu iki gurubun padişaha karşı birleşmesi sonucunu getirdi.

II. Osman'ın yapmayı düşündüğü bütün yenilikleri, biz bugün bilmiyoruz. Ama bunların içinde Osmanlı hanedanı ile ilgili olanlarında bulunduğu bellidir. Sultan Osman anlaşılıyor ki Padişahların cariyelerden çocuk edinmelerine de karşıydı. Kendisi, Damat Pertev Paşanın, güzelliği ile dillere destan olmuş kızı ile evlendi. Daha sonra da Şeyhülislam Esat Efendinin yine güzelliği ile ünlü kızı Ukayle Hatunu aldı. Bu evlilikler de İstanbul halkı nazarında doğru görülmemişti.

II. Osman dini ritüelleri gereği gibi yerine getirmiyordu. Pek çok yerde ondan dinsiz diye bahsediliyordu. Halk Osman'dan önceki padişahların dindarlığını, Osman'da da görmek istiyor, göremeyince rahatsız oluyorlardı.

II. Osman, giyimi hafifletmiş, başlarına da sarık yerine " tacı Horasani " denen kırmızı bir külah giymeyi adet edinmişti. Bu külah Kuzey ve Doğu Türklerinin giydiği eski bir alışkanlıktı. Halk bu giyim değişikliğinden de rahatsız olmuştu.

Padişah Hacca gitmek ve bu bahane ile Mısır ile Suriye askerlerini toplamak istiyordu. Tunus ve Cezayir donanmalarının Lübnan kıyılarında toplanmasını emretmişti. Beylerbeylerine asker yazın diye fermanlar yollamıştı. Kapıkulunun ağırlığının olduğu İstanbul yerine bir süre Bursa'yı taht şehri olarak kullanmak üzere hazırlıklar yaptırıyordu.

Şeyhülislam Esat Efendi, padişahın Hacca gitmesine karşı çıkıyor ve onu gitmemesi konusunda uyarıyordu. Sonunda Padişah, Hacca gitme kararını Üsküdar'a tuğralarını diktirerek, resmen gösterdi. Şeyhülislam'da gidilmemesi konusunda fetva verdi.

Yeniçeriler ve sipahiler Atmeydanı'nda (Sultan Ahmet Meydanı) toplanarak, padişahın hacca gitmesine mani oldular. Ellerinde Esat Efendinin fetvası vardı. Süleyman ve Ömer ağaların başını istediler. Veziriazam Dilaver Paşanın azli istendi. Padişah, adamlarını yeniçerilere teslim etmedi. Herkesin gözü önünde Şeyhülislam fetvasını yırtıp, attı. Yeniçeriler silahsızdı. Önce padişahı ikna etsin diye Ömer Efendinin sarayına gittiler, o kaçmıştı. Sonra, Sadrazam Dilaver Paşanın konağına gittiler. Paşa konakta değildi. Adamları, silahsız yeniçerilerin bir kaçını öldürdü. Şimdi iş zıvanadan çıkmıştı.

Kapıkulu askerleri sarayı bastı. II. Osman'ı tahtan indirerek yerine amcası Mustafa'yı ikinci kere padişah ilan ettiler. II. Osman, yeniçeri ocağına sığındı ve durumu düzeltmek istedi. Ancak, yeniçeriler padişaha sahip çıkmadılar ve veziriazam Davut Paşa Sultanı Yedikule zindanlarına götürdü. O gece II. Osman Yedikule'de boğularak öldürüldü (20 Mayıs 1622). Üzerine 10 cellat saldırıp, kement geçirmeye çalışmıştı. Sultan sonuna kadar onlarla mücadele edip, kement geçirtmedi. Sonra Padişahı balta ile yaralayıp, öyle ele geçirip, boğdular.

Yeniçeri bu katliama gerekçe olarak da pintiliğini gösteriyorlardı. Sultanın uyrukları ilk defa bir Sultan öldürmüşlerdi. O zaman kadar, hanedandan biri işaret etmeden tahtan indirme olmazdı. Yeniçeriler mutlaka bir hanedan üyesi adına ayaklanırlardı. Şimdi ise asker ve ulema, kendi adına ayaklanmıştı. Osmanlı ailesi kanına duyulan saygı yok olmuştu. Artık Sultan kutsal ve dokunulmaz değildir.

Yeniçeriler güçlerinin doruğundaydılar. Kendilerinde padişahları tahta çıkarma ve indirme, hatta öldürme cüretini bulabiliyorlardı.

Bu olaydan sonra İstanbul durulmadı. Veziriazam Davut Paşa halk arasında padişah katili olarak anılmaya başlandı. Halk kullara " ocağınıza iltica ederek size emanet edilen padişahımıza yapılan muameleye sükut edersiniz " diye ağır sözler söylüyordu. Kısa sürede yeniçeri aleyhtarı hareketler başkenti ve tüm ülkeyi sarmıştı. Osmanlı imparatorluğunun her yerinde yeniçeriler açık veya kapalı protesto ediliyorlardı. Yeniçerilerin yanından geçenler yerlere tükürüyorlardı.

Bu sırada Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa, padişahın kanını isteyerek başkaldırmıştı. Bunu Anadolu ve Suriye'deki bazı valiler de izlediler. Kargaşa karşısında Davut paşa sadrazamlıktan alınıp, yerine Hadım Gürcü Mehmet Paşa geçirildi.

Abaza Mehmet Paşa, meşhur Halep beylerbeyi Celali Canbulatoğlu Ali Paşanın hazinedarıydı. Kuyucu Murat Paşaya esir düşmüştü. Kimseyi bağışlamayan Kuyucu Murat Paşa, Halil Paşanın şefaati ile Abazanın hayatını bağışlamıştı. Halil Paşa Abaza'yı kendi oğlu gibi yetiştirdi. Abaza deniz ve kara savaşlarında pişti.

Sultan Osman kendine taraftar ararken, Abaza'yı gözü kesti. O sırada Abaza Mehmet Paşa çok genç yaşta Maraş beylerbeyi olmuştu. II. Osman Lehistan seferine çıkarken Abaza Mehmet Paşayı önemli bir beylerbeylik olan Erzurum beylerbeyliğine getirmişti. Sultan Osman'ın Anadolu'dan asker yazmaya memur ettiği beylerbeylerindendi.

Halkın ne yapacağını artık kimse kestiremiyordu. Birden halkın arasından çıkan biri, " Osman'ımızın kanını isteriz " diyerek kapıkullarına saldırıyor, öldürebildiği kadar öldürüp, yaralıyordu. İç oğlanları, şehzadelere suikast yapılacak diye şüphelendiklerini parçalıyorlardı. Yeniçeriler ve sipahiler için güvenli yer ve zaman kalmamıştı.

Osmanlı Devlet merkezi artık iyice karışmıştı. Valide Sultan, sanki padişahmış gibi doğrudan emir veriyor, müzakerede bulunuyordu. Esen rüzgara bağlı olarak o sadrazam gidiyor, öbürü geliyordu. Peş peşe, Mere Hüseyin Paşa, Lefkeli Mustafa Paşa, Gürcü Mehmet Paşa sadrazam oldular.

Abaza Mehmet Paşa isyanı ile Anadolu sekbanı tekrar önem kazanıyor ve başkentin kapıkullarını yeniden dengeliye bilir hale geliyordu. Daha sonra görüleceği gibi, Abaza Mehmet Paşa merkezi orduya yenilmesine rağmen cezalandırılmayacaktı. Anadolu sekbanı kuvvetlenerek kapıkulunun daha da ileri gitmesinin önüne geçmişti.

Osmanlı imparatorluğunda meydana gelen çalkantılara çözüm arayan siyasi gözlemciler vardı. Bunlar durumu görüp, anlıyor ve çözümler öneriyorlardı. Bunların kimisi tarihçi, kimisi ulema, kimisi askeriydi. Genel olarak kötüye gidiş nedeni dirlik sisteminin bozulmasına veriliyordu.

Anadolu'nun kuzeyi Abaza Mehmet Paşanın elindeydi. Güneyi ise Diyarbakır beylerbeyi Vezir Damat Hafız Ahmet Paşanın elindeydi. Her iki beylerbeyi, İstanbul'daki mürteci hükümeti nasıl düşüreceklerini müzakere ediyorlardı. Bu sırada Mevlevi tarikatının başı olan Mevlana'nın torunu Ferruh Çelebi (1591 – 1630) Abaza Mehmet Paşayı destekliyordu.

Bu sırada Papalık da Ortadoğu'da ve özellikle Balkanlarda yeniden eyleme geçmişti. Papa XV. Gregorius, 1622 Dini yayma topluluğunu kurdu. Kuruluş Balkanlara Fransisken ve Cizvit misyonerler yolladı.

Fransa'yı fiilen yöneten Luynes öldüğünde (Aralık 1621) Fransa'nın güneyinde bir Huguenot ayaklanması vardı. Bu sırada Fransa'da yanda kol koyma yerleri olan ilk iskemle icat edildi.

Çin'de Mançu başkent olarak Liao-Yang'ı seçmişti. Çin için tek tehlike Mançular değildi. Güney Doğu Çin kıyı bölgelerinde korsan akınları nedeniyle Mingler otorite ve yönetimi kaybetmişlerdi. Korsanlar çok güçlüydüler ve bağımsızlığa doğru gidiyorlardı.

İngiltere kralı I. James, saltanatının sonuna doğru Parlamentonun itibarı ile otoritesinin ne kadar arttığını, krallığın ise ne kadar azaldığını izler duruma gelmişti. Francis Bacon büyük bir bilgindi ve kralın da şansölyesiydi. Bacon, Avam kamarası tarafından yolsuzlukla suçlandı ve büyük bir para cezasına çarptırıldı. I. James, bu yakınının cezasını affetme cesaretini gösterememişti.

İran İngiliz işbirliği, 1622

Jamestown katliamı

1 Ocak 1622 tarihinde Gregorian takvim ilan edildi. Böylece, 1 Ocak, 25 Mart yerine, yılın ilk günü kabul edildi.

İngiliz Kralı I. James, Şubat 1622'de Parlementoyu dağıttı.

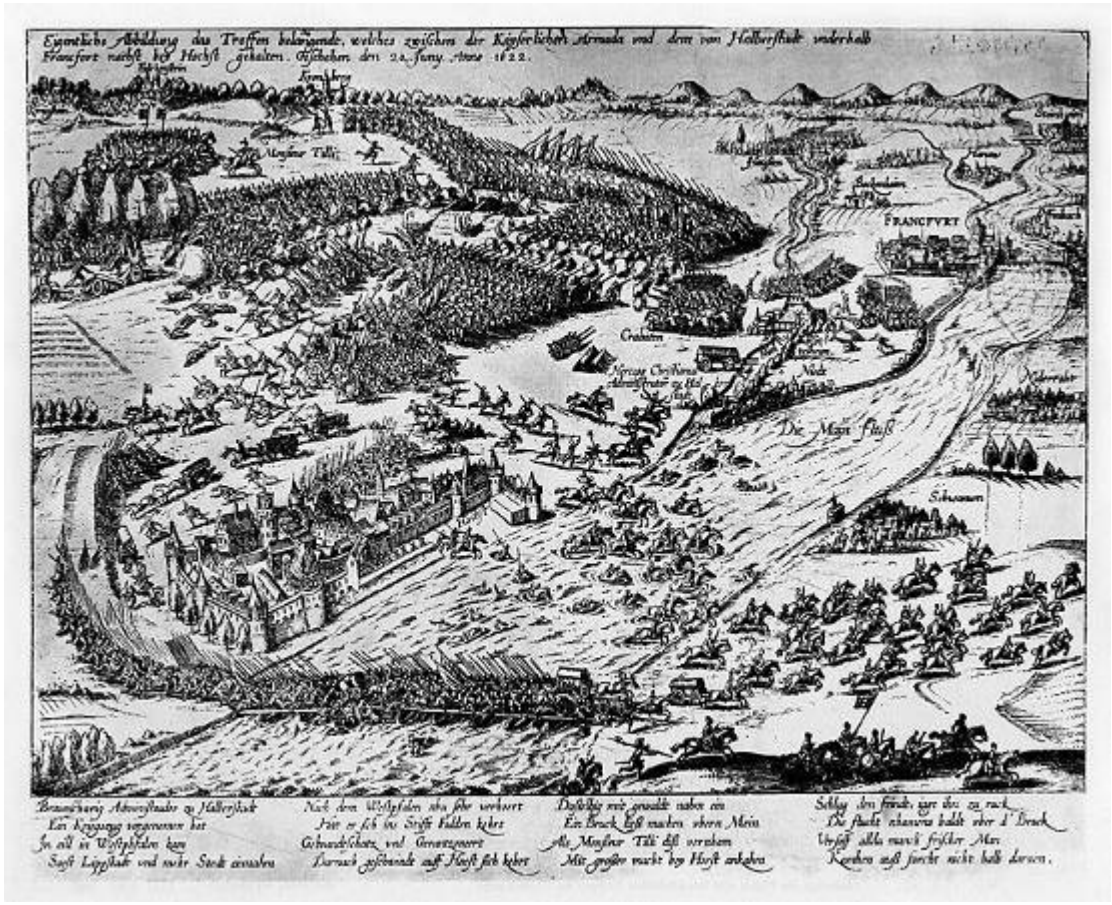
Kuzey Amerika'da, Mart 1622'de Algonquian yerlileri Jamestown, Virginia dışında ki 347 İngiliz'i öldürdüler. Bu koloni halkının üçte biriydi. Henricus yerleşimi de yakıldı.

XIII. Louis, 1622 ilkbaharında Huguenotların birçok direniş noktasını ele geçirmeyi başardı. Mayıs ayında kraliyet kuvvetleri kısa bir kuşatmadan sonra Huguenot kenti Royan'ı ele geçirdi. Ekimde ayaklanmacılarla Montpellier barışı adlı ateşkesi imzaladı (18 Ekim 1622). Bu sırada Richelieu kardinal olmuştu (1622). Louis eskiden annesinin danışmanı olan Richelieu'ye başlangıçta kuşkuyla yaklaştıysa da, zamanla kardinalin siyasal kavrayışına güvenmeye başladı.

Otuz yıl Savaşlarında, 1622'de, Protestan kuvvetleri Mansfeld ve George Friedriche of Baden-Durlach kumandasında, İmparatorluk kuvvetleri de Tilly'nin kumandasındaydı. Nisan savaşını Protestanlar kazandı. Bundan sonra Tilly'nin kuvvetleri, Gonzalo de Córdob yönetimindeki İspanyol kuvvetleri ile birleşerek kuvvetlendiler. Mayıs ayında Brunswick'in Protestan kuvvetleri ile Mansfeld and George Friedriche of Baden-Durlach kuvvetleri birleşecekti. Ancak daha birleşme gerçekleşmeden Tilly'nin İmparatorluk kuvvetleri George Friedriche'in yolunu kesti. Wimpfen Savaşında George Friedriche ordusu tamamen yok oldu.

Wimpfen Savaşı

Hoechst Savaşı

Otuz Yıl Savaşları, peş peşe yapılan seri muharebeler ile devam ediyordu. Haziran ayında Höchst Savaşı, Heidelberg kuşatması, Bergen-op-Zoom Kuşatması, Fleurus Savaşı vs…

İran'da Şah Abbas, gelirlerini arttırabilmek için ipek üzerine devlet tekeli kurdu. Dış satımı ise Osmanlı topraklarından geçmeden güneyden yapmak istiyordu. Osmanlılara gümrük ödemek istemiyordu. Güneyde ise Portekizliler vardı. Şah Abbas, ordusunu modernize etmek için İngilizlerle yani Moskova'daki İngiliz şirketi ile yakın ilişki içindeydi. İpeği de bu İngiliz şirketine satıyordu. 1622 de İran ordusu ve İngiliz donanmasının ortak çabası ile Portekizlilerden Hürmüz geri alındı. Hürmüz'e bir İngiliz ve bir de Hollanda ticaret şirketi şubeleri açıldı.

Hollandalılar 1622 yılında Makao'ya saldırdılar. Ancak kanlı bir yenilgiye uğradılar.

Manila'da İspanyollar, Makao'da Portekizliler vardı. İspanyolların Makao'ya yaklaşmaları yasaktı. İspanyollar içecek su veya yiyecek almak bahanesi ile Makao limanına yaklaşıyor, gece olunca da Makao kayıkçıları onlara Çin ipeği taşıyorlardı. 1602'den 1620 yılına kadar Manila ticarette çok yükseldi. Manila'nın bu ileri ticari durumu 1640 yılına kadar öyle kalacaktı.

Hürmüz Kalesi

Sultan Katilleri

Erzurum beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa'nın 1622'de başlattığı yeni Celali ayaklanması ancak 1627'de bastırılabildi. Abaza Mehmet Paşa isyanı, kapıkulu zorbalığına karşı Anadolu direnç ve tepkisidir. Bundan sonra Osmanlılar kapıkullarının sayılarını azaltmaya ve yetkilerini kısmaya çalışacak ancak ciddi bir sonuç alamayacaklardır. Sonuçta, ancak Köprülü Mehmet Paşa'nın diktatörce yönetimi, fren etkisi yapacaktır.

1622'de, Veziriazam Gürcü Mehmet Paşa işlere el koymuş, bir düzen kurmaya çalışıyordu. Bu gelişmeleri kendi hayrına görmeyen Mere Hüseyin Paşa, para harcayarak, yeniçeri ve sipahileri yeniden kazan kaldırmaya itti. Gürcü Mehmet Paşa görevden alınarak yerine Mere Hüseyin Paşa veziriazam oldu. Bu değişiklikte valide sultan olmak için manevralara başlayan Kösem Sultanında önemli katkısı vardı.

Abaza Mehmet Paşa gibi baş kaldıran bir diğer kişi de Trablusşam beylerbeyi Seyfoğlu Yusuf Paşaydı. Seyfoğlu Yusuf Paşa, Maraş Türklerindendi. Sultan Osman'ın ölümü üzerine yeniçerileri kovup, kendi sekbanlarına dayanarak bağımsız bir divan kurmuştu. Yerine atanan Ketenci Ömer Paşayı Trablusşam'a sokmamış ve Mere Hüseyin Paşaya rüşvet vererek yerinde kalmıştı. Veziriazam İstanbul'da asayişi temine çalışırken, Orta Anadolu'nun tümü Abaza Mehmet Paşanın hükmü altına girmişti.

1622'nin son günlerinde Kapıkulu sipahileri tekrar kazan kaldırdılar. Bize Sultan Katili derler, biz bir şey yapmadık. Kim Padişahı katl eyledi ise onları katl eylemeli dediler. Artık yeniçeriler de Sultan Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını istiyorlardı.

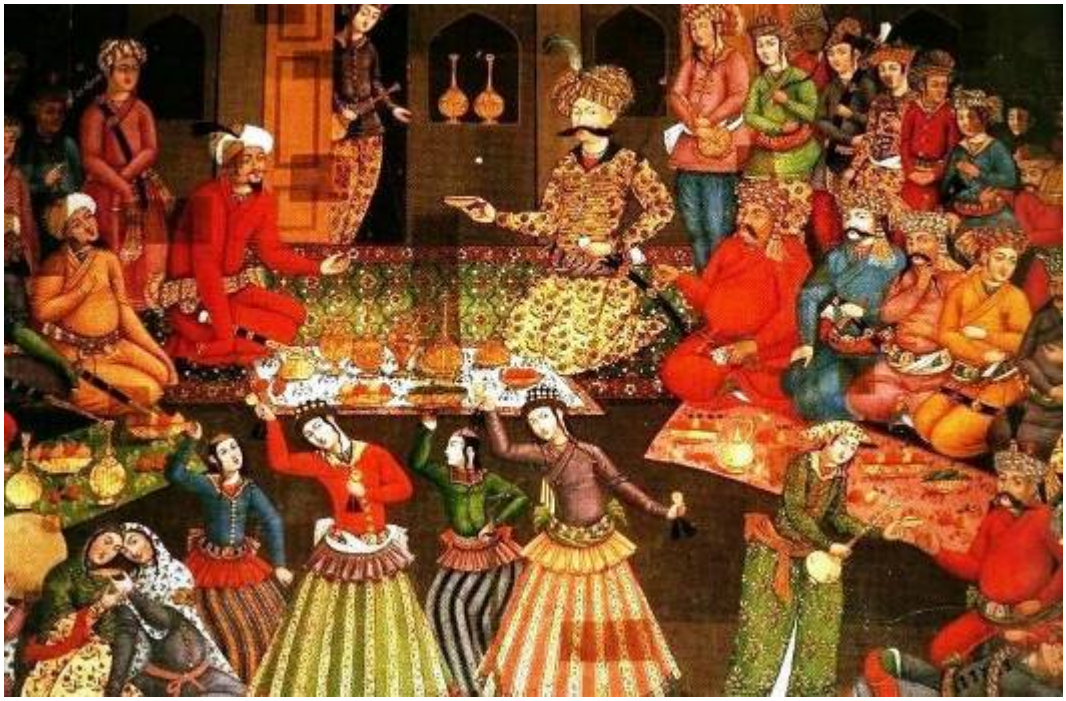
1623 yılının ilk günlerinde sipahiler bir daha ayaklanıp, Sultan Osman'ın katillerini aramaya başladılar. Katiller ve Davut Paşa çoktan saklanmıştı. Divan da yönetim değişiklikleri oldu.

Yeni yönetim II. Osman'ın katillerinin cezalandırılması için kolları sıvadı. Eski veziriazam Davut Paşa ve eski Subaşı Kilindir Uğrusu denen kişi öldürüldü. Eski yeniçeri ağası Budin Beylerbeyi Derviş Paşa ve Köstendil sancakbeyi Meydan beyin idamı için ferman yollandı.

Bu kargaşa içinde İstanbul'a elçilik heyetlerinin biri gidiyor, biri geliyordu. Dış ilişkiler Divan tarafından yönetiliyor. Dış ülkeler Osmanlıların iç kargaşasına karıştırılmıyordu. İmparatorluğun içi kendinden başkasını ilgilendirmezdi.

İspanya'da Philip IV yönetimi başladı. İspanya ile Netherland arasında savaşlar da tekrar başladı (1609 – 1621).

Safeviler üstün duruma geçiyor, 1623

Şah Abbas I,

Şubat 1623'de Fransa, Savoy, and Venedik aralarında Paris Anlaşması'nı imzaladılar. Bu anlaşma ile İspanya kuvvetlerinin stratejik Alp geçidi Valtelline'den çekilmesini taahhüt ediyorlardı.

1623 yılında Osmanlı veziriazamı Mere Hüseyin Paşa, yeniçeri ileri gelenlerini ortadan kaldırmaya başlayınca, görevinden alınarak yerine Bağdat eski valisi Kemankeş Ali Paşa getirildi. Mere Hüseyin Paşa, IV. Murat'ın tahta çıkışından sonra öldürülecektir.

Bu sırada padişah Mustafa'nın akli dengesi yerinde olmadığından, devlet Valide Sultan (Kösem Sultan) ve bazı bürokratların elindeydi. Asker ikide bir başkaldırıyordu. Onları yatıştırmak içinde hazineden durmadan para veriliyordu. Hem iç ve hem de dış hazinede para kalmamıştı. Bütün bu kargaşa içinde devlet üst bürokratlarının girişimi ile Mustafa tahtan indirilerek yerine 9 Eylül 1623 yılında IV. Murat 11 yaşında Osmanlı tahtına çıkarıldı (1623 – 1640). Annesi Kösem Sultandı. Güçlü bir kişiliğe sahip olan Kösem Sultan, gelecek 10 yıl içinde keyfine göre devleti yönetecekti. Bu 10 yıl içinde 8 tane veziriazam, 9 başdefterdar atayacak veya görevden alacaktı.

1623 yılında Mısır'da Memluk Beylerinin güçlenmesi devam ediyordu. Mısır valisi Mustafa Paşa yerine Osmanlı Divanının yolladığı yeni valiyi kabul etmeyerek, eski valinin göreve devamını Osmanlı merkezi yönetimine kabul ettirdiler.

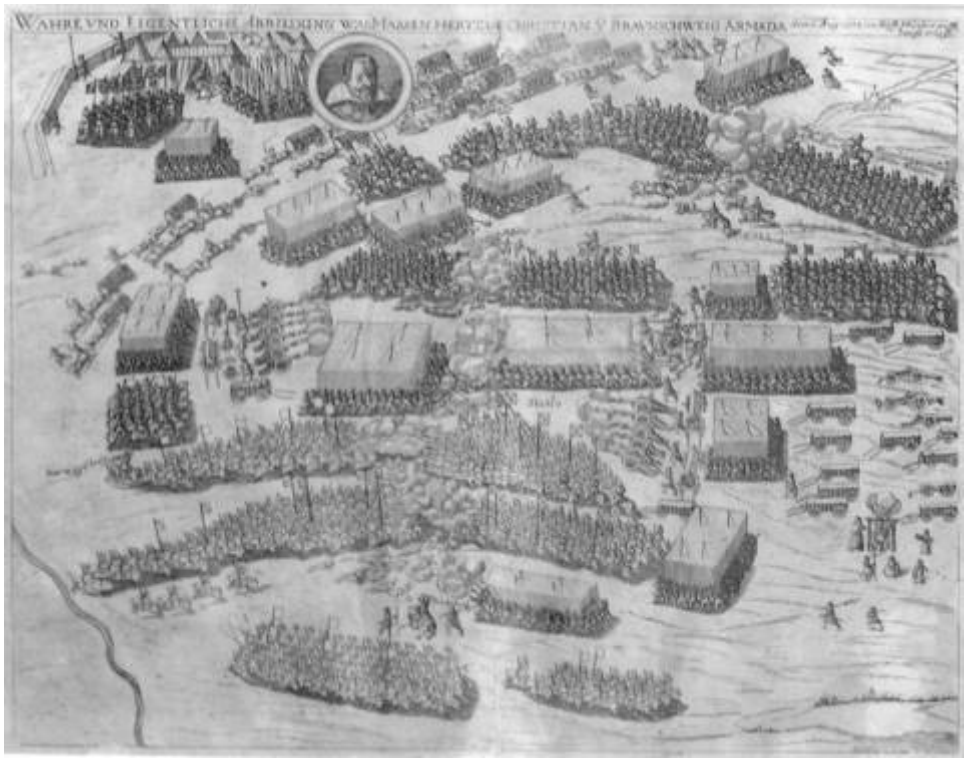
1623 yılında Şah Abbas Osmanlılardan Bağdat, Kerkük, Musul'u almıştı. Bağdat'ın Safevilerin eline geçmesini, veziriazam Kemankeş Ali Paşa, padişaha bildirmeye bile gerek görmedi. Onun bu davranışı veziriazamlıktan azledilmesine sebep olacaktır.

1623 yılında Hollandalılar bir İngiliz donanmasını daha batırdılar. Hollandalılar sekiz İngiliz'i tutukladılar. Onları ücretli Japon askerler kullanarak Amboine Hollanda kalesini almakla suçluyorlardı. İngilizler ölüme mahkum oldu. Buna " Amboine kırımı " denir.

Amboine

Otuz yıl savaşları sürerken Tilly'nin ordusu Christian of Brunswick'in ordusunu Stadtlohn Savaşında yenerek, yok etti.

Stadtlohn Savaşı

Avrupa'da Tilkiler Dolaşıyor, 1623

Otuz yıl savaşlarında askerlerin bastığı çiftlik

Otuz yıl savaşı (1618 – 1648) bir ülkenin iç uyuşmazlığının dışına taşmak üzereydi. Almanya'nın karşısına Fransa çıkmıştı. Fransa artık güçlü bir monarşiydi ve hegemonyasını yaymaya çalışıyordu. Habsburg da bir monarşiydi ve Fransa için engeldi. Habsburglar, Fransa'nın komşusu olan Alman prensleri üzerinde otoritelerini kurmaya çalışıyorlardı. Habsburglar bir ara İspanya, Avusturya ve Pays-Bas'yı birleştirmişlerdi. Şimdi durum böyle olmasa da yine İspanya ile Avusturya müttefikti.

Fransa kendi içinde Protestanlar ile Katolikler arasında bir denge tutturmuştu. Bu dengeyi Habsburg güçlenmesine karşı bir güvence kabul ediyordu. Fransa monarşisi Protestanları koruyordu. Bir yandan da Katolik birliğini bozmaya çalışıyordu. Bunun için Bavyera dükünü kendi yanına çekmeye uğraşıyordu. Fransa'nın aklında bir yandan da Alsace ile Lorraine vardı.

Almanya'daki Katolik güçlenmesi ve hareketlenmesi, Fransa kralı IV. Henri'ye, Protestan Alman prenslerinin kuracakları Habsburg karşıtı bir birlik oluşturma fırsatı vermişti. Ancak IV. Henri öldürülünce, oluşum savaşma aşamasına gelemedi.

Schleswig Holstein, bir Alman eyaleti olarak Danimarka'nın elindeydi. Danimarka Kralı Holstein dükü sıfatı ile İmparatorun bir prensi durumundaydı. Danimarka ticari açıdan kendini Hansa'nın devamı olarak görüyordu. Bu nedenle İmparatorun kuzey Almanya'daki her girişimine kötü gözle bakıyordu.

İsveç, Kuzey Avrupa'da büyük bir askeri güç olmuştu. Baltık denizini bir İsveç gölü yapmak istiyordu. Finlandiya'ya boyun eğdirmişti. Polonya'dan Livonya'yı, Rusya'dan Neva, İngrie'yi almıştı.

Polonya İsveç savaşı ise devam ediyordu. Katolik Polonya Avusturya'nın müttefikiydi. İsveç bu savaştan rahatsızdı. İmparatorluk ise savaşı körüklüyordu.

Hollanda ile İngiltere'de Habsburglara karşıydılar. Hollanda, paçasını İmparatorluktan sıyırmıştı, şimdi ateşli bir Danimarka yanlısıydı. İngiltere ise kendi dini dengeleri açısından Habsburglara karşı çıkıyordu. Ayrıca " İncil Birliğinin " başkanı Palatina elektörü Friedriche, İngiliz Kralı I. James Stuart'ın damadıydı.

Aslında İngiltere'nin çıkarları Osmanlı İmparatorluğu dahil her yerde Fransa'nın çıkarları ile çelişiyordu. Bu nedenle İngiltere hem Habsburglara karşıydı ve hem de birliğin çok güçlenmesini istemiyordu. Mevcut durum en uygun durum olarak işine geliyordu.

Osmanlılar ise kendi menfaatlerine uygun olarak ama iç çatışmaların ve Doğu cephesinin müsaade ettiği kadar işlere müdahil oluyorlardı. Habsburg, bu sıralar çıkacak olan bir Osmanlı Alman savaşından çok çekiniyordu. Bu savaşın olmaması için ise elinden geleni yapıyordu. Batı cephesinde rahatlamış Osmanlı da bu fırsattan istifade İran meselesini çözmeye çalışıyordu.

Otuz yıl savaşlarından bir sahne

1623 yılında Orta Asya'da Oyrat konfederasyonu Ubashi Khong Tayiji Kağanı öldürerek bağımsızlığına kavuştu. Bu dönemde sadece Khoshud kabilesi reisi Han unvanını taşıyordu. Bu Dorbodlardan Baatur Khung Tayiji Oyratların en güçlü şefi kabul edilene kadar böyle devam etti.

Virginia'da Amerika'nın ilk ölçülü davranma kanunu çıkarıldı. Bu arada yine Papa değişmiş, Papa Urban VIII yeni Papa olmuştu.

Fransa Başbakanı Richelieu, 1624

Richelieu

Fransa kralı XIII. Louis, Luynes'den boşalan Başbakan makamına 1624'te Richelieu'yü getirdi. Richelieu 1642'deki ölümüne kadar bu görevde kaldı. Böylece Fransa'da yeni bir yönetim biçimi, Kralla Başbakanı arasında yekin bir ortaklık ve işbirliğiyle karşılıklı güvene dayanan bir sistem (bakanlık sistemi) yerleşti.

Ruhsal dengesi bozuk olan Louis'nin devlet işleriyle gereğince yoğun biçimde ilgilenememesi Richelieu'yü çok geçmeden yönetimin en etkili kişisi durumuna getirdi. Richelieu, tüm Fransa'da ve Avrupa'da olup bitenleri rapor eden çok güçlü bir hafiye teşkilatı kurdu.

1624 yılında Fransa Quercy'de köylüler, konan tuz vergisine karşı ayaklandılar. Bu aynı zaman da yeni bir Protestan başkaldırısıydı. Köylülerin hiddeti vergi toplayanlara karşı gelişti. Vergiyi zengin köylüler topluyordu. Bunların evleri yakıldı, malları yağmalandı. Ayaklanma kısa süre de zenginlere karşı genel bir tavır aldı. Köylü ordusu 16.000 kişiye ulaştı. Bu ordu yerel feodallerin düzenlediği orduya yenildi.

Richelieu, katliamlara taraftar değildi. Ama yine de Katoliklerin Fransa'da mutlak hakimiyetini istiyordu. O daima devlet menfaatlerini kişisel menfaatlerin üzerinde tutmuş veya en azından öyle olmasına çalışmıştı.

1624 yılında, Osmanlıların eline düştükleri anarşiden yararlanan Şah Abbas Irak'a hücum etti. Ocak 1624'de Bağdat'ı aldı ve Sünni halkı öldürttü. Bağdat tekrar Safevilerin eline geçmeden 90 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalmıştı. Sonra Kürdistan'ı ele geçirdi. Bu gelişme İstanbul'da ve eyaletlerde hükümete karşı tepkilere yol açmıştı.

Nisan 1624 yılında Veziriazam Kemankeş Ali Paşa görevden alınarak yerine Çerkez Mehmet Paşa getirildi. Çerkez Mehmet Paşa, hemen Abaza Mehmet Paşa isyanı ve Safevilerin üzerine sefere çıktı. Osmanlı birlikleri Safevilere karşı olduğu kadar, ayaklananlara karşı da savaşmak zorundaydılar.

Bu sırada Kırım'da da isyanlar patlak verdi. Kırım tahtı için III. Mehmet Giray ile Canbek (Canibek) Giray arasında müthiş bir mücadele vardı. Bu iki zat 2. derece amca, 2. derece yeğen durumundaydılar. Canbek Giray Kırım'ı 13 yıldır çok güzel yönetmişti. Ama şimdi, III. Mehmet Giray tahta çıkarılmış ve Yavuz Şahin Giray veliaht olmuştu. Şahin Giray, İran'dan Şah Abbas'ın yanından daha yeni gelmişti.

III. Mehmet Giray, Osmanlı Padişahı IV. Mehmet'in tahta çıkışını tebrike gelen Rus elçilerini yolda durdurmuş, ellerinden hediyeleri almış ve onları öldürtmüştü. III. Mehmet, Cengiz Handan inme açısından kendini Osmanlılardan daha asil görüyordu. Bu görüş başka Kırım Hanlarında da olmuştu, olacaktı. Bir olasılığa göre, III. Mehmet Giray, İstanbul üzerine yürüyüp, Osmanlı tahtına kendi çıkmak ve devleti çocuk padişahlardan kurtarmak istiyordu.

Mayıs 1624'de Divanı Hümayun III. Mehmet Giray'ı azledip, yerine Canbek Giray'ı tekrar Kırım tahtına oturttu. Rodos'ta sürgünde olan Canbek Giray, dört kadırga ve askerle Kırım'a yollandı. Ama III. Mehmet Giray Divanın emrini kabul etmemiş isyan etmişti.

Kırım'a işleri düzeltmesi için, Kaptanı Derya Damat Recep Paşa yollandı. III. Mehmet Giray bir ara Osmanlı askerlerini esir etti. III. Mehmet Giray ile Osmanlı Divanı arasında görüşmeler sürüyordu. Bu iletişimi sağlayan Damat Recep paşaydı.

1624 yılında Kazaklar İstanbul Boğazına saldırdılar. Yeniköy'e kadar yalıları yağmaladılar. Bunun peşinden Osmanlılar Kazak deniz akınlarına karşı daha dikkatli oldular. Nehir ağızlarındaki kaleler ve Osmanlıların Karadeniz filosu teyakkuza geçti.

Ekim 1624'de Toskana, Papalık ve Napoli ortak kuvvetleri, Sardunya adası çıvarında Cezayir deniz kuvvetlerini mağlup ettiler.

Datç filosu Brezilya'da Bahia'yı İspanyollardan aldı (captures Bahia, Brezil). İspanyollar da Datç'ın kuvvetli limanı Breda'yı kuşattılar (Breda kuşatması). Bu arada Fransa ile Netherland aralarında Compiègne anlaşması'nı imzaladılar.

1624 yılında şu olaylarda gerçekleşti. Papanın emri ile Martin Luther'in Almancaya tercüme ettiği İncil yakıldı. Netherland Tayvan'da koloni kurdu. Danimarka'da ilk posta servisi başladı. Fransa kralı Louis XIII, Versailles Sarayının ilk parçası olan av köşkünü inşa ettirdi. Japon Şogunluğu İspanyolları topraklarından dışarı atıp, Filipinler ile yapılan ticaretten kopardı. Cornelius Drebbel ilk defa gazları keşfetti. Henry Briggs Logaritma kitabını yayınladı.

Rus Kazak Tekneleri Karadeniz'de Batırılıyor, 1625

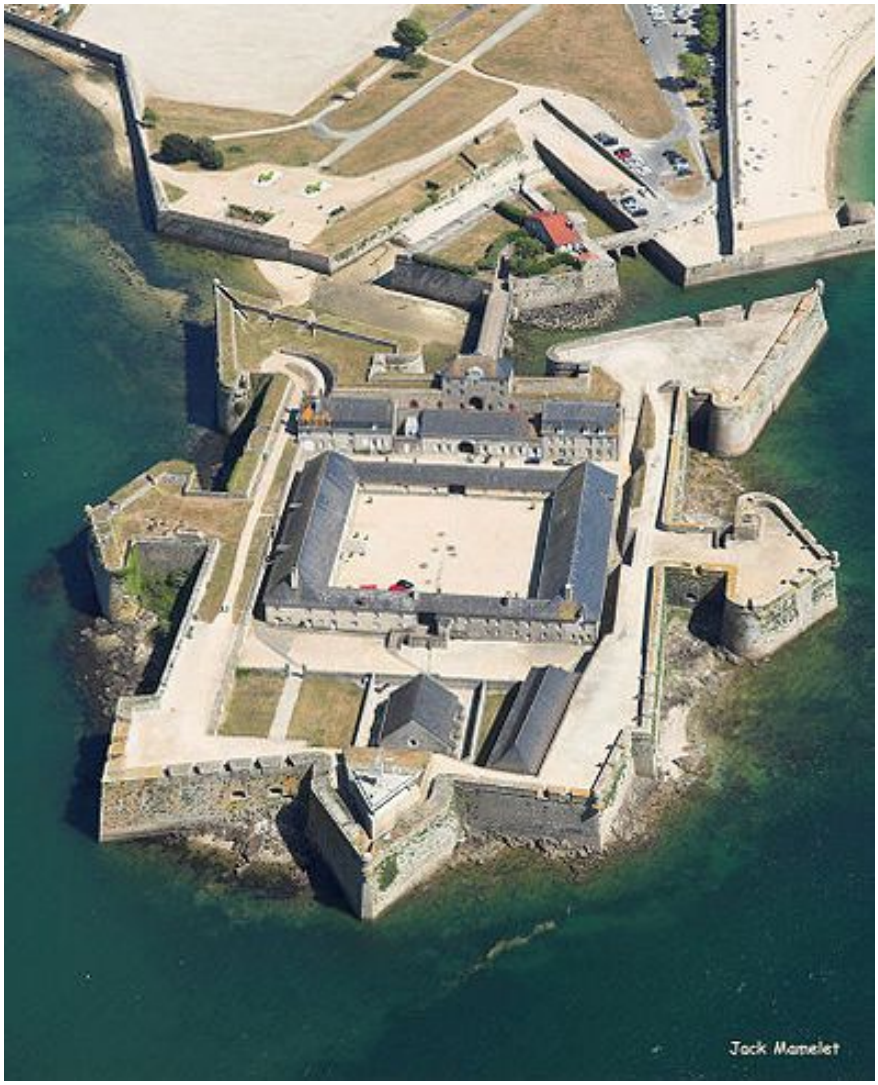

Kazaklar

Bir yıl önceki başarılı deniz akınının verdiği cüret ile kalabalık bir Kazak topluluğu Karadeniz'e açıldı. Ancak bunlar Osmanlılar tarafından yok edildiler. Kazaklar açısından bu büyük bir faciaydı. Bundan sonra deniz yolu ile yapılan akınlar kesildi.

Osmanlı veziriazamı Çerkez Mehmet Paşa, Abaza Mehmet Paşayı yenip, İran üzerine sefere hazırlanıyordu. 1625 yılında Tokat'ta aniden öldü. Yerine veziriazam ve serdar olarak Diyarbakır Beylerbeyi Hafiz Ahmet Paşa atandı.

Ocak 1625 tarihinde, Fransa'da Soubise Dükünün Huguenotları Louis XIII karşı, Blavet'deki Fransız filosuna sürpriz deniz saldırısı yaparak, ikinci bir ayaklanma başlatmaya çalıştılar.

Blavet limanı

Soubise Dükünün yönetiminde Huguenot kuvvetleri Re adasını ele geçirdiler.

1625 yılında Hollanda devlet başkanı Maurice de Nassau ölünce yerine kardeşi Friedriche Heinrich geçti (1625 – 1647). 22 yıllık hükümeti sırasında Hollanda mevcut siyasi çizgisini değiştirmedi.

İspanyol-Portekiz müşterek kuvvetleri Datçlardan (Hollandalılardan) Salvador, Bahia'yı geri aldı (Bahia). Datç donanması Puerto Rico'da San Juan'ı vurdu.

Yine Datç donanması Gana'da Elmina kalesini saldırdı. Ağır kayıplar vererek geri çekildi.

İngiltere Tahtında Stuart I. Charles

I. Charles, İngiltere kralı

İngiltere Kralı I. James ölünce yerine oğlu I. Charles geçti (1625 – 1649). James zamanında, iktidarı parlemento tarafından tartışma konusu edilmişti. Ancak o hükümdarlığı süresince Parlementoyu toplamadan hükmetmenin bir yolunu bulmuştu. Bu kralın zamanında Katolik mezhebi İngiltere, Galler ve İskoçya'da imha edildi. Sadece İrlanda'da, Ulster'den günümüze kadar geldi.

I. Charles Stuart, saltanatının başlarında parlemento ile anlaşma çaresini aradı. Daha sonra on yıl parlementoyu toplamayarak mutlak bir hükümdar oldu. Bundan kimse memnun değildi ama ordu ve yargıyı elinde tutan krala da bir şey yapmak mümkün değildi.

I. Charles, babası I. James'in rüyası uyarınca, İngiltere'yi tek bir krallık haline getirmek istiyordu. İngiltere, İskoçya ve İrlanda bir tek krallık olmalıydı. Halbuki buna pek çok İngiliz Parlemento üyesi, İngiltere'nin geleneklerini bozacağı nedeni ile karşıydı. İngiliz parlementosu o zamana kadar ülkenin kaderinde pek de söz sahibi olamamıştı. Krallar kendilerine vergi lazım olduğunda, parlementoyu kısa süre için toplayıp, isteklerini onaylatırlardı.

I. Charles ile ilgili ilk sürtüşme, Kral taç giydikten hemen sonra 1625 yılında, Kral, Fransa prensesi Henrietta-Marie de Bourbon (IV. Henry'nin kızı, XIII. Louis'nin kız kardeşi) ile evlenince ortaya çıktı. Kraliçe koyu Katolik'ti. Ve ilerde İngiltere tahtına oturacak prenslerin Katolik olarak yetiştirilme olasılığı vardı. Bu Protestan İngiltere için alarm oldu. Bu sırada La Rochelle'deki Huguenotlar Fransa kralının ordusuna karşı direnmeye çalışıyorlardı. Huguenotlar İngiltere kralından yardım istediler.

Habsburglar, Kuzeyi tehdit etmeye başlamışlardı. Bu Danimarka, Hollanda ve İngiltere'yi kaygılandırdı. Kendisi de bir Protestan olan Danimarka kralı IV. Christian, Otuz yıl Savaşları sırasında Roma Germen İmparatorluğu'ndaki Protestanların yenilgiye uğramasından iyice rahatsız olmuştu. İngiltere, Fransa ve Hollanda'dan aldığı destekle kendisini Protestanlığın savunucusu ilan etti ve İmparator'a ve Katoliklere karşı savaş açtı. 1625'de Fransa'nın da katılımı ile askeri bir pakt kuruldu. Danimarka Kralı IV. Christian, İngiltere ve Hollanda'dan yardım alarak, İmparatorluğa karşı savaşa hazırlanmaya başladı. Aslında Danimarka'nın gözünde Almanya'nın kuzey eyaletleri vardı.

Ama 3 yıl içinde, kendisini destekleyen devletlerin iç sorunlar sebebiyle başarılı olamayacak ve sonunda İmparatorla barış yapmak zorunda kalarak, savaştan çekilecekti (1625–1629).

Denizlerde Osmanlı, İngiliz ve Hollanda korsanları İspanya ve Portekiz deniz kuvvetlerini yok ediyorlardı. Buna benzer bir şekilde, Almanya'da, karada İmparatorluk ordusunu orasından burasından kemiren, yıldıran Protestan haydut sürüleri türemişti. Bu başıbozuk guruplar Almanya'yı yakıp, yıkıyorlardı.

Avusturya'nın kuzeyindeki köylü isyanı elebaşları asılarak idam edildiler. Albrecht von Wallenstein, Almanya'daki İmparatorluk kuvvetlerinin en üst kademesi olarak tayin edildi.

1625 yılında Gabriel Naude (1600 – 1653) " Büyü Kuşkusu Altındaki Büyük Adamlara Övgü " adlı eseri yayınladı. Bu eser ile tarihsel eleştiriyi geliştiriyordu. Savı ilk ortaya atan kişiyi ve onun sosyal ortamını inceleyerek, söylenenleri değerlendiriyordu. Gabriel Naude, Clovis'in Hıristiyan olmasının, Muhammed'in Cebrail ile buluşmasını, Musa'nın Tanrı ile konuşmasını hepsini siyasi bir kurnazlık olarak ele alıyordu.

Genova Cumhuriyeti ve Savoy Düklüğü arasında ilk Savoine savaşı yapıldı.

Oyrat hanlarından Guuşi Han (Törbaih), Tibete giderek, burada pek çok manastırı ziyaret etti. Guuşi, Sarı ve Kırmızı arasındaki mücadelede Sarıları destekledi. Guuşi Hanın desteğini alan Dalay Lama mücadelesinde güçlendi. Bu sırada Budizm Oyratlar içinde yayılması da hızlanmıştı.

İçerde güçlenmek için dışarıda savaş, 1626

Tunus'ta Sousse kent surları

1626 yılında Osmanlılar Bağdat'ı Safevilerden almayı denediyseler de başarılı olamadılar. Vezir Hafız Ahmet Paşa Bağdat'ı kuşatmış, Bağdat'ın yardımına da Şah Abbas gelmişti. Osmanlı ordusu iki ateş arasında kalmasına rağmen Safeviler galip gelemiyorlardı. Ancak Osmanlı lojistiği çalışmıyordu. Ordu açtı, yiyecek hiçbir şey kalmamıştı. Ama Şah da Osmanlıları yenemeyeceğini anlamıştı. Aralarında tam silah bırakma görüşmeleri yapılırken yeniçeriler baş kaldırdılar. Müzakereler kesildi. Bağdat'ı kuşatan Osmanlı ordusu serdara başkaldırmıştı. Ordu ve veziriazam apar topar geri döndü. Orta Irak Safevilerde kalmıştı. Bağdat muhasarası 8 aya yakın sürmüştü.

1626 yılına gelindiğinde, Trablusgarp beylerbeyi Şerif Paşa 9 yıldır dayılarla uğraşıyordu. Bu yıl yeniçeriler ayaklandılar ve Şerif Paşayı bir gemiye koyarak İstanbul'a yolladılar. Başlarına önce Ramazan, sonra Sakızlı Mehmet Dayı oldu.

1626 yılında Tunus'ta Tunus sancak beyi, aynı zamanda Tunus beylerbeyi olarak görevlendirildi. İlk sancak beyi ve beylerbeyi Murat Paşa oldu. Murat Paşa ailesi bir hanedan kurmuştur. Bu hanedana 6. beylerbeyi olan Hüseyin Paşaya izafeten Hüseyniler denir. Hüseyniler kendilerinin İsfendiyar oğullarından geldiklerini iddia ederler.

1626'da Avusturya'da Protestanlara karşı başlayan yıldırma ve baskı, Kepler'in önce Ulm, daha sonra Regensburg kentlerinde zor bir hayat sürmesine neden oldu.

Bu sırada Danimarka ordusu Wallenstein'ın bütün gayretine rağmen Silezya ve Moravya'yı işgal etmişti. IV. Cristian'ın hedefi Erdel prensi Gabor ile birleşmekti. Nisan 1626'da Dassau savaşında, General Mansfeld tarafından yönetilen Danimarka ordusu, Wallenstein'a yenildi ve imha oldu. Böylece Danimarka Kralının planları da suya düştü.

Danimarka başkomutanı General Mansfeld yaralı ve hasta bir halde Osmanlılara sığındı. Ancak İstanbul'a varamadan yolda öldü.

Orta Macaristan Kralı, Bethlen Gabor, Berlin'de oturan Brendenburg Elektörünün kız kardeşi Prenses Katherina von Hohenzollern ile evlenmek istedi. Bu isteği 1626 yılında gerçekleşti. Böylece Erdel hükümdarı, Prusya hanedanı, İngiltere, Danimarka, İsveç ve daha pek çok Alman hanedanı ile akraba oldu. Bu sıralarda Erdel'de diğer hiçbir Avrupa ülkesinde olmayan bir tarzda vicdan hürriyeti ve hür bir hava, azınlık haklarına saygı yaşanıyordu.

Huguenot başkaldırısı, Fransız Hükümetini La Rochelle Barışını imzalamak zorunda bıraktı.

İngiliz Kralı I. Charles'ın gümrük vergileri üzerindeki yetki talebini parlemento kabul etmemişti. Haziran 1626 tarihinde, I. Charles Parlementoyu dağıttı. I. Charles mutlak iktidarı kullanmanın bir hükümdar için sadece bir hak değil, aynı zaman da bir ödev olduğuna inanmış bir kişiydi. Bu nedenle de parlamento imtiyazlarını kof bir hale getirmeyi amaçlıyordu. Amacına ulaşmak için kuvvetli ve sadık bir orduya ihtiyacı vardı. Bunu yapmak ama halkı ve parlamentoyu uyandırmadan yapmak gerekiyordu. Çare Protestanları ezen Fransa ile savaşırken orduyu güçlendirmekti.

Temmuz ayında Napoli'deki bir deprem sonunda 10.000 kişi öldü.

Şeybanilerin yerine geçen, Cucilerden Canoğlu Hanı İmamkulu Han (1611 – 1642), yönetimdeydi. İmamkulu'nun oğullarından Ali Muhammed Ham 1618 yılında yapılan bir savaş sırasında Safevilere esir düşmüş ve 8 yıl İran'da esir kalmıştı. 1626 yılında babası onu bir mektup eşliğinde İstanbul'a yolladı. İmamoğlu, Safevi savaşında Osmanlılara işbirliği teklif ediyordu.

Aralık 1626 tarihinde veziriazam Hafız Ahmet Paşa yerine Halil Paşa atandı.

Cizvit Christophe Scheiner (1575 – 1650), 1611 yılında, Galilei'den hemen sonra Güneş lekelerini o da saptamıştı. Daha sonra 2.000 fazla gözlemde bulundu ve 1626 yılında " Rosa Ursina " adlı eserini yazdı. Burada Güneş kendi çevresinde dönerken gezegenler de onun etrafında dönüyorlar diyordu.

1626 yılında Çin'de, Liaoning, Xingcheng'deki Ningyuan Savaşında, Ming Hanedanı kumandanı Yuan Chonghuan ufak bir kuvvetle Mançu lideri Nurhaci'nin kuvvetlerini yendi. Eylül 1626'da, Jurchens şefi ve Qing Hanedanı kurucusu Nurhaci, öldü. Yerine oğlu Hong Taiji geçti.

Sabbatay Zevi adlı bir çocuk, İzmir'de varlıklı bir Sefarat Yahudi'si ailede 1626 yılında doğdu. Çocukken garip eğilimler gösteriyordu. Ailesinden ayrılıp, inzivaya çekiliyordu. Zaman zaman derin bir kedere kapılıyordu. Peşinden çılgınca bir neşe geliyordu.

Herkesin önünde, bilerek Musa yasasını çiğnedi. Yasak yiyeceklerden yedi. Kutsal Tanrı'nın adını ağzına aldı. Bunu öyle emredildiği için yaptığını söylüyordu.

Francis Bacon

22 Ocak 1561'de doğan Francis Bacon, Kraliçe I. Elizabeth'in adalet bakanı Nicholas Bacon'un oğludur. Her ne kadar Francis Bacon'un ünü babasınınkini gölgede bıraksa da, babası, Nicholas Bacon da döneminin ünlü isimlerindendi. Hukuk öğrenimini tamamladıktan sonra avukatlık yapmaya başladı. Çocukluğundan beri alıştığı lüks yaşama özlem çekiyordu, bu yüzden avukatlık yaparken bir taraftan da siyasi bir kariyer için çalıştı. Nitekim 1584'te Parlementoya seçildi.

Essex kontuyla yakın bir arkadaşlığı vardı. Fakat arkadaşlıkları, Essex kontunun Kraliçe I. Elizabeth'i devirmek üzere kurduğu planlar nedeniyle bozuldu. Kraliçeye olan bağlılığının büyük olduğunu belirten Bacon, uzun süre arkadaşını fikirlerinden döndürmeye çalıştı. Kraliçeye yapılan başarısız bir suikast girişiminden sonra Essex kontu tutuklandı. Bacon'un da çabalarıyla salıverilen kont, daha sonra Kraliçeyi devirmek için yeni bir girişimde bulundu. Bu sefer tutuklandığında, suçlu bulundu ve idam edildi.

1603'de I. James tahta geçince hızlı bir şekilde önemli mevkilere geldi. Önce " Sir " unvanı aldı, sonra 1606'da başsavcı, 1618'de ise İngiltere başyargıcı oldu. Kariyerinin zirvesindeyken, tepetaklak oluverdi.

1621'de rüşvet suçuyla tutuklanıp yargılandı. Suçlu bulundu ve hapis cezasına çarptırıldı. Hapishanede fazla kalmadı ve salıverildi. Fakat artık herhangi bir politik konumda bulunması imkansızdı. Siyasetten kopan Bacon hayatının geri kalan yıllarını felsefi düşüncelerine adadı.

1626'da bir hastalık yüzünden öldü

.
Bacon'un felsefesinin merkezinden bilim vardı. Bilimin insanları aydınlatma ve geliştirme işlevini öne çıkarmıştı. O'na göre bilim, doğanın özüne yönelmeliydi. Doğayı deneyle kavramaya çalıştı. Bacon'a göre bilimin başlıca yöntemi tümevarım yöntemiydi.

Bacon yapıtlarıyla bilimin ve felsefenin gelişimini göstermiş, doğa ve akıl arasında bir bağ kurulabileceği fikrini yerleştirmiştir.

Bacon'u edebiyat alanında da büyük bir üne ve öneme kavuşturan eseri " Denemeler "dir (Essays). 1597'de ilk kez basılan bu eseri, daha sonra genişletilmiş bir şekilde tekrar basıldı. Denemeler, birçok farklı konuda Bacon'un fikirlerini öğrenmemizi sağlar. Onu ve düşünce biçimini anlamamıza olanak verir. Günlük yaşantı açısından değerli nasihatlere sahip olan bir eserdir. Denemeler ahlakın felsefesidir. Makyavelist bir ahlak görüşü hakimdir. Yine de saf bir makyavelist tavırdan öte, mevcutla ile makyavelist tutumun ortasında, uzlaşmacı bir görüştür.

Denemelerden fazlasıyla anladığımız üzere Bacon'un ideal yönetim sistemi otokrasidir. Fakat onun otokrasi anlayışı ortaçağdakinden daha farklı, belki de filozof-krala daha yakın bir anlayıştır. Bacon, Denemelerde, gençlikten dostluğa, dostluktan siyasete, siyasetten psikolojiye kadar çok geniş bir yelpaze içerisinde birçok farklı görüş sunmuştur.

" Bilimin İlerlemesi " (The Advancement of Learning) adlı eseri, Bacon'un hayatı boyunca üzerinde duracağı felsefi fikirlerinin temelini attığı ilk felsefi çalışmasıdır. Eser çok geniş bir alanı kaplıyor ve birçok farklı bilim dalı için yeni yaklaşımlar geliştirilmesini ısrarla savunuyordu. Tıbba, fizyolojiye değiniyor, psikolojik yorumlarda bulunuyordu. Bilimin her yönde, her açıdan gelişmesi gerektiğini savunuyordu. Bilimin ve bilimsel araştırmanın önemi üzerine yazılan onca sayfadan ve bilime yapılan onca övgüden sonra, bilimin bir kılavuz olmaksızın kaybolacağı ve eksik kalacağı sonucuna varıyordu. Bilimin kılavuzu felsefeydi. Felsefenin bilime yapacağı kılavuzluğu anlatırken, yeni bilimsel yöntemi de tümevarım yöntemi olarak açıklıyordu.

Eser incelendiğinde belki de göze çarpan en önemli unsur Bacon'un insanlığa ve insana olan güvenidir. Bacon insanı kesinlikle doğadan üstün tutuyordu. Bilimle yapılacak keşiflerin insanı doğadan üstün kılacağından emindi. Bu yaşadığa çağa göre çok devrimsel ve hatta hayalperest nitelikte bir söylemdi.

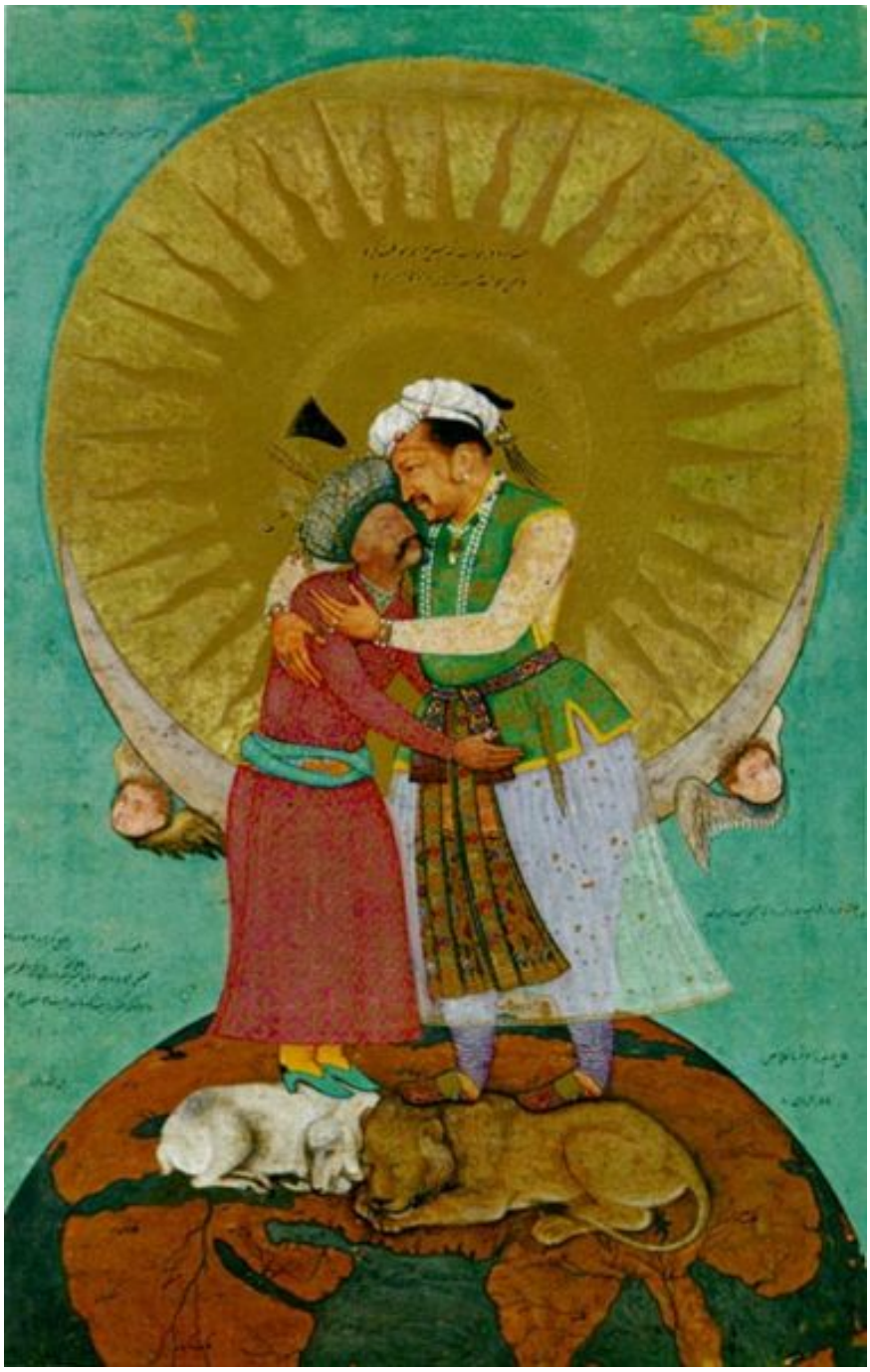
Bacon'a göre gerçeklerin yerine konulmuş, yanlış, akıl-dışı yöntemler ve düşünceler yıkılmalıydı. Bu yanlış yöntem ve düşünceler, yeni yanlışlıkların doğmasına yol açarak, bilimin gerçeklerinin üstünü örterdi.

Bacon'un fikirlerini anlattığı diğer eserleri arasında, Yeni Atlantis (The New Atlantis) düşüncelerindeki ideal toplum düzenini yansıtır. Felsefi, ütopyacı roman geleneğinin en güzel örneklerinden biridir.

Magna Instauratio, Bacon'un kafasında tasarladığı şaheseridir. " Magna Instauratio ", yani " Büyük Yeni Düzen " de konuları pratik bir yaklaşımla ele almıştır. Bu eserin sadece birkaç bölümünü bitirebilmiştir. Eseri bitiremeden ölmüştür.

Bacon pek çok kişi tarafından tanrıtanımaz (ateist) kabul edilmiştir. Felsefesi sekülerdir. Eserlerinde din bilime değer vermez. Ancak dini kötülediği de görülmemiştir.

Cihangir Şahın ölümü, 1627

Cıhangir ve Şah Abbas kucaklaşıyor

1627'de Kepler Tabulae Rudophinae (Rudolf Cetvelleri) başlığı altında gezegenlerin temel tablolarını yayınladı. Kepler, astroloji gibi mistik olaylara inanmasına karşın astronomi bilimine olan büyük katkılarıyla bu bilimin çehresini değiştirdi.

Hindistan İmparatoru Cihangir, Ekim 1627'de Keşmir'den Lahor'a giderken yolda öldü. Cihangir'in cesedi, Lahor civarında Şah Dara'da toprağa verildi. Cihangir Şahın, devlet

adamlığı yanında edebi eseri de vardır. Tüzük-i Cihangiri adıyla yazdığı eser çok önemlidir. Karısı Nur Cihan kocası ölünce inzivaya çekildi ve 1645 yılında öldü. Cıhangir Şah imparatorluğunun son dönemlerinde kendini içkiye vermişti. Yerine Şah Cihan geçti (1628 – 1657).

Taç Mahal

Fas'ta el-Mansur'un ölümü üzerine başlayan taht kavgaları, zaviyeleri ve Berberileri kuvvetlendirmişti. 1627'den sonra, şeyhler ve murabutlar Fas'a egemen oldular. Bu tarihte Sale cumhuriyeti, Fas Sultanından bağımsız olduğunu ilan etti. Sale uzun süre Fas'ın en önemli limanı oldu. Fas Sultanı Mulay İsmail olmuştu. Mulay İsmail zamanında Fas ekonomisi güçlendi. Portekiz ve İspanyolların elinden de pek çok yer geri alındı. Mulay İsmail Avrupalılar ile ilişkilerine de devam etti ama bunun için önceliği Fransız ve İngilizlerdeydi.

Çin'de iktidarda hadım Wei vardı. Zaman içinde kendilerini koruyabilmek için jendri (okumuş, bürokrat aydınlar) bir parti oluşturdu. Bu partinin adına " Tung-lin (Donglin) akademisi " dendi. Bunlar sarayda tutunamayınca, orta Çin'e, kendi arazilerinin yakınına göçmüşlerdi. Wei Chung-hsien bu partiden bulabildiklerini öldürttü. Geri kalanlar isim değiştirerek mevcudiyetlerini devam ettirmeye çalıştılar.

Çin İmparatorunun oğlu yoktu. Wei imparatoru hile ile çocuk sahibi yapmaya çalıştı. 1627 yılında imparator öldüğünde haremde 8 hamile kadın vardı.

Ölen imparatorun kardeşi olan yeni imparator, jendri partisinin yardımı ile Wei Chung-hsien'i öldürterek, bertaraf etti. Yeni imparator, ülkede barış ve otoritenin sağlanması için iyi niyetle çalıştı. Ancak isyanlar ülkenin her yanını sarmıştı. Jendri ise, illerde " akademiler " olarak örgütlenmişti ve saraya yardım etmiyordu. Hükümet (saray) yeterli vergiyi toplayamadığından parasızdı. Ordusunu besleyemiyordu. Yani sonuç olarak Ming hanedanı artık güçsüzdü, sonunun gelmesini bekliyordu.

La Rochelle

Kuşatma sırasında La Rochelle

İngiltere Kralı I. Charles, Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşlarında (1618 – 1648) taraftı. Ayrıca Fransa'da Huguenotları Fransa kralının baskısından kurtarmak için, Fransa'ya kuvvet yolladı. Huguenotlara yardıma gidilmesi, hem parlamenterler arasında ve hem de halkın büyük çoğunluğu arasında iyi karşılandı. Kralın bir Katolik'le evlenmesi memnunsuzluğunu kompanze etti.

Eylül 1627'de, La Rochelle Kuşatması başladı.

Ancak I. Charles, İngiliz kuvvetlerinin başına hiç popüler olmayan birini George Villiers, Buckingham Dükü'nü geçirmişti. Sonuç 1627 yılında bir fiyasko oldu. İngiliz donanması ve çıkarma birlikleri İngiltere'ye dönmek zorunda kaldılar. La Rochelle'i savunanlar da açlığa maruz kalınca teslim oldular.

Fransa'daki başarısızlık tarafları birbirine düşürdü. Kral kabahati yeterli ödeneği vermeyen parlamentoda buluyordu. Parlamento, Buckingham dükünün, kraliyet üzerindeki patronajından memnun değildi ve buna karşı düşmanca bir tavır aldı. Kral ise buna karşılık parlamentoyu dağıttı.

Bu arada İngiltere Barbados'da ilk Avrupa yerleşimini kurdu.

1627 yılında Osmanlı İmparatorluğunda Rumlar da kendi matbaalarını kurmuşlardı. Müslümanların matbaa kurmasına daha 100 yıl vardı.

1627 yılında Alman İmparatoru Katolik olmak istemeyen Çek ve Almanların Moravya Silezya ve Bohemya'yı terk etmelerini istedi. 30 – 40 bin aile Protestan Alman devletlerine göçtü. Bohemya ve Moravya'da nüfus iyice seyrekleşti. Aslında bunun sonunda Alman İmparatorluğu çözülmeye başladı.

Osmanlı Divanı kinciydi, unutmuyordu. İsyan ettikten 3 yıl sonra III. Mehmet Giray Kırım tahtından indirilip, Canbek Giray tahta oturtuldu.

1627 yılında Osmanlı korsanları İzlanda'yı basarak, adam kaçırdılar.

Kore'ye ilk Mançu hücumu'nda Kore'nin Joseon Hanedanı Mançulara bağlandı. Ancak hala Çin'de Ming Hanedanına vergi ödüyorlardı.

Abaza Mehmet Paşa İsyanının Bitişi, 1528

Erzurum Kalesi

Mart 1628'de İngiltere Kralı I. Charles Stuart, Gemi vergisini tüm İngiltere ve yönetimindeki ülkelere koydu.

1628 yılında La Rochelle'de Fransa Kraliyet kuvvetleri Protestanları (Huguenotları) yendiler. Fransa monarşisinin şimdi Huguenotlarla sorunu dini olmaktan çok siyasiydi. Güneydeki Huguenot cumhuriyeti, devlet içinde devletti ve tasfiyesi gerekiyordu. Huguenotlar, Dük de Rohan yönetiminde partizan ve askeriydi. Merkezi yönetimin Huguenotlara karşı askeri harekatı 8 yıl 1620 den 1628 yılına kadar sürmüştü. Fransa ile İspanya arasında da savaş çıktı (Mantua).

1628 yılında İsveç donanması, Baltık Denizinde, Leh donanmasını imha etti. Bu tarihten sonra Lehistan bir daha donanma yapamadı ve bir kara devleti durumunda kaldı. Lehistan'ın Donanmadan mahrum kalması, Lehistan İsveç savaşının sonunu da çabuklaştırdı.

1628 yılında Ruslar Sibirya'da Krasnoyarsk'a vardılar.

Osmanlılarda, II. Osman'ın reform girişimleri yüksek bürokratları, ayrıcalıklı olanları korkutmuştu. Hem sivil yönetimde ve hem de yeniçeri yönetiminde çeşitli anlaşmazlıklar patlak veriyordu. Bu durumda, Valide Sultan da, adamları görevden alarak, yeni atamalar yaparak, kimilerini ölüme mahkum ederek sorunları çözmeye çalışıyordu. Merkezdeki bu felaket durum, İsyan etmiş olan Abaza Mehmet Paşanın güçlenmesine yol açtı.

Abaza Mehmet Paşa bu süreçte karşısında kendisi ile savaşmaya kararlı ya da kararsız veziriazamlar olup olmamasına bağlı olarak, yendi veya yenildi. Bu durumdan sivrilmek isteyen yerel kişiler de faydalanıyorlardı.

1628 yılında Veziriazam Halil Paşa isyancılar karşısında başarılı olamayınca, görevden alındı. Yerine Boşnak Hüsrev Paşa getirildi. Yeni veziriazam askeri disipline soktuktan sonra Erzurum'da Abaza kuvvetlerini kuşattı. Hasan Paşa Erzurum kalesine casuslar sokarak, Abaza'nın askerlerini ayartmaya başladı. Abaza'nın askerleri büyük ölçüde orduyu hümayuna katılmaya başladılar. Bütün çareleri tükenen ve kuşatmaya dayanamayacağını anlayan Abaza Mehmet Paşa af diledi ve veziriazamla birlikte İstanbul'a gitti.

Abaza Mehmet Paşayı huzuruna kabul eden IV. Murat, onu dinleyip, niye Celali olduğunu anlayınca affetti. Abaza Mehmet Paşanın giyimi İstanbul'da yeni bir giyim modası yarattı. Buna " Abaza kesimi " dendi. Padişah da bu modaya uydu. Abaza Mehmet Paşa Bosna beylerbeyi yapıldı. Ve alayla İstanbul'dan çıkıp, Bosna'ya gitti. İstanbul halkı alaya tezahüratta bulunmuştu.

1628'de Timuroğlu Baysungur Mirza, İstanbul'a geldi. IV. Murat onu imparator gibi karşıladı. Baysungur Mirza, Ekber Şahın oğullarından Sultan Danyal Mirza'nın oğluydu. Amcası Cıhangir Şah ölüp de yerine Şahı Cihan geçince, Hindistan'dan kaçıp Osmanlılara sığınmıştı. IV. Murat, Baysungur Mirza'ya büyük misafir perverlik gösterdi ama istediği askeri vermedi.

II. Osman'ı tahtından indirip, öldüren kapıkulu, Osmanlı İmparatorluğunun sekban'a ve sivil halka dayanarak direnmesi üzerine eski cüretini kaybetmişti. Kapıkulu siyasi gelişmelerde etkin olabilmek için kendine destek aramaya başladı. Siyasete hakim olabilmek için sadece kaba kuvvet ve silah gücü yetmiyordu. Kapıkulu kendine yandaş olarak ulemayı seçmiş ve bulmuştu. Ulemanın varlığı İstanbul halkının direncini kırıyordu.

Çocuk padişahlar, deli padişahlar derken saray halkının, ulemanın ve yeniçerilerin gücü devlet organı olan Divanı Hümayuna ve Veziriazama karşı artmaya başladı. Şimdi eskisi gibi padişahtan başlayıp, veziriazama ve Divanı Hümayuna, oradan da beylerbeyleri sancakbeyleri ve kadılara uzanan kesin bir hiyerarşi yoktu. Yerini muğlak, kaypak, sık sık saf değiştiren, kişisel menfaatlere bağlı Valide sultan, saray, ulema, yeniçeri, Divanı Hümayun ve veziriazam güç birlikleri vardı. Burada şunu belirtmeden geçmek mümkün değildir. Valide Sultan, Padişah ilişkisi, tamamıyla Türklere özgü bir ilişki biçimidir. Valide Sultan ve Padişah, Türk tipi anne oğul ilişkisi içinde iktidarı paylaşmışlardır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Osmanlı İmparatorluğunda eski devlet disiplinine dönmek, eski fütuhatları tekrar yapabilmek umut ve isteği bitmemişti. Bu istek o kadar kuvvetliydi ki yetenekli bir yönetici iş başına gelir gelmez, işler çok kısa bir süre de düzelebiliyordu.

Cezayir ile Tunus arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Çatışmaların peşinden iki ülke arasındaki sınır Sara suyu olarak saptandı.

İngiltere'de Parlamento dağılmış olduğundan ve parlamentosuz parada olamayacağından, I. Charles, 1628 yılında, yeni bir parlamento topladı. Yeni parlamenterler arasında Huntingdon üyesi olarak Oliver Cromwell'de vardı. Yeni parlemento, " Haklar isteği "ni (Petition of Right) yayınladı, kralda parlamentonun desteğini kaybetmemek için bunu kabul etti. Buradaki Petition lafı Magna Carta'ya gönderme yapıyordu.

Haklar isteğine göre (Haklar kanunu da denir), Kral, parlamentonun rızası olmadan istikraz, gönüllü vergi ya da karşılıksız hibe tarzında vergi ve resim koyamayacaktı. Parlamentonun rızası olmadan uygulanan vergileri ödemeyenler kovuşturmaya uğramayacaktı. Hiç kimse kendi doğal yargıçlarının elinden alınmayacaktı. Sivil veya askeri özel mahkemeler kurulamayacaktı. Kara ve deniz askerlerini kral, hiçbir zaman özel mülklerde oturtamayacaktı.

Bu hükümler, sanki özel kişilerce istenerek, hibe gibi veriliyor varsayılan vergileri durduruyordu. Bunları ödemeyenlere kralın baskı yapmasını önlüyordu. Kralın kişileri cezalandırmak için insanları normal mahkemelerden alıp, sözünün geçtiği mahkemelerde yargılamasına mani oluyordu. Parlamentonun izni olmadan daimi bir ordu kurulmasının önüne geçiyordu.

Charles haklar kanununu kabul etti. Peşinden parlamentoyu dağıttı. Parlamentoyu 10 yıl toplantıya çağırmayacaktı. Ülkeyi ise tam bir mutlakıyetle yönetecekti.

Püritenler daha sonra Massachusetts Bay ‘ın parçası olacak olan Salem yerleşimini kurdular.

Şah Abbas'ın ölümü, 1629

Avrupa'daki Safevi Elçileri

1629 yılında Büyük diye anılan İran Safevi Şahı Abbas öldü. Öldüğünde 71 yaşındaydı. 40 yıldan fazla saltanat sürmüştü. Şah hanedanı İranlaştırmaya çalışmıştı. Aslında kendisini yetiştirenler Alevi Türk göçebe kabileleri olmasına rağmen onlara güven duymuyordu. Türkler aşırı derecede bağımsızlıklarına düşkündüler ve otorite dinleyecek halleri de yoktu. Buna rağmen İran'daki Safevi iktidarı onlara dayanarak iktidarını sürdürüyordu. Şah Abbas, Şahın dostları diye yapma bir kabile örgütledi. Bu her kabileden gönüllü gelen binlerce insandan oluşuyordu. Bunlar bütün İran kabilelerindendi. Bunu yürürlüğe sokunca hem ordu ve hanedan daha İrani bir nitelik kazandı, hem de ordudaki Türk unsurların sayısı azaldı.

Türk kabilelerinin Safevi ordusuna verdikleri asker sayısı 60 binden 30 bine azaltıldı. Kabilelerden gelen birlikler kendi beyleri tarafından yönetilmek istiyorlardı. Şah Abbas bunu kırmak için paralı askerlere de orduda yer verdi. Bu birlikler 10 bin süvari ve 12 bin yayadan oluşturuldu. Bunların başına şahın tayin ettiği subaylar geçtiler. Bunlar çeşitli halklardan gelen savaş esirleri veya onların çocuklarıydılar. İçlerinde en fazla Gürcüler vardı. Safevi ordusu Osmanlı ordusuna benzemişti.

Şah Abbas İran yönetimini merkezileştirdi. Ayrıca Avrupalılar ile yakın ilişkiye girerek, onlardan teknoloji aldı. Güneyde Hürmüz boğazında zaten Portekizliler vardı. Rusya'da ise

Moskova'da İngiliz şirketi bulunuyordu. Şah Abbas, Moskova'daki İngiliz şirketi temsilcileri ile ilişkiyi yakınlaştırdı. Antoine ve Robert Sherley adlı iki İngiliz Şahın hizmetine girdi. Bunlar ordunun eğitimini üstlendiler, topçuluğu geliştirdiler. Bu gelişme Şah Abbas'ın kazandığı zaferlerin temeli oldu.

Şah Abbas gelirlerini arttırabilmek için ipek üzerine devlet tekeli kurdu. Dış satımı ise Osmanlı topraklarından geçmeden güneyden yapmak istiyordu. Hatırlanacağı gibi 1622 de İngiliz ve İranlılar müştereken Hürmüz'ü Portekizlilerden geri alarak, güney yolunu açmışlardı. Şah Abbas ticaretin gelişmesi için büyük çaba harcamıştır. Ancak bunu Hıristiyan ve özellikle İngiliz ve Hollandalı ticaret şirketlerini devreye sokarak yapmak istemiştir. Şah Abbas zamanında İran ipeği Hindistan, Cava, Filipinler, Tonkin ve Batı Avrupa'ya yayıldı.

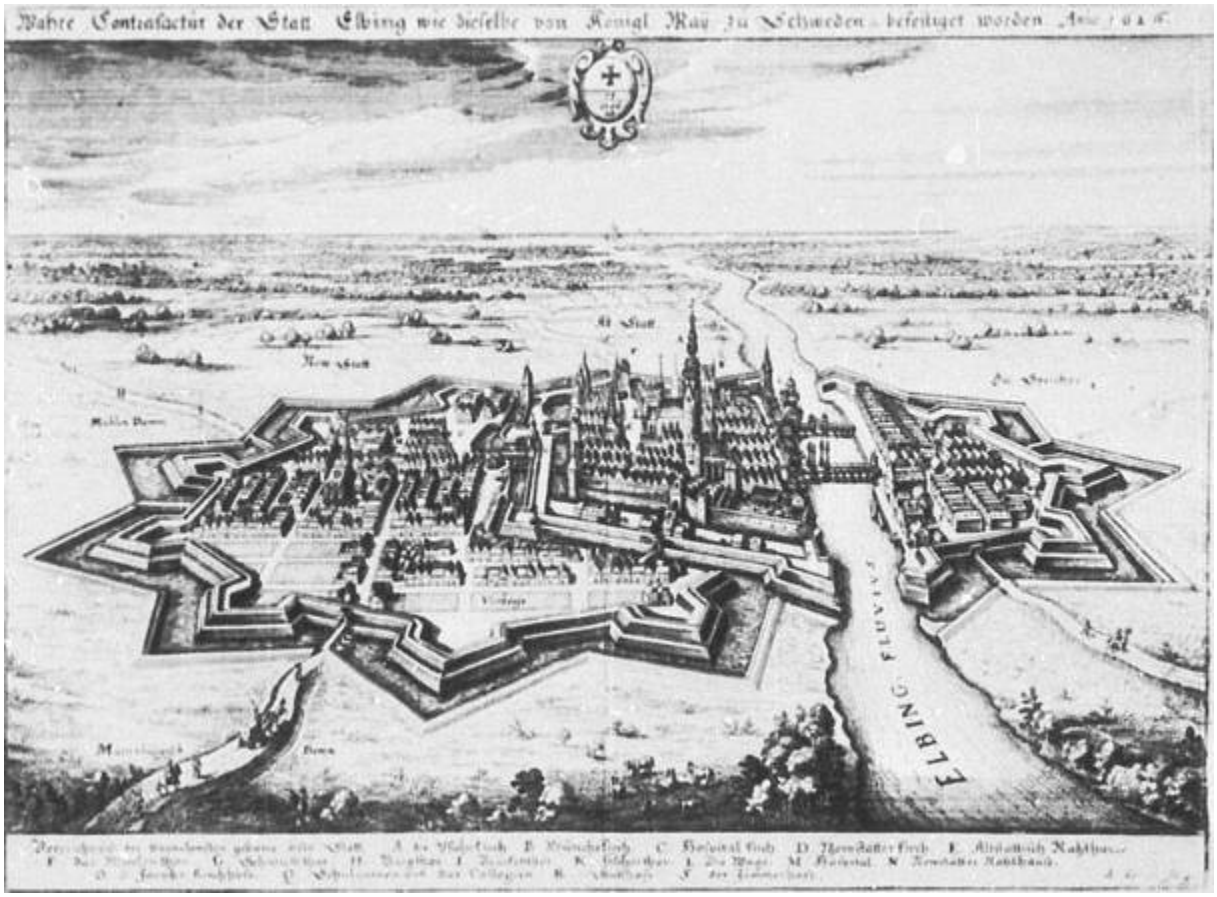
Şah Abbas İsfahan'da bir başkent kurdu. Burası kervan yollarının kesiştiği bir yerdi. Kente görkemli bir saray yapıldı. Yabancılar, göçebeler İsfahan'da toplanmaya başladılar. Çarşısı, canlı bir alış veriş merkezi haline geldi. İsfahan'da bir porselen imalatı gelişti. Sanatçılar kente toplanmaya başladılar. Halı dokuma çok gelişti. İşlemeli kumaşlar, şallar, kadifeler üretilir oldu. Avrupalı sanatçılar resimler yaptılar. Şah Abbas'ın sarayının duvarları Avrupa'dan yollanan ve ressamların yaptığı tablolar ile donandı. İran bu çeşitli halkların sanatını, belli bir süre içinde, içinde eriterek, kendi ulusal sanatının parçası yapacaktı. Bu yeni ulusal sanat yabancı bir sanat olmayıp, İranlı bir sanat olacaktı. Bu bir Safevi Rönesans'ıdır. Safevi Rönesans'ı İtalyan Rönesans'ına, kendini resimde ifade etme ve tek tanrılı din öncesi köklerine dönme açısından çok benzemektedir.

İsfahan'da her ülke kendi kılıkları ile dolaşıyordu. Çin giysileri, Hint giysileri, Avrupa giysileri her yerde dolaşıyordu. Avrupalı kadınlar kendi kılıkları içinde kentin sokaklarındaydılar.

Şah Abbas'tan sonra Safevi hanedanı çabuk çöktü. Güvenmeyip şüphelendiği dört oğlunun gözlerini kör ettirmişti. Ailenin prenslerine silahlı eğitim verdirmemiş, onları haremde silikleştirmişti. Yetiştirilme tarzlarının bir sonucu olarak, prensler gece gündüz içiyor, küçük kızlarla cinsel ilişki kuruyorlardı. İşi daha da azıttılar, kadınlar ve küçük kızlarla yetinmeyip, erkek gözdeler edindiler.

1629'da Kepler Silezya'ya çağrıldı. Orada bir yıl çalıştıktan sonra, 1630 yılında Almanya'nın Regensburg kentinde öldü.

Şah Abbas'tan Sonra Osmanlı Safevi Savaşı Devam Ediyor, 1629

Elbing

1629 yılında Lehistan İsveç'e yenildiğini resmen kabul etti. Livonya'yı ve Doğu Prusya'daki Elbing limanını İsveç'e bıraktı. Stumsdorf anlaşması ile İsveç de ele geçirdiği Leh topraklarından geri çekiliyordu.

İngiltere'de I. Charles parlementoyu fes ederek Onbir Yıllık Tiranlık dönemine başladı.

Japon İmparatoru Go-Mizunoo, tahttan kızı lehine çekildi. İmparatoriçe Meishō tahta geçti.

Şah Abbas'tan sonra Safevi tahtına Şah Safi geçti (1629 – 1642). Şah Safi, Şah Abbas'ın öldürttüğü oğlu Safi Mirza'nın oğluydu, yani Şah Abbas'ın torunuydu. Asıl adı Sam Mirza'ydı. Tahta geçince Safi adıyla anılmaya başlandı. Daha Şah Abbas'ın hükümranlığı sırasında oğulları kendilerini meşru varisler olarak kabul ettirmeye çalışmışlardı. Bu nedenle şah ölünce yerine torunlarından birini çıkarmaktan başka çare kalmamıştı.

Safeviler üzerine sefere çıkan Osmanlı veziriazamı Hüsrev Paşa, İran içlerine belli bir plan ve programdan yoksun harekatlar yapıyordu. Bunlardan bir sonuç alınamadı ve boş yere ordu

hem yıprandı ve hem de Irak'a geçmekte gecikti. Yalnız bu sırada önce Osmanlılara tabi olan, ama sonra Şah Abbas'ın başarıları üzerine Safevilere dönen 20 den fazla Kürt aşireti tekrar Osmanlılara tabi oldular.

Bu sırada Safevi orduları komutanı sadrazam Zeynel Han'dı. Zeynel Han, 40.000 kişilik bir ordu ile 10.000 kişilik bir Osmanlı ordusuna yenilince görevden alınıp, idam edildi. Bu arada Mihriban ve kalesi Osmanlıların eline geçti.

22 Haziran 1629 yılındaki güneş tutulmasını, Çin'de, Çinli ve Müslüman astronotlar, yine yanlış hesaplamışlardı. Paul Siu-Koan-Ki, Hıristiyan bir bakandı. İmparatordan, Hıristiyanların da bir astronomi dairesi kurmaları iznini aldı. Ricci'den sonra Çin Cizvitlerinin başına Longobardo geçmişti. O da Avrupa'dan astronomlar ve matematikçiler getirtmeye girişti.

Fransa’da İpler Richelieu’nün elinde, 1629

Rochelle kuşatması, Richelieu

Fransa’da başkaldırmış olan Huguenotlar Languedoc'ta (1629) yeniden kraliyet kuvvetlerine karşı yenildiler. Dağlardaki direnişler tek tek susturuldu. Huguenot istihkamlarının bir kısmı söküldü, bir kısmına el kondu. Artık kendine özgü askeri birlik bulundurmak yasaklanmıştı.

Zaferden sonra yayınlanan Alés fermanı (28 Haziran 1629) ile isyancılar siyasal ve askeri ayrıcalıklarından yoksun kaldılar. Ama Nantes fermanı'nın dinsel hükümlerini koruyan bu ferman yine de hoşgörü düşmanı sofuları kızdırmaya yetti. Marie de Médicis önderliğindeki İspanya yanlısı bağnaz Katolikler çok geçmeden Louis'den Richelieu'nün Protestanları destekleme politikasına son vermesini istemeye başladılar. Marie de Médicis Aldatılmışlar Günü (10–12 Kasım 1630) olarak bilinen olaylar sırasında Louis'den Richelieu'yü görevden almasını istedi. Bir süre kararsız kaldıktan sonra Richelieu'yü desteklemeye karar veren Louis, annesini ve kardeşi Orleans dükü Gaston'u sürgüne yolladı. Louis, 10 Kasım 1630'da sofulara karşı cephe alarak Richelieu'nün önerdiği savaş ve yayılma siyasetini seçti. Kardinalin muhalif soylulara karşı kullandığı acımasız yöntemleri olduğu gibi benimsedi.

İçte krallık otoritesini güçlendirmeyi, dışta ise Avusturya ve İspanyol Habsburglarının hegemonyasını kırmayı amaçlayan Richelieu, Louis'yi İtalya'ya bir sefer düzenlemeye ikna etti (1629). Bu sefer Otuz Yıl Savaşları (1618–48) nedeniyle Protestanlarla savaş halinde olan

Habsburglarla Fransa arasındaki gerginliği artırdı. Fransızlar Mart 1629'da İtalya'daki Susa Boğazı'nı zorladı, sonra Pinerolo'yu (1930) ele geçirerek İspanya'nın İtalya'daki varlığına bir darbe indirdi.

Richelieu, Otuz Yıl Savaşları'nda ustaca bir politika izledi. Fransa'yı yüz yıldan uzun süredir sıkıştırmakta olan Habsburg Hanedanı'na karşı Protestan prenslikleri kullandı. Ancak Fransa Papa'nın hışmına uğradı ve Katolik bloktan dışlandı. O zaman Richelieu kendine çok yararlı bir müttefik buldu: İsveç orduları Almanya'yı bir uçtan bir uca istila etti. İsveç'i Habsburglara karşı destekleyen Richelieu, yine de bu yeni gücün büyümesinden çekinerek onu dizginlemeyi ihmal etmedi.

Fransa'da feodalite zaten sona ermişti. Kalan bir kaç büyük feodali de Richelieu bitirdi. Böylece Fransa'da derebeylik dönemi tamamen bitmiş oldu. Şatolar yıkıldı. Asiller arasındaki düellolar, ölüm cezası konarak önlendi.

Richelieu sadece asillere değil, halka da merhametsiz davranıyordu. Herhangi bir başkaldırıyı hemen kanla bastırıyordu. Bastırma politikası uygulanırken, hükümetin kendi koyduğu " usul " kanunları bile görülmezden geliniyordu. Richelieu şöyle diyordu: " kanunlar uygulanırken, suçluluğun kanıtları sonra da araştırılabilinir. "

Hükümet, kararların uygulanmasını sağlama almak için kendine bağlı ve sadık kişilerden yerel görevliler seçiyordu. Esas işleri vergi toplamaktı. Ancak bu görevliler eski yönetim ve adalet organlarını ikinci plana itiyordu. Yerel otoriteler yani burjuva belediyeleri de günü geçmiş ayrıcalıkları savunmaya istekli değillerdi. Merkezin seçtiği kişilerle işbirliği yapıyorlardı.

Merkezi örgütlenmede devlet sekreterlerinin yani bakanların rolleri gittikçe artıyordu. Buna karşın asillerinki ise gittikçe azalıyordu. Kralın iki kurulu vardı. Büyük kurul ve küçük kurul. Esas hükümet görevi gören küçük kuruldu. Asiller ve özellikle büyük feodaller hala Büyük Kurulun bütün toplantılarına katılıyorlardı. Ancak küçük kurulda sekreterler vardı.

Asiller, adalet mekanizması için kesin önlemler alınmasını istiyorlardı. Ancak savcılık, avukatlık, noterlik gibi görevler çoktan beri zenginlere satılıyordu ve bu krallığın önemli bir gelir kaynağıydı. Bir yandan da bu satışlar, zengin burjuvaziyi merkezi hükümete bağlıyordu. Para babalarının ve mutlakıyetin menfaatleri birleşiyordu.

Fransa hükümeti için bir diğer gelir kaynağı da kiralamalardı. Devlete borç verenler, buna karşılık vergi toplama hakkı alarak, alacaklarını garanti ediyorlardı. Bu yolla verilen borçların çok fazlasını geri alıyorlardı.

Richelieu, Fransa devleti adına Burjuvalardan borç para alıyordu. 400 milyon Livre gibi çok büyük bir borç almıştı. Bütçe 180 milyon Livre iken, bu borcun büyüklüğü belli oluyordu. Fransa, bu sıralar, 16 milyon nüfusu ile Osmanlılar hariç, Avrupa'nın en kalabalık devletiydi. Ancak bu borçlanma ile kişi başına borç yükü çok artmıştı. Dolayısı ile vergiler, yaşam hakkını elden alacak kadar çok arttılar.

IV. Henry'den sonra daimi ordu dağıtılmıştı. Devletin sadece ücretli birlikleri vardı. Richelieu sürekli bir orduyu yeniden organize etti. Bu sırada İsveç'te Gustav Adolf de aynı şeyi yapıyordu.

Kardinal ticaret gemi sayısını bir misli arttırdı. 30 adet de savaş gemisi ile donanmayı takviye etti. Atlantik'te 20 tanesi 600 tonluk 67 parça savaş gemisinden oluşan bir filo oluşmuştu.

Osmanlı, Venedik, İspanya, Hollanda ve İngiltere 4.000 tona kadar büyük gemileri kendi tersanelerinde inşa edebiliyorlardı. Bu büyüklükte gemiler daha Fransa tersanelerinde tezgahlanamıyordu. Bu nedenle Fransız gemileri denizci devlet gemileri yanında oyuncak gibi kalıyordu.

Richelieu daha önce de dendiği gibi ticarete çok önem vermişti. Fransız limanları arasında yabancı gemilerin yük taşıması yasaklandı. Fransızlar yabancı gemilerde subay veya tayfa olarak çalışmaları da men edildi.

Fransa'nın Richelieu'den önce de Kanada'da kolonileri vardı. Ancak toplam 200 Fransız Kanada'ya yerleşmişti. Fransızlar Kanada'ya gitmeye istekli değillerdi. Richelieu'nün teşvikleri sonucu, 3.000 Fransız daha Kanada'ya göç etti. Bu sayede Fransa Kanada'sı kurulabilindi.

Fransa'da " parlamento " denen pek çok meclis vardı. En önemlisi Paris parlementosuydu ki ona ülkenin aşağı yukarı yarısı olan 31 il bağlıydı. Bu 31 ile ait adli ve mali kararları Paris parlamentosu veriyordu. Fransa'nın diğer yarısı, başka parlementolara bağlıydı. Pau parlamentosu, Metz parlamentosu gibi parlementolar vardı. İç işlerinde serbest olan 5 eyaletin ise kendi parlamentoları vardı.

Kösem Sultan

Kösem Sultan ve hizmetkarları

Kösem Sultan (Mahpeyker) (1590–2 Eylül 1651) Sultan I. Ahmet'in eşi ve Sultan IV. Murat ve I. İbrahim 'in annesidir.

Osmanlı tarihinin ünlü ve etkili Hanım Sultanlarından olan Kösem Sultan, 1590 yılında Bosna'da Anastasya adıyla doğdu. Grek asıllıdır. Bosna beylerbeyi tarafından İstanbul'a gönderildi. 15 yaşındayken Sultan I. Ahmet'e haseki oldu. Keskin zekasıyla padişahı etkisi altına aldı ve bütün saraya nüfuzunu kabul ettirdi.

Kocası ölünce önce tahta geçen kocasının kardeşi Sultan I. Mustafa ve daha sonra da kocasının başka bir kadından olma oğlu Sultan II. Osman zamanında devlet işlerinde etkinliği arttı. II. Osman, Kösem Sultan'ın devlet işlerine çok karışmasından rahatsız oldu ve muhtemelen annesi Valide Sultan Mahfiruz Hadice Sultan'ın da etkisiyle onu eski saraya gönderdi.

Önce Genç Osman'ın, sonra I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine nihayet Kösem Sultan'ın kendi oğlu IV. Murat padişah oldu. IV. Murat tahta çıktığında 11 yaşındaydı. Kösem Sultan oğlu adına devleti yönetmeğe başladı.

Zamanla Sultan IV. Murat olgunlaşarak annesinin faaliyetlerini bir ölçüde engellemeye başlamıştı. Ancak onun genç yaşta ölümü üzerine tahta Kösem Sultan'ın diğer oğlu İbrahim çıktı ve Kösem Sultan'ın nüfuzu tekrar arttı.

İbrahim tahta çıktığında Osmanlı Hanedanı büyük bir krizle karşılaştı. İbrahim hanedanın tek erkek varisi durumundaydı ve acil bir şekilde hanedanın devamını sağlama zorunluluğu vardı. Oysa I. İbrahim bir ölçüde dengesiz görünüyor ve kadınlarla olan ilişkilere ilgi duymuyordu. Kösem Sultan oğlunu tedavi amacıyla ülkenin her yanından üfürükçüler getirtti. Bu üfürükçülerin en ünlüsü Cinci Hoca lakabıyla tanınan Karabaşzade Hüseyin Efendi'ydi.

Nihayet İbrahim'in tahta çıkmasından 2 yıl sonra şehzade Mehmet doğdu ve hanedanın devamı sağlama bağlanmış oldu.

I. İbrahim öldükten sonra yerine Kösem Sultan'ın torunu 6 yaşındaki Sultan IV. Mehmet geçti. Önceleri Kösem Sultan'ın nüfuzu devam etti ama bir süre sonra Kösem Sultan'a rakip olarak Turhan Sultan çıktı. IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan'la Kösem Sultan arasında kıyasıya bir rekabet başladı. Bu rekabet 3 yıl sürdü ve Kösem Sultan'ın bir gece dairesinin basılarak boğdurulmasıyla noktalandı. Kösem Sultan'ın cenazesi Sultan Ahmet Camii 'ndeki I. Ahmet türbesine gömüldü.

Sultan Ahmet Camii, Mavi Cami

Sadreddin Şirazi

Molla Sadra'nın evi

Suhreverdi'nin mistik geleneği İran'da Mir Damat (öl. 1631) tarafından geliştirildi. Mir Damat ilahiyatçı ama aynı zamanda doğa bilimleri ile ilgilenen bir bilim adamıydı. Mir Damat Muhammed, peygamberin ve sonra gelen imamların simgesel kişilikleri ile o bilinen ve hep söylenen tanrısal Işığı birbiri ile özdeşleştirmişti. O da dinsel deneyim de bilinçaltının önemi üzerinde durmuştu. Mir Damat Muhammed, Molla Sadra adıyla da tanınan Sadreddin Şirazi'yi (1571–1640) yetiştirdi.

Şirazi, Suhreverdi gibi, bilgiye sadece öğrenmek olarak bakmıyordu. O aynı zaman da değişim süreciydi. Suhreverdi'nin alem-i misal felsefesi Şirazi'nin düşüncesinde de önemli bir yer tutuyordu. Şiraz, Suhreverdi'nin anlattığı gibi rüyalar ve görünümler görüyordu. Bunlar hakikatin en yüce şekilleriydi. Böylece, İran'da mistizm Tanrı'ya giden en geçerli yol olmaya devam ediyordu. Şirazi felsefenin hedefi Tanrı'ya yaklaşmaktır diyordu. Bu yaklaşım tek bir inanç veya öğreti ile sınırlanamazdı.

İbni Sina üstün gerçeklik olarak Tanrı'nın varlığını yani vücut etmesini belirtmişti. Varlıklar bir zincirdi ama hepsi var oluşunu bu üstün gerçeklikten yani Tanrı'dan alıyordu. Şirazi de böyle düşünüyordu. Tüm varlıkların kaynağında Tanrı vardı. Ancak gördüğümüz, sezdiğimiz her şey, Tanrısal ışığı sınırlı olarak içeren kaplardı. Varlıkların birliği dediğimiz şey Tanrı'nın yaydığı ışıkların birliği demekti. Muhiddin Arabi gibi Şirazi de tabii ki Tanrı var ama herkeste

farklı tecellisi var diyordu. Biz var olan Tanrı'yı değil, körlüğümüz nedeniyle, tanımlayabildiğimiz Tanrı'yı yaşıyorduk.

Şirazi'nin görüşü Kabalacıların görüşüne çok yaklaşıyordu. Bütün evren bir bilinmezden (körlükten) yayılmıştı. Evren çeşitli katmanları olan bir mücevherdi. Tanrı her katmanda kendini bildirmenin işaretlerini veriyordu. Bunlar derecelenmişti.

Tanrı ile birlik olabilmek öteki dünyanın konusu değildi. Bu dünya da bilgi ile bu sağlanabilinirdi. Bu bilgi sadece beyin ile sağlanan bilgi değildi, burada söz konusu olan mistik bilgiydi. Alem-i misal'den geçilerek bu bilgi adım adım alınırdı. Aslında Tanrı nesnel olarak bilinemezdi. Herkes kendine göre bir imge bulacaktı. Kuran'da veya hadislerde Cennet, Cehennem denirken somut ayrı mekanlardan bahsedilmemektedir, bunlar bir iç dünyanın sisli algılanışlarıdır.

Muhiddin Arabi gibi Şirazi de, Tanrı'nın oturduğu, bütün insanların ölümden sonra dirileceği bir başka dünya öngörmüyordu. Cennet de, Tanrısal mekan da insanın içinde keşfedilmelidir. Kişisel alem-i misal her insanın kendinin ayrılmaz bir parçasıdır. İki kişinin bile aynı cenneti ve aynı Tanrı'sı yoktur.

Şirazi'nin öğretisini şekillendirdiği bu dönemde, Mir Ebu el-Kasım Findiriski (öl. 1641), Mir Damat ve Şirazi'nin çağdaşı olan İranlı bir bilim adamıydı. İbni Sina'yı öğrenmiş ve Hindu dini ile Yoga'ya da uzun zaman ayırmıştı.

Bu sırada Hindistan'da başat İslam anlayışı Sufizm'di. Bazı Müslümanlar ve Hindular inançlar arası topluluklar oluşturmuşlardı. Guru Namak daha XV. Yüzyılda böyle bir topluluk olan Sihlik'i kurmuştu.

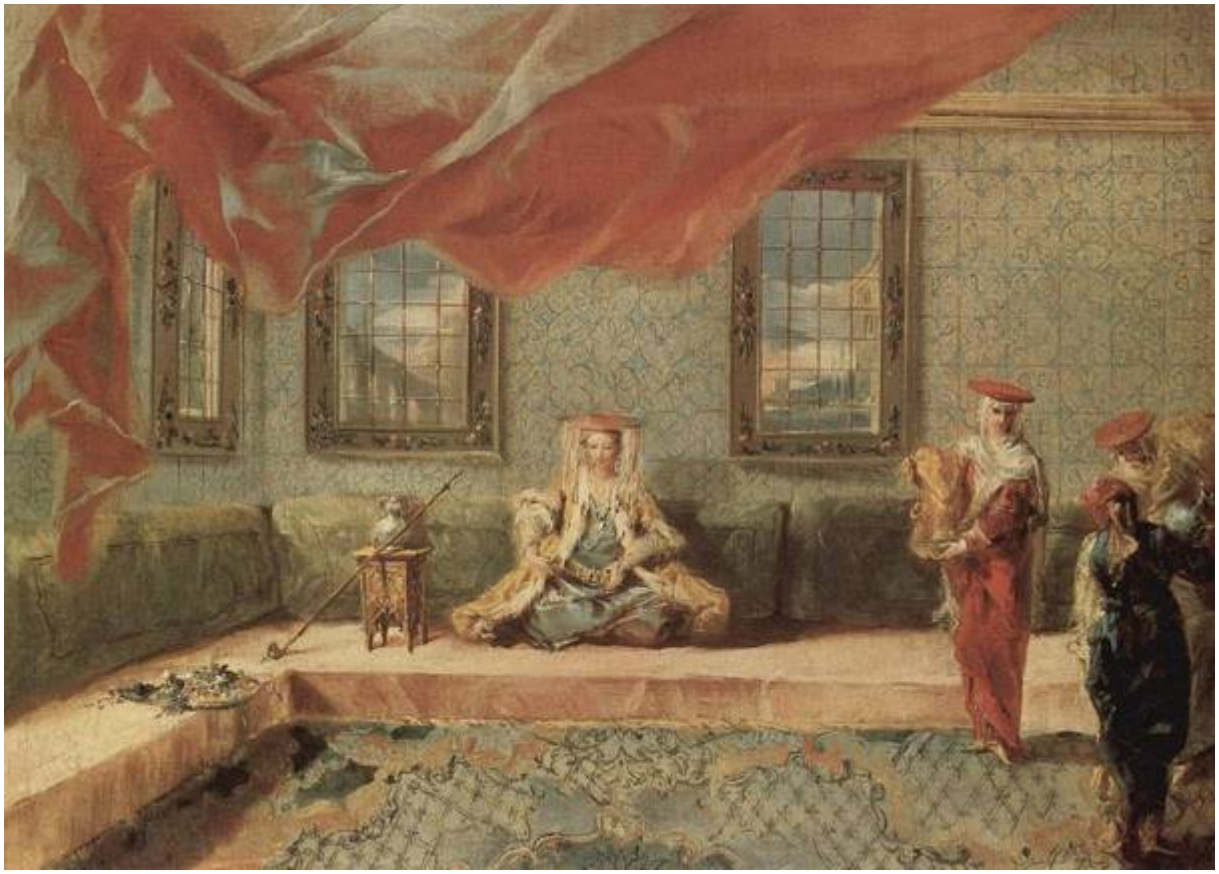
1629 yılında Bérulle (1575 – 1629) öldü. Bérulle, Hıristiyan mistik öğretisinin yeni akımı " Sufi Hümanizmasının " oluşmasında temel bir rol oynamıştı. Büyükbabası ve babası parlamenterdi. Clermont kolejini bitirdi, Cizvit derneğinde çalıştı. Bir süre sonra bağımsız rahip olmaya karar verdi. Ağırbaşlı bir rahipti, çevresinden saygı görüyordu. Bütün mevki tayinlerine sırt çevirdi, ancak yine de kardinal seçildi.

Bérulle, büyük kadın mistik Acarie'nin çevresinde bulundu. Burada Saint François de Sales'i tanıdı. 1623'de " İsa'nın Büyükleri Üzerine Denemeler " adlı eserini yazdı. Bérulle'ye göre Saint Augustinus'a dönülmeliydi. Yeniden kendimize dönüp, iç dünyamızın sessizliğine kavuşulmalıydı. Merkez insan değil Tanrı olmalıydı. Tanrı'yı bir dost, bir baba olarak görmek patavatsızlıktı. Tanrının Oğlunu izlemeli, yaşam onun yaşamına uydurulmalıydı. Böyle olunca dua da bir talep duası olmaktan çıkar, Tanrı ile insanı birbirine bağlayan bir bağ olurdu.

Bu düşünce Katolikliğe dönük olarak yapılan " dışa dönük din " eleştirisine de bir cevap oluyordu.

Batı Hıristiyan kilisesinde çelişki başladığından beri, Kilise ne yaptığını bilemez bir hale düşmüştü. Bu beraberinde iman açısından bir çöküşü de getirmişti. Din uğruna işlenen cinayetler insanların dinden iyice kuşkulanmasına yol açıyordu. Hıristiyan dünyada mistikler, Sufi Hümanistler bu durumu değiştirmeye uğraşacaklardı.

Habsburglar Daima İmparator Olmak İstiyorlar, 1629

Harem

1629'da Osmanlı İmparatorluğunda Rumeli ve Anadolu'da isyanlar patlak verdi. Ülkede çıkan ve çıkacak olan karışıklıklar yalnız siyasi düzeni bozmuyordu. Devletin maliyesi de çok zor durumda kalıyordu. Çeşitli cephelere asker sevk etmek, yeniçerilere bahşiş vermek bunların hepsi para demekti. Bir de karışıklar nedeniyle vergi düzgün toplanamıyordu. Asayiş bozuklukları, iç ve dış ticareti de olumsuz etkileyerek, gelirleri düşürmüştü. Kentlerin ve İstanbul'un iaşesi yeteri kadar temin edilemez olmuştu. Her kentte erzak fiyatları yükseliyordu. Halk hoşnut değildi. Her yerde gösteriler oluyor. Kargaşa ve mali sorunlar birbirini besleyerek, problemler gittikçe büyüyordu.

Bu sırada Osmanlılarda iktidar haremdeydi. Kösem Sultan ve kızlar ağası Mustafa devletin geleceği bir yana iktidarın bile saygınlığını koruyamıyorlardı.

1629'da Erdel prensi ve Orta Macaristan Kralı Bethlen Gabor 16 yıllık bir hükümdarlıktan sonra öldü. Bethlen ölünce, Osmanlı Divanı bir yıllığına Erdel hükümdarlığını kraliçe Katherina'ya verdi.

1629 yılındaki Danimarka galibiyet ve barışından sonra, Alman İmparatorunun kendine olan güveni artmıştı. Geri verme fermanı çıkararak, Protestanları daha önce kiliseden aldıkları toprakları geri vermeye zorladı.

II. Ferdinand Alman Anayasasını da değiştirip, İmparatorluk müessesini kuvvetlendirmek ve seçimi kaldırarak kendinden sonra makamın oğluna kalmasını istiyordu. Böylece İmparatorluk hep Habsburglarda olacaktı. İngiltere, Hollanda ve İsveç'i en fazla korkutan tasavvuru ise İspanya ve Polonya ile müşterek hareket ederek, Baltık ticaretini ele almasıydı. Richelieu'nün siyaseti ve bu korku birleşip, İmparatorluğa karşı İsveç kralı Gustav Adolph'u çıkardı.

1629'da Veba tekrar Venedik'e döndü (Plague returns to Venice). Çok miktarda insan öldü. Bu tekrarlanan veba salgını Venedik'in zayıflamasında önemli bir etken oldu.

Japonya'da aktrisler yasaklandı.

Massachusetts Bay Kolonisi, Kraliyet Karteli (Royal Charter) olarak organize edildi.

Avustralya'da, ilk Avrupalı yerleşimi olarak Batavia'da Datç, katilleri yerleştirdi. Bu yerleşimcilerin akıbetleri bilinmemektedir.

Veba kurtuluşun anısına yapılan Sağlık Kilisesi, Venedik

1629 yılında İtalyan bestekar Domenico Allegri (1585 – 1629) öldü.

İmparatorluk

Anadolu Ana Tanrıçası

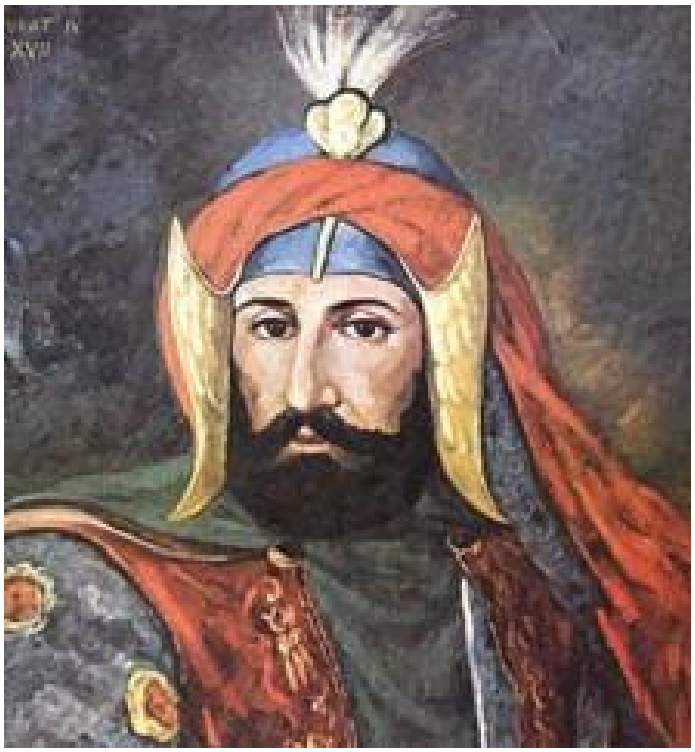
Dilleri, gelenekleri, görenekleri, dilleri birbirinden farklı yüzlerce halk Osmanlı İmparatorluğunda yaşıyorlardı. Fetihler sırasında güce boyun eğmişlerdi. Ama sonra İmparatorluğun içinde kalmaya, oturdukları yerde oturmaya devam etmişlerdi. Tüm bu halklar, bu büyük İmparatorluğun bir parçası olarak kalmayı kabul ederek birlik ve beraberliği sağlamışlardı.

Halklar Roma İmparatorluğundan beri bir imparatorluğun nimetlerini biliyor ve buna alışıktılar. Osmanlı İmparatorluğu da Roma'nın devamıydı. Halk açısından, İmparatorluk kısa bir sendelemeden sonra tekrar tüm gücü ile ortaya çıkmıştı.

İmparatorluk zengindi, zenginlik vaat ediyordu, insanlara çok büyük bir hareket alanı sağlıyordu, insanlara pek çok ilerleme ve gelişme fırsatları sunuyordu. Birkaç yenilgi ve baş kaldırma münferit olaylardı. Bağımsızlık isteği yoktu. Zaten bağımsız olmakla kazanılacak bir şey de yoktu. Herkes büyük oranda özgürdü. Kim nasıl isterse öyle yaşıyordu. Herkes kendi toplumunun kurallarına uyuyordu.

İmparator aslında pek çok alanda kısıtlanmış yetkilere sahipti. Kendini şeriat hükümlerine uymak zorunda hissediyordu. Ama örflerden gelen kanunlar da onu çevreliyor, sınırlandırıyordu. Ama zannedilmesin ki İmparatorluk teokratik bir devletti. İmparatorluk dinin hizmetinde değildi. Din İmparatorluğun hizmetine girmişti. Bu Roma imparatorluğunda da böyleydi. İmparatorluktaki herkes, İmparator, Şehzadeler, vezirler, beyler, paşalar, vs… kanunların denetimi altındaydılar ve kimse keyfi bir güce sahip değildi.

IV. Murat, 1630

IV. Murat

1630 ile 1638 yılları arasında Osmanlı Padişahı IV. Murat İran Şahı Safi'ye karşı seferler düzenledi. İran içlerine seferler yapan veziriazam Hüsrev Paşa, Bağdat önlerine çok gecikerek gelmişti. Bağdat'ı Safikulu Han savunuyordu. Osmanlılar kenti top ateşi ile dövüyor, Safeviler de inatla savunuyorlardı.

Bağdat kuşatması Genç Osman gibi kahraman askerlerin ve pek çok değerli komutanın ölümüne rağmen ele geçirilemedi. Bu kuşatma sırasında Osmanlı Ordusunda Katip Çelebi de vardı. O muhasarayı " Fezleke " sinde anlatmıştır. Kuşatma kaldırılarak ordu geri döndü. Osmanlı ordusu gidince Safeviler, Osmanlıların ele geçirdikleri yerleri geri aldılar.

Hüsrev Paşanın başarısızlığı sonunda IV. Murat onu görevden alarak yerine Hafız Paşayı atadı. Hafız Paşa zaten Padişah tarafından kendine yakın bulduğu bir kliğe mensuptu.
Hüsrev Paşa görevden alınmadan önce çok şımarık ve serkeşçe davranıyordu. Ana tarafından Osmanoğlu olan Saruhan sancak beyi Sultanzade Hacı Paşayı öldürtmüştü. Eski Gürcistan kralı ve oğlunu, Konya çıvarında idam ettirmişti. Hüsrev Paşa kan ve zulüm ile işleri yoluna koyacağını sanıyordu. 1631 yılının ilk aylarında 5 beylerbeyini birden idam ettirmişti.

Sadaretten el çektirildiğini öğrenen Hüsrev Paşa alışılmadık bir şey yaptı. Yeniçeriyi kışkırtarak " senden başka serdar istemezük " diye nümayiş yaptırdı. Niyeti IV. Murat'ın gözünü korkutmaktı. Serdar kaymakamı yani İstanbul'da kalıp veziriazamın yerine işlere

bakan Damat Recep Paşa da Hüsrev Paşa ile birlikte hareket ediyordu. Her ikisi de devlete zorbalığı sokuyorlardı.

Bu sırada yalnız Hüsrev Paşa veziriazamlıktan alınmamış, aynı zamanda orduyu Hümayun'a da İstanbul'a dön emri verilmişti. Yeniçeri ve sipahi İstanbul'da tezahürat yaparken, Hüsrev Paşa Tokat'a geldi. Burada Anadolu'daki Aydın'da Kınıkoğlu, Konya'da Rum Mehmet, Afyon'da Baba Ömer vs… gibi zorbaları da yönetmeye başladı.

Hüsrev Paşa ve Damat Recep Paşa durmadan zorba güçleri tahrik ediyorlardı.

İran Osmanlı savaşları çok uzun zamandır devam ediyordu. Bu savaşlarda Osmanlı topçusu, zavallı bir haldeki İran piyadesini hallaç pamuğu gibi attı. Ama yine de Osmanlılar kesin bir sonuç alamadılar. İran piyadesi ok ve kılıç ile dövüşüyordu. İran ordusunun Osmanlı ateşli silahlarına karşı yapabileceği bir şey yoktu. Ama onlar da mesafe faktörünü kullanıyorlardı. İran ordusu İran'ın içlerine çekiliyor, lojistik sorununu halledemeyen Osmanlı ordusu da onu takip edemiyordu. Osmanlı ordusu gidince de İran geri gelip, bıraktığı toprakları tekrar ele geçiriyordu.

Osmanlı İran savaşları esas Avrupa'ya yaramıştı. Osmanlılar bir doğuya, bir batıya gide gele helak oldular. Bu da tüm güçleri ile Avrupa'ya yüklenmelerine engel oldu.

Dağlık Doğu Anadolu'da ise pek çok küçük senyör (aşiret reisi, bey, ağa), bağlılıklarını iki devlet arasında değiştirerek varlıklarını korudular. Hatta bu savaşlar nedeni ile ne Osmanlılar ve ne de İranlılar, bu aşiret reisleri üzerinde tam bir otorite kuramadıklarından, bu savaşlar yöre beylerinin işine geldi. Onların varlık nedeni oldu. Özellikle Kürt aşiretleri bağımsızlıklarını ve egemenliklerini böyle korudular.

Hıristiyan dünyaya dönersek, Fransa'daki dini çelişki, ortaya iman açısından boşluklar çıkarmıştı. Bu boşluğu pek çok tarikat doldurmaya çalıştı. Daha önce gördüğümüz gibi mistikler ve Sufi Hümanistler vardı. Ama sadece bu kadar değildi. İspanya'dan " Karmelit " tarikatı gelmişti. Peşinden Bérulle, " Oratoire " tarikatını kurdu. Oratoire rahip yetiştiriyordu. Oratoire'ın yapısı Cizvit gibi sert değildi, hiyerarşik değildi, tarikat rahiplerin üzerinde tutulmamıştı. Oratoire feodalleri ve büyük burjuvaziyi değil, halk kitlesini eğitiyordu.

Ursilinler, kendini genç kızların eğitimine adamıştı. Genç rahibeleri yetiştirecek Saint-Sulpice Okulu açıldı.

Saint-Sacrement adında gizli bir dernek kuruldu. Bu dernek özgür düşüncelilere karşı savaşıyordu. Gizli durumu yönetimi kaygılandırdı. Dernek 1660 yılında kapatıldı.

1630 yılında Hindistan'da müthiş bir açlık oldu. Dokumacılar ve kumaş ağartıcıların büyük çoğunluğu Masulipatam'da açlıktan öldüler. Bundan sonra birkaç sene çocuklara ip eğirmek öğretilemediğinden daha sonra kumaş yapımı tekrar başladığında, pamuklu kalitesi çok düşmüştü.

Osmanlı Tımar Sistemi Tekliyor, 1630

Hollandalılar topladıkları tüm malları Batavia'ya getirip, orada biriktiriyorlardı. Hesaplar Batavia'da merkezi olarak tutuluyordu. 1630 yılına gelindiğinde Hollandalılar İngilizleri ve Portekizlileri silah zoru ile saf dışı bırakmışlardı. Bundan sonra Hint okyanusu limanları arasında yapılan ticaret Hollandalılara çok kar bırakmaya başladı. 1613 ile 1654 yılları arasında ticaretten 101 milyon kazandılar. Bunun 76 milyonu giderdi. Kazançları olan 25 milyonun sadece 9,7 milyonunu Avrupa'ya yolladılar. Üstü Hint okyanusu iç ticareti için yerinde kaldı.

Hollanda, İngiltere ile birlikte, İspanya-Portekiz deniz ticaretini geniş ölçüde vuruyordu. Hollanda korsanları 1623 – 1636 yılları arasında 545 İspanyol savaş ve ticaret gemisini ele geçirdiler veya batırdılar. İspanya'nın Amerika'daki sömürgeleri ile olan ticareti ciddi bir şekilde felce uğruyordu. Hollanda İspanya'yı sömürgelerinden ayırarak ekonomik olarak çöküşe hazırlıyordu.

Osmanlı hazine gelirleri yetmiyordu. Bunun için vergiler arttırılıyordu. 1632 de, eskiden her ev için 40 veya 50 akçe alınırken şimdi kişi başına 250 akçe alınıyordu. Dolaylı vergi olarak 40 akçe yerine 300 akçe, koyun başına yarım akçe yerine 7 – 8 akçe alınır olmuştu. Vergiler yetmeyince paranın değeri düşürülüyordu. O da yetmez veya yapılamaz ise bu sefer mülkler, kamuya ait ne varsa o satılmaya başlandı. Görevler de para ile kiralanmaya başlandı.

IV. Murat döneminde yeniçerilerin Hıristiyanlar arasından toplanmasına son verildi. Yeniçeri olmanın sağladığı ayrıcalıklar vardı. Bu ayrıcalıklardan istifade etmek isteyenler para vererek yeniçeri oldular. Yani askerliği satın aldılar.

Yeniçeri sayısı 12 binden 46 bine çıktı. Ancak, askerliği satın alanlar savaşmayı bilmiyorlardı. Savaşmaktan da korkuyorlardı. Bir sefere çıkmadan bunlar orduyu terk ediyorlardı. Eğer tesadüfen savaşa giderlerse de hemen kaçıyorlardı. Yeniçeri ocağı disiplinsiz, isyankâr bir güruh olmuştu.

Yeniçeriler İstanbul'da anarşi yaratıyorlardı. Yeniçeriler, sipahiler, esnaf kuruluşu, ulema, padişahların küçük yaşta olmasından dolayı kendi aralarında iktidar kavgası yapıyorlardı. Kentte yağmalar oluyor, adam öldürülüyor, yangınlar çıkarılıyordu.

Sultan hanımlar, hadım ağaları, kullar, askerler, esnaf, ulema aralarında ittifaklar kuruyor, ittifaklar bir biri ile anlaşmalar imzalıyordu.

Bu sırada daha önce anlatıldığı gibi, tımar sistemi bozulmuştu. Tımarlar para karşılığı satılmış, çiftlikler oluşmuştu. Bu da Osmanlı ordusundaki asker sayısının düşmesine neden olmuştu. Yine daha önce anlatıldığı gibi tımarlar özelleştirmeden önce Rumeli 70 – 80 bin, Arnavutluk 30 bin, Kürdistan 20 bin, Erzurum 20 bin süvari çıkarıyordu. Şimdi bu her biri için en fazla 7 – 8 bin süvariye düşmüştü. Ayrıca tımarlı sipahilerin kalitesi e bozulmuştu. Eskiden tımar sahibi yanında askeri ile beraber savaşa gittiğinden, bu asker eğitimli ve doğru dürüst silahlanmış askerdi. Şimdi ise köleler, ücretli askerler ve askerlikle hiç ilgisi olmayan kişiler orduya katılıyorlardı. Osmanlı ordusu artık eski ordu değildi.

Yöneticiler emirleri ciddiye almamaya başlamışlardı. Büyük toprak sahipleri veya eyaletleri elinde tutan kişiler kanunsuz olarak vergi salıyorlardı. Haydutluk her yere yayıldı. Dağ köylerine, başlarında bir Hıristiyan'ın bulunduğu milis birlikleri ayrılmak zorunda kalındı. Mora'da ve Yunan adalarında belediye kurullarının oluşmasına ses çıkarılmadı.

1630 ve 1631 yıllarında Mısır, Yemen ve Lübnan'da Osmanlılara karşı isyanlar oldu.

Sarayda ve Bürokraside menfaat gurupları oluşmuştu. Herkes sırtını dayayabileceği bir etkin gurup arıyordu. Veziriazam, baş defterdar, yeniçeri ağası gibi üst bürokratik kademelerin yandaş toplulukları vardı. Guruplar veya partiler arası mücadeleler, çoğu zaman şiddetli ayaklanmalara sebep oluyordu.

1630 yılında Özü beylerbeyi Vezir Murtaza Paşa ile Lehistan arasında eski anlaşmaları onaylayan yeni bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre Lehistan yıllık vergi ödemeye devam edecekti. Buna karşı Leh topraklarına Kırım atlıları dahil, yağma akınları yapılmayacağını Osmanlı devleti garanti ediyordu.

Bu sıralarda Osmanlı Divanı Hümayunu, İsveç ile siyasi ilişkilere başlamıştı. Katolikler, Protestan İsveç ile kurulan bu ilişkiden çok rahatsızdılar.

Bir yıl önce Erdel (Transylvania) kraliçesi olan Catherine of Hohenzollern, Erdel'i Kutsal Roma Germen İmparatoru Ferdinand II'ın etkisi altına alacak bir politika izliyordu. Ancak Osmanlı yanlısı güçlerce Eylül 1630 yılında görevinden ayrılmaya zorlandı. Yerine Osmanlı Divanı Hümayunu George I Rákóczi'yi (1630 – 1648) Erdel kralı olarak seçti.

1630 -1677 yılı arasında, Orta Asya'da Torghudların, Khoshudların ve Dorbodların göçleri ile bölgelerinde Zungharların güçleri izafi olarak arttı.

Jansenizm

Augustinus'un 1640 baskı kapağı

Hollandalı piskopos Cornelius Jansenius (l585–1638)'e göre insan günahlarla yüklü bir yaratıktır ve ancak tanrı bağışlarsa kurtulabilir. Tanrının kendisini bağışlamasını dilemek ve beklemekten başka yapabileceği hiç bir şey yoktur. Bu akım, seçimlerimiz olmadan, var olan bir kaderi yaşadığımızı savunuyordu. Augustinus'un tanrıcılığına dayanan Piskopos Jansenius'un öğretisiydi.

Öğreti tümüyle Augustinus anlayışına dayanıyor ve insan özgürlüğünü yadsıyordu. İnsan özgürlüğüne büyük bir pay ayıran Cizvitcilik'e karşı çıkan ve onunla ciddi bir mücadeleye giren Jansenizm, Port-Royal manastırında toplanan düşünürlerce benimsenmiş ve izlenmişti. Arnauld, Nicole, Saint-Cyran ve Blaise Pascal gibi düşünürlerin elinde işlenen bu öğreti sonunda mistizme varmıştı. Özellikle Blaise Pascal (1623–1662), Augustinusçuluğun ve onun bir XVII. yüzyıl biçimi olan Jansenciliğin gizemciliğe dönüşmesinde büyük rol oynamıştır.

Bilim alanından başarılarla yola çıkan matematikçi Pascal sonunda işi tam bir mistikliğe dökmüştü. Önceleri aklına pek güvenirken sonra aklından da kuşkulanmaya başlayan Pascal, bu kuşkusuyla Descartes'dan ayrılmaktaydı. Descartes'le birlikte matematiği en kesin bilim saymakta, oysa matematiğin de içinden çıkamayacağı sorunlar bulunduğunu, bu sorunların ancak gönül sezgisiyle çözülebileceğini söylemekteydi.

Protestanlar, insanın kurtuluşunun, verdiği veya yaptığı eserlerle değil, insanın kendi ile olacağını söylüyorlardı. Tranto Konsili hem bunu ve hem de yazgı inancını mahkum etmişti. Cizvitler bundan da ileri bir çizgideydiler. Önce Lessius, sonra da Molina, kökten bozuk olmayan insan doğasından, kökten bozuk bir şey çıkmaz diyerek insan özgürlüğü ile eserlerinin yararını göstermişlerdi. Ancak Katolik kilisenin bir kısmı bu tutuma karşı çıkmıştı. Dominikenler Tanrı lütfünün etkisinde ve yararında israr ediyorlardı.

Tranto konsilinden hemen sonra Baius (Flaman) insanın kendi kurtuluşunu sağlamadaki güçsüzlüğünü söylemeye başladı. Daha sonra da Bérulle, " tanrımerkezi " düşüncesi ile insanı küçümseyip, Tanrı'nın büyüklüğünü anlatmaya başlamıştı. Böylece Tanrı'nın inayeti yine ileri çıkıyordu. Bu sırada Ypres piskoposu Jansen (Cornelius Jansenius) Baius'a katılarak 1640 yılında Augustinus adlı eserini yayınladı.

Port-Royal Manastırında hasta bakımı

Schiller'den facianın anlatımı

Magdeburg 1631

İmparator askerlerinin Magdeburg kentinde yaptıkları şiddeti büyük şair Schiller anlatmıştı (Magdeburg katliamı). Bu askerlerin büyük bir çoğunluğu Hırvat asıllıydı.

" Bu boğazlama sahnesini belirtmeye, tarihin dili de, şiirin fırçası da kafi değildir. Galiplerin vahşiliği ne çocukların masumluğu, ne ihtiyarların müdafaasızlığı, ne gençlik, ne kadın olmak, ne mevki ve ne de güzellik durduramadı. Kadınlar, kocalarının kolları arasından koparılarak, kızlar, babalarının dizlerinin dibine atılarak kirletildiler. Müdafaasız kadınların biricik imtiyazı, iki katlı bir azgınlığa kurban edilmek oldu. Her tarafı karıştıran bir çapulculuk hırsı karşısında, ne en gizli, ne en kutsal yerler sığınak olamıyordu. Bir kilisede başı kesilmiş 53 kadına rastlandı. Hırvat ve Belçika birlikleri çocukları ateşe atmakla, ana kucağındaki süt bebelere kılıç saplamakla eğleniyorlardı. Bu feci manzara karşısında insani duyguları isyan eden birkaç subay, Kont Tilly'e artık boğazlamanın durmasını söylemeye gittiler. Kont: " Bir saat sonra gelin, dedi. Ne yapacağımı düşüneyim. Bunca tehlike ve zahmetten sonra askerin de eline biraz bir şey geçmelidir. " Bu vahşet, bu çapulculuk, yangının duman ve alevleri kesilinceye kadar sürdü. Kargaşayı arttırmak ve halkın mukavemetini kırmak için bazı yerler, daha başlangıçta ateşe verilmişti. Sonra bir fırtına koptu, Alevler büyük bir hızla kenti sardı ve yangın genelleşti… Yangın azalır azalmaz, İmparatorun askerleri, enkaz ve kül altını eşeleyip, çapul yapmak üzere artmış bir iştahla geri döndüler… Sokakları temizlemek için 6 binden fazla ölünün Elbe nehrine atılması gerekti. Pek çok insan yangında yanmıştı. Ölülerin hepsi 30 bin kişiydi ".

İngiltere’de Kral Parlamentoyu İstemiyor, 1630

İngiliz Parlamentosu

İngiltere’de I. Elizabeth ve I. James tahtta olduğu yıllarda, büyük bir mali açık oluşturmuştu. İspanya ve Fransa'ya karşı kısa kampanyalar şeklindeki savaşlar yapılıyordu. Gerçekte Charles için deniz aşırı savaşları devam ettirebilecek ekonomik bir durum yoktu. Herhangi bir resmi vergi tahsili ve hiçbir düzenli doğrudan vergilendirme bulunmuyordu. İngiltere hala Avrupa'daki son vergilendirilebilir ülkeydi. Hazinesini muhafaza edebilmek için bile, Parlementonun (Meclisin) rızası olmadan, Charles’ın fon bulma kapasitesi, teorik ve legal olarak, yoktu.

Charles, Meclisi tekrar toplatmadan gelir arttırmak için, Kraliyet ordusuna şövalye olarak katılabilmeyi ve kralın taç giymesinde bulunabilmesini sağlayan yılda 40 sterlin veya fazlasını kazananlar hakkındaki 1279 yılında ilan edilmiş " Şövalyelik resmi " (Distraint of Knighthood) denilen unutulmuş kanunu yeniden diriltti. Bu eski tüzüğü dayanarak, Charles 1626 yılında taç giyme törenine katılmayı unutan tüm bireyleri para cezasına çarptırdı.

Daha sonra, Charles, yiyecek içecek sağlama, vesayet ve orman kanunları gibi eski feodal vergileri yeniden yürürlüğe soktu. Bu vergiler arasında başta gelen, Gemi Parası denen bir vergiydi. I. Edward ve III. Edward'ın uyguladıkları tüzük gereği, gemi parası toplamaya sadece savaşlar sırasında ve sadece kıyı bölgelerinde müsaade edilmişti. Bununla birlikte, Charles, barış yıllarında ve bütün krallıkta vergi toplama için hiçbir yasal engel olmadığını iddia etti. Gemi Parası, 1634–1638 yılları arasında yıllık 150. 000 £ ile 200.000 £ arasındaydı. Sonra kademeli olarak azaldı. Bu para doğrudan Deniz Kuvvetleri Hazine'sine ödeniyordu. Zamanla Gemi Parasına karşı tepki büyüdü. 1637 yılında John Hampden halkın protesto yapabilmesi için hukuki bir platformu sağladı. Ancak, kraliyet mahkemeleri bu verginin Kral'ın ayrıcalıkları içinde olduğunu ilan ettiler.

Kral, tekellerden de para elde ediyordu. Bu gelirin, 1630'lu yılların sonuna doğru, yılda 100.000 sterlin olacağı öngörülmüştü. Charles, oldukça önemli bir gelir olarak, İskoç soylularından para kazanıyordu. 1625 İptal yasası uyarınca, asillere verilen bütün kilise veya kraliyet toprak bağışları iptal edilmişti, eğer sahipliğe devam edilmesi isteniyorsa yıllık bir kira ödenmesi gerekiyordu.

Para problemi sadece Osmanlıda, İspanya'da, İngiltere'de değil tüm Batıdaydı. Fransa'da parasızlıkla boğuşuyordu. Ama herkes bir yol bulup parayı buluyor ve bunu savaşlarda harcıyordu.

1630 yılında Richelieu, uluslar arası arenada safını seçti. Alman İmparatoruna karşı savaşan Protestan İsveç'e yıllık olarak önemli bir mali yardımda bulunmaya karar verdi. Fransa İsveç'e yardım ediyor ama onun kesin bir zaferini istemiyordu.

1630 yıllarına gelindiğinde Çin'de Wang-Yang-Ming öğretisi çok yaygınlaşmıştı. Ama hadımlar Çu Hi öğretisinde ısrar ediyordu. Sınavlarda yine Çu Hi öğretisi esas alınıyordu. Wang-Yang-Ming felsefesi Bu Çu Hi öğretisini alt edemedi.

Çin Cizvitlerinin başkanı Longobardo, Avrupa'dan matematikçi ve astronom getirtiyordu. Galilei'nin arkadaşı Terentius ve Adam Schell 1630 yılında Pekin'e geldiler. Çin'e teleskop ve Galilei'nin buluşları girdi. Gök için Ptolameius'un sistemi terk edildi. Yerine Tycho Brahe'nin karma sistemi kabul edildi. Bu sisteme göre gezegenler güneşin etrafında dönüyorlardı, ancak güneş de dünyanın etrafında dönüyordu.

Mart 1630'da Massachusetts Bay Kolonisi iskambil kağıdı, zar ve oyun masası bulundurulmasını yasakladı. Kartel kumara cephe almıştı. İngiltere'den peş peşe gemiler dolusu göçmen Salem'e akıyordu. Massachusetts'e Boston kenti kuruldu.

Avrupa’da Yeni Dini Düzenlemeler

Calvin Protestan kilisesi

Dini reformlardan sonra, Avrupa’daki tüm devletler Kilise yapılanmasını yeniden düzenlemek ihtiyacını duydular. Katolik krallar ve prensler Papa ile “ konkordatolar “ yaptılar. Papa, onlara yüksek dini otoriteleri seçme hakkını verdi. Ancak unvanları Papa verecekti. Verdiği unvanlar üzerinden vergi alma hakkını da Papa kimseye bırakmadı. Protestan Kral ve prensler ise, ibadeti istedikleri gibi düzenlediler.

Bazı ülkelerde sadece bir dinin (mezhebin) olmasına müsaade ediliyordu. Buralarda, bütün tebaa kral ile aynı mezhepten olmak zorundaydı.

Yönetimin ayrı bir dine müsaade ettiği ülkelerde, İngiltere, İskoçya, Hollanda ve Protestan Alman prensliklerinde kişilerin dinine karışılmaz görülmekle birlikte, onların ortalıkta dini merasimler yapmalarına müsaade edilmiyordu. Dinlerini ancak evlerinde uygulayabilirlerdi. Bu arada ayinlere göz yumulan yerler de oluyordu. Devlet papaz ve Cizvitlere her zaman olmasa bile baskı uyguluyordu.

Fransa’da kurulan rejim enteresan ve ileriye ışık tutucuydu. Kral, Reformcu kiliseye bağlı uyruklarına “ vicdan hürriyeti “ vermişti. Ancak uygulamada normal halk ile feodaller bir tutulmuyorlardı.

Osmanlılara tabi olan veya onun komşusu olan ülkelerde, Alman İmparatorunun baskısı pek işe yaramadı. Oralarda Macarlar Calvenist, Alman kolonları Lutherçi, Polonya Evangelist ve Reformcu Kiliseler kurdular. Hatta Erdel’de dördüncü bir mezhep bile kabul edildi. Bu kilise Teslis’i ret eden Tek Tanrılı bir kilise oldu. Ancak bu Erdel kilisesi, tüm Avrupa’da şiddetle ret edildi.

Aşkın Mabedi, 1631

Taç Mahal

Selimiye Camii

Yurt

Hindistan Babür İmparatoru Şah Cihan'ın karısı Mümtaz Mahal 1631 yılında öldü. Şah Cihan, eşine öyle bir aşk ile bağlıydı ki, Mümtaz Mahal'in ölümünden sonra bir daha kendini toplayamadı. Eşler 19 yıl evli kalmışlardı. Mümtaz Mahal öldüğünde sadece 39 yaşındaydı. Mümtaz Mahal için meşhur Taç Mahal yapılmıştır. Taç Mahal'in (Taj Mahal) yapımına bu yıl başlandı, 1653 yılında bitti.

Taç Mahal Hindistan'dan, Selimiye Camii Edirne'den, dünyaya benzer mesajlar verirler. Birbirinden çok uzaktırlar. Çok farklı kültürlerin içine girmişlerdir. Ama onları birbirine ve orta Asya'daki geçmiş atalarına bağlayan bir şey vardır.

Mümtaz Mahal

Trablusgarp beylerbeyliğinde Sakızlı Mehmet Dayı zehirlenerek, öldürüldü. Öldürülmeden az önce Divanı Hümayun, Mehmet Dayıyı beylerbeyi yapmıştı. Ölümünden sonra, Sakızlı Mehmet Paşanın akrabası Sakızlı Osman Paşa beylerbeyi tayin edildi.

Osmanlılarda, 1631 yılında, Hafız Paşanın sadareti sırasında işleri bozulan kapıkulu sipahisi, veziriazam olmak isteyen Damat Topal Recep Paşanın da kışkırtması ile ayaklandı. Yeniçeriler isyana katıldılar. İsyancılar, Sarayın orta kapısına kadar gelip, başta Hafız Ahmet Paşa olmak üzere bazı devlet ricalinin başını istediler. İsyancılar içlerinde 79 yaşındaki şeyhülislam Yahya Efendinin de olduğu 17 devlet adamının başını istiyorlardı.

Sultan Murat ayak divanına çıktı ama isyan yatışmadı. İş padişahın kendini tehdide kadar varmıştı. Sonunda Sultan Murat isyancıların isteğini kabul etti, Hafız Ahmet Paşa öldürüldü, yerine Topal Recep Paşa veziriazam, Ahizade Hüseyin Efendi de şeyhülislam oldu. Bu sırada bir yolunu bulan Padişah Hüseyin Paşayı idam ettirdi.

Hüseyin Paşanın ölümü üzerine Rüstem Paşa ocaklıları tekrar kışkırttı. Tekrar sarayı basan ocaklılar, ayak divanı istediler. İsyancılar yeniçeri ağası Hasan Halife'yi, Musa Çelebi'yi ve defterdar Mustafa Paşayı istiyor ancak bununla da yetinmeyip şehzadeleri görmek istiyorlardı. IV. Murat'ın kardeşleri Beyazıt, Kasım ve İbrahim isyancılara gösterildiler. Başkaldırı çok zor yatıştırıldı. Aslında daha tam yatışmamıştı, zorbalar orada burada guruplar halinde duruyorlardı.

Türk (Cezayirli) korsanlar İrlanda'da Baltimore, County Cork'u yağmaladılar.

Yavuz Selim Mısır'ı alınca Memlukların devlet yapısına ve kendilerine son vermeyi düşünmemişti. Eski rejimin önde gelenlerine görev verdi. Bundan sonra Mısır yönetiminde Memluklar hatırı sayılır bir güç olarak var oldular. Zamanla Memluklar Mısır'da Osmanlı Paşalarına paralel bir nüfuz sürdürdüler.

Mısır beylerbeyi Musa Paşa bir Memluk Beyini öldürtmüştü. Memluklar Osmanlı Divanından Musa Paşanın yerinden alınıp, yerine bir vekil (kaymakam) atanmasını istediler. Memluk Beylerinden Rıdvan Bey (1631 – 1656) Hac Amiri görevi ile ölene kadar Mısır'a hakim oldu. Rıdvan Bey'de Memluklar aradıklarını buldular. Rıdvan Bey'in prestiji öyle yükseldi ki

Çerkez olmasına rağmen soy ağacı Barkuk'a (1381 – 1389) ve Barsbay'a (1422 – 1438) kadar uzatıldı. Bu şecere bir yandan da Kureyş'e bağlandı. Bu Mekke ve Medine'de Rıdvan Beye büyük bir otorite sağlıyordu.

Çerkezler

1631 yılında Eflak voyvodası Leon Tomşa idi. Eflak'ta ticaret ile meşgul olan epey Rum aile yerleşmişti. Voyvoda danışmanlarını ve yüksek görevlilerini Rumlardan seçmişti. Boyarlar, Rumların ülke dışına çıkarılmasını istediler. Voyvoda da buna uydu. Ancak bazı Rum aileler yerel aileler ile hısım akrabalık ilişkileri kurarak, bir bakıma Romenleşerek, ülkede sürekli yerleşmeyi başardılar. Bunun en önemli örneklerinden biri Kantakuzenoslardır. Bu aile Boyarlar içinde yer alıp, ülkeye prens (voyvoda) vermiştir.

İsveç Almanya'ya Saldırıyor, 1632

1632 zavallı savaş (Otuz yıl savaşları)

Osmanlı başkenti çalkantılı günler geçirirken, bir gün IV. Murat Recep Paşayı saraya çağırttı ve etek öperken öldürttü. Recep Paşanın başı sokaktaki zorbaların önüne atıldı. Korkan zorbalar dağıldılar. Recep Paşanın yerine Tabanıyassı Mehmet Paşa veziriazam oldu. Ona isyancıların hakkından gelme görevi verildi (1632).

1630'dan beri İstanbul'da, Kırım'da, Arap eyaletlerinde, Balkanlar'da isyanlar oluyordu. Başkaldıran askerler İstanbul'a girip, IV. Murat'ı tahtan indirmek istediler. Bu varta da atlatıldıktan sonra Sultan IV. Murat artık iktidarı kesinlikle eline alacaktı.

IV. Murat, Abaza Mehmet Paşanın tam olarak alamadığı ağabeyi Genç Osman'ın öcünü zorbalardan aldı. Sultan Osman'ı öldüren 10 yeniçerinin mensup olduğu orta (tabur) kaldırılmıştı. Her üç ayda bir yapılan ulufe törenlerinde bizzat yeniçeriler tarafından " yok olsun " haykırışlarıyla lanetlenmiştir.

Zorbaların işi halledilirken, IV. Murat annesi Kösem Sultan'ın da devlet işlerine karışmasını yasaklamıştı. Bu sıralarda Kösem Sultan 36 – 37 yaşlarındaydı. Sarayda sıranın tekrar kendisine geleceği günü beklemeye başladı.

Bu sırada Karası'yı (Balıkesir) ele geçirmiş olan Karasılı İlyas Paşa 1632 yılında idam edildi. Solak İlyas Paşa Anadolu beylerbeyliğinden azledilince, Balıkesir ve Manisa taraflarını ele geçirmiş, Şam beylerbeyliğine tayin edilmiş olmasına rağmen oraya gitmemişti. Anadolu ve Karaman beylerbeyleri birleşerek, Solak İlyas Paşayı yendiler ve onu İstanbul'a yolladılar.

IV. Murat'ın yeni sadrazamı, görevde 5 yıl kalacak olan, Tabanıyassı Mehmet Paşaydı. IV. Murat güvendiği kişilerden devletin durumunu gösteren raporlar yazmalarını istedi. Koçu Beyin meşhur irsaliyesi bu raporlardan biridir. Koçu bey kapıkulu sayısının artmasını ve tımar sisteminin bozulmasını, devletin güçten düşmesinin temel nedenleri sayıyordu. Bir önemli neden de padişahların güçsüzlüğüydü. Koçu beyin teşhisleri doğru olsa bile pratikte bir fayda getirmedi. Ne kapıkulu sayısı düşürülebilindi ve ne de tımar sistemi düzeltilebilindi. Sadece IV. Murat, aynı zamanda kendi de öyle düşündüğü için, kuvvetli sultan fikrini tam uyguladı.

IV. Murat, Koçi Beyin " Risale " sinde dile getirdiği eleştiriler ve yeni sadrazamında etkisi ile devlet düzenini sağlamak için ciddi yaptırımlara girişti. İçlerinde bir şeyhülislamın da bulunduğu yığınla isyancı, rüşvetçi ve haraççı öldürüldü veya sürüldü. Cezalandırılanlar içinde Osmanlı ailesinden kişiler de vardı. Böylece yöneticilerin bir kısmı da yenilenmişti. Yapılan eylemler sayesinde bir yılda düzen ve sultanın otoritesi sağlanmış, saygınlığı onarılmıştı. Koçi Bey, IV. Murat'ı otoriter bir yönetim uygulamaya itenlerin başında gelir.

1632 yılında Eflak voyvodası (prensi) olarak Matei Basarab seçildi (1632 – 1654). Seçilme nedenleri arasında, Eflak Boyerlerinin, Rum ve Levanten kökenli voyvodalara olan tepkisi önemli bir yer tutar.

Galilei arkadaşının VIII. Urban olarak Papa seçilmesinden cesaret alarak yazdığı " İki Kainat Sistemi Üzerine Konuşmalar " adlı eserini 1632'de yayınladı. Ancak kitabı daha önce yapılan Kilise uyarılarıyla çelişiyordu. Roma'da mahkemeye çağrıldı.

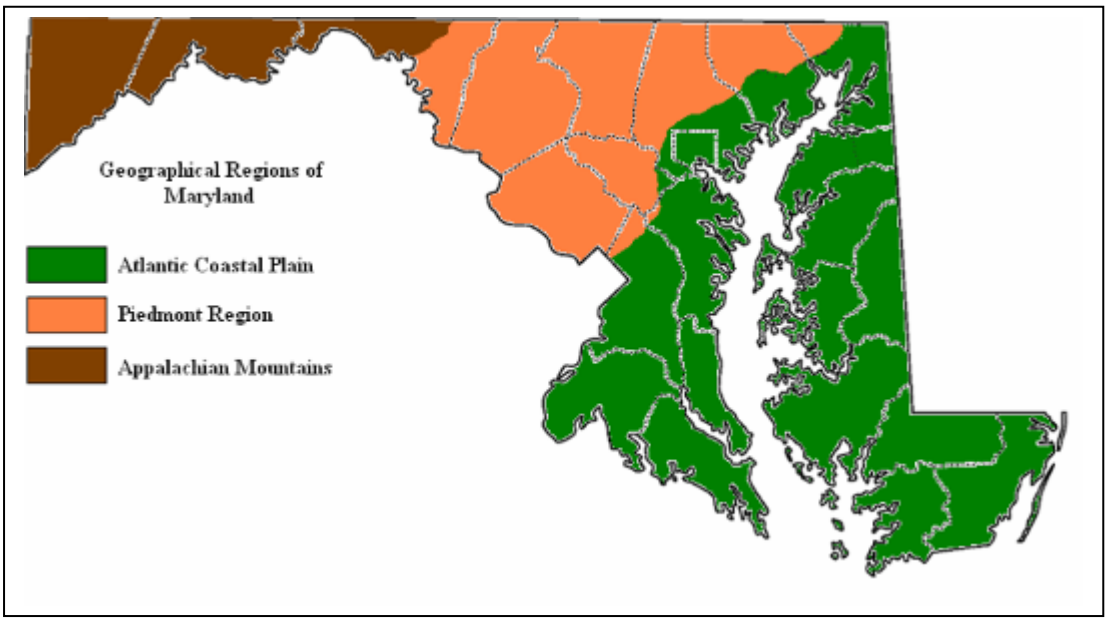
Lutzen savaşı, 1632 otuz yıl savaşları

Otuz yıl savaşları Protestanların çok aleyhine devam ederken, birde İmparatorluğun Baltık kıyılarına yerleşme olasılığı sonucu İsveç Kralı II. Gustaf Adolf (Gustavus Adolphus), Protestanları destekledi ve İmparatorluğa saldırdı. Danimarka kralı IV. Christian gibi kendisi de Fransa ve Hollanda tarafından destekleniyordu. İsveç ordusu eski feodal mecburiyeti yürürlüğe sokarak Kralın etrafında toplanmıştı. En hali vakti yerinde olanlar süvariydi, en

fakirler yani köylüler de piyadeyi teşkil ediyordu. İsveç daimi bir ordu kurmuştu. II. Gustaf Adolf, ordusu ile Almanya'yı baştanbaşa kat etti. Karşısına çıkan İmparatorluk ordusunu yendi (Battle of Breitenfield (1631)).

İsveç Kralı savaşın başında zaferler kazanmasına rağmen, 1632'de Lutzen Savaşı sırasında öldü. Bundan sonra Alman İmparatorluk ordusu İsveç ve müttefiki Protestan Alman Prensleri ordusunu yok etti.

İngiltere Kralı Charles I , Maryland kolonisini Kartel haline getirtti. Maryland adı Henrietta Maria'nın adı şerefine verilmişti. Maryland karteli Lort Baltimore'un yönetimine teslim edildi.

Tortuga adasında üslenen Fransız korsanları İspanyol gemilerini vurmaya başladılar.

Çoğunluğu yabancılardan ve savaşmayı iyi bilmeyen kişilerden oluşmuş olan İspanya ordusu bir darbe de 1632 yılında yedi. 1603 kararlarına ilave olarak yeni rütbe alma kuralları kondu. Bunlara göre general olmak için artık liyakat ve kıdem aranmıyordu. Rütbeler asillik derecesine ve saray gözdesi olmaya göre verilir oldu.

Galilei'nin Mahkumiyeti, 1633

Galille Engizisyon Mahkemesinde 1

1633 yılı başında İstanbul'da büyük bir yangın çıktı. Kentin beşte dördü kül oldu. Halk yangın ve önlemler nedeni ile hoşnutsuzluğunu dillendiriyordu. IV. Murat kahvehaneleri ve tütün içilmesini yasakladı. Kahvehaneler kapatıldı. Bu emir bütün İmparatorluk için geçerliydi ve IV. Murat'ın saltanatı boyunca yürürlükte kaldı. IV. Murat tütün ve kahvehane yasağını yeniçeri zorbalarını ortadan kaldırmak için bahane olarak kullanıyordu. Pek çok günahsız da bu arada güme gitti. Kentin en işler cadde ve sokaklarında cesetler sallanıyordu.

Padişahın uygulamaları sertti. Durumu Sultan bizzat denetliyordu.

IV. Murat bozulmuş olan tımarlı sipahi örgütünü oldukça düzene soktuktan sonra, Van'ı kuşatmış olan Safevilere karşı harekata karar verdi. 1633 yılında Veziriazam Tabanıyassı Mehmet Paşa sefer e çıktı.

Safeviler sonbaharda Van'ı kuşattılar. Bunun üzerine orduyu Hümayun sefere hazırlandı. Tabanıyassı Mehmet Paşa sefere çıkarken IV. Murat'ta ona eşlik etti. Bu sırada Erzurum ve Diyarbakır beylerbeyleri Van'a yetiştiler. Yapılan savaşta Safevi ordusu bozulup, çekildi. Bu haberi alan IV. Murat da veziriazamı yolcu edip, kendi İstanbul'a geri döndü. Tabanıyassı Mehmet Paşa Halep'e gitti. Halep ve Diyarbakır'da padişahın gelmesini veya emrini beklemeye başladı. Bu sırada IV. Murat Lehistan seferine hazırlanıyordu.

1633'te " İki Kainat Sistemi Üzerine Konuşmalar " adlı eser yasaklandı ve Engizisyon tarafından Galileo Galilei müebbet hapse mahkum edildi. Cezası kendi evinde göz hapsine çevrildi. Yetmiş yaşında hapsedilen Galileo kör oldu.

1633 yılında Hindistan'da Nizamşahlar Timurlara bağlı yaşarken, onlar tarafından tamamen ilhak edilmişlerdir.

1633'de Polonyalılar ile Osmanlılar arasında kısa süren bir anlaşmazlık oldu (1633 – 34). Lehistan yıllık vergi ödeme ile ilişkin anlaşma imzalıyor, ancak ilk fırsatta, bu ödemeyi bağımsızlığına yediremediği için savsaklıyordu. Yine öyle oldu. Osmanlı Divanı da Lehistan'ı cezalandırmak için Abaza Mehmet Paşaya Leh topraklarına girme emri verdi. Lehistan'a Kırım, Eflak ve Boğdan birlikleri ile birleşerek giren Abaza Mehmet Paşa çok miktarda ganimet ve esir alıp, bunları İstanbul'a yolladı. Lehistan bunun üzerine barış isteyip, elçisini İstanbul'a gönderdi. Lehistan yıllık vergi ve Dinyester üzerindeki kaleleri yıkma koşullarını kabul etti. Ancak yine bunları uygulamadı.

Bu yıllarda yeniden alevlenen Celali isyanları bastırıldı. Abaza Mehmet Paşa İran üzerine serdar olmak istiyordu. Etraf, IV. Murat'a Abaza Mehmet Paşanın Anadolu'ya gidince tekrar Celali olacağı konusunda telkinde bulunuyorlardı.

Yemen'de Zeydiler yeniden ayaklanmışlardı. Beylerbeyi Haydar Paşa, isyanı bastıramadı. Yerine tayin edilen Kansu Paşa da isyancılarla başa çıkamadı. 1633 yılında Yemen'den ayrıldı. Böylece Yemen'in dağlık iç bölgelerinde fiilen Osmanlı hakimiyeti kalmadı. Artık Yemen'in içlerine Zeydi İmamlar hakimdiler. Bunlar fiiliyatta bağımsız olmalarına rağmen, kağıt üzerinde Osmanlıya bağlılığı tanıyorlardı.

Yemen'de Osmanlılar kıyılardaydılar. Bu sırada Habeşistan'da da (Eritre) isyanlar birbirini takip ediyordu. Habeş beylerbeyi Aydın Paşa isyanları bastırmaya çalışıyordu. Onun İstanbul'dan pek yardım aldığı da söylenemezdi. Divanı Hümayun'un uzak eyaletlere ilgisi azalmış gibiydi.

Bu sırada, Etiyopya'da (Habeşistan) İmparator Fasilides Cizvit misyonerleri ülkeden attı.

İngiltere Kralı I. Charles bütün Britanya'da tek düze bir kilise istiyordu. 1633 yılında I. Charles, William Laud'u Archbishop of Canterbury olarak tayin etti. Bu tayinle birlikte kral İskoçya'daki uyruklarına İngiliz kilisesi uyarınca ibadet ettirmeyi kabul ettirmek istedi. Bu girişim direnç ve karşı koymalarla karşılaştı.

Çin'de Çin ile Datç Batı Hindistan Şirketi deniz savaşı yaptılar. Kinmen körfezindeki savaşı Zheng Zhilong komutasındaki Çin kazandı.

Japonya'da Şogun Tokugawa Iemitsu Hıristiyanlığı yasaklayıp, tam bir izolasyon uygulamaya başladı.

Öldürüp, Kurtulmak, 1634

Wallenstein'ın öldürülmesi

IV. Murat kardeşlerine kefil olan mevcut şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendiyi sevmiyordu. Bir yandan da Padişah otoritesinin her şeyin üzerinde olduğunu göstermek istiyordu. Bilindiği gibi ilmiye sınıfına ait herhangi bir kişinin idamı yasaktı. IV. Murat bir bahane ile İznik kadısını idam ettirdi. Şeyhülislam ve oğlu İstanbul kadısı Seyyid Mehmet Efendi idamı protesto ettiler. IV. Murat da Şeyhülislamı idam ettirdi, oğlunu Kıbrıs'a sürdü. Yeni şeyhülislam 82 yaşındaki Yahya Efendiydi. Ulema padişahı protesto etme cesaretini gösteremedi, sadece Ahizade Hüseyin Efendiyi şehit kabul etti.

Bu olay Osmanlı tarihindeki üç şeyhülislam idamının ilkidir.

IV. Murat Azerbaycan ve Ermenistan'da Safevilere karşı sefer açmıştı. Ancak kazanılan toprakları, Osmanlı ordusu geri dönünce, 1634 Kışında, Safeviler tekrar ele geçirdiler. Ancak ordunun İstanbul'da kazan kaldıracağına dış hedeflere yönlendirilmiş olması, Osmanlı topraklarında önemli bir rahatlama sağlamıştı.

IV. Murat tütün yasağından sonra, içki yasağı da koymuştu. Meyhaneler kapatıldı. Müslüman olmayan cemaatlerin, kendi kimliklerini belli eden giysiler giyme yükümlülükleri tekrar yürürlüğe sokuldu.

1634 yılında Boğdan voyvodası olarak Vasil Lupu seçildi (1634 – 1653). Eflak ve Boğdan Polonya, Avusturya, İsveç ve Macaristan ile sürekli ilişkiler içerisindeydi. Bu ilişkiler içinde Batı Avrupa'daki gelişmeler bu ülkelere yansıyordu. Protestanlık Erdel'de yayılınca, İncil Romence'ye çevrildi. Böylece Romence de giderek edebi bir dil oldu. 1634'de Matei Basarab Eflak'ta ilk basım evini kurdu.

Fransa 1634'te Lorraine'i işgal ederek sınırlarını doğuya doğru genişletti. Fransız akademisi ilk toplantısını yaptı. Fransız akademisi kurulmadan önce asiller, bilim adamlarından önde geliyordu. Akademi kurulduktan sonra, bilim ve sanat adamları toplumda ve sarayda Büyük Asiller derecesinde hürmet görmeye başladılar. Bu durum Fransa'ya hastı ve diğer Avrupa ülkelerine teşmil edilemezdi. Fransa'da bilim ve sanatta oluşan bu saygı ortamı, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Fransa'nın entelektüel olarak parlamasına ve diğer Avrupa devletleri arasında mukayese edilemez bir üstünlük elde etmesine neden oldu. Fransızca tüm Avrupa'da yükselip, birinci dil seviyesine geldi. Fransızca, diplomaside kullanılan tek dil oldu ve Latincenin yerine geçti.

1634 yılı Eylül ayında Habsburg, Nördlingen savaşını kazanıp, İsveçlileri büyük bir yenilgiye uğrattı. İmparator II. Ferdinand'ın korkacağı kimse kalmamıştı. Wallenstein İsveç ve Fransa ile görüşüyordu. 1634 yılında onu da öldürttü.

Wallenstein, İmparator adına daimi bir ordu kurmuştu. Daha doğrusu böyle bir ordu kurmaya mecbur olmuştu. Bu kurumlaşmış bir ordu değildi. Ücretli askerlerden oluşmuş birlikler sadece para için savaşıyorlardı, din min onların umurunda değildi. Adına savaştıkları Alman halkına ve özellikle köylüye yapmadıkları zulüm kalmıyordu.

Bu garip imparatorluk ordusu, peşinden, sayısının iki veya üç misli kadar bir fahişeler topluluğu sürüklüyordu. Ailesi dağılan, erkekleri ölen kadınlar, bu ordunun peşine takılarak, karınlarını doyurup, ölmekten kurtulabiliyorlardı.

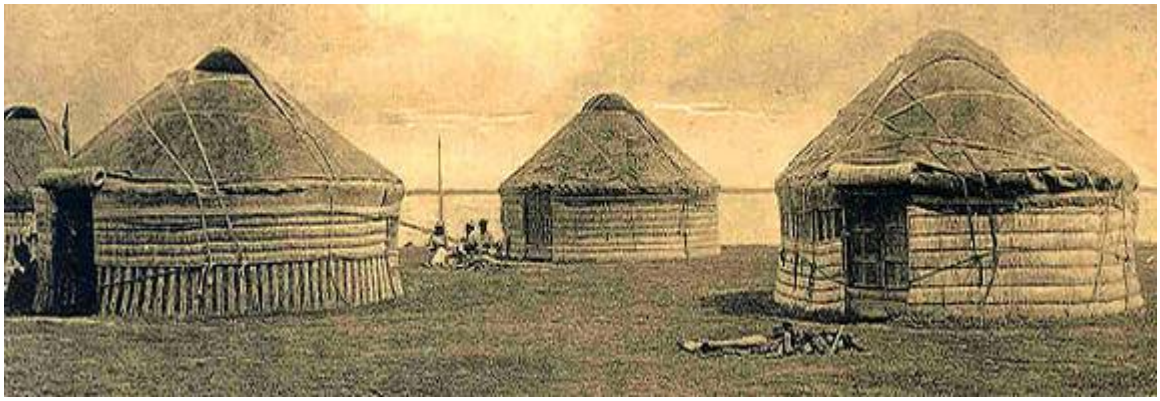
1634 yılında, sözlerini yerine getirmeyen Lehistan'a karşı Osmanlı devleti savaş açtı. IV. Murat sefere çıkmak için Edirne'ye geldi. Bunun üzerine Lehistan barış istedi. İmrahor Şahin Ağa, Varşova'da müzakerelerde bulunurken, 20 bin kişilik bir ordu ile Vezir Murtaza Paşa Lehistan sınırını geçmek için emir bekliyordu.

Bu sırada Rusya Lehistan'a hücum etmişti. Varşova Osmanlı isteklerini kabul ederek, barış yapıldı. Lehistan hem Osmanlı devletine ve hem de Kırım'a yıllık vergi verecekti. Dinyester üzerindeki kalelerin yıkımından vazgeçiliyordu. Lehistan Kralı Ladislaus IV, Rusları mağlup etti.

İstanbul'a dönen padişah yanına Abaza Mehmet Paşayı da almıştı. Abaza'nın tekrar Celaliliğe başlayacağından çekinilerek, idam ettirildi.

Kutsal Roma Germen İmparatorluğu Bohemya ve Moravya'ya Alman asıllıları yerleştirip, onlara toprak veriyordu. Çekçe yasak edildi. 14 yaşından itibaren her Çek'in Alman asillerinin yanında 3 ila 7 yıl çalışması zorunlu hale getirildi. Çek parası tedavülden kaldırıldı yerine yeni bir düşük değerli para kondu.

Yakutlar, 1634

Kalmuk Yerleşimi

1634 yılında Sibirya'da İlimsk artık Ruslarındı. Rus ilerlemesi karşısında orada burada kalan birkaç topluluk, umutsuzca ama intihara varan bir kararlılıkla karşı koyuyordu.

Buryatlar direndiler. Ruslara kararlılıkla karşı koydular. Ama sadece onlar değil, Yakutlar ve Kırkızlar da savaşıyorlardı.

Yakutlar kendilerine Sakalar diyorlardı. Komşuları Tunguzlar onlara Yako dedi. Buradan Rusların söylediği Yakut türedi. Yakutlar çok geniş bir alanda sayıca çok azdırlar. Yakutların geçmişleri pek bilinmemektedir. 1450'li yıllar çıvarında, bu bölgeye Ömögey adlı bir lider peşinden geldikleri kabul edilir.

Yakutlar şamandırlar, ata binerler ve ren geyiği yetiştirirler. Demircilik yaparlar. Mamut ve Fildişi işlerler. Çiftçiliği bilmemekteydiler. Avcılık ve toplayıcılıkla geçiniyorlardı. Kızak, kano gibi araçlara binip, deriden yapılma kürklü giysiler giyiyorlardı.

1634 yılından 1640 yılına kadar, Ruslarla orada burada dövüşmüşler ve sonunda boyun eğmişlerdir. Uzun zaman kendi kendilerini yönetmişlerdir.

Kırgızlar, Tubalar ve Kuznetskler 1628 yılında Ruslara yenildiler. Kırgız direnmesi bölük pörçük devam etmeye çalışıyordu.

Kalmuk veya Oyratlar, Cengiz Han zamanında büyük kıyıma uğramadıkları için güçlerini muhafaza etmişlerdi. Savaşçıydılar. 1620 yıllarından sonra Budizm'e geçmişler ancak bu onları barışçı bir halk yapmamıştı. Savaşıyorlar, yeniliyorlar ama peşinden toparlanıp tekrar savaşıyorlardı. Bir süre Moğolistan'ı ele geçirmeye çalıştılarsa da kazanan Kubilay'dan inen Moğollar oldu.

Özgürler

Özgürler denen bir kısım aydınların ortak bir niteliği vardı. Hıristiyanlığı reddediyor, tek tanrılı olmayan bir anlayışı kabul ediyordu. Bunlar akılcı eleştiriyi ve kuşkuculuğu sürdürüyorlardı. Bir nevi Machiavelli'yi, Montaigne'i sürdürüyorlardı. İlk çağ yazarlarından faydalanıyor, antik bir görüş elde edip, Hıristiyan karşıtı bir konuma geliyorlardı.

Bilgisiz din adamları, savaşlar zaten dine olan saygıyı azaltıyordu. İsa ve Kutsal Kitap adına insanlar birbirini öldürüyor, iftira ediyor, küfrediyor, birbirine işkence ediyordu. Dinsel bir gerçeğin olma fikri artık kuşkuluydu. Din zararlıydı. Savaşlar ve yapılanlar da bunun kanıtıydı.

Pierre Gassendi (1592 – 1655), 1634 yılında " Epicurus (Epikür) İçin Övgü " adlı eserini yayınladı. Böylece Epikürcü sistemi yeniden ihya ediyordu. Ancak Gassendi için Epikür'de ebedi olan atomlar, ebedi değildi. Evren, sürekli hareket halinde olan, boşluğa düşüp, dünyamız gibi sonsuz dünyalar oluşturan atomlardan meydana gelmişti. İnsanın bedeni de, ruhu da böyle hareket halindeki atomlardan oluşmuştu. Bedenimiz yok olduğunda ruhumuzda yok oluyordu. Ölümden sonra duygu da kalmaz. Bu bütün bir ölümdür. Tanrı düşüncesi de duygularımızdan gelir. Bu nedenle o da insanla birlikte vardır. İnsan yoksa yoktur.

Epicurus için mutluluk iki halden oluşuyordu. Acısız beden ve kargaşasız ruh gerekiyordu. Haz, zevk aklın götürdüğü bu iki durumdan doğuyordu. Arkada büyük acılar gelecekse zevkleri insan aklı ile öteye iterdi. Arkasından büyük zevkler gelecekse yine acıya katlanmayı sağlayan akıldı. Sadeliği, dürüstlüğü, adaleti bize gösterecek olan akıldı.

Avrupalıların deniz aşırı kıtalara gitmesi ile bir yandan da şu düşünce yayılıyordu. Tüm Amerika, Asya ve Güney Yarımküre halkları Adem'den gelmiyordu. Yani Kutsal Kitap

İnsanlığın tümünün tarihini içermiyordu. Onun anlattığı sadece Yahudi Halkının tarihiydi. Sonuçta Kutsal Kitap, Kilisenin ona verdiği yüce değere sahip değildi.

Özgürlerin Kutsal Kitaba ihtiyaçları yoktu. Aradıklarını Eski Yunan ve Latin kültürü içinde buluyorlardı. Aristoteles, Platon, Tacitus, Xenofanes, Plinius, Lucretius, Çiçero, Phedon, Scipione ve daha ne ararsan hepsi geçmişte vardı, yazılmıştı. Bu ve benzeri ilk çağ yazarlarında yaşamın güçlükleri, acılar, kaygılar vardı. Bunlar karşısında insana yardımcı olabilecek öğretiler, akıllar bulunuyordu. En başta da özgür irade vardı.

Bazı Özgürler Stoacıları, Epiktetos'u, Seneca'yı seçiyorlardı. Yargılarımız ve tasarılarımız insana bağlı şeylerdi. İnsan onların efendisiydi. İnsan aklı, nesneleri tasarlamak, onları iyi veya kötü görmek, onları arzulamak veya onlardan korunmak gücünü insana veriyordu. İnsanların kendilerine bağlı şeyler olduğu gibi kendileri dışında bir şeylere bağlı olan şeylerde vardır. Yalnız bize bağlı şeyleri istiyorsak mutlu oluruz. Yerinde hüküm veriyorsak mutlu oluruz. İrademizi hükmümüze uydurursak mutlu oluruz. Mutluluk arzu edileni elde etmektir.

1623 ile 1625 yılları arasında yığınla kitap yayınlandı. Bunlar sufiliğe ve ikiyüzlülüğe karşı çıkıyorlardı. Kuralların yerine zevk alma hakkı istiyorlardı. Dindarlar arasında panik başladı. O yıllarda sadece Paris'te 50.000 Tanrıtanımaz vardı. Din bir aldatmaca gibi görülüyordu. Onsuz hayat çok daha güzeldi.

Tanrıtanımazlık artık güçleniyor ve din açısından mücadele edilmesi gereken bir güce dönüşüyordu.

Stoacılık

Fransa Fiilen Savaşa Giriyor, 1635

Nordlingen savaşı

1635 yılında Richelieu, Wallenstein'in ölümünden sonra Fransa'yı Otuz Yıl Savaşlarına fiilen soktu. O güne kadar Richelieu üstü kapalı bir savaş yürütmüştü. Fransa kralı XIII. Louis gizliden gizliye Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand'ın rakipleriyle (Protestan Alman prensleri, Gustaf II Adolf, Bavyeralı Maximilien) İspanya kralı IV. Felipe'nin rakiplerini (Birleşik Eyaletler) destekliyordu. Fransa Mayıs 1635'te İspanya ile bir anlaşmazlık çıkararak savaş ilan etti, böylece Fransa Otuz Yıl Savaşları'na girdi.

Fransa Almanya'da, Hollanda'da, İtalya'da ve Pirenelerde olmak üzere dört cephede saldırıya geçti. Kısa süre sonra Hollanda, Mantou Dukalığı, Savoie ve Venedik de savaşa girecekti.

Richelieu 14 bin kişilik bir kuvveti Almanya'ya sokarak, Protestanları desteklemeye başladı. Fransa ve İsveç aralarında Compiegne anlaşmasını imzaladılar. Buna göre iki devlet İmparatorluk ile ayrı ayrı barış yapmayacak, barış şartlarını birlikte dikte ettireceklerdi.

Fransız halkının kültür düzeyi, o dönemdeki tüm halklar gibi son derece düşüktü. Her yerde boş inançlar hüküm sürüyordu. Her yerde bitip tükenmez büyücülük davaları vardı. Sofuluk, kadere boyun eğme, perhiz her yerdeydi. Etrafta dini guruplar, haşere bulutları gibi dolaşıp, vaazlar veriyorlardı.

Merkezi yönetim kurulmuştu ve kuvvetleniyordu ama bunun kültürel olarak desteklenmesi gerekiyordu. Merkezi yapı yazar ve sanatçıların uymak zorunda oldukları kuralları saptamak için yeni Akademiler kurdu. Bunlardan biri de Richelieu'nün kurduğu Fransız Akademisiydi.

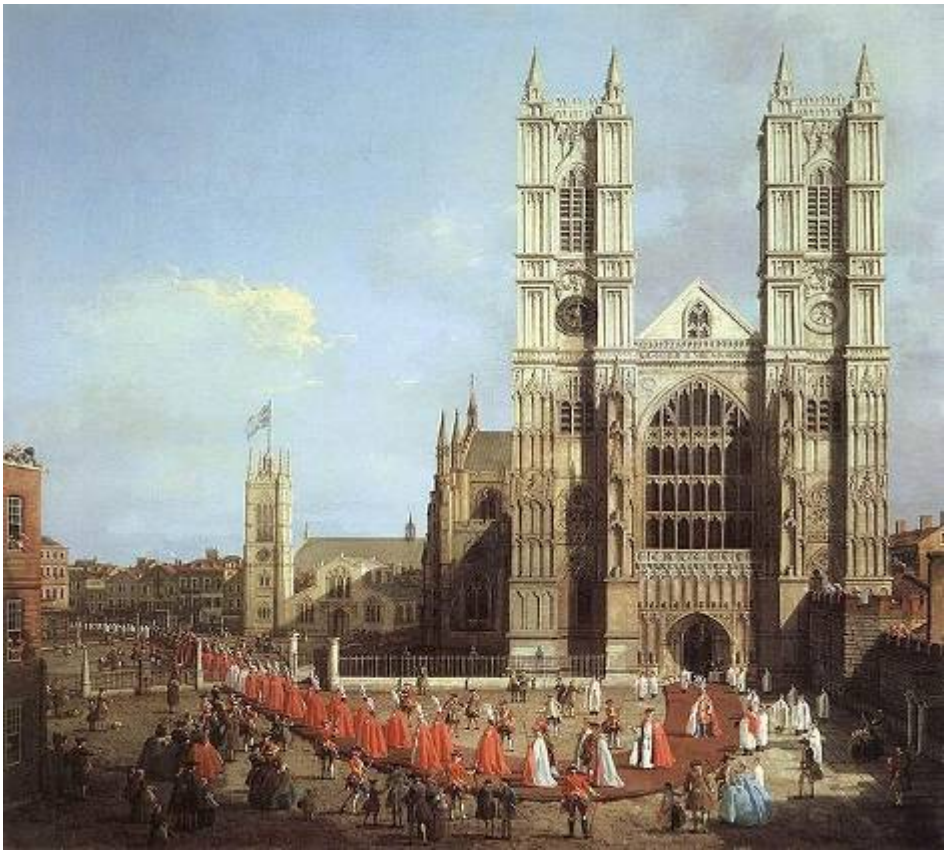
1635 yılında Fransa'da Fransız Akademisi kuruldu. Bu kuruldan ilmi bir sözlük yapması istendi.

Aynı yıl “ Richelieu Amerikan Adaları Şirketini “ kurdu. Martinique, Guadeloupe ve Büyük Haiti adaları Fransızların eline geçti. Fransa Antillere el atmıştı.

Fransa İspanya’dan aldığı Guadeloupe ve Martinique’i kolonileştirdi.

1635 yılında büyük şair Nefi, IV. Murat’ın emri ile öldürüldü. Keskin zekalı, kimseyi umursamayan, acı dilli bir şairdi. Yönetimin ileri gelenlerini şiirlerinde yermiştir. Sözlerini geri alması istenmesine rağmen tavrını değiştirmemiş. Onun bu tutumu da öldürülmesine neden olmuştur.

IV. Murat idam ettirdiği Abaza Mehmet Paşayı çok severdi. Aynı şekilde Nafi’yi de çok severdi. Nafi’nin devlet memuru olmasına rağmen esas geliri yazdığı kasideler karşılığı aldığı paralardı. Korkunç hicivleri ile herkesi korkutuyordu. Onu koruyan Sultan Murat’tı. Sonra, bir gün, IV. Murat’ı da korkunç hicvetti. Koruma kalkınca da hemen öldürüldü. Cesedi suya atıldı. Mezarı yoktur, adına hazırlanan mezar gıyabında hazırlanmıştır.

Westminster Manastırı

1635 yılında Avrupalı astronomlar Çin’de takvimi düzene sokup, sayı tablolarını yeniden yaptılar. Schall, Mançulara karşı kullanılmak üzere, İmparatora Avrupa usulü kale topları döktü.

İngiltere kralı Charles’ın paraya ihtiyacı vardı. Parlamentoyu toplamadığı için vergi de alamıyordu. O da “ Gemi Parasını “ devreye sokmuştu. Bunu tüm ülkede yaygınlaştırdı.

Halbuki bu eski vergi parlamentodan önce ve sadece kıyı bölgelerine has bir vergiydi. İlk konduğunda Normanların saldırılarına karşı mücadele edebilmek için konmuştu.

Thomas Parr, 152 yaşında öldü. Westminster Manastırına gömüldü.

1635 yılında İspanyol yazar Lope de Vega (1562 – 1635) öldü.

İsveç Lehistan ile barış yaparak, tüm kuvvetlerini Alman cephesine yollama olanağına kavuştu (Treaty of Sztumska Wies). Lehistan ile Rusya arasındaki savaş Polianka sulhu ile sona erdi (1635).

IV. Murat'ın Revan Seferi, 1635

Şubat 1635 yılında IV. Murat sefere bizzat çıkmaya karar verdi. Mart ayında da Üsküdar'dan hareket etti. Yol boyunca, zorbaları, halka karşı kusur işleyenleri cezalandırarak ilerledi. Bu sefer sırasında çok adam öldürüldü.

Veziriazam Diyarbakır'da kışlamıştı. Padişah onu Revan'a sefer yapılacak diye Erzurum'a yanına çağırdı. IV. Murat Erzurum'a büyük bir resmigeçit yaparak girdi. Yanında 250.000 askeri vardı. Şimdiye kadar bu büyüklükte bir ordu toplanmamıştı. Bu sırada ufak bir subay olan Katip Çelebi oradaydı, resmigeçidi ve orduyu yazmıştır. IV. Murat 50.000 askeri Erzurum'da bırakarak 200.000 kişilik bir ordu ile Revan üzerine yürüdü.

Temmuz sonunda Revan kuşatıldı. 11 günlük bir kuşatmadan sonra kale vire ile teslim oldu. Kale komutanı Tahmasbkulu, kaleyi teslim ettiği için öldürüleceğinden korkuyordu. IV. Murat'ın huzuruna çıkıp, durumu anlattı. Sünni oldu, Yusuf paşa adını aldı, Vezir rütbesi verildi.

Revan seferi sırasında padişah davranışları ile orduyu fethetmişti. IV. Murat alelade bir asker gibi davranıyordu. Geceleri askerler gibi atın örtüsünü üzerine çekip uyuyordu. Otağı Hümayun kurulmuyor, sultan bütün meşakkatleri paylaşıyordu. Gözünden hiçbir şey kaçmıyordu. Kusurları cezalandırıyor, beğendiği askerler ile arkadaş gibi konuşuyordu. Ordunun en kuvvetli insanı, en iyi silahşoru, en mükemmel süvarisiydi.

IV. Murat, Sivas'ta Silahtar Mustafa Paşayı ikinci vezirliğe yükseltti. Yolda, İstanbul'a haber yollayarak dört kardeşinden ikisinin katlini istedi. Revan ele geçirildiği sıralarda şehzade Süleyman ve şehzade Bayezid öldürüldüler. İstanbul halkı Revan için sevinmeyi bir tarafa bırakıp, derin bir üzüntüye kapıldı. Bu trajedi ülke dışında da tepki buldu. Racine " Bajazet " trajedisini yazdı.

Revan'dan sonra IV. Murat 11 Eylül'de Tebriz'e girdi. Osmanlılar Tebriz'e 6'cı defa giriyorlardı. Bu sırada Tebriz 550.000 kişilik nüfusu ile Paris ve Londra büyüklüğünde büyük bir kentti.

Kış yaklaşırken padişah İstanbul'a döndü. İranlılar tekrar geri gelerek Revan'ı kuşattılar.

Osmanlı toplumu, genel Türk hoşgörüsünden uzaklaşan görüntüler vermeye başlamıştı. Ortaya bağnaz bir vaizler gurubu çıktı. Bunlar kendilerine Kadızadeler veya Fakılar

diyorlardı. Bunlar tasavvuf ve tarikat mensuplarına düşmandılar. Devletin geri kalmışlığını da halkın dininden uzaklaşmasına, Peygamberden sonra ortaya çıkan yeniliklere kaymalarına bağlıyorlardı.

Kadızadeler, güzel ve etkili konuşarak cahil halkı yanlarına çekmeye başlamışlardı. Aydın sınıfa hitap eden mutasavvıflara karşı düşmanca bir tavır almışlardı. Şimdi dini tartışma yerine eylem yapılıyordu. Tarikatlara karşı yapılan saldırılar sonucu Mevlevi ve Halveti tarikatları ayin yapamaz olmuşlardı. Bazı tekkeler basılmıştı. Bazı dervişler yeniden iman tazelemek zorunda bırakılmışlardı. Tarikat ileri gelenleri ölümle tehdit ediliyorlardı.

Vaizlerin önderi Balıkesirli Mehmet Efendiydi (1582 – 1635). Küçük Kadızade adı ile ünlenmişti. Hitabeti kuvvetli olduğundan 1631 yılında Ayasofya Camisi vaizciliğine atandı. Konuşmalarında devlet bozukluklarına dikkati çeken Mehmet Efendi, halkı tarikatlara cephe almaya çağırmıştı. Verdiği fetva ve tutumu, tütün ve içki yasağı zamanında pek çok insanın ölümüne yol açmıştı.

Zikir, devran ve sema haramdır diyordu.

1635 yılında Kadızade'nin ölümünden sonra, onun yolundan giden vaizler, kesin delillerle bilinmeyen şeylerin haram olduğunu ve bunları yapanların kafir sayılması gerektiğini söylemeye devam ettiler. Güzel sesle Kuran okuma, Cuma günleri salavat verme gibi işleri tehdit ile önlemeye çalıştılar. Resme ve özellikle insan resmine şiddetle karşı çıkıyorlardı. Üstüvani Mehmet Efendi, resim yabancı bir evde bile olsa onun gözlerini bozmak gerekir diyordu. Bunun sonucunda bazı minyatürlerdeki insan resimlerinin başları bozuldu.

Veziriazam Melek Ahmet Paşanın zayıflığından da yararlanarak Kadızadeler devlet işlerine de karışmaya başlamışlardı.

1635 yılında Manoğlu Fahrüddin (Maronite), İstanbul'da idam edildi. Lübnan'ın küçük bir kısmında hüküm süren Dürzi bir aileye mensuptu. 1584 yılında babasının yerine geçmişti. Osmanlılara başkaldırıp, devleti yıllarca meşgul etmişti. 1613'te Katolik olup, Avrupa'ya gitmiş, 1618 yılına kadar İtalya'da kalmıştı. Onun yüzünden Dürzi isyanı bir Avrupa meselesi haline geldi. İstanbul'da idam edildiğinde 63 yaşındaydı.

Kırım Hanı Canbek Giray'dı. 3 defada toplam 20 yıl hanlık yapmıştı. 1635 yılında Divan kararı ile yerini İnayet Giray'a bıraktı. İnayet Giray, II. Gazi Giray'ın oğluydu. 22. Kırım Hanı olmuştu.

Budapeşte Üniversitesi kuruldu.

Boston Latin Okulu, Boston, Massachusetts'te kuruldu. Bu şimdiki ABD'de kurulmuş en eski okuldur.

1635 yılında Fransız gravür ustası Jacques Callot (1592 – 1635) öldü.

Masumların katledilmesi, Jacques Callot

Doğuda Hollanda Önde, 1636

Yeni Delhi Ulu Camii

1636 yılında Erdel'de Osmanlılar için güçlükler belirdi.

Aynı zaman da, Revan İranlılar tarafından kuşatılmıştı. Safevi kuşatması sırasında, kış nedeniyle Erzurum ve Diyarbakır'daki Osmanlı ordusu Revan'a yardıma gitmeye çalışmış ama başaramamıştı. Yardıma gitmeye çalışan orduda pek çok asker yolda donarak öldü. Sonra Revan komutanı beylerbeyi Vezir Murtaza Paşa şehit oldu. Murtaza Paşanın ölümünden kısa süre sonra, Nisan 1636'de Revan vire ile İranlılara teslim oldu.

Hindistan'da Şah Cihan, Dekkan'a sefer yapıp birkaç prensliği topraklarına kattı. Bicabur'daki Adilşahlar ve Golkonda, Babur İmparatorluğuna tabi oldular. Semerkant'ı da ele geçirmeye çalıştı, önce Belh ve Termez'i ele geçirdi. Ama sonra büyük bir yenilgi aldı.

1636 yılında Cakarta'yı (Jakarta, Jacarta) merkez yapmış olan Hollandalılar, Seylan'da Kolombo'yu ele geçirdiler. Hollandalılar Makao ile Japonya'nın, Manila ile Çin'in bağlantısını kesmenin yollarını arıyorlardı. Japonlar ise ilk kez Portekiz varlığını Deshima adası ile sınırlıyordu. Bu yıl Hollandalılar Japonya'ya 1421 ölçü ipek getirmişlerdi, Portekizliler ise sadece 250 ölçü ipek getirebilmişlerdi. Japonya'da Portekiz için Hollanda rekabeti artık çok sertti. Avrupalılar aslında uzak doğu ticaretine canlılık getirmişlerdi. 1636 yılında Japonya'ya 4 Portekiz, 12 Hollanda gemisi gelmişken, 50 – 60 Çin gemisi gelmişti.

Fransa'da iktidarı elinde tutan XIII. Louis'nin bakanı Kardinal Richelieu'ye göre Prag Düzenlemesi, Kıta Avrupa'sındaki Habsburg etkisini çok arttırıyordu. Habsburgların başka devletler üzerinde hakimiyet kurmasını önlemek için Fransa, Katolik bir devlet olması ve Katolik bir başpiskopos tarafından yönetilmesine rağmen Protestanların yanında savaşa girmişti.

Fransa, İsveç ve Hollanda ile ittifak kurmuş, İspanya ise, Roma Germen İmparatoru'nu desteklemek amacıyla İspanya Hollanda'sından (günümüz Belçika'sı) güneye doğru Fransa'yı işgale başlamıştı.

Fransa'nın iyi bir ordusu yoktu ve İspanya ile boy ölçüşmekten uzaktı. Fransız ordusu defalarca, üst üste yenildi. İspanyol ordusu Paris yakınlarına kadar gelmeyi başardı. Ağustos 1636'da İspanyol kuvvetlerinin Paris'e yaklaşmaları üzerine Kardinal Richelieu kentin boşaltılmasını istedi. Ama Louis şaşırtıcı bir cesaret örneği vererek Richelieu'nün kararına karşı çıktı ve ordusunun başına geçerek istilacıları geri püskürttü.

1636 yılında Fransa Corbie'yi otuz Yıl Savaşlarında kaybetti.

Savaşa giren Fransa'nın paraya çok ihtiyacı vardı. Hükümet " Şarap Vergisini " koydu. Ve köylü ayaklanmaları başladı. 1636 yılında Saintonge'da, 1637 yılında Perigord'da büyük başkaldırılar oldu. Bu sırada İspanyol tehlikesine karşı ordu da kent ve kasabalarda karargah kurmuştu. Ordunun halka yaptığı baskı ve kötü muamele fitili ateşliyordu. Bu başkaldırılar bir buçuk yıl sürdüler. Başkaldıranların asker sayıları 40 ve 60 binleri bulmasına rağmen, sonunda feodaller tarafından desteklenen krallık kuvvetlerine yenildiler. Pek çoğu idam edildi.

Osmanlılarda, IV. Murat, hazineyi düze çıkarıyordu. Vergi defterleri elden geçirildi. Vergilerin düzenli ödenmesi için baskı ve yaptırımlar uygulandı. Haksız kazanç ile elde edilmiş servetlere el kondu. Eyaletlerin mali yönetimi ile ilgili kanunlar yayınlandı.

1536 veya 1537 den başlayarak, yeniden kuruşun değeri düşürülmeye başlandı. Bu uygulama IV. Murat'ın ölümüne kadar sürdü.

1636 – 1642 yılları arasında, Orta Asya'da Torobaikhu şefi Guuşi Hanın Tibet'e yaptığı seferlere Kara Khula'nın oğlu Baatur Khung Taiji de katıldı. Oyrat kuvvetleri sayesinde Tibet'te Kırmızılar büyük bir darbe aldılar, Sarılar ise geliştiler. Baatur (Batur) Tibet'ten kendine Dalay Lama tarafından verilmiş olan " Erdeni " unvanı ile döndü. Bundan sonra Erdeni Batur, Kazaklara karşı üç sefer düzenledi.

Danimarka Kralı Christian bütün dilencileri tekne yapımı için tersanelere ve kürekçi olarak gemilere yolladı.

Massachusetts'te Harvard Koleji Amerikanın ilk koleji olarak kuruldu.

Pierre Corneille'in Le Cid adlı eseri ilk defa icra edildi.

Mançular, Kuzey Çin'de Liaoning'i ellerine geçirdiler.

İskoçya'da Ayaklanma, 1637

Otuza Yıl Savaşları

1637 yılında, İngiltere Kralı I. Charles " Ortak Dua kitabının " " Yüksek Anglikan " (High Anglicanism) denen versiyonunu İskoçya'ya dayattı. İskoçya'da Calvincilik vardı. Kendi mutlakiyetini yaymak isteyen I. Charles, mutlakiyeti destekleyen Anglikan kilisesini İskoçya'ya sokmak istiyordu. Calvinist rahipler halkı açıktan açığa ayaklanmaya kışkırttılar. İskoçya'da din kökenli bir ayaklanma çıktı.

Ayaklanmanın daha birinci gününden başlayarak, olayların akışı, I. Charles aleyhine gelişti. İsyancılar İskoçya'ya hakim olup, İngiltere üzerine yürüdüler. İngiliz milisleri doğru dürüst karşı koymuyordu. I. Charles çok zor durumdaydı. Para yoktu, ordu yoktu. Charles'a kalan tek çare parlamentoyu toplantıya çağırmaktı.

1637 Şubat'ında Alman İmparatoru II. Ferdinand öldü yerine oğlu III. Ferdinand çıktı. Schiller II. Ferdinand için şöyle demişti:

" … 18 yıllık saltanatı boyunca kılıcı elinden bırakmamıştı, İmparatorluk asasını tutuğu sürece barış nimetini tatmamıştı… Tarihte II. Ferdinand'dan daha beter müstebitler yok değildir. Fakat 30 yıllık savaşı alevlendiren yalnız 1 kişi çıkmıştır… Kıvılcım, kule gibi yığılmış ve çoktandır toplanmış yakıt kümesine düşmüş ve Avrupa tutuşmuştu. "

1637 yılında Don Kazakları, Don nehri çıkışındaki Azak kalesine saldırarak, kaleyi ele geçirdiler. Kaleyi ellerinde tutamayacaklarını biliyorlardı. Bu nedenle, akınları sırasında kendilerine mani olmaması için kaleyi yıkarak, geri çekildiler.

1637 yılında Çin'de, Li-Treni, Sseu-Çuan'da, Ming yönetimine isyan etti. Köylülerin desteği ile Pekin'e kadar ilerledi. Mançular Kore'ye ikinci çıkartmalarını gerçekleştirdiler. Bu sırada Ming Hanedanı limanlarına gelen altı Avrupa yük gemisi, Çin'e 38.421 çift gözlük getirdi. Bu Çin'e gelen ilk Avrupa menşeli gözlüklerdi. Yine bu sırada, Çinli ansiklopedist Song

Yingxing Tiangong Kaiwu adlı Çin'in en kıymetli ansiklopedilerinden biri kabul edilen kitabı yazdı.

1637 yılında Japonya'da Amakusa Hıristiyan ayaklanması Hollandalı topçular sayesinde ezildi. Hıristiyan köylü ayaklanmaları peş peşe geliyordu.

1637 yılından itibaren hiçbir Japon uyruğuna Japonya'yı terk izni verilmedi. Çıkmaya çalışmak ölüm demekti. Ayrıca 25 tondan fazla gemi yapmak da yasaklanmıştı. Sadece Hollandalılar Nagazaki limanındaki Deshima adasına Avrupa malları getirebiliyorlardı. Ancak bunun için de yığınla para ödüyorlardı. Birkaç Çinli yelkenli de Çin malı taşıyordu.

Otuz Yıl Savaşında siyaset dini aşmıştı. Almanya'da güçlü Protestan prensler İmparator safına geçtiler. Almanya'da Fransa denetiminde 180.000 kişilik bir ordu savaşıyordu. Fransa ordusunun başında kiralanmış olan Bernard de Saxe-Weimar vardı. Ordular birbiri ile yok edici savaşlara girmiyorlardı. Birbirlerinin lojistik yollarını vurarak, yıpratmaya çalışıyorlardı. Savaş uzayıp, gidiyordu. Tabii bu arada ne oluyorsa halka oluyordu. Çekilen acıların hattı hesabı yoktu.

II. Ferdinand

III. Ferdinand

İlk Opera, 1637

Venedik'te La Fenice Operası

1637 yılında, Venedik'te ilk opera açıldı. Bu opera daha sonra yanmıştır.

IV. Murat Veziriazam Tabanıyassı Mehmet Paşayı, Şubat 1637'de görevinden aldı. Yerine Bayram Paşa tayin edildi. İran Revan'ı geri alınca, IV. Murat tekrar sefer kararı vermişti.

IV. Murat, veziriazam Bayram Paşayı kendinden önce yolladı. Bu sefer Bağdat üzerineydi. Bayram Paşa, IV. Murat'ın ablalarından Hanzade Sultan ile evliydi. Tabanıyassı Mehmet Paşanın seferde olduğu uzun yıllar zarfında İstanbul'da sadaret kaymakamlığı yapmıştı. Revan seferi sırasında saltanat naibiydi.

Bethlen Gabor'un ölümünden sonra, Erdel (Transilvanya) prensliği iç karışıklıklar içine düşmüştü. Rakoçilere mensup olan Györgi ile Stephan Bethlen çekişiyordu. İktidar Györgi'de gibiydi. Stephan Bethlen, Budin'e gelip beylerbeyi Hüseyin Paşadan yardım istedi. Divanın emri ile Hüseyin Paşa Erdel'e girdi. Yanında Bosna ve Tamışvar beylerbeyleri de vardı. Bethlen Protestan, Bathory ise Katolik'ti. Avusturya Bathory'yi destekliyordu. Hüseyin Paşa (2.000 yeniçeri 12.000 kişilik ordu) ve Bathory savaşında, 1637'de Osmanlı ordusu yenildi ve savaş meydanından çekildi.

Cezayir beylerbeyliğinin başlıca gelirini korsanlık teşkil ediyordu. 8 yıl içinde 936 gemi zapt edilip, Cezayir'e getirilmişti. Batırılan gemiler bu rakamın dışındaydı. Korsanlar yakaladıkları gemileri soyup, batırırlarsa, devlete pay vermediklerinden daha karlıydılar. Bu nedenle yakalanan gemileri limana getirmek yerine batırmayı tercih ediyorlardı. Artık Fransız gemilerine de hücum ediliyordu. 1629 – 1634 yılları arasında 80 Fransız gemisi ele geçirilmişti. Bunların 52'si Atlas Okyanusunda, 28 tanesi Akdeniz'de zapt edilmişti. Bu sırada sık sık İtalya ve İspanya kıyıları da vurulup, yağmalanıyordu.

1637 yılında Kırım Hanı İnayet Giray 39 yaşında idam edilerek yerine I. Bahadır Giray getirildi. Bahadır Giray " Remzi " veya " Resmi " mahlası ile çok güzel şiirler yazıyordu. Geleceğin Kırım Hanları bu kişiden devam etmiştir.

Fransa Tahtı XIV. Louis'nin, 1638

XIV. Louis

IV. Murat, veziriazam Bayram Paşanın ardından, 1638 Mayıs ayında Üsküdar'dan Doğuya doğru yola çıktı. Bu sırada Bayram Paşa ölmüştü, yerine Diyarbakır beylerbeyi Tayyar Mehmet Paşa veziriazam oldu. Tayyar Mehmet Paşanın babası Uçar Mustafa Paşaydı, Bağdat beylerbeyi iken Safeviler tarafından öldürülmüştü.

IV. Murat, Bağdat seferine çıkarken arkasında, kendine problem olabilecek sorun bırakmak istemiyordu. 2 yıl önce iki iyi yetişmiş kardeşini öldürtmüştü. Şimdi veliaht durumuna gelmiş olan şehzade Kasım 24 yaşındaydı. Onu boğdurdu.

IV. Murat'ın kız çocukları yaşıyor, erkek çocukları doğduktan sonra hemen ölüyorlardı. Sultan Murat'ın üç kardeşini öldürmesi üzerine taht varisi olarak deli amcası ve son kardeşi İbrahim kalmıştı. Şehzade İbrahim sürekli öldürülme korkusu içinde yaşıyordu. Bu onun

sinirlerini bozdu, sürekli şiddetli baş ağrıları çekmeye başladı. Ayrıca hastalıkları nedeniyle eğitimi de yapılamadı.

IV. Murat Bağdat seferine giderken Kadı adaylarının imtihanında bizzat bulundu. Önemli yerlere kadı atanacak olanlar ile daha da fazla ilgilendi. Musul'a geldiğinde Hindistan'dan gelen Cihan şahın elçisini kabul etti. Cihan şah bu sıralarda Safeviler ile savaş halindeydi ve onlardan Kandahar'ı almaya çalışıyordu.

16 Ekim 1638'de Bağdat kuşatıldı. Kuşatmanın 38'ci günü yapılan genel saldırıda önemli burçlar Osmanlıların eline geçtiler, ama bu sırada Veziriazam Tayyar Paşa öldü. Tayyar Mehmet Paşa, babası gibi Safevilere karşı Bağdat'ta savaşırken ölmüştü. Tayyar Mehmet Paşa, savaş meydanında ölen 4. Osmanlı veziriazamıydı. Tayyar Mehmet Paşanın yerine Kaptanı Derya Kemankeş Kara Mustafa Paşa veziriazam oldu.

Sonunda kuşatmanın 40'cı günü kaleyi Osmanlı kuvvetleri ele geçirdiler. Kale vire ile teslim olmuştu. Bağdat Safevi komutanı Bektaş Han'da Vezir Yusuf Paşayı taklit ederek Osmanlı hizmetinde kaldı.

Bir ay süren Bağdat kuşatması sırasında 10 bin Safevi, 5 bin Osmanlı askeri ölmüştü. Ölenlerin pek çoğu, her iki taraftan da Türk'tü. Bundan sonra 1. Dünya Savaşı sonuna kadar Bağdat Osmanlıların oldu. Bektaş Han vire ile teslim olurken, on binlerce asker de iç kaleye çekilip, çatışmaya devam etmişlerdi. Bunlar Osmanlılar tarafından imha edildiler.

Kent Osmanlıların eline geçtikten sonra, kentteki Şiiler hem problemler çıkardılar ve hem de baruthaneyi uçurdular. Bunun üzerine 1400 Şii idam edildi, diğer Şiilerde Irak dışına sürüldü. Böylece Bağdat'ta Şii nüfus kalmadı.

Bağdat Osmanlılara geçtikten sonra kentin sokakları ceset doluydu. Bunları gömmeye imkan yoktu. Hepsi Dicle nehrine atıldı. Sari bir hastalık çıkmadı. Boşalan şehre Anadolu'dan Türkler getirilerek yerleştirildi. Bu nedenle çok yakın zamana kadar Bağdat'ın bazı kesimlerinde hala Türkçe konuşuluyordu.

1638 yılında IV. Murat Bağdat ve Mezopotamya'yı tekrar Osmanlılara kazandırmıştı. Bu sırada Safevi hanedanı İran'da iyice zayıflamıştı. Hükümdar sadece bir gölge hükümdardı. Parasızlıktan devlet kamu hizmetlerini para ile satıyordu. Ve bu hak miras yolu ile kullanılıyordu. Subaylara ödenen maaş düzeni bozuldu. Yöneticiler ve vergi mültezimleri rüşvet yiyorlardı. Vergi gelirleri buharlaşıp uçuyor, nereye gittiği de bilinmiyordu. Safevi ordusu tamamen bozulmuştu. Bu sırada Özbeklerin Horasan akınları tekrar başladı.

Charles zamanında İngiltere'de Anglikan kilisesi çok büyük bir güç kazanmıştı. Uçsuz bucaksız topraklara sahipti. Köylülere ağır vergiler yüklenmişti. İngiltere'de genel bir hoşnutsuzluk vardı. Kiliseye karşı yapılan gösteriler, şiddetle bastırılıyorlardı. Durumun aleyhine yazı yazan aydınlar işkence görüyorlardı. Hem işkence görüyor ve hem de hapse atılıyorlardı. Ama aydınlar da her fırsatta halkı başkaldırmaya teşvik ediyorlardı.

I. Charles mutlakıyet yönetimini yerleştirmeye çalışıyordu. Bu burjuvazinin ve yeni soyluların öfkesini çekti. Kuzeyde kral tarafından tutulan feodaller hem tarımın gelişmesini köstekliyor ve hem de halka zulüm yapıyorlardı. Kilisede her türlü yeniliğe karşı çıkıyordu. Kral kiliseyi tutuyordu. Parlamento toplantıya çağrılmadığından burjuvaların tüm siyasi hakları da askıdaydı. İngiltere'de gelişme durmuştu. İmalat sanayinin gelişmesi, toprak veriminin

artması bu düzen içinde mümkün görülmüyordu. Monarşi gelişimin yolu üzerindeki engeldi. Onu da destekleyen feodal soyluluk ile Anglikan kilisesiydi.

1638 yılında Edinburgh'ta İskoç Ulusal Mutabakat'ı imzalandı.

1638 yılında Richelieu'nün elinde 131.000 piyade,15.000 süvariden oluşan muvazzaf bir ordusu vardı. Bu o sırada en kuvvetli Hıristiyan ordusu gibi görülüyordu. Fransa'nın profesyonel ordusu, Mart 1638 tarihinde, Rheinfelden Savaşında, İmparatorluk kuvvetlerini mağlup etti.

Yine Mart 1638'de, Japonya'da Şogun kuvvetleri Hara'da çıkan Shimabara İsyanı'nı bastırdı.

Portekiz hakimiyetindeki Seylan kralı ile Datç arasında ticaret anlaşması imzalandı.

Otuz Yıl Savaşları manzumesinden olarak, İspanyol kuvvetleri, Antwerp yakınlarındaki Kallo Savaşında, kendilerinden çok güçlü bir Datç ordusunu, yendi.

1638 yılında Galilei " Mekanik İle İlgili İki Yeni Bilim Üzerine Matematik Konuşmalar Ve Tanıtmalar " adlı eserini yayınladı. Burada atılan bir merminin parabol çizdiğini ispatladı. Yine ses tizliğinin frekans ile ilgili olduğunu ve müzik aralıklarının frekans ile orantılı olduğunu belirtiyordu. Galilei rezonansı inceledi ve dalga girişimlerini açıkladı.

1638 yılında Şah Cihan, Şahcihanabat adını verdiği ve eski Delhi yakınlarında kurduğu şehri başkent yaptı. Kırmızı kale yakınlarındaki Ulu Camii en önemli İslam eserlerinden biridir.

Ulu Cami

İşkence

Bazı işkence aletleri

İşkence, maalesef, bütün halklar, bütün dinler tarafından uygulanan ve insanın ne denli sadist olduğunu gösteren bir eylemdir. Örneğin, Roma İmparatorluğu'nda bir kölenin ifadesi yalnızca işkence altında alınırsa kabul edilirdi. Kölelerin kendi istekleri ile söyledikleri gerçek kabul edilmezdi. İlk ve orta çağ filozofları (örneğin Aristoteles ve Francis Bacon) adalet sisteminde işkence uygulamasının güvenilir destekçileri oldular.

Avrupa'da mahkemeleri davalının suçuna ve sosyal statüsüne göre işkence yaptırmışlardır. İşkence adalet sisteminde meşru görülürdü. İtiraf ettirmek, suç ortaklarının isimlerini almak gibi amaçlarla kullanıldı. İdama mahkum edilen davalılar suç ortaklarının kimliklerini açıklamaları için infazdan önce son bir kez işkenceye tabi tutulurlardı.

Engizisyon mahkemelerinde işkence kullanımı 1252 yılından itibaren başlanmış ve 1816'da Katolik kilisesi tarafından yasaklanmıştır. Bu zaman aralığında güçlü kimseler kendi işkence odalarını kurmuşlar, toplumun aşağı kesiminden insanları sokaklardan kaçırarak icad ettikleri

prosedürleri üzerlerinde uygulamışlar, hangi tekniklerin daha etkili ve vücudun hangi bölgelerinin daha duyarlı olduğunu dikkatli bir şekilde araştırarak uygulamalarını geliştirmişlerdir.

İspanya'da Dominiken tarikatına mensup rahipler dehşetli bir şekilde yaratıcı işkenceciler olarak ün salmışlardı. İspanyol engizisyon mahkemesinin kurbanlarından pek çoğu işkence görmüş ve işkence altında can vermişlerdir.

İşkencenin amacı bilgi toplamak olduğu kadar düşmanı baskıya almak ve/veya kişiyi psikolojik olarak çökertmektir. Etkileri işkence yapıldıktan çok uzun süre sonra hala devam eder. Çoğu kurban işkencenin acısını tüm yaşamı boyunca çeker.

Bazı fiziksel işkence tipleri aşağıda sıralanmıştır.

Göz dağlama, Cezayir kancası, Ağırlaştırılmış diş sökme, Falaka, Dövme ve fiziksel taciz, Işıkla körleştirme, Kaynatarak öldürme, Kemik kırma, Dağlama, Yakma, İğdiş etme, Çocuk tecavüzü, Boğma (elle), Boğma (suda), Kesme, Kırbaçlama, Deri yüzme, Ayak kızartma, Falaka, Cinsel sakatlama, Saç yakma, Dizden vurma, Kol/parmak koparma, Oksijensiz bırakma, Tecavüz, Kafa derisi yüzme, Scaphism - Böceklere yedirme, Uykusuz bırakma, Yüksek, tiz veya diğer türlü bir rahatsızlığa sahip nitelikte sese maruz bırakma, Aç bırakma, Filistin askısı, Dil kesme, İç organlarını çıkarma, Canlı olarak yakma, Ağır ateşte kızartma, Dışkı yedirme, Sidil içirme. Gererek eklemleri çıkarma, Gererek vücudu koparma, Kazığa oturtma, Çarmıha germe…

İşkencenin günümüzde hala devam ediyor olması, insanın ne denli sadist ve acıma duygusundan yoksun olduğunun yani bir nevi psikopat olduğunun, insana verilen eğitimin ve terbiyenin ne denli yetersiz olduğunun, dinlerin hiçbir işe yaramadığının somut göstergesidir.

Kasrı Şirin, 1639

17 Mayıs 1639 yılında Safeviler ile Osmanlılar arasında Kasrı Şirin anlaşması imzalandı. Anlaşmayı Osmanlılar adına veziriazam Mustafa Paşa, Safeviler adına Sarı Han ve Muhammedkulu Han imzaladılar. Böylece iki ülke arasındaki sınır kesin olarak belirlendi. Bu sınır hala bu anlaşmanın çizdiği şekildedir. Kasrı Şirin anlaşması ile Bağdat, Şehrizor, Van ve Kars Osmanlılarda Azerbaycan ve Doğu Ermenistan İran'da kalıyordu. Gürcistan'ın büyük kısmı Osmanlılardaydı. Bu anlaşma ile Osmanlılar Irak ve Doğu eyaletleri üzerinde tam bir hakimiyet kuruyorlardı.

Kasrı Şirin Anlaşması, serdarların imzasını müteakip kısa süre içinde Şah ve IV. Murat tarafından tastiklendi.

1578 yılında Osmanlıların Azerbaycan'a girmesi ile başlayıp, çeşitli aralıklarla 60 yıl süren Osmanlı- Safevi savaşları çok çetin geçmişti. Ancak bu savaşlar iki tarafa da bir şey kazandırmamıştı. Böylece bu savaşlar her iki ülkeyi de iyice yorduktan sonra sonuçlanmıştı. Bu anlaşma ile iki büyük devlet de birbiri ile başa çıkamayacağını anlamıştı. Bundan sonra denge sürecek, iki tarafta daha bir süre itiyadı elden bırakmayacak, ama gittikçe emniyet hissi ağır basacaktı.

Şah Abbas'ın ölümünden sonra İran'ın Osmanlıya uyguladığı ipek ambargosu da bitmişti. İpek kervanları yeniden Halep, Bursa ve İzmir'e gelmeye başladılar.

Dış Dünyaya Kapanma, 1639

Matsumoto Kalesi

Japonya'da Şogun Ieyasu'nun tesis ettiği sosyal ve politik yapıyı korumanın bir yolu olarak 1639'da Tokugava Şogunluğu, Japonya'nın kapılarını dış dünyaya fiili şekilde kapattı. Hatırlanacağı gibi, ilk Batılılar Japonya kıyılarına bir önceki yüzyılda Muromaçi döneminde ulaşmışlardı. Ülkeye ateşli silahları tanıtan Portekizli tacirler 1543'te Japonya'nın güneybatısında küçük bir adaya yerleşmişlerdi. Sonraki birkaç yıl içinde bunları, Saint Francis Xaviar önderliğinde Cizvit misyonerleri ve İspanyol guruplar takip etmişti. Peşinden, Hollandalı ve İngiliz tacirler de Japon topraklarına yerleşmişlerdi.

Avrupalıların bu akınlarının Japonya üzerinde çok derin etkileri oldu. Bu misyonerler özellikle Japonya'nın güneyinde çok sayıda kişinin inanç değiştirmesine sebep oldular. Şogunluk Hıristiyanlığın birlikte geldiği ateşli silahlar kadar patlayıcı bir potansiyel teşkil edebileceğini fark etti. Daha önce diğer dinlerle uzlaşan Şintocu mezhepler yabancı bir dinle her türlü uzlaşmayı reddettiklerini açıkladılar. Sonunda Hıristiyanlık yasaklandı ve Togukava Şogunluğu, Nagasaki Limanı'ndaki küçük Dejima adası içinde yaşayan bir avuç Hollandalı tüccar, Nagasaki'de yaşayan Çinliler ve ara sıra Kore Lee Hanedanlığı'ndan gelen resmi elçiler dışında yabancıların ülkeye girişini yasakladı(1639). 1639 yılında Şogun, Portekiz gemilerini mallarını indirmeye izin vermeden geldikleri gibi gerisin geriye yollamıştı. Peşinden bütün Portekizlileri, çocukları ve Japon karıları da dahil olmak üzere Japonya'dan kovdu. Yaklaşık 250 yıl boyunca Japonya'nın dış dünya ile tek bağlantısı bu insanlardı.

Japonlar aslında kapılarını siyasi açıdan kapatmışlardı. Dertleri temel olarak Katolikler ve özellikle İspanyollar ile Portekizlilerdi. Yoksa Hollanda ile gayet iyi geçiniyorlardı. Protestanlığa da izin vermiyorlardı ama Hollandalıların zaten misyonerlik yapma gibi bir

derdi de yoktu. Hatta Hollandalılar Japon Shogunlarına hem silah satıyor, hem de İspanyolların ne yaptığıyla ilgili yani Protestan ve Katolik savaşı hakkında istihbarat bilgisi veriyorlardı. Bu arada Protestan, Katolik savaşı Güneydoğu Asya'da da devam ediyordu. Hollandalılar Japonlara büyük bir zevkle yardım ediyorlardı.

Red Seal Gemisi

Japonların dışarıya kapanma kararı 1600 yıllarında verilmiş, sonra tekrar edilmiştir. 1630'larda tekrar verilen karar kesindir. Japonya'daki bütün Hıristiyan diye bilinen Katolikler derhal dinden çıkacak ve bir Budist mezhebine kaydolacaktır. Japonlarının yurtdışına gitmesi yasaklanmıştır. Dışarıda oturan Japonların da ülkeye geri dönmesi yasaklanmıştır. Örneğin Güneydoğu Asya'da ticaret yapan Japonlar vardı. Tayland kralına hizmet eden samuraylar vardı. Bunlar XVI. yüzyılda askeri bir güç olarak oraya gitmiş, saraylarda savaşçı olarak hizmet ediyorlardı.

Japonya XVI. Asırda İmparatorluk kurmayı denemişti. Hideyoshi XVI. Yüzyılda Kore ve Çin'de fütuhat yapmak istemişti. Ama İmparatorluk ancak güç ile kurulabilecek bir şeydir. Japonlar bunda başarısız olmuşlardı. Kendi içlerine çekilip, kapıları kapatıp, kendini korumaya almalarında bu başarısızlığın da rolü vardı.

Her sene Hollanda kaptanı iki gemiyle geliyordu. Bu kaptanın Hollanda adına Japonya ile ticaret yapma yetkisi vardı. Nagasaki'de, bir adada bir Hollanda Mahallesi bulunuyordu. Hollandalılar oradaki evlerde oturuyor, mallarını oradaki depolarında saklayabiliyorlardı. Bu

büyük bir imtiyazdı. Her sene geldiğinde kapiten (Bu kaptana öyle diyorlardı, yani adı buydu) büyük bir merasimle Shogun'un sarayına gidiyordu. Shogun Japonların siyasi ve askeri lideriydi. Dinsel ve manevi bir lider değildi. Genelkurmay başkanı gibi kabul edilebilinir. Shogun, bazı samurayları Hollanda dilini öğrenip, tercümanlık yapmaları ile görevlendirmişti. Böylece Shogun ve kapiten konuşurlar, Shogun dış dünyadan bilgi alırdı.

Bir savaş resmi

Her sene kapiten geldiği zaman Shoguna dünya durumu hakkında bir istihbarat raporu vermekle yükümlüydü. Bu istihbarat raporunu da gayet ayrıntılı vermezse ticaret anlaşması yenilenmeyecekti. Japonlar için, Hollandalılardan alacağı mal, satacağı mal önemli değildi. Önemli olan dünyanın siyasi gidişatı hakkında bilgi almaktı.

Bu arada dil öğrenen samuraylar, Avrupa'da basılmış bazı kitapları da tercüme etmeye başladılar. Bu tercümeler, geniş halk kitleleri ile paylaşılmasa da bir avuç azınlığın bilgisi içinde var oldu. Bu Japonya'nın dışa kapalı olduğu sürede, Japon halkının dışarı ile olan ilişkisi kopmuştu, ama Japon üst kademesi, bütün dış olaylardan haberdardılar ve hatta durum hakkında mütalaa da bile bulunuyorlardı.

Ütopya

Altın çağ

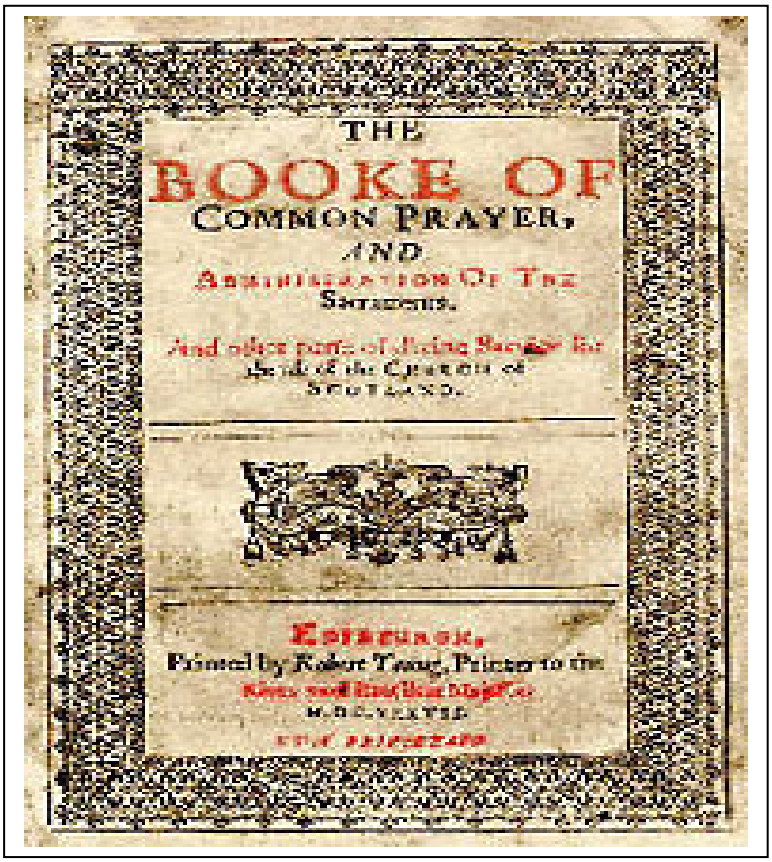
Özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı toplumlardaki hayatı Thomas More Ütopya'sında çizmişti.

İnsanların özel mülkiyetsiz, mutlu yaşamından bir başka tabloyu, büyük İtalyan yazarı Tommaso Campanella (1568 – 1639), " Güneş Sitesi " adlı eserinde çizdi. Bu eser XVII. yüzyıl başlarında yayınlanmıştı. Bu kitapta Morus, hayali bir ülkeyi keşfeder. Burada özel mülkiyet yoktur. Üretim ve bölüşüm topluca gerçekleştirilir. Güneş Sitesini en bilgin ve bilge kişi yönetir. 20 yaşından büyük olanların katıldığı " Yüce Kurul " önemli sorunları karara bağlar.

Campanella'ya göre toplumun çektiği acıların nedeni bencillik ve bilgisizlikte aranmalıdır. Campanella'nın Güneş Sitesi, bencillik ve bilgisizliğin ortadan kalktığı yerdir.

Ütopya'nın ve Güneş Sitesinin büyük tarihsel yankıları olacaktır. İnsanın insanı sömürmesinin ve zulmün olmadığı bir toplum, geniş halk kitlelerin gelmiş ve geçmiş zamanda hep en büyük arzusuydu. Bu ilk hayalci komünistlerin fikirleri, hayal bile olsa, burjuva hümanistlerinin fikirlerinden daha ileri gittiler.

Avrupa’da Kırsal Kesim Fokur Fokur, 1639

1639’da İngiliz Kralı I. Charles, ordusu ile İskoç sınırını geçti (Bishops' War). Ancak savaş para istiyordu.

Fransa’nın da paraya ihtiyacı vardı. Tuz vergisi konacağına dair havadisler başladı. 1639 yılında Aşağı Normandiya’da “ Baldırı Çıplaklar “ denen ayaklanma başladı. Başkaldıranlar, halkı, vergi memurlarını öldürüp, kendilerine katılmaya çağırıyorlardı. Bir ara sayısı 20 binlere varan isyancılar, General Gassion’un kumanda ettiği krallık kuvvetlerince yok edildiler. Nerede ise hepsi öldürüldü.

Bütün bu yerel isyanlar, yerel koşullardan doğmuştu. Hiç birinde feodal baskıdan kurtulmak ve rejim değiştirmek isteği ve bilinci yoktu.

Burjuvazi ve özellikle büyük burjuvazi de bu köylü ayaklanmalarını desteklememiştir. Çünkü ayaklanmanın ucu ona da dokunuyordu. Büyük burjuvazi, halk hareketlerinden, kralın ordusundan daha fazla korkuyordu.

Bütün bu isyanları Fransa hükümeti galibiyetle bitirmişti. İsyan bastırıldıktan sonra, daima korkunç bir ceza furyası oluyordu. Ancak, krallık ordusu çekilir çekilmez, isyanlar tekrar

başlıyordu. Aç insanlar kötekten korkmuyorlardı. Daha önce bahsedilen köylü hareketleri içinde, Baldırı Çıplaklar Hareketi, yerel sınırları aşmış, ulusal bir mahiyet kazanmıştı. Bu isyan o dönemde yaşayanların belleklerine kazındı.

Bu dönemde Fransa'daki isyanların sayısı o kadar çoktur ki nerede ise her yıl bir kentte patlama olmuştur. Çoğu zaman da neden vergidir. Halk devlet dairelerini kuşatır, " Yaşasın Vergisiz Kral " diye bağırırdı. Devlet memurları, vergi memurları halkın tepkisini çekip, öldürülüyorlardı. Zaman zaman halk Kralın resimlerini yere atıp, çiğniyor ve parçalıyordu.

1630 yılında Dijon'da XIII. Louis'nin portresini yakmışlardı.

Bu halk hareketlerine karşı bir süre sessiz kalınıyordu. Sonra feodaller ve Kilise adamlarının ve varlıklı kentlerin milisleri ile hareketler bastırılıyordu. Zaman zaman da af çıkarılarak, olay kapatılıyordu.

Amerika'da Connecticut'ta ilk anayasa, " Fundamental Orders " uygulanmaya başlandı.

Birleşik eyaletler donanması Downs Savaşında İspanyol donanmasını kesin mağlup ederek, İngiliz denizini İspanyol gemilerinden boşalttı.

Hindistan'da, Madras'ta İngilizler ilk yerleşimleri olan Fort St George'u kurdular.

Downs Deniz Savaşı

19. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Buru, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogido, Osmanlı Özel Sayısı, Yapı kredi Yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Dimirti Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü, Cumhuriyet Kitap Kulübü,1998

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı, Noktakitap, 2005

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnalcık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009

. İnancık Halil, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, Eren yayın evi, İst. 2000,

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992

. Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 2

. Mosca Gaetano, Siyasi Doktrinler Tarihi, Varlık yayınları

. Ortaylı İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, Pan 2000

. Ortaylı İlber, Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, 2001

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk

. Ratchnevsky, Paul. Genghis Khan: His Life and Legacy tr. & ed. Thomas Nivison Haining. Oxford, UK 1992; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell. 1991

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Tülay Reyhanlı, İngiliz gezginlerine göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582–1599), Kültür ve turizm Bakanlığı yayınları 1983,

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com